

АНАТОЛ ФРАНС

21.801

840-31

ОСТРВО
ПИНГВИНА

Сигнатура
21. 801
~~12444~~

Презиме и име писца,
Фрање Ацаша

840-21

Оснѣво **НАСЛОВ ДЕЛА**
тасѣвица

Белград, 1946 год

[illegible]

НАСЛОВ ОРИГИНАЛА ANATOLE FRANCE : L'ILE DES PINGOUINS

ПРЕВЕЛА С ФРАНЦУСКОГ ЈЕЛИСАВЕТА МАРКОВИЋ

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАЈСКИ ДОМ-ПОВИЈ“
ПЕСКОВАЦ

АНАТОЛ ФРАНС

ОСТРВО ПИНГВИНА

С поговором
МАКСИМА ГОРКОГ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА

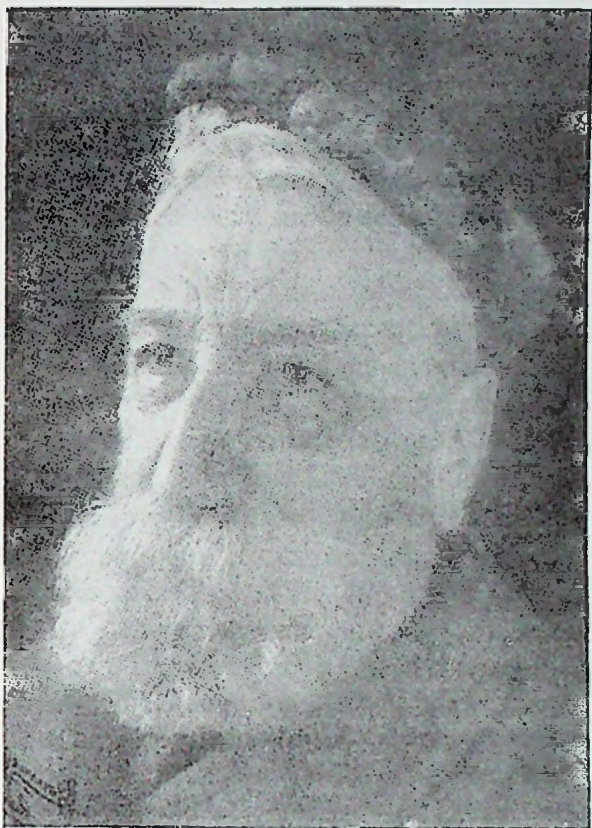
Бр. 12.444
Одељење _____ С.рука VI/7

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 21.801

Струка 840.31

Anatole France

ПРЕДГОВОР

И поред привидне разноликости занимања за која би се могло помислити да ме привлаче, мој живот има само један циљ. Он је сав посвећен извршењу једне велике намере. Ја пишем историју Пингвина. На њој радим истрајно, не допуштајући да ме поколебају тешкоће на које често наилазим и које се, понекад, чине несавладљиве.

Вршио сам ископавања да у земљи нађем затрпане споменике тога народа. Прве људске књиге биле су камење. Проучавао сам камење за које се може рећи да су били први летописи Пингвина. Претресао сам на обали океана један недирнут гроб, у њему сам нашао, као обично, камене секире, бронзане мачеве, римски новац и једну пару с ликом Луја Филипа I, краља свих Француза.

За историјско доба, хроника Јоханеса Талпе, калуђера Бергарденског манастира, била ми је од велике помоћи. На њој сам се напајао утолико више што се не зна за други извор пингвинске историје у рано доба средњег века.

Богатији смо почевши од XIII века, богатији али не и срећнији. Веома је тешко писати историју. Никад се не зна тачно како су ствари текле, и забуна код историчара расте упоредо с обиљем докумената. Кад се за неку чињеницу зна само по једном исказу, он се прима без много устезања. Незгоде настају кад о догађајима говоре по два или више очевидаца, јер су њихови искази увек противречни и никако се не могу сложити.

Нема сумње, научни разлози да се један исказ претпостави другоме понекад су врло јаки. Али никад не толико да буду јачи од наших страсти, наших предрасуда, наших

интереса, нити да победе оно олако схватање које је заједничко свим озбиљним људима. На тај начин ми редовно претстављамо чињенице пристрасно или неозбиљно.

Ишао сам неколицини научника археолога и палеографа у мојој домовини и у иностранству да им поверим тешкоће на које наилазим пишући историју Пингвина. Наишао сам на њихово презирање. Гледали су ме са сажаљивим осмехом који као да је говорио: „А зар ми пишемо историју? Зар покушавамо да из неког текста, или неког документа, извучемо и најмању честицу живота или истине? Ми чисто и просто објављујемо текстове. И држимо се њих од речи до речи. Реч је једина вредна пажње и јасна. Дух није такав, идеје су маштање. Ко хоће да пише историју треба да је залудан: треба да има маште”.

Све је то било у погледу и у осмеху наших зналаца у читању старих рукописа, и њихове речи су ми увек тешко падале. Једнога дана, кад сам после разговора с једним одличним познаваоцем старих печата био утучен више него обично, одједном ми паде на памет ова мисао:

— Међутим, историчари постоје, њихово племе није потпуно изумрло. Има их још петорица или шесторица у Академији моралних наука. Они не објављују текстове, они пишу историју. Ти ми неће рећи да човек мора бити залудан кад се предаје тој врсти рада.

Та мисао поврати ми храброст.

Сутрадан (као што се каже, или сутрашњег дана, како би требало рећи), јавих се једноме од њих, старцу признате памети.

— Долазим, господине, рекох му, да потражим савета од вашег искуства. Мучим се да напишем једну историју, али слабо шта могу да урадим.

Он ми одговори слежући раменима:

— А зашто, јадни мој господине, задајете себи толико муке, и зашто пишете историју, кад треба само да препишете оне које су најпознатије, како се обично ради? Ако имате неко ново гледиште, неку оригиналну мисао, ако претстављате људе и ствари у неочекиваној светлости, изнена-

дићете читаоца. А читалац не воли да буде изненађен. Он у историји тражи увек само оне глупости које већ зна. Ако покушате да га поучите, само ћете га понизити и наљутити. Не покушавајте да му отворите очи, повикаће да вређате његову веру.

„Историчари преписују једни друге. Тако себи уштеђују труд и избегавају да се покажу дрски. Угледајте се на њих и не будите оригинални. Оригиналан историчар је предмет општег неповерења, презирања и одвратности.

„Мислите ли ви, господине, додао је, да бих ја био уважен и поштован као што јесам, да сам у моје историјске књиге уносио новине? И шта су новине? Претеране смелости.

Он устаде. Ја му захвалих на његовој љубазности и пођох вратима, а он ме позва натраг:

— Још једну реч. Ако хоћете да ваша књига наиђе на леп пријем, немојте пропустити ниједну прилику да у њој величате врлине на којима почива друштво: оданост богатству, побожна осећања, а нарочито сиромаштво мирене са судбином, које је темељ реда. Изјавите, господине, да ће се о постанку својине, племства, жандармерије говорити у вашој историји са свим поштовањем које те установе заслужују. Нека из вашег излагања буде јасно да ви признајете натприродност кад се појави. Под тим условом, успећете код пристojног света.

Ја сам размишљао о овим умесним примедбама и водио сам рачуна о њима што сам више могао.

У овој историји ја нећу говорити о пингвинима пре њиховог преображаја. Они почињу припадати мени тек од тренутка кад излазе из зоологије да би ушли у историју и у богословље. То су они пингвини које је велики свети Маел претворио у људе, али и то треба објаснити, јер би данас тај назив могао да изазове забуну.

Ми, на француском језику, пингвином зовемо птицу северних предела која припада породици алцида, а птицу из породице сфеницида, која живи у морима на јужном полу,

називамо *manchoi*.¹ Тако каже, на пример, г. Ж. Леоент у својем путопису Б е л г и к а : „Од свих птица које живе у Герлашком мореузу, чапури су зацело најзанимљивији. Њих понекад називају, сасвим погрешно, јужним пингвинима.“ Доктор Ж.-Б. Шарко тврди, напротив, да су прави пингвини једино те птице на јужноме полу, које ми називамо чапурима, и као разлог томе наводи да су њима Холанђани, дошавши 1598 г. на Магеланово предгорје, дали и м е п и н г в и н о с, несумњиво због њиховог сала. Али ако се чапури зову пингвини, како ће се онда звати прави пингвини? Доктор Ж.-Б. Шарко нам то не каже, али као да му то не задаје ни најмање брига.

Е лепо! било да су ти чапури пингвини од вајкада, било да су отскора, то је ствар на коју треба пристати. Приказавши их, он је стекао и право да им даде име. Али нека бар северним пингвинима допусти да остану пингвини. И тако ће постојати јужни пингвини и северни пингвини, антарктички и арктички, алцидеје или стари пингвини и сфенициде или некадашњи чапури. То ће можда бунити орнитологе који се труде да опишу и да класификују птице пливачице, они ће се питати, без сумње, одговара ли у истини једно име двома породицама које живе на два различита пола и разликују се по многим чему, нарочито по кљуноу, по крилима и по ногама. Што се тиче мене лично, ова ми збрка нимало не смета. Ма колика разлика да постоји између пингвина мојих и пингвина г. Ж.-Б. Шаркоа, сличности су међу њима многобројније и дубље. И једни и други одликују се озбиљним и сталоженим држањем, смешним достојанством, великом питомошћу, заједљивом добродушношћу, истовремено су и усиљени и пуни самопоуздања. И једни и други су мирољубиви, говорљиви, воле занимљиве призоре, баве се општим стварима и, може бити, помало завиде бољима од себе.

Моји северњаци имају, право говорећи, крила, не љускава, него обрасла перјем, иако им се ноге налазе мало мање позади него код јужњака, и они корачају као ови, исту-

¹ Manchot — богаљ сакат у руку, чапур. — Прим. преводиоца.

рених груди, уздигнуте главе, љуљајући трупом достојанствено а њихов поносни кљун (*os sublime*) није најмањи повод заблуде у коју је пао апостол кад му се учинило да су то људи.

Морам признати да је ово дело написано онако како се пише старинска историја, она која излаже ток догађаја о којима се сачувао спомен, и која означава, уколико је то могућно, њихове узроке и последице, а то је више уметност него наука. Тврди се да тај начин рада више не задовољава строге духове и да се за античку Клио данас каже како само прича приче. И можда ће се заиста, у будућности, јавити нека сигурнија историја, историја о условима живота, да нам каже шта је изведен народ, у извесно доба, производно и трошио у свим облицима своје делатности. Та историја неће више бити уметност, него наука, и она ће се одликовати тачношћу која недостаје старој. Али, да се она створи, потребно је много разних статистика којих досад није имао ниједан народ, а нарочито не Пингвини. Могућно је да ће савремени народи пружити једнога дана грађу за такву историју. А уколико се тиче прошлог човечанства, бојим се да ћемо се морати задовољавати увек причом на старински начин. Занимљивост једне такве приче зависи поглавито од проницавости и веродостојности приповедача.

Као што је рекао један велики писац у Алки, историја једног народа је ткиво злочина, беде и лудости. То важи за Пингвинију као и за све друге народе, међутим, у њеној историји има и изванредних поглавља која сам, надам се, лепо изложио.

Пингвини су дуго били ратоборни. Један од њих, Жако Филозоф, оцртао је њихов карактер у једноме малом опису народног живота који ја наводим овде и који ће се, без сумње, читати са задовољством.

„Учени Грасјен путовао је Пингвинијом у време последњих Змајевића. Једнога дана кад је пролазио неком хладовитом долином где су клепетуше на кржавама звониле у чистом ваздуху, он седе на једну клупу у подножју једнога храста, поред једне колебе. На њеном прагу једна жена је

дојила дете, један малишан играо се с једним великим псом, један слепи старац, седећи на сунцу, полуотворених уста, пио је дневну светлост.

„Домаћин, млад и снажан човек, понуди Грасјена хлебом и млеком.

„Марсуински филозоф, после те пољске ужине:

„— Добри становници једне лепе земље, хвала вам, рече. Овде све одише радошћу, слогом и миром.

„Док је он тако говорио, прође некакав пастир свирајући нешто на својим карабама.

„— Каква је то весела песма? упита Грасјен.

„— То је ратна химна против Марсуина, одговори сељак. Овде је сви певају. Деца науче њу пре него што проговоре. Сви смо ми добри Пингвини.

„— Зар не волите Марсуине?

„— Мрзимо их.

„— А зашто их мрзите?

„— Још питате? Зар Марсуини нису суседи Пингвина?

„— Зацело јесу.

„— Е лепо, Пингвини због тога мрзе Марсуине.

„— Зар је то разлог?

„— Зацело. Ко каже сусед каже душманин. Погледајте ову њиву поред моје. То је њива човека кога мрзим највише на свету. После њега, моји најгори душмани су становници онога села што се пружа на другој страни долине, у подножју оне брезове шуме. У овој уској долини, затвореној са свих страна, постоји само то село и ово моје: она су непријатељи. Кад год се наши момци сретну с онима преко пута, они се свађају и туку. А ви бисте хтели да Пингвини не буду непријатељи Марсуина! Зар ви не знате шта је то родољубље? Ја сам имам само два поклича у грудима: »Живели Пингвини! Смрт Марсуинима!«

Пуних тринаест векова Пингвини су ратовали са свима народима на свету, с непроменљивом жестином и с променљивом срећом. Затим за неколико година омрзнуше оно што су тако дуго волели и показаше велику љубав према миру коју су исказивали достојанствено, без сумње, али с најискре-

нијим нагласком. Њихове војсковође помирише се врло лако с тим новим расположењем; сва њихова војска, официри, подофицири и редови, регрути и ветерани, са задовољством му се прилагодише, само су се пискарала и књижевни пацови јадали због тога, а богаљи се нису могли утешити.

Тај исти Жако Филозоф написао је нешто налик на поучну причу у којој је на смешан и заједљив начин претставио различите људске послове; и у њу је уплео неколико догађаја из историје своје родне земље. Многи су га питали зашто је написао ту кривотворену причу и какву ће корист имати од тога, по његовом мишљењу, његова домовина.

— Врло велику, одговорио је филозоф. Кад буду видели своја дела тако прерушена и без ичега што им је ласкало, Пингвини ће тачније судити о њима и можда ће постати паметнији.

Нисам хтео да у овој историји изоставим ништа од онога што може интересовати уметнике. У њој ће се наћи једна глава о пингвинском сликарству у средњем веку, и, ако је та глава мање потпуна него што сам ја желео, кривице нема до мене, као што ће моћи да се увери свако ко прочита страшну причу којом завршавам овај предговор.

Пало ми је на ум, јуна месеца прошле године, да о покрету и развоју пингвинске уметности упитам непрежаљенога г. Филжанса Тапира, ученог писца Опште историје сликарства, вајарства и архитектуре.

Кад су ме увели у његову собу за рад, нађох за великим писаћем столом, иза огромне хрпе хартија, једног човечуљка веома кратковидог чији су очни капци жмиркали иза златних наочара.

Да би надокнадио недостатак очију, његов издужен покретљив нос, обдарен одличним њухом, испитивао је свет који се могао омирисати. Помоћу тог органа, Филжанс Тапир се стављао у додир с уметношћу и лепотом. Примећује се да су, у Француској, најчешће, музички критичари глуви а уметнички критичари слепи. То им осигурава неопходан мир за естетичке идеје. Зар мислите да би се с очима вичним да опажају облике и боје којима се обавија тајанствена природа,

Филжанс Тапир могао уздигнути, на планини штампаних и рукописних докумената, до врха доктриналног спиритуализма и поставити ону снажну теорију која своди уметност свих земаља и свих времена на Француски институт, њен највиши циљ?

Зидови собе за рад, под, чак и таваница били су препуни дебелих свезака, прекомерно испупчених картона, кутија у којима је било наслагано небројено мноштво листића, и ја сам с дивљењем које је било помешано с ужасом посматрао те слапове ерудиције који су претили изливањем.

— Учитељу, рекох узбуђеним гласом, обраћам се вашој доброты и вашем знању, обома неисцрпним. Да ли бисте хтели да ме упутите у мојем тешком истраживању о постанку пингвинске уметности?

— Господине, одговори ми учитељ, ја имам сву уметност, чујете ли, сву уметност на листићима поређаним по азбучном реду и по садржини. Сматрам за дужност да вам ставим на расположење све што се односи на Пингвине. Попните се на те лествице и извуците ону кутију што је видите горе. Наћи ћете у њој све што вам треба.

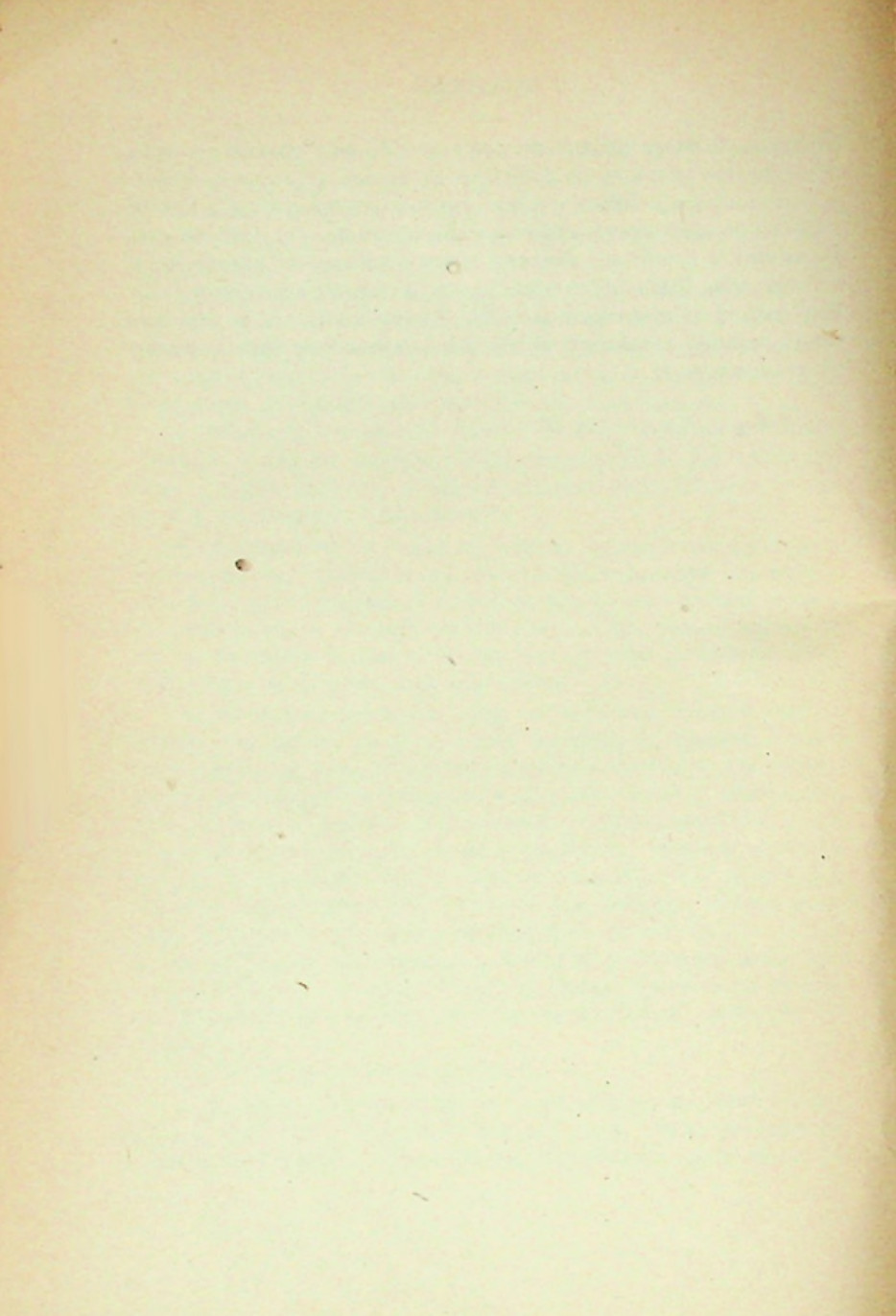
Ја послушах дрхћући. Али тек што сам отворио кобну кутију, из ње се расуше плави листићи и, клизећи измеђ мојих прстију, почеше падати као киша. Готово одмах затим, као по договору, отворише се и суседне кутије и из њих потекоше потоци ружичастих, зелених и белих листића, и од једне до друге, из свих кутија, различито обојени листићи излише се шуштећи као, у априлу, водопади низ планинске косе. За један минут они покрише под дебелим слојем хартије. Избијајући из својих неисцрпних врела са све јачим хујањем, они су из секунде у секунду убрзавали своју бујицу. Окупан до колена, Филжанс Тапир, пажљивим носем, посматрао је потоп, виде шта је узрок томе и пребледе од страха.

— Колико уметности! узвикну.

Ја га зовнух, сагох се да му помогнем да се попне уз лествице које су се повијале под плуском. Било је сувише доцкан. Пригњечен, очајан, бедан, изгубивши своју капу од

баршуна и своје златне наочари, он је сад узалуд пружао своје кратке руке да се одбрани од таласа који му се попео до под пазухо. Одједном се диже страшан вијор листића и обави га циновским вртлогом. За једну секунду могао сам да видим у њему научникову глатку лобању и његове мале дебеле руке, затим се понор склопи, а потоп се ширио и даље над тишином и непомичношћу. У опасности да и сам потонем заједно са својим лествицама, ја побегох кроз највише окно на прозору.

Киберон, 1 септембра 1907 г.

КЊИГА I
ПОРЕКЛО

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„БРАДЉЕ ДОМАНОВИЋА“
ПЕСКОВАЦ

ГЛАВА ПРВА

ЖИВОТ СВЕТОГА МАЕЛА

Маел, потомак једне краљевске породице из Камбрије, послат је у својој деветој години у опатију Иверн, да ту изучи књигу свештену и мирску. Кад му је било четрнаест година, одрекао се својег наследства и заветовао да ће служити Господу. Распорио је своје време према типикју, и проводио га у појању црквених песама, у изучавању граматице и у размишљању о вечним истинама.

Небески миомир ускоро је објавио у манастиру врлине овога калуђера. И кад се блажени Гал, ивернски опат, преселио с овога света на онај други, млади Маел га је заменио у управи манастиром. Основао је у њему школу, болницу, конак, ковачницу, многе радионице и бродоградилишта, и наредио калуђерима да крче земљу унаоколо. Својим рукама је обрађивао градину у опатији, ковао и лио метале, поучавао испушенике, и живот му је текао тихо као река у којој се огледа небо и која оплођава поља.

У сумрак, тај Божји слуга имао је обичај да седне на стрму камениту обалу, на месту које се још и данас зове престо светог Маела. Испод његових ногу, стене, налик на црне змајеве, обрасле зеленим алгама и окреком као маљама, одбијале су својим чудовишним грудима пену валова. Он је гледао како сунце силази у океан као црвена хостија која својом светом крвљу боји облаке на небу и врхове таласа. И свети човек видео је у томе слику тајне Искупљења, којом је божанска крв задела земљу краљевским скерлетом. На пучини, једна тамно плава пруга означавала је обале

острва Гада, где је света Брижида, која је примила калуђерски вео од светог Малоа, управљала једним женским манастиром.

И Брижида, сазнавши за заслуге часнога Маела, затражи од њега, као богати дар, неку ствар коју би он израдио својим рукама. Маел изли за њу једно мало звоно од меди и, кад га је довршио, благослови га и баци у море. Звоно је звонећи ишло ка обали Гада, где га света Брижида, обавештена звуком меди на таласима, прими побожно, и, праћена својим девојкама, однесе га у свечаној поворци, уз песму псалама, у манастирску капелу.

Тако је свети човек Маел напредовао из једне врлине у другу. Већ је био прешао две трећине животног пута, и понадао се да ће у миру дочекати свој земаљски крај међу својом духовном браћом, кад је по једном сигурном знаку познао да је божанска мудрост одлучила друкчије и да га Господ позива на рад мање спокојан али не мање достојан.

ГЛАВА ДРУГА

АПОСТОЛСКИ ПОЗИВ СВЕТОГ МАЕЛА

Једнога дана кад је, занесен мислима, ходао једним мирним лиманом којем су стене, пружајући се далеко у море, чиниле природан бедем, видео је један камени валов како плови као чун на води.

У сличном чабру су свети Гирек, велики свети Коломбан и толики монаси из Шкотске и Ирске ишли да проповедају јеванђеље у Арморици. Још раније, света Авоја, долазећи из Енглеске, упловила је у Орејску реку у ступи од ружичастог гранита, у коју ће се доцније спуштати деца да би била здрава и напредна, свети Вуга прешао је из Иберније у Корнуај на стени чије ће комађе, чувано у Панмаршу, лечити од грознице оне ходочаснике који на њих положи главу; свети Самсон приспео је у залив Мон Сен Мишела у гранитном чабру који ће се једнога дана назвати здела светог Самсона. И зато је, угледавши тај камени валов, свети човек Маел разумео да га Господ позива на апостолску службу међу незнабошце који су још живели на обалама и на острвима Бретонаца.

Он предаде своју јасенову штаку светом човеку Бидоку, преносећи тиме на њега управу опатијом. Затим, узевши један хлеб, жбан с пијаћом водом и књигу светих јеванђеља, уђе у камени валов који га лагано понесе ка острву Едику.

То острво је стално на ударцу ветрова. Сиромашни људи лове тамо рибу у пукотинама стена и с муком гаје поврће у градинама пуним песка и шљунка, заштићеним оградама од камења и тамарискиног жбуња. Једно лепо смо-

ково дрво уздизало се у једној удољници на острву и ширило надалеко своје гране. Становници острва обожавали су то дрво.

А свети човек Маел рече им:

— Ви обожавате то дрво зато што је лепо. Значи да сте осетљиви на лепоту. Ево, ја долазим да вам откријем скривену лепоту.

И проповедаше им јеванђеље. Затим, пошто их је поучио, крстио их је сољу и водом.

Морбиханска острва била су у то доба многобројнија него данас. Јер су, отада, многа од њих утонула у море. Свети Маел их је крстио шездесет. Затим је, у својем гранитном валову, запловио уз Орејску реку. И после три сата пловидбе изишао је на суво пред једном римском кућом. Из крова се дизао лаки дим. Свети човек пређе праг на којем је у мозаику био претстављен устремљен пас разјапљених чељусти. Дочекаше га двоје старих, муж и жена, Маркус Комбабус и Валерија Меренс, који су живели ту од плодова своје земље. Око унутрашњег дворишта пружао се отворен трем чији су стубови до половине били обојени црвено. Кладенац од шкољака наслањао се на зид, а под сводом се уздигао олтар, с удубљењем у које је господар те куће поставио мале идоле од печене земље, бело окречене. Неки од њих претстављали су крилату децу, други Аполона или Меркура, а неколико их је било у облику наге жене која увија своју косу. Али свети човек Маел, посматрајући те идоле, угледа међу њима лик једне младе мајке с дететом на крилу.

И одмах рече, указујући на тај лик:

— То је Богородица, мати Божја. Песник Вергилије објавио је њен долазак пророчким речима још пре него што се родила, и, анђеоским гласом, певао је *Jam redit et virgo*. А у незнабожачком свету грађени су њени ликови као што је овај који си ти, о Маркусе, поставио на тај олтар. И нема сумње да је она штитила твоје слабе домаће богове. Тако се они који се у свему покоравају природном закону припремају за познавање нових истина.

Маркус Комбабус и Валерија Меренс, поучени овим речима, пређоше у хришћанску веру. Крстили су се заједно са својом младом ослобођеном робинjom, Целијом Авителом, која им је била дража од светлости њихових очију. Све њихове слуге одрекоше се многобоштва и бише крштене истог дана.

Маркус Комбабус, Валерија Меренс и Целија Авитела живели су отада животом достојним сваке хвале. Уснули су у Господу и примљени у канон светитеља.

Још пуних тридесет и седам година блажени Маел је проповедао јеванђеље многобошцима у унутрашњости земље. Подигао је две стотине осамнаест капела и седамдесет и четири опатије.

Али, једнога дана, у граду Вану, где је објављивао благу вест, сазнаде да су монаси у Иверну у његовом отсуству занемарили типик светог Гала. И одмах, као кокош која прикупља своје пилиће, врати се својој заблуделој деци. Он је тад навршавао своју деведесет седму годину; стас му се био повио, али су му руке остале још снажне а реч обилна као снег који се слаже зими у дну долина.

Опат Бидок предаде светоме Маелу јасенову штаку и обавести га о жалосном стању у којем се налази опатија. Монаси су се завадили око дана кад треба празновати Ускрс. Једни су били за римски календар, други за грчки календар, и ужас једне хронолошке шизме раздирао је манастир.

Постојао је још један разлог расула. Калужерице са острва Гада, жалосно посрнуле у својој првобитној врлини, долазиле су сваки час чуном на обалу Иверна. Монаси су их дочекивали у конаку и отуда се ширила саблазан која је тугом испуњавала побожне душе.

Пошто је завршио тај исцрпни извештај, опат Бидок заврши овим речима:

— Откако су дошле те ноне, свршено је са светошћу и миром наших монаха.

— То верујем, одговори блажени Маел. Јер је жена замка вешто начињена: ко је омирише, ухвати се у њу. Авај! силна привлачност тих створова још је јача из даљине него изблиза. Оне изазивају жељу утолико више уколико је мање задовољавају. Због тога је један песник овако певао једној од њих:

Када си ту — бежим од тебе,
Када те нема — гледам те крај себе.

Зато видимо, сине мој, да је мамац плотске љубави јачи за усамљенике и калуђере него за људе који живе у свету. Демон сладострашћа кушао ме је целог мојега живота на различите начине, и најтежа искушења нису ми долазила од сусрета с неком женом, ако би и била лепа и намирисана. Долазила су ми од слике отсутне жене. И сад још, временитог и на прагу деведесет осме године, Злотвор ме често наводи да грешим против чедности, бар помишљу. Ноћу, кад ми је хладно у постељи и кад се с тупим звуком сударају моје старе слеђене кости, чујем гласове који понављају други стих Прве књиге о царевима: Тада рекоше слуге његове: нека потраже цару господару нашему младу девојку, па нека она стоји пред царем и двори га, и на крилу нека му спава, да се загрева цар господар наш. И јаво ми показује девојчицу која се тек развила и која ми говори: — Ја сам твоја Ависага; ја сам твоја Сунамка. О господару, начини ми места у твојој постељи.

„Веруј ми, додао је старац, само нарочитом помоћу с неба може монах да одржи своју чедност и делом и мишљу.

Потрудивши се одмах да поврати целомудреност и мир у самостану, он исправи календар према хронолошком и астрономском рачуну, и учини да га усвоје сви калуђери; отпрати посрнуле кћери свете Брижиде у њихов манастир; али далеко од тога да их отера грубо, испратио их је до њиховог брода с певањем псалама и с молитвама.

— Поштујмо у њима кћери Брижидине и заручнице Господа нашег. Не угледајмо се на фарисеје који се претварају да презиру грешнице. Треба понизити те жене у њи-

ховом греху а не у њиховој личности, и посрамити их у ономе што су чиниле а не у ономе што јесу: јер су и оне Божја створења.

И свети човек позва своје монахе да се верно придржавају устава свога реда.

— Ако се не покорава крми, брод ће се покорити спруду, рече им.

ГЛАВА ТРЕЋА

КУШАЊЕ СВЕТОГ МАЕЛА

Тек што је блажени Маел повратио ред у опатији Иверну, сазнаде да су се становници острва Едика, његови први ученици, који су међу свима били најдражи његовом срцу, повратили у незнабоштво и да ките цветним венцима и вуненим тракама гране светог смоковог дрвета.

Бродар који је донео ту тужну вест изразио је бојазан да ће ти заблудели људи ускоро уништити гвожђем и огњем капелу подигнуту на обали њиховог острва.

Свети човек одлучи да одмах крене својој неверној деци да би их повратио у веру и спречио их да се не одају богомрском насиљу. Идући заливу где је његов камени валов био привезан за котву, он баци поглед на радионице које је основао тридесет година раније, у дну тог залива, за градњу бродова, и из којих се у тај мах разлегао цијук пила и лупа чекића.

У томе часу, ђаво који никад не спава изиђе из радионица, приђе светоме човеку у обличју једнога монаха по имену Самсона и поче га искушавати овим речима:

— Оче мој, становници острва Едика одају се стално гресима. Сваки часак који прође удаљава их од Бога. Они ће ускоро унети гвожђе и огањ у капелу коју си ти саградио својим часним рукама на обали острва. Ствар је хитна. Зар не мислиш да би те твој камени валов однео њима брже кад би био опремљен као бродић, и имао крму, катарку и једро, јер би те тада носио ветар. Твоје руке су још снажне и кадре да управљају чамцем. Добро би било ставити и један оштар

прамац на предњи део твојег апостолског валова. Ти си и сувише мудар да не би и сам већ помишљао на то.

— Зацело, ствар је хитна, одговори свети човек. Али ако бих поступио тако како кажеш ти, сине мој Самсоне, зар не бих био сличан оним маловерним људима који се не ослањају на Господа? Зар то не би значило презрети дарове Онога који ми је послао камени валов без ужади и без ветрила?

На то питање, ђаво, који је веома учен богослов, одговори овим другим питањем:

— Оче мој, је ли похвално очекивати, скрштених руку, да дође помоћ одозго, и тражити све од Онога који све може, а не поступити по људском разуму и не помоћи се сам?

— Није, зацело, одговори свети старац Маел, из немара не поступити по људском разуму значи кушати Бога.

— Онда, наваљивао је ђаво, зар није разумно, у овом случају, да се валов опреми као брод?

— Било би разумно кад се не би могло другим начином стићи на време.

— Ех! ех! зар је твој валов толико брз?

— Брз је онолико колико је Богу драго.

— Шта знаш ти о томе? Он иде као мазга опата Бидока. Права је кртија. Зар ти је забрањено да га учиниш бржим?

— Сине мој, разборитост краси твоје речи, али су оне сувише отсечне. Имај на уму да је овај валов чудесан.

— То јесте, оче мој. Гранитни валов који плови по води као комад плуте заиста је чудесни валов. О томе нема никакве сумње. А шта закључујеш ти из тога?

— Ја сам у великој забуни. Је ли допуштено људским и природним средствима усавршавати једну тако чудесну справу?

— Оче мој, ако би ти изгубио десну ногу, а Бог ти је вратио, би ли та нога била чудесна?

— Без сумње, сине мој.

— Би ли ти носио обућу на њој?

— Зацело бих.

— Е лепо! ако мислиш да се може носити природна обућа

на чудесној нози, мораш веровати и у то да се може опремити природним средствима један чудесан чамац. То је јасно. Авај! зашто и најсветије личности морају имати часове слабости и таме? Неко је најславнији међу бретањским апостолима, могао би да извршује дела достојна вечне хвале... Али је дух спор а рука лења! Збогом онда, оче мој! Путуј полагано, и кад се најзад будеш приближио обалама Едика, видећеш како се диме развалине капеле коју су твоје руке саградиле и осветиле. Безбожници ће је дотле спалити заједно с малим ђаконом кога си у њу поставио и који ће се испећи као кобасица.

— Велика је мука моја, рече Божји слуга, отирући рукавом своје ознојено чело. Али, слушај, сине мој Самсоне, није лако опремити као брод тај камени валов. И зар нам се неће десити, ако започнемо такав посао, да време изгубимо уместо да га добијемо?

— Ах! оче мој, узвикну ђаво, док се пешчани сат једанпут испразни, то ће бити готово. Наћи ћемо све што је потребно у оној радионици коју си ти некад подигао на овој обали и у магазиама које су твојим старањем обилно напуњене. Ја ћу удесити све што треба за пловидбу. Пре него што сам се закалуђерио, био сам морнар и дрводеља, а радио сам и друге занате. На посао!

И он одмах одвуче светог човека у једну стају пуну ствари потребних за пловидбу.

— Ово понеси ти, оче мој!

И баци му на рамена једра, катарку, пик и бум.

Затим, упртивши сам један прамац и крму с њеном осовином и полугом и докопавши дрводељску торбу пуну алата, потрча ка обали вукући за собом за хаљину светог човека, погнутог, ознојеног и задуваног под теретом ветрила и дрвета.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ПЛОВИДБА СВЕТОГ МАЕЛА ПО ЛЕДЕНОМ ОКЕАНУ

Ђаво, засукавши рукаве до пазуха, извуче валов на песак и опреми га за мање од једног сата.

Чим се свети човек Маел укрцао, тај валов, с разапетим свим једрима, поче сећи воду тако брзо да се обала ускоро изгуби из вида. Старац је крманио ка југу да би обишао гребен Земљин Крај. Али га је нека неодољива струја носила ка југозападу. Пловио је поред јужне обале Ирске и нагло скренуо на север. С вечери, ветар постаде јачи. Узалуд је Маел покушавао да савије једро. Валов је јурио лудо ка зачараном мору.

На месечини, угојене сирене са севера почеше уздизати око њега своја бела грла и своја румена бедра, и ударајући својим смарагдним реповима пенушаве таласе, запеваше складно:

Куд си похитао, Маеле драги,
У разиграном валову твоме?
Једро ти је напето
Као Јупитерова дојка
Кад из ње потече млечни пут.

Неко време пратио га је, испод звезда, њихов звонки смех. Али је валов пловио сто пута брже него црвени брод неког Викинга. И морске птице, изненађене у својем лету, заплитале су своје канце у косу светог човека.

Ускоро се подиже бура, пуна таме и хујања, а валов, ношен бесним ветром, полете као галеб кроз маглу и таласе.

После ноћи од трипут двадесет и четири сата, тама се одједном разиђе. И свети човек угледа на видику обалу сјајнију од драгог камена. Та обала је брзо расла, и мало потом, при леденом сјају непомичнога и ниског сунца, Маел виде како се изнад таласа уздиже један бели град, пустих улица, који је, пространији од стовратне Тиве, пружао у недоглед развалине својега снежног форума, својих палата од иња, својих кристалних сводова и својих седефастих стубова.

Океан је био покривен пловећим сантама око којих су пливали водени становници уплашенога и кротког погледа. И морско чудовиште прође избакивши стуб воде до облака.

Међутим, на једној леденој санти која је пловила напредо с каменим валовом, седела је једна бела медведица, држећи свог малишана у наручју, и Маел ју је чуо како тихо изговара овај Вергилијев стих: *Incipe parve puer.*

И старац, пун туге и немира, заплака.

Пијаћа вода је, заледивши се, распрснула жбан у којем се налазила. И да би угасио жеђ, Маел је сисао комађе леда. И јео је хлеб натопљен сланом водом. Његова брада и коса ломиле су се као да су од стакла. Његова риза, покривена леденим слојем, секла му је при сваком покрету зглавке од удова. Огромни таласи су се уздизали и њихове запенушене чељусти зјапиле су на старца. Двадесет пута је морска вода напунила чамац. И књигу светих јеванђеља, обележену златним крстом, коју је апостол побожно чувао у скерлетном завоју, прогута океан.

Најзад, трећега дана, море се утиша. И ето где уз страшну хуку неба и воде, брег такве белине да је засењивала очи, висок три стотине стопа, иде право на камени валов. Маел крмани да га обиђе, полуга од крме пуца у његовим рукама. Да би успорио брзину, он покушава још да скрати једро. Али, кад је хтео да га завеже, ветар му отрже конопац из руке, и овај га ошину по рукама. А он угледа три врага с крилима од црне коже, с канцама по ивицама, како, држећи се за ужад, дувају у једро.

Разумевши по томе да га је Злотвор водио у свему овоме, он се наоружа знаком Крста. У истом часу поамни вијор,

пун јеке и урлика, уздиже камени валов, однесе катарку са свим једрима, ишчупа крму и прамац.

А валов понесе струја по утишаноме мору. Свети човек паде на колена и захвали Господу који га је избавио из вражје замке. Тада виде како на једној леденој санти седи мати медведица која је проговорила у бури. Она је притискивала на груди своје мило чедо, а у руци је држала скерлетну књигу са златним крстом. Приближивши се каменом валову, она поздрави светог човека овим речима:

— Pax tibi Maell!

И пружи му књигу.

Свети човек познаде своје јеванђеље, и, пун удивљења, запева у млаком ваздуху химну Творцу и свему што је створено.

ГЛАВА ПЕТА

КРШТЕЊЕ ПИНГВИНА

Пошто је један сат пловио струјом, свети човек изиђе на једно уско жало, окружено стрмим бреговима. Ишао је обалом читав дан и једну ноћ, обилазећи стене које су образовале непрелазан зид. И тако се уверио да је то једно округло острво у сред којег се уздиже планина крунисана облацима. Удисао је радосно свежи дах влажног ваздуха. Киша је падала, и та киша је била тако топла да свети човек рече Господу:

— Господе, ово је острво суза, острво скрушености.

Жало је било пусто. Изнурен умором и глађу, он седе на један камен у чијим су пукотинама лежала некаква жуга јаја, попрскана црним пегама, а крупна као лабудова јаја. Али он их није дирао, рекавши:

— Птице су жива хвала Божја. Нећу да због мене пропадне и једна једина од тих похвала.

И заложу се маховином коју је ишчупао из пукотине у камену.

Свети човек је прошао унаоколо скоро цело острво а није наишао ни на какве становнике, када стиже у један простран круг ограђен риђим и црвеним стенама, пуним хучних водопада, чији су се врхови плавили у облацима.

Блесак поларног леда био је скоро заслепио старца. Међутим, слаба светлост се још пробијала између његових очених очних капака. И он примети живе створове који су се тискали једни над другима на тим стенама, као мноштво људи на редовима неког амфитеатра. А у исто време ње-

гове уши, заглукнуће дуготрајном хуком мора, као да чуше гласове. Мислећи да су то људи који живе по природном закону, и да га је Господ упутио њима да их научи божанском закону, он им поче проповедати јеванђеље.

Попевши се на један висок камен у средини тога природног круга он им рече:

— Становници овог острва, нако сте маленог раста, ви личите више на сенат неке уређене републике него на гомилу рибара или морнара. По вашој озбиљности, вашем ћутању, вашем мирном држању, ви сачињавате на овој дивљој стени скупштину која потсећа на сенат у Риму за време саветовања у храму Победе, а још више на скуп атинских филозофа при расправљању у Ареопагу. Без сумње, у вас нема ни њихове науке ни њиховог генија, али сте можда, у Божјим очима, ви вреднији од њих. Ја погађам да сте простодушни и добри. Пролазећи обалама нашег острва, нисам наишао ни на какав траг убиства, ни на какав знак покоља, нити на непријатељске главе или косу, натакнуте на копље или приковане на сеоска врата. Чини ми се да код вас нема ни уметности, а да не умете ни ковати ни лити метале. Али су вам срца невина а руке чисте. И истина ће лако продрети у ваше душе.

Међутим, то што је он сматрао за људе малог раста, али озбиљног држања, били су пингвини које је ту окупило пролеће, и који су се по паровима поређали на природним степенима стена, стојећи у величанству својих великих велих трбуха. На махове су покретали крајеве својих крила као руке и кликтали мирољубиво. Нису се бојали људи, зато што их нису познавали и нису били никад увређени од њих; а у овоме монаху било је благости која је умиривала и најплашљивије животиње, и која се необично свиђала тим пингвинима. Они окретоше њему, с наклоњеном радозналешћу, своје мало округло око с облом белом мрљом на предњој страни, која је њиховом погледу давала нешто необично и људско.

Дирнут њиховом прибраношћу, свети човек их је учио.

— Становници овог острва, земаљски дан који је свануо на вашем стењу јесте слика духовног дана који свиће у вашим душама. Јер вам ја доносим унутрашњу светлост, доносим вам светлост и топлоту душе. Као што сунце топи снег ваших планина, Исус Христос ће отопити лед ваших срдаца.

Тако говораше старац. Како свуд у природи глас изазива глас, како све што дише на дневној светлости радо одговара песмом на песму, пингвини одговорише старцу звуцима из својих грла. А глас им је био благ, јер су били у добу љубави.

И свети човек, уверен да су то припадници некога незнабожачког народа и да на својем језику изражавају пристанак да пређу у хришћанску веру, позва их да се крсте.

— Ја мислим, рече им он, да се ви често купате. Јер су сва удубљења ових стена пуна чисте воде, а видео сам малочас, долазећи на вашу скупштину, како су се многи од вас загнурили у та природна корита. А телесна чистоћа је слика духовне чистоте.

И он им објасни постанак, природу и благодати крштења.

— Крштење је, рече им он, освећење, поновно рођење, обновљење, просвећење.

И објасни им једно за другим значење сваке те речи.

Затим, пошто је претходно благословио воду с водопада и читао молитву, крстио је оне које је поучио, изливајући на главу свакога од њих по кап чисте воде и изговарајући освећене речи.

Крштавао је тако птице пуна три дана и три ноћи.

ГЛАВА ШЕСТА

ЈЕДНА СКУПШТИНА У РАЈУ

Кад се за крштење пингвина сазнало у Рају, то није изазвало тамо ни радост ни жалост, него највеће изненађење. И сам Господ је био збуњен. Он сазва скупштину свештених лица и доктора и запита их сматрају ли да је то крштење пуноважно.

— Оно нема никакве вредности, рече свети Патрик.

— Зашто нема никакве вредности? упита свети Гал који је крстио Корнуајце и упутио светог човека Маела у апостолски рад.

— Тајна крштења, одговори свети Патрик, нема никакве вредности ако је извршена над птицама, као што ни тајна брака нема вредности ако ју је примио ушкопљеник.

На то ће свети Гал:

— Какву везу налазите ви између крштења једне птице и брака једног ушкопљеника? У томе нема никакве везе. Брак је, ако смем рећи, тајна погодбена, условна. Свештеник благосиља унапред један чин, јасно је, ако се чин не изврши, да благослов остаје без утицаја. То је очевидно. Ја сам познавао на земљи, у граду Антриму, једнога богатог човека по имену Садока који је, живећи невенчано с једном женом, начинио исту мајком деветоро деце. Под старост, на моје сталне укорје, пристао је да се њоме ожени и ја сам благословио њихову везу. По несрећи, Садова дубока старост спречила га је да изврши брак. Мало времена потом, он изгуби све своје имање и Жермена (тако је било име жени), не осећајући се у стању да подноси оскудицу,

затражи поништај брака који није био стваран. Папа је услишио њену молбу, јер је била оправдана. То је што се тиче брака. Али крштење се врши безусловно и без икакве оградe. Сумње нема: пингвини су примили свету тајну.

Позван да каже своје мишљење, папа свети Дамас изрази се овим речима:

— Да бисмо знали је ли неко крштење пуноважно и хоће ли донети своје плодове, то јест освећење, треба испитати ко га даје а не ко га прима. У ствари, светиња те тајне произлази из спољашњег чина којим је она извршена, и крштени не учествује у својем сопственом крштењу никаквим личним чином; кад би било друкчије, не би се крштавала новорођена деца. А за онога ко крштава не поставља се никакав нарочити услов, није неопходно бити обдарен благодаћу; довољно је имати намеру да се учини оно што чини Црква, изговорити освећене речи и испунити прописана правила. А ми не можемо сумњати да часни Маел није радио под тим условима. Дакле, пингвини су крштени.

— Како то говорите? упита свети Геноле. За шта ви онда сматрате крштење? Крштење је поновно рођење којим се човек рађа водом и духом, јер ушавши у воду покривен гресима, излази из ње као неофит, ново створење, обдарено плодовима правде, крштење је клица бесмртности, крштење је залога васкрсења, крштење је сахрањивање са Христом у његовој смрти и састанак с њим по изласку из гроба. То није дар за давање птицама. Да говоримо разумно, оци. Крштење уништава првородни грех — а пингвини нису били зачети у греху; оно отклања сваку казну за грех — а пингвини нису грешили; оно доноси благодат и дар свих врлина, сједињујући хришћане са Исусом Христом, као удове са главом, а свакоме мора бити јасно да пингвини не могу стећи врлине исповедника, девојака и удовица, ни примити благодат да се сједине са...

Свети Дамас не допусти му да доврши.

— То доказује, рече он живо, да је крштење било неко-рисно; то не доказује да оно није стварно извршено.

— Али по том рачуну, одговори свети Геноле, могла би се крстити у име Оца, Сина и Светога Духа, шкропљењем или погружавањем у воду, не само птица или четвороножна животиња, него и какав предмет без душе, какав кип, какав сто, каква столица, итд. Нека животиња да буде хришћанин, неки идол, неки сто да буду хришћани! То нема смисла!

Свети Августин устаде да говори. Сви заћуташе.

— Ја ћу вам показати, једним примером, вредност прописаних правила, рече ревносни владика ипонски. Реч је, истина, о једном ђаволском послу. Али ако је утврђено да прописи које је установио ђаво утичу на животиње лишене разума, или чак на предмете без душе, како би се могло још сумњати да се дејство освећених правила не простире и на дух животиња и на непомичну материју? Ево тога примера:

„За време мојег живовања, у граду Мадори, постојбини филозофа Апүлеја, живела је једна чаробница којој је било довољно да на једном трonoшцу спали с неким травама, и изговарајући извесне речи, неколико власи из главе неког човека да би одмах привукла тога човека у своју постељу. И једнога дана, кад је на тај начин хтела да задобије љубав неког младића, спалила је, преваром своје служавке, уместо косе тога дечка, длаке ишчупане из једне мешине од јареће коже која је висила у дућану некога крчмара. И преконоћ, мешина пуна вина прође кроз град и дође кући чаробнице. То се у истини догодило. У светим тајнама као и у врачању, дејство произлази из речи. Дејство једног божанског прописа не може бити мање по снази и по простирању него дејство једног пакленог прописа.

Пошто је то рекао, велики Августин седе усред општег одобравања.

Један блажени, временит и сетнога лика, затражи реч. Њега нико није познавао. Звао се Пробус и није био записан у канон светитеља.

— Нека ми дружина опрости, рече он. Ја не носим светао круг око главе, и задобио сам вечно блаженство без велике славе. Али после онога што вам је рекао велики свети

Августин, сматрам за умесно да вам саопштим свирепо искуство које сам ја сам стекао о условима потребним за вредност једне свете тајне. Ипонски владика има право кад каже: света тајна зависи од облика у којем је извршена. Њена вредност јесте у облику; и њен недостатак јесте у облику. Чујте, исповедници и првосвештеници, моју жалосну причу. Ја сам био свештеник у Риму, за владе цара Гордијена. Не истичући се као ви нарочитим врлинама, вршио сам свештену службу предано. Опслуживао сам пуних четрдесет година цркву Свете-Модесте-ван-града. Служио сам редовно. Сваке суботе долазио сам једном крчмару који се звао Баржас, и који је са својим амфорама становао испод Капенских врата, и куповао сам од њега вино које сам освећивао свакога дана у седмици. За све то дуго време нисам пропустио ниједно јутро да не принесем свету жртву на литургији. При свем том нисам имао радости и са срцем пуним стрепње питао сам на степеницама олтара: „Што си жалосна, душо моја, и зашто ме мучиш?“ Верни које сам позивао за свету трпезу давали су ми повода за жалост јер, имајући још, тако рећи, на језику хостију коју сам им предао својим рукама, падали су понова у грех, као да света тајна није имала над њима никакве силе ни дејства. Најзад сам достигао крај мојих земаљских искушења и, пошто сам уснуо у Господу, пробудио сам се у стану изабраних. И тада сам сазнао, из уста анђела који ме је пренео, да је крчмар Баржас, са Капенских врата, уместо вина продавао некакву мешавину од куваног корења и коре у којој није било ни једне једине капи сока од винове лозе и да ја нисам могао претварати тај одвратни напитака у крв, зато што он није био вино, и што само вино може да се промени у крв Исуса Христа, да је према томе свако моје освећење било ништавно и да смо, у незнању, и ја и моји верни четрдесет година били лишени свете тајне причешћа и стварно одлучени од цркве. На то откриће обузео ме је ужас који ми притискује и данас у овоме стану блаженства. Ја пролазим њиме непрестано, у свим правцима, али не срећем ни једног јединог од хришћана које сам некад приводио часној трпези у цркви блажене Модесте.

„Лишени хлеба анђеоског, они су се немоћно предавали најодвратнијим пороцима и сви су отишли у пакао. Мени је драго помислити да је и крчмар Баржас осуђен. У тим стварима постоји логика достојна творца сваке логике. При свем том, мој несрећни пример доказује да је понекад негодно што у светим тајнама облик значи више од суштине. И ја понизно питам: зар вечна мудрост не би могла наћи лека томе?

— Не, одговори Господ. Лек би био гори од зла. Кад би у правилном спасења суштина значила више од облика, то би била пропаст свештене службе

— Авај! Боже мој, уздахну смирени Пробус, веруј мојем жалосном искуству: докле год твоје тајне будеш сводио на прописе, твоја правда ће наилазити на страшне сметње.

— Ја то знам боље од тебе, одговори Господ. Ја видим једним погледом данашње тешкоће, које су велике, и тешкоће будуће, које неће бити нимало мање. И зато вам могу објаснити да ће, пошто сунце буде обишло око земље још две стотине четрдесет пута...

— Дивне речи! ускликнуше анђели.

— И достојне творца света, одговорише првосвештеници.

— То је начин говора који одговара мојој старој космогонији, и којег се ја нећу одрећи јер би то ишло на уштрб моје непроменљивости...

„Дакле, пошто сунце буде обишло око земље још две стотине четрдесет пута, у Риму се неће наћи више ни један једини свештеник који би знао латински. И при читању молитава у црквама призиваће се свети Орикел, Рогел и Тотикел који су, као што знате, ђаволи а не анђели. Многи крадљивци, имајући намеру да се причесте, али бојећи се да не морадну, ради опроштаја, давати Цркви украдене ствари, исповедаће се путујућим свештеницима који ће, не разумевајући ни италијански ни латински и говорећи само наречјем својег села, по градовима и селима продавати по ниској цени, често за боцу вина, опроштај грехова. По свој прилици, ми нећемо морати да водимо рачуна о тим опроштајима којима ће недостајати скрушеност да би били пуно-

важни, али се може десити да ће нам крштења још стварати сметње. Свештеници ће бити незналице у толикој мери да ће крштавати децу *in nomine patria et filia et spirita sancta*, као што ће Луј де Потер са задовољством објавити у III свесци своје Филозофске, политичке и критичке историје хришћанства. Тешко ће бити одлучивати о вредности таквих крштења, јер најзад, ако ја за своје свете текстове пристајем на грчки језик који је мање елегантан него Платонов, и на латински који не личи на Цицеронов, нећу моћи да примим као литургијску формулу какво било простачко наречје. И мора се стрепити при помисли да ће се тако нетачно поступати са милионима новорођених. Али да се вратимо нашим пингвинима.

— Твоје божанске речи, Господе, већ су нас вратиле њима, рече свети Гал. У спољашњим знацима вере и у правилима спасења, облик неизбежно значи више од суштине и вредност једне свете тајне зависи једино од њеног облика. Цело питање је у томе јесу ли пингвини били крштени по пропису или нису. А одговор није сумњив.

Оци и доктори сложише се у томе, и њихова недоумица постаде због тога још тежа.

— Хришћанско обележје ни пристаје једном пингвину без велике незгоде, рече свети Корнеј. Сад се и птице морају бринути о својем спасењу. Како ће оне у томе успети? Птичје навике се, у многим чему, разликују од црквених заповести. А пингвини немају разлога мењати те навике. Хоћу да кажем како они нису довољно разумни да би примили друге.

— Они то не могу, рече Господ, моје наредбе их спречавају у томе.

— Међутим, настави свети Корнеј, самим крштењем њихова дела престају бити равнодушна. Она ће отсад бити добра или рђава, заслужна или за осуду.

— Питање се заиста поставља тако, рече Господ.

— Ја видим само једно решење, рече свети Августин. Пингвини ће отићи у пакао.

— Али они немају душе, примети свети Иринеј.

— То је незгодно, уздахну Тертулијан.

— Без сумње, настави свети Гал. И ја признајем да је свети човек Маел, мој ученик, у својој слепој ревности, створио Светоме Духу велике богословске тешкоће и унео неред у економију светих тајни.

— То је једна стара будала, узвикну слежући раменима свети Аджитор из Елзаса.

Али Господ, погледавши на Аджитора погледом пуним прекора, рече:

— Допусти: свети човек Маел нема као ти, блажени, урођено знање. Он мене не види. То је старац опхрван слабостима, упола је глув и за три четвртине слеп. Ти си сувише строг према њему. Ипак, признајем да је положај тежак.

— То је срећом само један пролазан неред, рече свети Иринеј. Пингвини су крштени, њихова јаја неће бити и зла ће нестати с данашњим покољењем.

— Не говори тако, сине мој Иринеје, рече Господ. Правила која физичари постављају на земљи допуштају изузетке, зато што су несавршена и не примењују се потпуно на природу. Али правила која постављам ја јесу савршена и не допуштају никакав изузетак. Потребно је одлучити о судбини крштених пинговина тако да се не повреди никакав божански закон и сагласно са десет заповести као и са заповестима моје Цркве.

— Господе, рече свети Григорије Назијански, дај им бесмртну душу.

— Авај! Господе, шта би они с њом чинили? уздахну Лактанс. Они немају умилан глас да би певали хвалу твоју. Они не би умели служити свету литургију.

— Нема сумње, рече свети Августин, они се неће придржавати божанског закона.

— То неће моћи, рече Господ.

— То неће моћи, настави свети Августин. И ако им ти, Господе, у твојој мудрости, улијеш бесмртну душу, гореће вечно у паклу, према твојим дивним наредбама. И тако ће се повратити ред који је пореметио тај стари Камбријац.

— Моникин сине, ти ми предлажеш једно правилно решење, рече Господ, и оно одговара мојој мудрости. Али оно не задовољава моје милосрђе. И ма да сам по суштини непоколебљив, уколико трајем, све више нагињем благости. Ту промену нарави осећа свако ко чита моја два завета.

Како се расправљање продужавало не разјашњавајући ствар и како су блажени показивали склоност да стално понављају једно те исто, решено је да се запита за савет света Катарина александријска. Тако се обично поступало у тешким случајевима. Света Катарина је, на земљи, довела у забуну педесет врло учених доктора. Њој је била позната Платонова филозофија исто тако добро као и Свето Писмо и била је врло речита.

ГЛАВА СЕДМА

ЈЕДНА СКУПШТИНА У РАЈУ

(наставак и крај)

Света Катарина дође у скупштину с венцем од смарагда, сафира и бисера на глави, и у хаљини од златоткане чоје. Са стране је носила један пламени точак, слику онога чије је комађе побило њене гониоце.

Пошто ју је Господ позвао да говори, она се изрази овако:

— Госпoде, да бих расправила ствар коју си ми милостиво поверио, ја нећу проучавати живот животиња уопште, ни живот птица напосе. Само ћу обратити пажњу докторима, исповедницима и првосвештеницима, окупљеним у овој скупштини, да подвојеност између човека и животиње није потпуна, пошто се налазе чудовишта која су истовремено и једно и друго. Такве су химере, пола нимфе а пола змије, три горгоне, фауни, такве су сциле и сирене које певају у мору. Оне имају женски труп а рибли реп. Такви су и кентаври, до појаса људи, а у осталоме коњи. Племенита раса чудовишта. Једно од њих, то је теби знано, умело је, вођено само светлошћу својег разума, да нађе пут ка вечном блаженству, и понекад видиш како се на златним облацима пропињу његове јуначке груди. Кентавр Хирон заслужио је својим земаљским радовима да подели стан блажених: он је био учитељ Ахилу; и тај млади јунак, изишавши из његових руку, живео је две године, одевен као девојка, међу кћерима краља Ликомеда. Играо се с њима и с њима спавао, а оне ни за часак нису посумњале да то није млада девојка.

као што су оне. Хирон, који га је отхранио у таквој чистоти, јесте, поред цара Трајана, једини праведник који је задобио небеску славу придржавајући се природног закона. Међутим, он је био човек само упола.

„Мислим да сам овим примером доказала како је довољно имати само неке делове људске, под условом да они ипак буду племенити, па да се доспе до вечног блаженства. И то што је могао добити кентавр Хирон ма да се није препородно крштењем, зашто не би заслужили пингвини пошто су били крштени, ако би постали пола пингвини а пола људи? И зато те молим, Господе, да пингвинима старца Маела дадеш људску главу и труп, да би те могли достојно славити, и да им дадеш душу бесмртну, али малу.

Тако рече Катарина, а међу оцима, докторима, исповедницима и првосвештеницима зачу се жагор одобравања.

Али свети Антоније, пустињак, устаде и, пружајући Свевишњему две чворновате и црвене руке узвикну:

— Не чини тако, Господе Боже мој, тако ти твога Светога Духа, никако не чини тако!

Он је говорио с таквом жестином да се његова дуга бела брада тресла на њему као празна зобница на устима гладнога коња.

— Господе, не чини то. Птице са људском главом, то већ постоји. Света Катарина није измислила ништа ново.

— Машта прикупља и срањује, она никад не ствара, одговори суво света Катарина.

— ... То већ постоји, настављао је свети Антоније, који није хтео ништа да чује. То се зове харпија, и то су најнепристојније животиње у створеноме свету. Кад ми је једнога дана, у пустињи, дошао на вечеру свети Павле, опат, поставио сам сто пред својом кољем, испод једнога старог јавора. Харпије су поседале на његове гране, заглашавале су нас својим оштрим крицима и загађивале сва јела. Дрскост тих чудовишта ме је спречила да чујем поучне речи светог Павла, опата, и ми смо јели птичју поган с нашим хлебом и нашим зељем. Како се може мислити да ће харпије достојно хвалити тебе, Господе?

„Зацело, за време мојега кушања, видео сам много свакојаким мелеза, не само жене змије и жене рибе, него и бића сложена са још више недоследности, као што су људи чије је тело било начињено од лонца, од звона, од сата, од долапа пуног јестива и посуђа, или чак од куће с вратима и прозорима, кроз које су се опажали људи заузети домаћим пословима. Вечност не би била довољна кад бих морао описивати сва чудовишта која су ме нападала у мојој усамљености, од китова који су били опремљени као бродови до кише црвених животињица које су претварале у крв воду мојега кладенца. Али ниједно није било тако одвратно као што су те харпије које су својим изметом опалиле лишће мојега лепог јавора.

— Харпије су, примети Лактанс, женска чудовишта са птичјим телима. Глава и груди су им као у жене. Њихова наметљивост, њихова безочност и њихова бестидност произлазе из њихове женске природе као што је показао песник Вергилије у својој Енеиди. Оне су проклете као и Ева.

— Не говоримо више о Евином проклетству, рече Господ. Друга Ева је искупила прву.

Павле Ороз, писац једне опште историје на коју ће се доцније угледати Босие, устаде и обрати се Господу:

— Господе, услиши молбу моју и Антонијеву. Не стварај више чудовишта као што су кентаври, сирене и фауни, драги Грцима који прикупљају бајке. Они те ни у чем неће задовољити. Те врсте чудовишта имају незнабожачке наклоности и по својој двострукој природи не могу се приволети чистом животу.

Благи Лактанс одговори овим речима:

— Тај што је проговорио зацело је најбољи историчар који се налази у Рају, пошто Херодот, Тукидид, Полибије, Тит Ливије, Велејус Патеркулус, Корнелије Непот, Светоније, Мантот, Диодор Сицилијанац, Дион Касије и Лампридије не гледају Бога у лице, а Тацит подноси у паклу муке намењене богохулницима. Али се не може рећи да Павле Ороз познаје небеса тако добро као земљу. Јер он не по-

мишља да су анђели, који произлазе од човека и од птице, оличена чистота.

— Ми се удаљавамо од предмета, рече Вечни. Каква посла имају овде ти кентаври, те харпије и ти анђели? Реч је о пингвинима.

— Ти рече, Господе, реч је о пингвинима, изјави најстарији од педесет доктора које је у њиховоме смртном животу довела у забуну александријска девица, и ја се усуђујем исказати своје мишљење: да би се окончала саблазан која је узбунила небеса потребно је, као што то предлаже света Катарина која је нас довела у забуну, дати пингвинима старца Маела половину људског тела, заједно са вечном душом, у сразмери с том половином.

На ту реч настаде у скупштини велика граја појединачних разговора и докторских расправа. Грчки оци су се препирали са латинским о суштини, о природи и о размерама те душе коју треба дати пингвинима.

— Исповедници и првосвештеници, узвикну Господ, немојте се угледати на земаљске саборе и синоде. И немојте уносити у победоносну Цркву жестину и немир борбене Цркве. Јер је и сүвише истина: у свим саборима одржаним по надахнућу мога Духа, у Европи, у Азији, у Африци, оци су чупали браду и вадиле очи једни другима. Али су ипак остали непогрешиви, јер сам ја био с њима.

Пошто се повратио ред, старац Хермас устале и изговори ове одмерене речи:

— Хвалићу те, Господе, што си учинио да се Сафира, мати моја, роди у твоме народу, у дане кад је небеска роса освежавала земљу која је рађала свога Спаситеља. И хвалићу те, Господе, што си ми дао да својим смртним очима видим апостоле твога божанског сина. А говорићу у овоме славном скупу зато што си ти хтео да истина излази из уста ништих, и рећи ћу: Претвори те пингвине у људе. То је једина одлука која одговара твојој правди и твојем милосрђу.

Неколико доктора затражише реч; други су је узимали сами. Нико није слушао, а сви су исповедници махали узбучено својим палмовим гранама и својим венцима.

Господ, једним махом своје деснице, умири распру својих изабраника .

— Да се не препиремо више, рече. Мишљење које је изрекао благи старац Хермас једино је сагласно с мојим вечним намерама. Те птице ће бити претворене у људе. Ја предвиђам доста незгода због тога. Многи између тих људи грешће у ономе у чему не би грешили као пингвини. Извесно, њихова судбина, поводом те промене, биће много мање завидна него што би била без тога крштења и без сједињавања с Аврамовом породицом. Али не приличи да моје знање о ономе што тек има да буде утиче на њихову слободну вољу. Да не бих нарушио људску слободу, ја нећу да знам оно што знам, навлачим на своје очи вео који сам био уклонио и, у мојем слепом прозирању, допустићу да ме изненади оно што сам предвидео.

И одмах, позвавши архангела Рафаила, рече му:

— Иди нађи светог човека Маела, обавести га о његовој заблуди и реци му нека, наоружан мојим Именом, претвори те пингвине у људе.

ГЛАВА ОСМА

ПРЕОБРАЖАЈ ПИНГВИНА

Архангел, сишавши на острво Пингвина, нађе светог човека како спава у удубљењу једне стене, међу својим новим ученицима. Он му положи руку на раме и, пошто га је пробудио, рече му благим гласом:

— Маеле, не бој се!

А свети човек, засењен силном светлошћу, опијен слатким миомиром, познаде анђела Господњег и простре се лицем по земљи.

А анђеол рече још:

— Маеле, види шта си учинио: мислећи да крштаваш децу Адамову, ти си крстио птице, и тако су преко тебе пингвини ушли у Божју Цркву.

На те речи, старац се пренерази.

А анђеол настави:

— Устани, Маеле, наоружај се страшним Именом Господњим и реци тим птицама: „Будите људи!”

И свети човек Маел, проплакавши и помоливши се Богу, наоружа се страшним Именом Господњим и рече птицама:

— Будите људи!

И тога часа пингвини се преобразише. Чело им посташире а глава им се заокружи као Света-Марија-Ротонда у граду Риму. Њихове дугуљасте очи отворише се јаче на васиону; меснат нос приону на два прореза њихових ноздрва, кљуни им се промени у уста и из тих уста изиђе реч; врат им се скрати и одебља, крила им се прометнуше у руке,

а птичје ноге у људске, узнемирена душа настани се у њиховим грудима.

Али им је ипак остало неколико трагова од њихове првобитне природе. Радо су гледали испод ока; љуљали су се у ходу на својим сувише кратким ногама; тело им је остало покривено меким паперјем.

А Маел захвали Господу што је уврстио те пингвине у породицу Аврамову.

Али се ожалости при помисли да ће, ускоро, напустити то острво тако да се више не врати на њ, и да ће, можда, далеко од њега, вера ових пингвина, као сувише млада и сувише нежна биљка, пропасти зато што неће имати ко да се стара о њој. И у њему се заче мисао да пренесе њихово острво ближе обалама Арморике.

— Нису ми познате намере вечне мудрости, рече у себи. Али ако Бог хоће да острво буде пренесено, ко би могао спречити да то буде?

И свети човек испред од лана својег напршњака једну танку струну, дугачку четрдесет стопа. Завеза крај те струне око врха једне стене који се пробијао кроз песак на жалу и, држећи у руци други крај струне, уђе у камени валов.

Валов заплочи морем вукући острво Пингвина, и после девет дана пловидбе приспе срећно на обалу Бретонаца, довукавши и острво са собом.

КЊИГА II
СТАРО ДОБА

ГЛАВА ПРВА

ПРВИ ВЕЛОВИ

Тога дана, свети Маел посади се, на обали океана, на један камен који му се учини врео. Он помисли да га је сунце угрејало, и захвали на томе Творцу света, не знајући да се мало пре тога на њему одмарао Ђаво.

Апостол је очекивао монахе из Иверна, којима је поручио да донесу товар сукна и кожа за одело становницима острва Алке.

Ускоро виде да из једне барке излази калуђер по имену Магис, носећи некакав ковчег на леђима. Тај калуђер био је на гласу са своје светости.

Кад се приближио старцу, он спусти ковчег на земљу и рече, отирући чело рукавом:

— Дакле, оче, хоћеш ли да оденеш ове пингвине?

— Ништа није прече него то, сине мој, одговори старац. Откако су увршћени у Аврамову породицу, ови пингвини носе Евино проклетство, и знају да су наги, што раније нису знали. Крајње је време да се одену, јер ето губе и паперје које им је било остало после њиховог преображаја.

— То је истина, рече Магис, прелазећи погледом по обали где су се могли видети пингвини како лове ракове, купе шкољке, певају или спавају, они су наги. Али, зар не мислиш, оче мој, да би било боље оставити их наге? Зашто их одевати? Чим почну носити хаљине и покоравати се моралном закону, примиће с тим и превелику охолост, нишко лицемерство и сувишну свирепост.

— Може ли бити, сине мој, уздахну старац, да ти тако погрешно схваташ утицај моралног закона којем се поковавају чак и незнабошци?

— Морални закон, одврати Магис, приморава људе који су животиње да живе дружичије, а не као животиње, што њима без сумње не годи, али им ласка и умирује их, и, пошто су охоли, кукавице и жељни уживања, они се радо потчињавају притиску којим се могу похвалити и на којем оснивају и своју садашњу безбедност и наду на своје будуће блаженство. Такав је основ сваког морала... Али да се не удаљавамо од предмета. Моји другови искрцавају на ово острво свој товар сукна и кожа. Размисли, оче мој, док још има времена! Оденути пингвине, то је ствар која ће бити од крупних последица. Данас, кад неког пингвина повуче жеља некој пингвинци, он тачно зна шта жели, и његова жудња је ограничена потпуним познавањем жељеног предмета. У овом часу, на жалу, два или три пара пингвина грле се на сунцу. Погледај с каквом безазленошћу! Нико на то не обраћа пажњу, а ни они сами као да нису сувише заузети тиме. Али кад пингвинке буду под веловима, пингвин неће више тако тачно знати шта га то привлачи њима. Његове неодређене жеље разливаће се у свакојаке снове и опсене, једном речи, оче, он ће познати љубав и њене луде јаде. А, за то време, пингвинке, оборених очију и успијајући уснама, држаће се тако као да под својим веловима чувају неко благо!... Каква беда!

„Зло ће моћи да се подноси све док овај народ остане припрост и сиромашан, али почекај само хиљаду година па ћеш видети, оче, каквим си страшним оруђем опасао кћери Алке. Ако допустиш, ја ти то могу претставити унапред. Овде у овом ковчегу имам неколико ситница. Да узмемо коју било од ових пингвинки на које пингвини обраћају тако мало пажње, и да је обучемо што можемо мање ружно.

„Ево управо једне која иде овуда. Није ни лепша ни ружнија него друге, млада је. Нико је не гледа. Она немарно хода по обали, држећи прст у носу и чешући се по леђима до испод колена. Зацело си запазио, оче, да су јој

рамена уска, груди опуштене, трбух дебео и жут, ноге кратке. Њена колена, црвенкаста, криве се при сваком кораку који учини, као да на сваком том ножном зглавку има малу мајмунску главу. Њена стопала, широка и набрекла, приљу-бљују се за стену са четири савијена прста, док се дебели палци усправљају на стази као главе двеју змија пуних мудрости. Она се сва предаје ходу, сви јој мишићи суделују у томе послу, и, по томе што видимо да раде сад, она нам личи на справу за ходање више него на справу за грљење, ма да очевидно јесте и једно и друго, а извесно је да је способна и за повише других ствари. Е лепо, часни апостоле, видећеш шта ћу ја да начиним од ње.

С тим речима, монах Магис стиже у три скока до жене пингвинке, обухвата је преко половине, носи је превијену преко своје руке, с опуштеном косом, и баца је преплашену пред ноге светог човека Маела.

И док она плаче и преклиње га да јој не учини никакво зло, он извлачи из својег ковчега пар сандала и заповеда јој да их обује.

— Стегнуте вуненим врпцама, стопале ће јој изгледати мање, објасни затим старцу. Ђонови, два прста високи, елегантно ће јој продужити ноге, а терет који оне носе биће тиме улепшан.

Привезујући своју обућу, пингвинка баци радознао поглед на отворен ковчег, и, видећи да је пун накита и украса, насмеши се кроз сузе.

Монах јој сплете косу на потиљку и постави на њу шешир са цвећем. Зглавкове на руци обави јој златним гривнама и, пошто јој је рекао да устане, обави јој испод груди и око трбуха широку ланену траку, тврдећи да ће од тога груди постати чвршће и струк тањи, а бедра се истаћи јаче.

Помоћу чиода које је извлачио из уста једну по једну, он причврсти ту траку.

— Можете стегнути још, рече пингвинка.

Кад је, с великом пажњом и трудом, подупро тако меке делове груди, он заогрну цело тело једном ружичастом хаљином која се меко припијала уз његове облике.

— Пада ли лепо? упита пингвинка.

И, извивши се у стрѹку, окренувши главу, с брадом на рамену, пажљиво је загледала своју одећу.

Кад ју је Магис запитао да јој хаљина није дужа него што треба, она одлучно одговори да није, да ће је она подићи.

И одмах, повукавши левом руком сукњу позади, при-теже је укосо испод колена, пазећи да сткрије само пете. Затим оде ситним корацима и крећући кукovima.

Није окретала главу, али пролазећи поред једног потока испод ока се огледала у њему.

Један пингвин, који ју је случајно срео, застADE изне-нађен, окрете натраг, и пође за њом. Како је ишла обалом, пингвини који су се враћали с рибања приђоше јој и, пошто су је подуже гледали, упутише се њеним трагом. Они који су лежали на песку устaдоше и придружише се другима.

Без прекида, при њеном проласку, силазили су с планинских стаза, излазили из удубљења у стенама, помаљали се из воде, нови пингвини који су повећавали њену пратњу. И сви они, зрели људи снажних плећа, маљавих груди, витки младићи, старци који су тресли многобројне боре своје румене пути с белим свиленим власима, или вукли ноге мршавије и сувље од смрекове палице која им је служила као трећа, тискали су се, задихани, ознојени и грцајући. Међутим, она је ишла мирно и као да ништа није видела.

— Оче мој, узвикну Магис, погледај како су им носеви свима упрти ка округлом средишту те младе госпођице, сад кад је то средиште обавијено ружичастим велом. Лопта наводи на размишљање математичаре бројем својих особина, а кад потиче из физичке и живе природе, број тих особина се повећава. И да би увидели колико је тај геометријски облик занимљив, било је потребно да га пингвини престану гледати очима, и да га почну претстављати себи у духу. И ја сам осећам да ме овога часа нешто неодољиво вуче тој пингвинци. Да ли зато што је сукња учинила да јој је задњица сад главно, и што је она, вешто је обухвативши, умела да јој даде облик синтетички и општи, те допушта да се из

њега издваја само чист појам, божански принцип, не бих умео рећи, али ми се чини, кад бих је загрлио, да бих држао у рукама небески свод људских милина. Извесно је да стид даје женама драж којој се не може одолети. Ја сам се узнемирио толико да бих узалуд покушавао да то прикријем.

Рече, и загрнувши мантију до појаса, појури за последњим пингвинима, стиже их, проби се кроз њих, претрча их, пообара, изгази, доспе до девојке, зграби оберучке ругумен облину коју цео један народ стреља погледима и жељама и које одједном нестаде, у монаховим рукама, у једној приморској пећини .

Тада се пингвинима учини да се сунце угасило. А свети човек Маел разумеве да је то ђаво узео на себе обличје монаха Магиса да би дао своје велове једној кћери Алке. Телесно је био узнемирен, а у души жалостан. Враћајући се лаганим корацима у своју испосничку ћелију, видео је мале пингвинке од шест до седам година, равних груди и угнутих бедара, како су оплеле себи појасеве од алга и окрека и како трче по жалу гледајући да ли људи иду за њима.

ГЛАВА ДРУГА

ПРВИ БЕЛОВИ

(наставак и крај)

Свети човек Маел био је дубоко ожалосћен тиме што су први велови стављени на једну кћер Алке изневерили пингвински стид, уместо да му служе. Ипак није одустао од своје намере да одене становнике чудесног острва. Пошто их је сакупио на обали, он им подели хаљине које су донели калуђери из Иверна. Пингвини су добили по један кратак хаљетак и чакшире, пингвинке дуге хаљине. Али те хаљине нису учиниле ни издалека онакав утисак какав је изазвала прва. Нису биле онако лепе, него грубе и невешто сашивене, и на њих се није више обраћала пажња пошто су их носиле све жене. Како су ове готовиле јело и радиле у пољу, ускоро су имале само прљаве струкове и каљаве скуте. Пингвини су преоптерећивали радом своје несрећне другарице које су личиле на теглећу марву. Они нису знали за немир срца ни за неспокојство страсти. Њихови обичаји били су прости. Родоскврнство, врло често, носило је код њих обележје сирове простодушности, и ако је неки младић у пијанству извршио насиље над својом бабом, сутрадан већ није више мислио на то.

ГЛАВА ТРЕЋА

ОМЕЋАВАЊЕ ПОЉА И ПОСТАНАК СВОЈИНЕ

Острво није више имало свој некадашњи дивљи изглед кад је, усред пловећих санти, у склопу од стена давало заклона једном птичјем народу. Његов снежни врх се отопио и од њега је остао само један брежуљак с чијег су се врха видели обале Арморике, покривене вечном маглом, и океан посејан тамним спрудовима, налик на чудовишта у пола уздигнута над безданом.

Његово приморје било је сад врло широко и дубоко усечено, те је његов облик потсећао на дудов лист. Оно одједном обрасте сланом травом, која је пријала стадима, врбама, старинским смоквама и светим храстовима. Ту чињеницу потврђује часни Бед и још неколико других веродостојних писаца.

На северу, обала је образовала дубок залив, који је доцније постао једно од најчувенијих пристаништа у васиони. На истоку, дуж једног стеновитог прибрежја о које је ударало пенушава море, пружала се пуста и мирисна пољана. То је била Сеновита обала, на коју становници острва нису никад ишли, бојећи се од змија које су се легле у пукотинама стена и страхујући да тамо не сретну душе покојника, налик на модре пламенове. На југу, воћњаци и шуме китили су топли залив Ронаца. На тој благословеној обали старац Маел је саградио цркву и један самостан од брвана. На западу, две речице, Кланжа и Сирела, залевале су плодне долине Дала и Домбе.

Једнога јесењег јутра, блажени Маел, ходајући долином Кланже у друштву једнога калуђера из Иверна, по имену Билока, виде како пролазе путовима гомиле разјарених људи, наоружаних камењем. У исто време зачу како се са свих страна крици и јауци дижу из долине у мирно небо.

И рече Билоку:

— Примећујем с тугом, сине мој, да становници овог острва, откако су постали људи, поступају с мање мудрости него раније. Кад су били птице, они су се свађали само у доба љубави. А сад се препиру у свако доба, замећу кавгу лети као и зими. Колико су се удаљили од оне величанствене мирноће која је, у скупштини пингвина, чинила да она личи на сенат неке уређене републике!

„Погледај, сине мој Билоче, према Сирели. Тамо у оној свежој долини дванаестак људи пингвина туку се мотикама и будацима којима би било боље да раде земљу. За то време, свирепије него људи, жене гребу ноктима лице својих непријатеља. Авај! сине мој Билоче, зашто се они тако кољу?”

— Удружују се, оче мој, и предвиђају будућност, одговори Билок. Јер је човек по природи увиђаван и дружеван. Таква је његова нарав. Он не може да замисли себе без извесног поседа. Ти пингвини које видиш, о учитељу, присвајају земљу.

— Зар је не би могли присвајати с мање насиља? упита старац. Тукући се, они се грде и прете једни другима. Не могу да дочујем њихове речи. Али су љутите, судећи по гласу.

— Они се узајамно оптужују за крађу и отимачину, одговори Билок. То је главни смисао њихових речи.

У том тренутку, свети човек Маел, склопивши руке, уздахну дубоко.

— Видиш ли, сине мој, узвикну он, онога махнитог човека који зубима одгриза нос свом обореном противнику, и онога другог који размрскава главу једној жени једним огромним каменом?

— Видим их, одговори Билок. Они стварају право, осни-

вају својину, постављају начела цивилизације, основе друштва и темеље Државе.

— Како то? упита старац Маел.

— Омеђавајући своје њиве. То је постанак сваког поретка. Твоји пингвини, о учитељу, врше један узвишен посао. Њихово дело освећиваће кроз векове законодавци, а штиће га и потврђивати судови.

Док је монах Билок изговарао те речи, један велики пингвин беле коже, риђе косе, сиђе у долину, носећи стабло једног дрвета на рамену. Приближивши се једноме малом пингвину, опаљеном од сунца, који је заливао своје зеље, он му довикну:

— Твоја њива је моја!

И, пошто је изговорио ту громку реч, спусти свој надак на главу малог пингвина који паде мртав на земљу обделану његовим рукама.

На тај приказ, свети човек Маел задрхта целим телом и проли многе сузе.

И гласом пригушеним од ужаса и стрепње упути небу зву молитву:

— Боже мој, Господе, ти који си примио жртву младог Авеља, који си проклео Каина, освети, Господе, овога невиног пингвина, убијеног на његовој њиви, и учини да убица позна тежину мишице твоје. Има ли мрскијег злочина, има ли веће увреде за твоју правду, о Господе, него што су ово убиство и ова крађа?

— Имај на уму, оче мој, рече Билок благо, да то што ти називаш убиством и крађом јесте у ствари рат и победа, освећени темељ свих царевина и извор свих врлина и све величине људске. Помисли нарочито да, осуђујући великог пингвина, ти нападаш на својину у њеном постанку и у њеном основу. Неће ми бити тешко да ти то објасним. Једна је ствар обделавати земљу, а друга бити њен господар. И те две ствари не треба мешати. У питању својине, право првог баштиника је неизвесно и несигурно. Право победе, на против, почива на чврстим темељима. Само оно заслужује поштовање, пошто само оно уме да улије поштовање. Једино и

славно порекло својине јесте сила. Својина се рађа и одржава се силом. У томе је она неприкосновена и уступа само већој сили. Зато је тачно рећи да је свако ко има земљу племенит. И тај велики риђи човек, премлативши оног земљорадника да би му одузео његову њиву, основао је тога часа један врло племенит дом на овој земљи. Хоћу да му честитам на томе.

Рекавши то, Билок приђе великом пингвину који је стојао крај окрвављене бразде, наслоњен на свој наџак.

И пошто се поклонии до земље рече му:

— Господару Греточе, славни кнеже, долазим да те поздравим као оснивача једне законите моћи и једнога наследног богатства. Закопана у твоју њиву, лобања тога простака пингвина кога си ти оборио потврђиваће за навек освећено право твојег потомства на ову земљу коју си ти оплеменио. Благо твојим синовима и синовима твојих синова! Они ће бити војводе од Скила и владаће острвом Алка.

Затим, уздигнувши глас, и окренувши се светом старцу Маелу:

— Оче мој, благослови Гретока. Јер је свака власт од Бога.

Маел је стојао непомичан и нем, очију уздигнутих небу: био је у болној недоумици о начелима монаха Билока. Међутим, тим начелима је било суђено да преовладају у доба високе цивилизације. Билок се може сматрати као творац грађанског права у Пингвинији.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ПРВА СКУПШТИНА СТАЛЕЖА У ПИНГВИНИЈИ

— Сине мој Билоче, рече старац Маел, треба да извршимо попис Пингвина и да их поименце запишемо у једну књигу.

— Ништа није прече него то, одговори Билок, не може бити доброг поретка без тога.

И апостол, уз помоћ дванаест калуђера, пође да попише народ.

И старац Маел рече затим:

— Сад кад имамо списак свих становника, треба, сине мој Билоче, да разрежемо правичну порезу, ради покрића општих издатака и издржавања опатије. Свак треба да допринесе према својим средствима. Зато, сине мој, позови Старце из Алке, па ћемо у договору с њима одредити порезу.

Старци, пошто су их позвали, скупише се, њих тридесеторица на броју, у двористу дрвеног самостана, под једним великим јавором. То је била прва Скупштина сталежа у Пингвинији. Њу су за три четвртине сачињавали имућни сељаци са Сиреле и Кланже. Греток, као најплеменитији међу Пингвинима, седе на највиши камен.

Часни Маел заузе место усред својих калуђера и изговори ове речи:

— Децо, Господ, по својој вољи, даје богатство људима и одузима га од њих. И ја сам вас сазвао да бисмо разрезали на народ данак за подмирење општих издатака и за издржавање духовника. Ја мислим да тај данак треба да буде у сразмери са богатством сваког појединца. И тако ће онај ко има сто волова дати десет, онај ко их има десет даће једнога.

Кад је свети човек завршио тај говор, Морио, земљорадник из Аниса на Кланжи, један од најбогатијих људи међу Пингвинима, устаде и рече:

— О Маеле, о оче мој, и ја мислим да свака треба да допринесе општим издацима и издржавању Цркве. Што се тиче мене, ја сам готов да се лишим свега што имам, у корист моје пингвинске браће и, ако би било потребно, дао бих од срца радо и кошуљу са себе. Сви старци у народу расположени су, као и ја, да жртвују своје имање, и не може се сумњати у њихову неограничену оданост домовини и вери. Треба имати у виду једино општи интерес и учинити оно што он налаже. А оно што он налаже, о оче мој, оно што он захтева, то је не тражити много од оних који имају много, јер би онда богати били мање богати а сиромаси сиромашнији. Сиромаси живе од богатства богаташа, зато је то богатство освећено. Не дирајте у њ: то би било некорисно зло. Узимајући од богаташа не бисте много добили, јер њих нема много, на против, лишили бисте се свих извора, уваљујући земљу у беду. Међутим, ако потражите помало помоћи од сваког становника, не гледајући на његово имање, прикупићете доста за опште потребе, и нећете морати да истражујете шта имају грађани, који би свако истраживање те врсте сматрали за мрску злоупотребу. Ако опорезете све подједнако и помало, поштедећете сиромаше, пошто ћете им оставити имање богаташа. И како би било могућно одредити порезу према богатству? Ја сам јуче имао двеста волова, данас их имам шездесет, сутра ћу их имати сто. Клиник има три краве, али мршаве, Никли их има само две, али дебеле. Ко је богатији, Клиник или Никли? Знаци изобиља су варљиви. Извесно је једино то да цео свет пије и једе. Опорезите људе према ономе што троше. То ће бити мудро и то ће бити право.

Тако рече Морио, уз одобравање свих Стараца.

— Ја тражим да се тај говор уреже на таблице од меди, узвикну монах Билок. Он је изречен за будућност, кроз хиљаду и пет стотина година најбољи међу Пингвинима неће говорити другчије.

Старци су још пљескали кад Гретоу, држећи руку на јабучи од мача, изјави кратко:

— Пошто сам племић, ја нећу плаћати данак: то је простачки. Нека плаћа олош.

После тих речи, Старци се разиђоше ћутећи.

Као у Риму, приступало се опорезивању сваких пет година, и приметило се, посредством тога, да се становништво брзо умножава. Иако је смртност деце била велика, а глад и куга уништавале читава села, нови Пингвини, све многобројнији, својом личном бедом доприносили су општем благостању.

ГЛАВА ПЕТА

СВАДБА КРАКАНА И ОРБЕРОЗЕ

У то време живео је на острву Алки један човек пингвин снажне мишице и лукава духа. Он се звао Кракан и становао је на Сеновитој обали, куда становници острва нису никад залазили, из страха од змија које су се легле у пукотинама стена и бојећи се да се тамо не сретну с душама оних Пингвина који су помрли без крштења и који, налик на модре пламенове, јаучући, лутају, ноћу, по тој пустој обали. Јер је постојало веровање опште, али недоказано, да, између Пингвина који су се претворили у људе на молитву блаженога Маела, многи нису примили крштење, и да се они после своје смрти враћају и плачу у бури. Кракан је живео на тој дивљој обали у једној неприступачној пећини. У њу се сти-зало само кроз један природан подземни лагум, дугачак сто стопа, чији је улаз заклањала густа шума.

И једне вечери кад је Кракан ишао пустим пољем, он наиђе, случајно, на једну младу пингвинку, пуну љупкости. То је била она иста коју је, недавно, монах Магис оденуо својом руком, и која је прва понела чедне велове. Као успо-мену на дан кад ју је задивљена гомила Пингвина видела како поносито пролази у својој хаљини зорине боје, та де-војка је добила име Орбероза.¹

Кад угледа Кракана, она преплашено врисну и поче да бежи од њега. Али је јунак ухвати за велове који су се лепр-шали за њом и проговори јој овако:

¹ „Орбе, *песничка реч*, донта говорелин о небеским телима. У ши-рем смислу, свако округло тело.” (Литре)

— Девојко, како се зовеш, чија си, одакле си?

За то време Орбероза је са страхом гледала у Кракана.

— Видим ли ја то тебе, господару, запита га дрхћући, или је то само твоја уцвељена душа?

Она је тако говорила зато што су становници Алке, не чујући ништа о Кракану откако се настанио на Сеновитој обали, мислили да је он умро и помешао се с ноћним враговима.

— Престани да страхујеш, кћери Алке, одговори Кракан. Јер овај што ти говори није душа која блуди, него човек пун снаге и крепости. А ускоро ћу имати и велико богатство.

А млада Орбероза запита:

— Како мислиш доћи до богатства, о Кракане, кад си пингвински син?

— Својом памећу, одговори Кракан.

— Знам, рече Орбероза, да си у време кад си живео међу нама био на гласу као ловац и риболовац. Нико ти није био раван у вештини да ухвати рибу у мрежу нити да стрелом згоди брзе птице.

— То је посао простачки и тежак, девојко. Ја сам пронашао начин да без напора стекнем велико имање. Него, реци ми ко си ти.

— Име ми је Орбероза, одговори млада девојка.

— Како то да се налазиш, ноћу, тако далеко од своје куће?

— Кракане, то није било без Божје воље.

— Шта хоћеш тиме да кажеш, Орберозо?

— Да ме је Бог, о Кракане, ставио на твој пут, не знам ради чега.

Кракан ју је дуго гледао ћутећи намргођен.

Затим јој рече благо:

— Орберозо, хајде у мој дом, то је кућа најумешнијега и најхрабријега међу синовима Пингвина. Ако пристанеш да поћеш са мном, начинићу те својом љубом.

А она, оборивши очи, прошапта:

— Пођи су с тобом, господару.

Тако је лепа Орбероза постала љуба јунака Кракана. Тај брак није био прослављен песмом ни буктињама, зато што Кракан није пристајао да се покаже народу Пингвина, него је, скривен у својој пећини, ковао крупне планове.

ГЛАВА ШЕСТА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

„Затим смо посетили одељење природне историје... Чувар нам показа један завежљај обавијен сламом, и рече нам да се у њему налази костур једнога змаја: доказ, додао је, да змај није баснословна животиња.”

(Успомене Жака Казановас, Париз, 1843, св. IV, стр. 404, 405.)

За то време становници Алке бавили су се мирним радом. Они са северне обале ишли су чамцима у лов на рибе и шкољке. Земљорадници из Домбе сејали су зоб, раж и пшеницу. Богати Пингвини из долине Дала гајили су домаће животиње а они из залива Ронаца обрађивали су своје воћњаке. Трговци из Порт-Алке трговали су с Армориком усољеном рибом. А злато двеју Бретања, које је почињало да се уноси на острво, олакшавало је ту трговину. Пингвински народ је у дубокоме миру уживао плодове свога рада кад, одједном, црни глас пође од села до села. Сазнаде се истовремено свуда да је неки страشان змај опустошио два салаша у заливу Ронаца.

Неколико дана пре тога ишчезла је девојка Орбероза. У први мах нико се није забринуо због њеног нестанка зато што су њу већ неколико пута односили људи силовити и пунџи љубави. И мудри се нису чудили томе, имајући у виду да је та девојка била најлепша међу Пингвинкама. Примећивало се чак да је понекад она сама излазила пред своје

отмичаре, јер се од судбине не може утећи. Али овом приликом, видећи да се не враћа, сви су се бојали да је није змај прогутало.

А и становници долине Дала увидеше ускоро да тај змај није скаска коју жене препричавају код кладенца. Јер је једне ноћи чудовиште прогутало у селу Анису шест кокошака, једну овцу и једно дете, сироче без оца и мајке, по имену Ело. Ни од животиња ни од детета није било никаквог трага сутрадан изјутра.

Одмах се Старци из села окупише на тргу и поседаше на камени банак да се договоре шта треба учинити у тим страшним околностима.

И, пошто су сазвали све оне Пингвине који су видели змаја те кобне ноћи, запиташе их:

— Јесте ли запазили његово обличје и држање?

И они одговорише редом:

— Он има лавовске канџе, орловска крила и змијски реп.

— Леђа су му накострешена бодљама.

— Цело тело му је покривено жућкастим крљуштима.

— Његов поглед очарава и убија. Из уста му пламен лиже.

— Он кужи ваздух својим дахом.

— Има змајевску главу, лавовске канџе, рибљи реп.

А једна жена из Аниса, коју су сматрали за паметну и разбориту, и којој је змај однео три кокошке, даде овакав исказ:

— Он је као сваки човек. Тако да сам помислила за њега да је мој човек, и рекла сам му: „Ходи лези, животињо једна.“

Други су говорили:

— Личи на облак.

— Налик је на планину.

Дође и један мален дечко и рече:

— Видео сам змаја кад је у амбару скинуо своју главу да пољуби моју сестру Мини.

А Старци запиташе још становнике:

— Колики је?

И одговорено им је:

— Велики као во.

— Као велики трговачки бродови Бретонаца.

— Узрастом је као човек.

— Већи је од смоковог дрвета под којим ви седите.

— Велики је као пас.

Запитани о томе какве је боје, становници рекоше:

— Црвене.

— Зелене.

— Плаве.

— Жуте.

— Глава му је јасно зелена, крила су му неранцаста и преливају се на црвено, с ивицама сивим као сребро, бокови и реп на пруге мрке и румене, трбух жут као злато, са црним пегама.

— Какве је боје? Нема боје.

— Има боју као сваки змај.

Пошто су прикупили те податке, Старци су били у недоумици шта да предузму. Једни су предлагали да се змај уходи, да се ухвати и заспе многим стрелама. Други, сматрајући да је узалудно употребљавати силу против једнога тако страшног чудовишта, предлагали су да га умилостиве даровима.

— Да му плаћамо данак, рече један од њих који је важио као мудар човек. Моћи ћемо учинити да нам се смилује ако му будемо носили оно што воли, воће, вино, јагањце, младу девојку.

Неки су најзад предлагали да се отрују извори на које он долази да пије, или да се угуши димом у његовој пећини.

Али ниједно од тих мишљења није преовладало. Дуго су се саветовали и Старци се разиђоше не доневши никакву одлуку.

ГЛАВА СЕДМА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак)

Целог месеца који Римљани посвећују своме лажном богу Марсу или Мавору, змај је пустошио салаше по Далу и Домби, и однео је педесет оваца, дванаест свиња и три дечка. Све су породице биле ојађене и острвом се разлегао лелек. Да би отклонили то зло, Старци злосрећних села која залевају Кланжа и Сирела одлучише се да се скупе и да сви заједно оду и потраже помоћи од блаженога Маела.

Петог дана оног месеца чије име, код Латина, значи почетак, зато што њиме почиње година, они одоше у поворци у самостан од брвана који се уздизао на јужној обали острва. Кад су их увели у манастир, они почеше да плачу и ридају. Тронут њиховим јадиковањем, старац Маел, изишавши из дворане у којој се бавио изучавањем астрономије и проучавањем Светога Писма, сиђе међу њих ослањајући се на своју пастирску палицу. Кад се он појавио Старци, прострти по земљи, пружише к њему зелене гранчице. А многи међу њима запалише мирисаве траве.

А свети човек, посадивши се поред манастирскога кладенца, испод једнога старог смоковог дрвета, изговори ове речи:

— О синови моји, потомци Пингвина, зашто плачете и јадикуете? Зашто пружате према мени те молбене гране? Зашто шаљете у небо дим мирисавог биља? Желите ли да отклоним неку беду од ваших глава? Зашто ме молите? Ја

сам готов да дадем и живот за вас. Реците само чему се на-
дате од вашег оца?

На то питање први међу старцима одговори:

— Оче Алкине деце, о Маеле, ја ћу говорити за све. Је-
дан страشان змај пустоши наша поља, затире нашу стоку и
носи у своју пештеру цвет наше младежи. Прогутао је дете
Ело и још седморо одраслих дечака, својим гладним зубима
искидао је девојку Орберозу, најлепшу међу Пингвинкама.
Нема села које није опалио својим отровним дахом ни испу-
нио јадом.

„Остављени на милост и немилост томе страшном злу,
дошли смо да те замолимо, о Маеле, као најмудријега, да ти
потражиш спаса становницима овог острва, да се старо племе
Пингвина не би затрло.

— О први међу Старцима Алке, одговори Маел, твоје
речи ми наносе велики јад, и срце ми се цепа кад помислим
да је ово острво остављено на милост и немилост бесу стра-
шнога змаја. То није усамљен случај, и у књигама има доста
прича о врло opakим змајевима. Та чудовишта се виђају
поглавито у пећинама, покрај воде и то највише код незна-
божачких народа. Можда су неки међу вама, иако су при-
мили свето крштење, и постали чланови Аврамове породице,
обожавали идоле, као стари Римљани, или су вешали слике,
заветне таблице, вунене траке и цветне венце на гране ка-
квог освећеног дрвета. Или су можда Пингвинке играле око
некога чаробног камена и пиле воду с извора у којима живе
нимфе. Ако је тако, ја бих рекао да је Господ послао тога
змаја да би казнио све за злочин неколицине и да би вас
потстакао, о синови Пингвина, да искорените између себе
хулу, сујевеље и безбожност. Зато ћу вам назначити као лек
великоме злу које подносите да брижљиво потражите идо-
лопоклонство у вашим домовима и да га истребите из њих.
Мислим да би вам помогли и молитва и покајање.

Тако рече свети старац Маел. А Старци народа пингвин-
ског, пошто су му целивали ноге, вратише се у своја села са
више наде.

ГЛАВА ОСМА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак)

По савету светог човека Маела, становници Алке потрудише се да истребе сужеверје које се почело јављати међу њима. Припазише да њихове кћери више не играју око вилинског дрвета, изговарајући мађијске речи. Строго забра нише младим мајкама да тару своју одојчад о неке каменове у пољу, да би била здрава и напредна. Једнога старца из Домбе, који је претсказивао будућност мешајући зрна јечма у једном ситу, бацише у бунар.

Међутим чудовиште је и даље пустошило сваке ноћи дворишта за живину и торове. Преплашени сељани су се затварали у своје куће. Једна бременита жена која је, кроз отвор на крову, видела на месечини змајеву сенку на плавоме путу, толико се уплашила да је одмах родила пре времена.

У тим данима искушења, свети човек Маел размишљао је непрестано о природи змајева и о начину борбе с њима. После шест месеци проучавања и молитава, учини му се да је нашао оно што тражи. Једне вечери, ходајући морском обалом, у друштву једнога младог калуђера по имену Самуила, он му саопшти своју мисао овим речима:

— Дуго сам проучавао историју и обичаје змајева, не да бих задовољио пуку радозналост, него да бих у њима пронашао примере на које се треба угледати у садашњим приликама. У томе је, сине мој Самуило, корист од историје.

„Утврђено је да су змајеви необично опрезни. Они никад не спавају. И зато видимо да их често употребљавају за чу-

вање блага. Један змај чувао је у Колхиди златно руно које је Јазон отео од њега. Један змај је бдео над затним јабукама у градини Хесперида. Њега је Херкул убио, а Јунона га је претворила у звезду на небу. Тако пише у књигама, ако је истина, значи да су све то чиниле мађије, јер су незнабожачки богови у ствари ђаволи. Један змај је бранио грубим и простим људима да пију воду с извора Касталије. Треба поменути и Андромединог змаја кога је убио Персеј.

„Али да се махнемо тих незнабожачких скаски у којима се увек заблуда меша с истином. На змајеве наилазимо и у причама о славном архангелу Михаилу, о светима Ђорђу, Филипу, Јакову Великоме и Патрицију, о светој Марти и светој Маргерити. И у тим причама, веродостојним у свему, треба да тражимо окрепљења и савета.

„Прича о змају из Силене пружа нам нарочито драгоцен пример. Треба да знаш, сине мој, да је на обали једне велике баре, близу тога града, живео неки страشان змај који је понекад прилазио градским бедемима и својим дахом тровао све оне који су живели у предграђима. И, да их чудовиште не би прождерало, становници Силене давали су му сваког јутра по једнога између себе. Жртва се бирала коцком. Коцка је, после стотине других, пала на цареву кћер.

„А свети Ђорђе, који је био војни трибун, пролазећи градом, сазнаде да је царева кћи одведена свирепом животињи. Он одмах узјаха коња и, наоружан копљем, похита пред змаја, и дође до њега управо у часу кад је хтео да прогута царску кћер. И кад је свети Ђорђе оборио змаја, царева кћи обави свој појас око врата животињи која пође за њом као псето на узици.

„То је један пример девојачке моћи над змајевима. Прича о светој Марти даје нам о томе још јачи доказ. Знаш ли ту причу, сине мој Самуило?

— Знам, оче, одговори Самуило.

А блажени Маел настави:

— Живео је, у једној шуми, на обали Роне, између Арла и Авињона, један змај, пола четвороножна животиња а пола риба, већи него во, са зубима шиљастим као рогови и с ве-

ликим крилима на раменима. Он је потапао бродове и прождирао путнике. А света Марта, на молбу народа, оде томе змају и затече га како гута неког човека, она му обави свој појас око врата и лако га доведе у град.

„Та два примера наводе ме на мисао да се треба обратити моћи неке невине девојке да победи змаја који сеје страх и смрт на острву Алка.

„Зато, сине мој Самуило, опаши се чврсто и зађи, молим те, са двојицом твојих другова, по свим селима овог острва, и објави свуда да ће само једна невинна девојка моћи да ослободи острво од чудовишта које га пустоши.

„Певаћеш црквене песме и рећи ћеш:

„— О пингвински синови, ако међу вама има нека врло невинна девојка, нека се јави и нека, наоружана знаком крста, пође да победи змаја!

Тако рече старац, а млади Самуило обећа да ће послушати. Одмах сутрадан, опаса се чврсто и оде са двојицом својих другова да становницима Алке објави како је само једна невинна девојка у стању да ослободи Пингвине од змајева беса.

ГЛАВА ДЕВЕТА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак)

Орбероза је волела свога мужа, али није волела само њега. У часу кад Венера заблиста на бледом небу, док је Кракан ишао сејући страх и трепет по селима, она је посећивала, у његовој колеби на точковима, једнога младог пастира из Дала, по имену Марсела, чији је витак стас обавијао неуморну снагу. Лепа Орбероза је с уживањем делила пастирову мирисну постељу. Али му се није казивала која је, него је рекла да се зове Брижида и да је кћи неког градинара из залива Ронаца. Кад би се са жаљењем отргла из његовог наручја, она је одлазила, преко ливада с којих се дизала пара, на Сеновиту обалу, и ако би случајно срела неког сељака који се доцкан враћао дома, развила би своје влове као крила и повикала:

— Сељаче, обори очи, да не би после морао рећи: Авај! авај! тешко мени, видео сам анђела Господњег.

Сељак је дрхћући падао на колена додирујући челом земљу. И многи су говорили, на острву, како, ноћу, путовима пролазе анђели и како онај ко их види мора умрети.

Кракан није знао за љубав Орберозе и Марсела, јер је био јунак, а јунаци никад не сазнају за тајне својих жена. Али, ма да не знајући за ту љубав, Кракан је уживао драгоцене користи од ње. Сваке ноћи затицао је своју љубу веселију и лепшу, како раздрагана испуњава брачну постељу слатким мирисом капре и спориша. Она је волела Кракана љубављу

која никад није била досадна ни тешка зато што њен терет није спуштала на њега самог.

И благословена невера Орберозина ускоро је спасла јунака једне велике опасности и осигурала за увек његово богатство и његову славу. Јер видевши једном у сутон да пролази неки говедар из Белмона, који је останом гонио своје волове, она га поче волети више него што је икад волела пастира Марсела. Овај је био грбав, рамена су му се уздизала изнад ушију; тело му се љуљало на неједнаким ногама, његове разроке очи севале су дивљом светлошћу испод разбарушене косе. Из грла му је излазио промукао глас и пискав смех, мирисао је на шталу. Али је њој био леп. „Неко, како каже Гнатон, воли биљку, неко реку, неко животињу.“

И једнога дана, кад је на неком тавану у селу уздисала и малаксало се протезала у говедаровим рукама, допреше јој до ушију звуци рога, жагор и шум корака; она погледа кроз тавански отвор и виде становнике окупљене на тргу, око једнога младог калуђера који је, стојећи на једном камену, јасним гласом изговарао ове речи:

— Становници Белмона, опат Маел, наш поштовани отац, поручује вам преко мене да ни јака мишица ни љуто оружје неће оборити змаја; него да ће животињу савладати једна невина девојка. Ако дакле међу вама има каква смерна и недирнута девојка, нека се јави и нека пође пред чудовиште; а кад га буде срела, обавиће му свој појас око врата и повешће га за собом лако као псетање.

И млади калуђер, пошто је подигао кукучачу на главу, оде да однесе другим селима поруку блаженога Маела.

Он је већ био далеко, а Орбероза је, шћућурена у слами, с руком на колену и с брадом наслоњеном на руку, још размишљала о томе што је чула. Иако се за Кракана бојала много мање моћи једне девојке него снаге оружаних људи, није се осећала умирена поруком блаженога Маела; нејасан али сигуран нагон, који је управљао њеним духом, говорио јој је да отсад Кракан не може без опасности да буде змај.

Она запита говедара:

— Срце моје, шта ти мислиш о змају?

Сељак заврте главом:

— Извесно је да су, у старо време, змајеви пустошили земљу, а било их је великих као планина. Али њих нема више, и ја мислим да су то што се овде сматра за чудовиште покривено крљуштима неки лупежи или трговци који су однели на свој брод лепу Орберозу и најлепшу Алкину децу. И ако би који од тих разбојника покушао да украде моје волове, ја ћу знати, силом или милом, да изиђем на крај с њим.

Те говедарове речи повећаше Орберозино страховање и бацише је у бригу за мужа кога је волела.

ГЛАВА ДЕСЕТА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак)

Дани прођоше а на острву се не јави никаква девојка да пође на чудовиште. И, у дрвеном самостану, старац Маел, седећи на банку, у хладу старога смоковог дрвета, у друштву с једним врло побожним калуђером, који се звао Региментал, питао се неспокојно и жалосно како то да се на Алки не налази ни једна једина девојка кадра да савлада животињу.

Он уздахну а брат Региментал уздахну исто тако. Како је у том тренутку млади Самуило пролазио кроз градину, старац Маел га позва и рече му:

— Размишљао сам понова, сине мој, о томе како ћемо уништити змаја који прождире цвет наше младежи, наших стада и наше жетве. У том погледу прича о змајевима светог Риока и светога Павла леонског чини ми се нарочито поучна. Змај светог Риока био је дугачак шест хвати, глава му је била пола као у петла а пола као у аждаје, тело пола воловско пола змијско, он је пуштошио обале Елорна у време краља Бристокуса. Свети Риок, коме је тада било две године, одвео га је на узици до мора у којем се чудовиште само утопило. Змај светога Павла, дугачак шездесет стопа, није био мање страшан. Блажени апостол из Леона везао га је својим напршњаком и предао га једноме младом властелину, веома чедном. Ти примери доказују да, у Божјим очима, младић вреди колико и девојка. Небо не прави никакву разлику у томе. Зато, сине мој, ако имаш вере у мени, нас двоје ћемо

отићи на Сеновиту обалу, када дођемо до змајеве пећине, позваћемо чудовиште јаким гласом и, кад се оно приближи, ја ћу му свезати мој напршњак око врата а ти ћеш га као на узици одвести до мора у којем ће се он зацело удавити.

На те старчеве речи, Самуило обори главу и не одговори ништа.

— Ти као да се устежеш, сине мој, рече Маел.

Брат Региментал, противно својем обичају, поче да говори без питања.

— Устекао би се човек и за нешто мање, рече. Свети Риок имао је само две године кад је савладао змаја. Ко вам каже да би могао учинити то и девет или десет година доцније? Имајте у виду, оче, да је змај који пустоши наше острво прогутао малога Ело и још четворицу или петорицу дечака. Брат Самуило није толико нескроман да у деветнаестој години сматра себе невинијим од њих у дванаестој и у четрнаестој.

„Авај! додаде монах уздахнувши, ко се може похвалити да је чедан на овоме свету где нам све даје пример и слику љубави, где нам све у природи, и животиње и биље, показује слатке загрљаје и учи нас њима? Животиње се спарују свака на свој начин, али различити химени четвороножаца, птица, риба и водоземаца у разблуди заостају далеко иза свадбовања биља. Најобичнији цвет у пољу превазилази у бестидности све што су незнабошци измислили у својим скаскама, и кад бисте ви знали за разврат кринова и ружа, уклонили бисте с олтарa те чашице сладострашћа, те крунице саблазни.

— Не говори тако, брате Региментале, одговори старац Маел. Потчињене природном закону, животиње и биљке су увек невине. Оне немају да спасавају душу, док човек...

— Имате право, одговори брат Региментал, то је друга ствар. Али немојте слати младог Самуила на змаја: змај би га прогутао. Има већ пет година како Самуило није више у стању да задиви чудовишта својом невиношћу. Оне године кад се јавила комета, ђаво, да би га преварио, извео је једнога дана пред њега једну млекарицу која је задизала скуте да прегази неку речицу. Самуило је био у искушењу, али му

је одолео. Ђаво, који не спава, послао му је у сну слику те девојке. И сенка је учинила оно што тело није могло: Самуило је подлегао. Кад се пробудио, квасио је сузама своју оскврњену постељу. На жалост! кајање му није повратило невиност.

Чувши те речи, Самуило се питао како се могло сазнати за његову тајну, јер он није знао да је то ђаво узео на себе изглед брата Региментала да би узбудио монахе на Алки у њиховим срцима.

А старац Маел се замислио и са стрепњом се питао:

— Ко ће нас ослободити змајева зуба? Ко ће нас сачувати његовога даха? Ко ће нас спасти његовог погледа?

За то време становници Алке постајали су смелији. Земљорадници из Домбе и сточари из Белмона заклињали су се да би, против једне крвожедне животиње, они били јачи него нека девојка, и узвикивали су, ударајући се по мишицама: „Само нека дође змај!“ Многи људи и жене већ су га били видели. Нису се слагали описујући његов лик и обличје, али су сад сви били сложни у томе да није велики онолико колико се чинило у први мах, и да узрастом није много виши од човека. И смислили су како да се бране: у сумрак, стражари су стојали на улазу у села, спремни да даду знак за узбуну; дружине наоружане вилама и косама чувале су, ноћу, торове у којима се налазила стока. Једном чак, у селу Анису, одважни земљорадници су га приметили кад је прескакао зид богатога Морија, наоружани стрелама, косама и вилама, они га нападоше и опколише. Једноме од њих, човеку храбром и врло окретном, пошло је за руком да га убоде вилама; али се тај оклизнуо на једној барици и змај му је умакао. Други би га зацело достигли да се нису задржавали хватајући питоме зечеве и кокоши које је он испуштао бежећи.

Ти земљорадници изјавише Старцима у селу да им чудовиште по узрасту и величини личи доста на човека, изумимајући главу и реп који су заиста страшни.

ГЛАВА ЈЕДАНАЕСТА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак)

Тога дана Кракан се вратио у своју пећину раније него обично. Он скиде с главе калпак од морскога пса са два волуска рога на врху и с огромним зубима, оштрим и шиљастим, на предњој страни. Баца на сто наруквице које су се завршавале страшним канџама: то су били кљунови птица грабљивица. Откопча појас о којем је висио дугачак и вијугав зелен реп. Затим заповеди своје пажу Ело да му скине чизме и, како дете није могло да учини то довољно брзо, он га једним ударцем ноге посла у други крај пећине.

И не погледавши лепу Орберозу која је прела вуну, он седе крај огњишта на којем се пекао један ован, и прогунђа:

— Пингвини, гадови!... Нема горег заната од змајевскога.

— Шта кажеш, господару? упита лепа Орбероза.

— Они ме се не боје више, настави Кракан. Некад је све бежало чим се ја укажем. А ја сам односио у торби кокоши и питоме зечеве, терао сам пред собом овце и свиње, краве и волове. Данас су ти геаци на опрезу: стражаре. Малочас, у селу Анису, кад су ме потерали земљорадници наоружани стрелама, косама и шиљастим вилама, морао сам оставити кокоши и зечеве, подићи реп на руку и трчати што сам брже могао. И, питам те сад, доликује ли једном кападокијском змају да бежи као крадљивац, носећи свој реп на руци. И још, како су ми сметали челенка, рогови, зуби, канџе, крљупшти, једва сам утекао од једнога глупака који ми је врх својих вила забо у леву страну задњице.

Рекавши то, он пажљиво принесе руку рањеноме месту.

И пошто је неко време остао задубљен у горке мисли, рече:

— Сасвим су прости ти Пингвини! Досадило ми је да дувам пламен у нос таквим будалама. Орберозо, чујеш ли?...

Рекавши то, јунак подиже рукама страшни калпак и дуго га гледаше ћутећи намрштено. Затим изговори брзо:

— Овај калпак, у облику рибље главе, начинио сам својим рукама, од коже једнога морског пса. Да би био страшнији, метнуо сам на њега воловске рогове и вилицу дивљега вепра, закачио сам на њ коњски реп, обојен црвено. Ниједан становник овог острва није смео да погледа у њега кад сам га натицао на главу до рамена у меком сүтону. Кад се он укаже, жене, деца, младићи, старци бежали су избежумљени, и ја сам улевао страх целом племену Пингвина. По чијем се савету тај безочни народ, одбацивши свој некадашњи страх, усуђује сада да гледа у лице ову страшну чељуст и да прогони ову разбарушену гриву?

И треснувши калпак на каменити под:

— Пропадни, варљива капо! узвикну Кракан. Заклињем се свим враговима Армора да те више никад нећу ставити на главу.

И пошто се тако заклео, он изгази ногама свој калпак, своје наруквице, своје чизме и свој вијугави реп.

— Кракане, рече лепа Орбероза, хоћеш ли допустити слугињи твојој да се послужи лукавством, како би спасла твоју славу и твој мал? Немој презирати помоћ једне жене. Она ти је потребна, јер људи не виде даље од носа.

— Жено, упита Кракан, шта си наумила?

И лепа Орбероза обавести свога мужа да монаси иду по градовима и селима учећи становнике како да се боре против змаја, како ће, по њиховим упутствима, животињу савладати једна девојка и како ће га она, ако му обавије свој појас око врата, повести тако лако као да је псето.

— Откуд знаш ти да монаси казују те ствари? упита Кракан.

— Пријатељу, одговори Орбероза, немој прекидати озбиљан разговор неозбиљним питањима... „И ако, рекли су још ти калуђери, има у Алки која сасвим невинна девојка, нека се јави!“ И ја сам одлучила, Кракане, да се одазовем том позиву. Отићи ћу старцу Маелу и рећи ћу му: „Ја сам девојка коју је Небо одредило да савлада змаја.“

На те речи Кракан повика :

— Како ћеш ти бити та невинна девојка? И зашто хоћеш да се бориш са мнош, Орберозо? Где ти је памет? Знај да ја нећу допустити да ме ти победиш!

— Пре него што си се наљутио, зар не би било боље да си покушао разумети? уздахну лепа Орбероза с дубоким и благим презирањем.

И изложи му свој лукави план.

Слушајући је, јунак се замисли. И кад је престала да говори, рече:

— Орберозо, лепо си се досетила. И ако се твој план оствари тако како ти мислиш, он ће ми донети велике користи. Али како ћеш ти да будеш та девојка коју је Небо одредило?

— Не брини се за то, Кракане, одговори она. А сад хајде да спавамо.

Сутрадан, у пећини пуној мириса од печења, Кракан исплете од прућа једну наказну трупину и обави је ужасно накомстрешеним, љускавим и нечистим кожама. На један крај те трупице лепа Орбероза заши страшне рогове и одвратну чељуст са калпака који је Кракан носио кад је ишао по селима, а, на други крај, причврсти вијугав реп који је јунак обично вукао за собом. И, кад је тај посао био свршен, они научише малог Ело и петоро друге деце, која су их служила, како ће ући у ту праву, како ће учинити да она иде, како ће у њој дувати у рог и сагоревати кучину да би пламен и дим излазили из змајеве чељуст.

ГЛАВА ДВАНАЕСТА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак)

Орбероза, пошто је обукла хаљину од кострети и опасала се дебелим конопцем, оде манастиру и затражи да говори са блаженим Маелом. И, пошто је женама било забрањено да улазе у манастир, старац изиђе напоље, држећи у десници пастирску палицу и ослањајући се левом руком на раме брата Самуила, свог најмлађег ученика.

Он запита:

— Жено, ко си ти?

— Ја сам девојка Орбероза.

На тај одговор, Маел уздиже небу своје дрхтаве руке.

— Говориш ли истину, жено? Сви знају да је Орберозу прогутао змај. А ја Орберозу видим и чујем јел! Значи ли то, кћери моја, да си се ти у утроби чудовишта наоружала знаком крста и изишла нетакнута из његових чељусти? Мени се то чини највероватније.

— Не вараш се, оче мој, одговори Орбероза. Све је тако било. Чим сам изишла из утробе те животиње, ја сам се склонила у једну испосничку ћелију на Сеновитој обали. Живела сам тамо у самоћи, предајући се молитви и размишљању и подвижништву, кад ми је небеско откривење показало да ће само једна невина девојка моћи да савлада змаја, и да сам та девојка ја.

— Покажи ми знак који то потврђује, рече старац.

— Знак сам ја сама, одговори Орбероза.

— Мени је позната моћ оних жена које су ставиле печат на себе, одговори апостол Пингвина. Али јеси ли ти заиста таква каква кажеш?

— Видећеш и уверићеш се, одговори Орбероза.

Монах Региментал који је био пришао рече:

— То ће бити најбољи доказ. Цар Соломун је рекао: „Троје ми је чудесно а четвртога не разумем: пут орлов у небо, пут змијин по стени, пут лађин посред мора и пут човечји к девојци.“ Ја сматрам да су безочне оне бабе које хоће да у тим стварима знају више од најмудријега међу царевима. Оче, ако мени верујете, ви се нећете њима обраћати ради уверења о побожној Орберози. Кад вам оне буду казале своје мишљење, нећете знати више него пре тога. Девојаштво је исто толико тешко доказати колико и сачувати. Плиније нам каже, у својој историји, да су његови знаци измишљени и врло непоуздани.¹ Једна која носи на себи четрнаест знакова покварености јесте чиста у очима анђела док друга, на против, за коју су бабе, прегледавши је прстом и оком, лист по лист, изјавиле да је недирнута, зна да за такав изглед има да захвали вештини изопачене уместности. Што се тиче чистоте ове свете девојке, ја бих положио руку у ватру за њу.

Он је говорио тако зато што је био ђаво. Али старац Маел није то знао. И он запита побожну Орберозу:

— Кћери моја, како ћеш победити животињу тако крвожедну као што је та која је тебе прогутала?

Девојка одговори:

— Сутра, у рођај дана, о Маеле, ти ћеш сазвати народ на брег пред пустом пољаном која се пружа до Сеновите обале и пазићеш да ниједан човек пингвин не приђе ближе од пет стотина корака ка стенама, јер би га одмах отровао дах чудовишта. А змај ће изићи из стења и ја ћу му обавити свој појас око врата, и повешћу га на узици као послушно псето.

¹ Ми смо узалуд тражили ту реченицу у Плинијевој *Природној историји*. (Изд.)

— Хоће ли бити с тобом какав човек, снажан и побожан, који ће убити змаја? упита Маел.

— Ти рече, о старче: ја ћу предати чудовиште Кракану који ће га распорити својим блиставим мечем. Јер треба да знаш да ће се племенити Кракан, за кога се мисли да је умро, вратити међу Пингвине и да ће он убити змаја. А из трбуха те животиње изиће ће дечица коју је она прогутала.

— То што ми казујеш, о девојко, узвикну апостол, чини ми се чудесно и изнад људске моћи.

— И јесте тако, одговори девојка Орбероза. Али чуј, Маеле, откривење је мени показало и то да ће пингвински народ, као плату за своје ослобођење, морати да даје витезу Кракану годишњи данак од три стотине кокошију, дванаест оваца, два вола, три свиње, хиљаду и осам стотина шиника жита и зеља кад је чему време, и да ће, осем тога, деца која изиђу из змајевог трбуха бити дата и остављена реченом Кракану да га служе и да му буду покорна у свему.

„Ако пингвински народ не одржи те обавезе, појавиће се на острву нови змај, још страшнији од првога. Рекох.

ГЛАВА ТРИНАЕСТА

ЗМАЈ ОД АЛКЕ

(наставак и крај)

Пингвински народ, кога је сазвао старац Маел, проведе ноћ на Сеновитој обали, на граници коју је обележио свети човек, да нико међу Пингвинима не би био отрован дахом чудовишта.

Ноћни велови још су покривали земљу кад се после једног промуклог урлика указа на обалској стени нејасан и страшан змајев лик. Он је пузио по земљи као змија и његово вијугаво тело чинило се да има петнаест стопа у дужину. Кад га је угледала, гомила устукну од страха. Али се убрзо сви погледи окренуше девојци Орберози која, у првој зориној светлости, долази у белој хаљини преко поља обрадлог руменим вресом. Коракком неустрашивим и смерним она иде ка животињи која, страшно ричући, отвара своју пламену чељуст. Силан крик ужаса и сажаљења уздиже се из средине Пингвина. Али девојка дреши свој ланени појас, обавија га змају око врата, и води га на узици, као верно псето, уз живо одобравање гледалаца.

Била је прешла већ велики део пољане кад се појави Кракан наоружан блиставим мачем. Народ, који га је сматрао за мртва, кличе од изненађења и радости. Јунак се устреми на животињу, претури је, и мачем јој отвори трбух из којег изиђоше, у кошуљи, коврчаве косе и склопљених руку, мали Ело и још петоро деце које је чудовиште прогутало.

Они се бацише на колена пред девојком Орберозом која их обгрли и рече им на уво:

— Поћи ћете по селима и казиваћете: „Ми смо једна

дечица коју је змај прогутао и изишли смо у кошуљи из његовог трбуха." Становници ће вам дати пуно свега што можете пожелети. Али ако будете говорили друкчије, добићете само зврчке по носу и батине. Идите!

Многи Пингвини, видећи да је змај распорен, појурише да га дотуку, једни из осећања беса и освете, други да би се докопали чаробног камена, змајонита, који се налази у његовој глави; мајке васкрсле деце трчале су да загрле своје малишане. Али их свети човек Маел задржа, потсећајући их да нису довољно свети, ни људи ни жене, да би се могли приближити змају а да одмах не умру.

А одмах потом мали Ело и петоро деце дођоше међу народ и рекоше:

— Ми смо једна дечица коју је змај прогутао и изишли смо у кошуљи из његовог трбуха.

А сви они који су их чули говораху љубећи их:

— Благословена децо, ми ћемо вам дати пуно свега што можете пожелети.

И гомила народа се разиђе, пуна радости, певајући химне и црквене песме.

За успомену на тај дан кад је Провиђење ослободило народ великога зла, установљене су поворке у којима се носио змајев кип с ланцем око врата.

Кракан је збирао данак и постао најбогатији и најмоћнији међу Пингвинима. У знак своје победе, и да би улевао спасоносни страх, носио је на глави змајеву челенку и имао је обичај да каже народу:

— Сад кад је чудовиште мртво, змај сам ја.

Орбероза је дуго савијала своје милостиве руке око врата разних говедара и пастира које је сравњивала с боговима. А кад је престала да буде лепа, посветила се Господу.

Предмет општег поштовања, она је, после своје смрти, примљена у канон светитеља и постала је небеска заштитница Пингвиније.

Кракан је оставио једнога сина који је носио као и његов отац змајеву челенку, и због тога био прозван Змајевић. Он је основао прву краљевску династију у Пингвинији.

КЊИГА III

СРЕДЊИ ВЕК И РЕНЕСАНСА

ГЛАВА ПРВА

БРИЈАН ПОВОЖНИ И КРАЉИЦА ГЛАМОРГАНА

Краљеви Алке, потомци Змајевића, сина Кракановог, носили су на глави страшну змајеву челенку, свети знак који је био довољан да улије народима поштовање, страх и љубав. Они су стално водили борбу било са својим вазалима и својим поданицима, било с кнежевима са острва и са суседних континената.

Најстарији од тих краљева оставили су само име. А ми не умемо то име ни да изговоримо ни да га напишемо. Први Змајевић о коме се нешто зна јесте Бријан Побожни, који је био чувен са своје памети и своје храбрости у рату и у лову.

Он је био хришћанин, волео је књигу и помагао људе који су се посветили манастирском животу. У једној одаји својег двора где су, испод почађавелих греда, висиле главе и рогови јеленски и других дивљих животиња, он је приређивао гозбе на које је позивао све свираче у харфу с Алке и са суседних острва, и ту је и сам певао похвале јунацима. Правичан и великодушан, али жељан славе, није се могао уздржати да не осуђује на смрт оне који су певали боље од њега.

Пошто су монахе из Иверна растерали многобошци који су пустошили Бретању, краљ Бријан их је позвао у своју земљу и сазидао је за њих, близу својег двора, један самостан од брвана. Свакога дана ишао је с краљицом Гламорганом, својом женом, у манастирску цркву, присуствовао црквеним обредима и певао химне.

Међу тим монасима налазио се један калуђер, по имену Одул, који се, у цвету младости, китио знањем и врлинама.

Ђаво омрзе силно на њега и покушаваше много пута да га наведе у напаст. Узимао је на себе различите облике и показивао му једно за другим убојног хата, младу девојку, боцу медовине, затим поче звецкати двома коцкама у једној кожној кеси и рече му:

— Хоћеш ли да играш са мном у краљевство овога света за једну влас из твоје главе?

Али Божји човек, наоружан знаком крста, одби непријатеља. Видевши да га не може преварити, ђаво смисли да га упропасти лукавством. Једне летње ноћи, он приђе краљици која је спавала на својој постељи, показа јој слику младога калуђера кога је виђала свакога дана у манастиру од брвана, и омађија ту слику. Одмах љубав, као љути отров, уђе у жиле краљице Гламоргане. И њу поче морити жудња за Одулом. Без престанка је налазила изговоре да га привуче себи. Неколико пута звала га је да учи њену децу књизи и певању.

— Поверавам их вама, рекла му је, и пратићу наставу коју им ви будете предавали, да бих се и сама поучила. Са синовима учићете и мајку.

Али се млади калуђер изговарао, час тиме да није довољно учен за учитеља, час тиме да му његов чин забрањује општење са женама. То одбијање само појача жудњу Гламоргане. Једнога дана, лежећи на постељи, не могући да савлада своју чежњу, она позва Одула у своју собу. Он дође из послушности, али остаде оборених очију на прагу од врата. Због тога што је он не гледаше она је осећала нестрпљење и бол.

— Види, рече му, немам више снаге у себи, мрак ми је пао на очи. Тело ми гори и леди се.

И како је он ћутао и није се мицао, она га позва преклињћим гласом:

— Ходи к мени, ходи!

И опруженим рукама, које је жудња чинила још дужим, покуша да га ухвати и привуче себи.

Али он побеже укоривши је због њене бестидности.

Тада, пуна срџбе, и бојећи се да Одул не разгласи срамоту у коју је пала, она смисли да га упропасти да не би он њу упропастио.

Плачним гласом који је одјекнуо кроз цео двор она поче запомагати, као да се заиста налази у великој опасности. Њене дворкиње дотрчаше и видеше младог монаха како бежи и краљицу како навлачи на себе покриваче своје постеле; и све заједно почеше звати у помоћ. И кад је, на ту вику, краљ Бријан ушао у собу, Гламоргана, показујући му своју расплетену косу, своје очи сјајне од суза и своје груди које је, у љубавном бесу, сама изгребла ноктима:

— Господару и муже мој, рече, погледај трагове увреде коју сам поднела. Одул дође к мени да ме осрамоти и да изврши насиље нада мном.

Чувши ту оптужбу, видећи ту крв, краљ, разјарен, заповеди својим војницима да ухвате младога калуђера и да га живог спале испред двора, пред краљичиним очима.

Сазнавши за то, ивернски опат оде краљу и рече му:

— Краљу Бријане, види из овог примера разлику између жене хришћанке и жене безбожнице. Римљанка Лукреција била је најчеститија међу идолопоклоничким кнегињама; међутим, није имала снаге да се одбрани од напада једнога младог развратника, и, стидећи се своје слабости, пала је у очајање, док се Гламоргана победоносно одупрла насртају једног побеснелог злочинца у кога је ушао најстрашнији међу враговима.

За то време је Одул, у дворској тамници, очекивао час кад ће га живог спалити. Али Бог није допустио да невин пострада. Он му посла једног анђела који га, узевши на себе лик једне краљичине дворкиње, по имену Гидрине, изведе из тамнице и одведе у собу те жене чији је изглед узео на себе.

И анђео рече младом Одлу:

— Волим те зато што смеш.

А млади Одул, мислећи да му то говори сама Гидрина, одговори, оборених очију:

— Сам Бог ми је помогао да се одупрем краљичином на-
сиљу и да се успротивим гневу те моћне жене.

А анђео запита:

— Како? ти ниси учинио то за што те краљица оптужује?

— Истину говорим! не, нисам учинио, одговори Одул,
с руком на срцу.

— Ниси учинио?

— Не! нисам учинио. И сама помисао на тако нешто
испуњава ме ужасом.

— Онда, узвикну анђео, шта ћеш овде, кобасицо једна?¹

И он отвори врата да олакша бекство младога калуђера.

Одул осети како га неко снажно гура напоље. Тек што
је сишао на улицу, нека рука изручи му на главу ноћни суд,
а он помисли:

— Скривене су намере твоје, Господе, и путови твоји
недостижни.

¹ Пингвински хроничар који ово приповеда употребио је овај
израз: *Species inductilis*. Ја сам превео буквално.

ГЛАВА ДРУГА

ЗМАЈ ВЕЛИКИ — ПРЕНОС МОШТИЈУ СВЕТЕ ОРБЕРОЗЕ

Непосредно потомство Бријана Побожног угасило се око године 900, у личности Колика Краткога Носа. Један братучед тога владара, Боско Величанствени, наследи га и постара се, да би обезбедио престо себи, да побије све своје рођаке. Он је био родоначелник једне славне лозе моћних краљева.

Један од њих, Змај Велики, прочуо се надалеко као ратник. Он је био побеђиван чешће него други. По тој сталности у поразу познају се велике војсковође. У току двадесет година он је попалио више од сто хиљада насеља, села, градића, предграђа, градова и универзитета. Подједнако хладнокрвно уносио је пламен и у непријатељске земље и у своју. И имао је обичај рећи, да би објаснио своје поступање:

— Рат без паљевине личи на свињска црева без слачице: то је отужна ствар.

Његова правда била је строга. Кад сељаци које је заробљавао нису могли да плате откуп за себе, он их је вешао о дрво, а ако би нека несрећна жена дошла да моли за свога мужа који није у стању да плати данак, он ју је за косу везивао за реп свога коња и тако је вукао. Живео је као војник, без мекуштва. Радо се признаје да је живео чистим животом. Не само што није допустио да његова краљевина изгуби своју наследну славу, него је храбро подржавао чак и наличје части народа пингвинског.

Змај Велики је наредио да се у Алку пренесу мошти свете Орберозе.

Тело блажене било је сахрањено у једној пећини на Се-новитој обали, у дну мирисне пољане. Први поклоници који су одлазили на њен гроб били су младићи и девојке из суседних села. Они су тамо ишли, најрадије, све двоје и двоје, с вечери, као да су њихове побожне жеље, да би се задовољиле, тражиле нарочито мрак и самоћу. Они су славили светитељку ревносно али обазриво, и као кријући се, нису радо говорили о ономе што осећају у пећини, али су их затицали како шапућу на уво једни другима речи љубави, среће и уسخићења, мешајући их са светим именом Орберозе; једни су с уздахом казивали да се тамо заборавља на свет; други су говорили да се из пећине излази умирен и утишан; девојке су међу собом помињале милину која их је у њој прожимала.

Таква су била чуда која је вршила девица из Алке у зори своје славне вечности: блага и неодређена као и зора. Ускоро се тајна пећине, као благи мирис, рашири по околини: за чисте душе то је био предмет радости и откривења, и покварени људи узалуд су покушавали да лажју и клеветама одврате верне од извора благодати који је текао из гроба светитељкиног. Црква се постарала да те благодати не остану ограничене само на мали број њене деце, него да се излију на све пингвинске хришћане. Калужери се настанише у пећини, саградише манастир, капелу, конак, на обали, и поклоници почеше да долазе у све већем броју.

Као да је ојачала дужим боравком на небу, света Орбероза извршивала је сад још већа чуда над онима који су долазили да јој се помоле на њеном гробу; чинила је да се зачиње нада код жена дотле нероткиња, слала снове љубоморним старцима да би их убедила у верност њихових неправедно осумњичених младих жена, удаљавала је од тога краја кугу, шап, глад, буру и кападокијске змајеве.

Али за време немира који опустошише краљевину у доба краља Колика и његових наследника, гроб свете Орберозе би опљачкан, његово богатство разнесено, манастир запаљен, калужери растерани, пут којим су тако дуго пролазили толики побожни поклоници заврсте у жутиловку,

врес и плави чкаљ псковите пољане. Пуних сто година чудотворни гроб посећивале су само змије, ласице и слепи мишеви, кад се светитељка јави у сну једном сељаку из близине, по имену Момордику.

— Ја сам девица Орбероза, рече му она, и изабрала сам тебе да обновиш моје светилиште. Јави становницима овога краја да ће, ако допусте да се моја успомена заборави и мој гроб остане без почасти и без богатства, нови змај доћи да опустоши Пингвинију.

Врло учени духовници испиташе тада све околности овог привиђења и признаше га за истинито, не ђаволско, него сасвим небеско, а доцније се запазило да су и у Француској, у сличним околностима, свети Фој и света Катарина поступили на исти начин и говорили сличне речи.

Манастир би понова сазидан и поклоници нагрнуше понова. Девица Орбероза вршила је све већа и већа чуда. Лечила је различите врло опасне болести, наиме хромост, водену болест, узетост и дрхтавицу. Калуђери, чувари гроба, живели су у завидном изобиљу кад светитељка, јавивши се краљу Змају Великоме, заповеди овоме да је прогласи за небеску заштитницу краљевине и да њене драгоцене остатке пренесе у саборну цркву у Алки.

И тада су мирисне мошти те девице свечано однесене у столну цркву и положене у средину хора, у ћивот од злата и сребра, украшен драгим камењем.

У каптолу се водио списак чуда извршених посредовањем блажене Орберозе.

Змај Велики, који никад није престајао да брани и велича хришћанску веру, преминуо је у осећању највеће побожности, оставивши Цркви многа добра.

ГЛАВА ТРЕЋА

КРАЉИЦА КРИША

Страшно расуло завлада после смрти Змаја Великога. Наследнике тог владара често су оптуживали за слабост. И цела је истина да ниједан од њих није пошао, ни издалека, за примером тога храброг претка.

Његов син Хум, који је био хром, није се старао да увећа земљу Пингвина. Болоа, Хумовог сина, убили су његови војници кад му је било девет година, у часу кад се пео на престо. Наследио га је његов брат Гун. Њему је било тек седам година и он је у свему слушао своју мајку, краљицу Кришу.

Криша је била лепа, учена, разумна, али није умела да одолева својим страстима.

Ево како се изражава часни Талпа, у својој хроници, о тој славној краљици:

„Краљица Криша, по лепоти лица и стаса, не изостаје ни за Семирамидом вавилонском, ни за Пентезилејом, краљицом амазонки, ни за Саломом, кћери Иродијадином. Али она има у својој личности извесне особине које се могу сматрати за лепе или ружне, према противречном мишљењу људи и света. На челу има два мала рога које прикрива дебелим витицама своје златне косе, једно око јој је плаво а друго црно, врат нагнут на леву страну, као у Александра Македонског, на десној руци има шест прстију а испод пупка једну малу мајмунску главу.

„Ход јој је величанствен а приступачна је. Издашне је руке, али не уме увек да потчини свој разум срцу.

„Једнога дана, запазивши у дворским шталама једнога младог коњушара велике лепоте, осетила се одмах обузета љубављу према њему и поверила му је заповедништво над војском. Оно што се мора без оgrade похвалити код те велике краљице, то је обиље дарова које поклања црквама, манастирима и капелама у краљевини, нарочито светоме дому у Бергардену где сам ја, по Божјој милости, положио завет у својој четрнаестој години. Она је наручила толико миса за покој своје душе да се сваки свештеник, у пингвинској Цркви, претворио, тако рећи, у воштаницу запаљену према небу, да би привукао божанску милост на узвишену Кришу.”

По тим редовима и још некима које сам унео у свој текст, може се судити о историјској и књижевној вредности хронике *Gesta Pinguinorum*. По несрећи, та хроника се нагло зауставља на трећој години владавине Змаја Безазленогa, наследника Гуна Слабога. Дошавши до те тачке у историји, ја могу само да жалим губитак тако љубазног и сигурног вође.

У току два века после тога, Пингвини су били огрезли у крвавој анархији. Уметност је сасвим пропала. У сред општег незнања, монаси су се, у манастирском заклону, предавали учењу и с неуморном ревностју преписивали су Свето Писмо. Како је пергамент био редак, они су стругали старе рукописе да би на истим листовима исписали божанску реч. И тако су, на пингвинској земљи, процветале Библије као руже на жбуну.

Један калуђер из реда светог Бенедикта, Ермол Пингвинац, сам је истругао четири хиљаде грчких и латинских рукописа, да би четири хиљаде пута преписао Јованово јеванђеље. И тако је пропао велики број ремек дела античке поезије и беседништва. Историци једнодушно признају да су пингвински манастири били уточишта књижевности у средњем веку.

Вековни ратови Пингвина и Марсуина испуњавају крај овога доба. Изванредно је тешко утврдити истину о тим ратовима, не зато што података нема, него зато што их има више. Марсуински хроничари противрече у свим тачкама

пингвинским хроничарима. А, поред тога, и Пингвини противрече једни другима, као и Марсџини. Нашао сам свега двојицу хроничара који се слажу, али је ту један преписао другога. Извесно је само једно, а то је, да су покољи, насиља, паљевине и пљачкање трајали непрекидно.

Под несрећним владаром Боском IX, краљевина се налазила на рубу пропасти. На вест да се марсџинска флота, састављена од шест стотина великих бродова, приближује Алки, епископ нареди да се носи литија. Каптол, изабране судије, чланови парламента и духовници с универзитета узеше из саборне цркве ћивот свете Орберозе и обнеше га око града, док је сав народ ишао за њима певајући химне. И нису узалуд призивали свету заштитницу Пингвиније, за то време Марсџини опколише град истовремено са сува и с мора, заузеле га на јуриш, и три пуна дана и три ноћи убијали су, пљачкали, вршили насиља и палили по њему с равнодушностју коју ствара навика.

За дивљење је чињеница да се у току тога дугог гвозденог доба вера међу Пингвинима одржала нетакнута. Светлост истине засењивала је тада душе које софизми нису били искварили. Тиме се објашњава јединство вере. А и један сталан обичај Цркве несумњиво је допринео да се одржи та срећна заједница верних: одмах је спаљиван сваки Пингвин који је мислио другачије од осталих.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

КЊИЖЕВНОСТ: ЈОХАНЕС ТАЛПА

За време малолетства краља Гуна Јоханес Талпа, калуђер из Бергардена, саставио је, у манастиру у којем се за калуђерио кад му је било једанаест година и из којег није изишао ни један једини пут у животу, своју славну хронику на латинском језику у дванаест књига, *De Gestis Pinguinorum*.

Манастир Бергарден уздиже своје високе зидове на врху једне неприступачне стене. Око њега се виде само плави планински врхови испресеци облацима.

Кад је започео да пише *Gesta Pinguinorum*, Јоханес Талпа био је већ стар. Добри монах није пропустио да нас о томе обавести у својој књизи. „Моја глава је, каже он, већ давно изгубила свој урес плавих увојака и лобања ми је постала налик на она испупчена метална огледала којима се с толико пажње и старања обрађају за савет пингвинске госпоје. Мој стас, по природи мален, с годинама се још више смањио и повио. Моја бела брада загрева ми груди.“

С дивном безазленошћу, Талпа нас обавештава о неким околностима својег живота и о неким цртама свога карактера. „Као потомак, казује нам он, једне племићке породице и још у детињству намењен свештеничком позиву, учио сам граматiku и музику. Научио сам читати под стегом једног учитеља који се звао Амикус али коме би боље пристајало име Инимикус. Како нисам лако учио писмена, он ме је жестоко шибао, тако да могу рећи како ми је азбуку утискивао прutom по задњици.“

Даље Талпа исповеда своју природну склоност сладо-страшћу. Ево како изразитим речима: „У младости, жар мојих чула био је такав да сам, у шумскоме хладу, осећао више да се кувам у неком лонцу него да удишем свеж ваздух. Бежао сам од жена. Узаман! јер је било довољно и једно звонце или боца да ми њих доведе пред очи.”

Док је он писао своју хронику, страшни рат, истовремено и са спољашњим непријатељем и грађански, пустошио је пингвинску земљу. Кришини војници, који су дошли да одбране манастир Бергарден од марсунских варвара, утврдише се у њему јако. Да би га учинили неприступачним, пробише мазгале у зидовима и скидоше са цркве оловни кров да од њега граде зрна за праћку. Ноћу су, у двориштима и у самоме манастиру, ложили велике ватре на којима су пекли целе волове натакнуте на ражањ од старе планинске јеле, и, окупљени око жеравице, у диму измешаном с мирисом смоле и лоја, празнили су бурад вина и пива. Њихове песме, њихове псовке и њихова свађа надјачавале су звук јутарњих звона.

Најзад Марсуини, пошто су се пробиили кроз кланце, поставише опсаду око манастира. То су били ратници са севера, у бакарним оклопима и с бакарним оружјем. Наслањали су на литице лествице од сто педесет хвати које су се, у мраку и у бури, ломиле под теретом тела и оружја и читаве гроздове људи бацале у дубодолине и провалије, у црној тами зачуо би се силан крик, а затим би јуриш понова почињао. Пингвини су сипали потоке вреле смоле на нападаче који су горели као буктиње. Шездесет пута, разјарени Марсуини покушали су да преко зидова упадну у манастир, шездесет пута били су одбијени.

Пуних десет месеци држали су манастир опседнут са свих страна, кад им, на свети дан Богојављења, неки пастир из долине показа једну скривену стазу којом су се попели уз планину, продрли у подземне просторије опатије, размилели се по манастиру, по кухињама, цркви, каптолским дворанама, књијници, перионици, ћелијама, трпезаријама, спаваоницама, палили зграде, убијали и напаствовали не гле-

дајући на старост ни на пол. Пингвини, пробуђени из сна, потрчаше за своје оружје, очију застртих тамом и страхом, ударали су једни на друге, док су се Марсуини међу собом свађали и тукли око светих путира, кадионица, светњака, златотканих одежда, ћивота, крстова од злата и од драгога камења.

Ваздух је био пун тешког мириса од изгорелог меса, самртни крици и јауди дизали су се из пламена, а, по ивицама кровова који су се рушили, хиљаде монаха гмизали су као мрави и падали у долину. За то време, Јоханес Талпа писао је своју хронику. Кришини војници, пошто су се журно повукли, навалише комађе стена на све излазе из манастира, да би затворили Марсуине у запаљеним зградама. И да би уништили непријатеља рушевинама камења и зидова, употребљавали су као окове стабла најстаријих храстова. Зажарене греде падале су с громким треском и лепо црквени сводови сурвавали су се под ударцима диновских дрвета којима је замахивало по шест стотина људи заједно. Ускоро, од богате и простране опатије остала је само ћелија Јоханеса Талпе, лебдећи, по неком чудном случају, над остацима једног забата који се димио. А стари хроничар је још писао.

Тај изванредни духовни напор може се ипак учинити претеран код једног летописца који је ставио себи у задатак да исприча догађаје својег времена. Али ма колико да је човек усретсређен и одвојен од ствари које га окружавају, оне ипак имају утицаја на њега. Ја сам прегледао оригинални рукопис Јоханеса Талпе у Народној библиотеци где се он чува под фасц. пинг. К. L^o, 123 90 *quater*. То је летопис на пергаменту од 628 листова. Рукопис је да не може бити нечиткији, писмена не иду у правом реду, него се пружају у свим правцима, сударају се и падају једна на друга у нареду или, боље рећи, у страшној збрци. Тако су рђаво исписана да се у већини случајева не само не могу распознати, него ни разликовати од мрља од мастила које су с њима обилно измешане. Те неоцењиве стране показују тиме

окршај усред којег су биле исписиване. Тешко је читата их. На против, стил бергарденског калуђера не показује знаке никаквог узбуђења. Тон у *Gesta Pinguinorum* остаје увек једнак. Излагање у њима је брзо и збијено тако да се понекад чини суво. Рефлексије су ретке и уопште тачне.

ГЛАВА ПЕТА

УМЕТНОСТ: ПРИМИТИВЦИ ПИНГВИНСКОГ СЛИКАРСТВА

Пингвински критичари надмећу се уверавајући да се пингвинска уметност још од почетка одликовала изванредном и снажном оригиналношћу, и да би било узалудно тражити још гдегод ону љупкост и сразмеру које обележавају њена прва дела. Али Марсуини тврде да су њихови уметници били стално претече и учитељи Пингвина. Тешко је судити о томе, пошто су Пингвини, још пре него што су се почели дивити својим првим сликарима, уништили сва њихова дела.

Тај губитак изазива дубоко жаљење. Ја га, са своје стране, осећам необично живо и тешко, јер поштујем пингвинску старину и дивим се примитивцима.

Они заиста заслужују дивљење. Не кажем да сви личе једни на друге, то не би било истина, али они имају извесно заједничко обележје које се налази и у свим познијим школама, хоћу да кажем да имају правила којих се придржавају, и нешто завршено, јер оно што знају, знају добро. Срећом, пингвински примитивци могу се замислити према примитивцима италијанским, фламанским, немачким и примитивцима француским који су бољи од свих других; како каже г. Грјеје, они имају више логике, пошто је логика поглавито француска особина. Ако би неко и покушао да то пориче, морао би признати Француској бар то примућство да је сачувала примитивце и онда кад их други народи већ више нису имали. На изложби француских примитиваца у павиљону Марсан, 1904 године, било је повише малих слика из времена последњих Валоа и Анрија IV.

Ја сам много путовао да бих видео слике браће Ван Ека, Мемлинга, Рожјеа ван дер Вајдена, сликара Маријине смрти, Амброђија Лоренцетија и старих умбријаца. Међутим, ни Бриж, ни Кели, ни Сијена, ни Перуђа нису ме у том погледу потпуно обавестили, тек у маломе граду Арецо постао сам свесно присталица наивног сликарства. Има од тога доба десет година а можда и више. У то време оскудице и простодушности, градски музеји, увек затворени, увек су се отварали фурештима. Некаква старица, једне вечери, према свећи, показала ми је, за половину лире, прљави музеј у Арецу и ја сам ту пронашао једну слику од Маргаритона, једнога светог Франђу, чија ми је погруженост изазивала сузе у очима. Био сам дубоко дирнут, Маргаритон из Ареца постао је, од тога дана, мој најмилији примитивац.

И ја замишљам пингвинске примитивце према делима тог уметника. Неће се дакле сматрати за сувишно што ћу се овде с извесном пажњом задржати на њему, ако не у појединостима његових дела, а оно у његовом најопштијем изгледу који га, ако смем рећи, најбоље претставља.

Ми имамо пет или шест слика потписаних његовом руком. Његово главно дело, које се чува у Националној Галерији у Лондону, претставља Богородицу која седи на престолу и држи дете Исуса у наручју. Оно што вам прво пада у очи кад погледате ту слику, то су њене сразмере. Тело, од врата до ногу, има само двапут висину главе, и зато изгледа необично кратко и здепасто. То дело је по бојама значајно исто толико колико и по цртежу. Велики Маргаритон имао је на расположењу само мали број боја, и он их је употребљавао у свој њиховој чистоти, никад их не мешајући. Из тога произлази да његов колорит има више живости него склада. Образи Богородичини и детињи су лепе румене боје коју је стари уметник, из безазлене склоности према чистим дефиницијама, распоредио на сваком лицу у два тако правилна круга да се чини као да су шестаром обележена.

Један учени критичар XVIII века, опат Лози, говорио је о делима Маргаритона с дубоким омаловажавањем. „То је,

каже он, само грубо мазање. У то злосрећно време, није се знало ни цртати ни сликати." То је било опште мишљење тих познавалаца направљене главе. Али је свирепо презирање великог Маргаритона и његових савременика било ускоро освећено. У XIX веку, у библијским селима и реформаторским котеџима побожне Енглеске, родило се мноштво малих Самуила и малих светих Јована, коврчавих као јагњад, који су, око 1840 и 1850 године, постали научници с наочарима и који су установили култ примитиваца.

Признати теоричар прерафаелиста, сер Џемс Такет, не устручава се да мадону из Националне Галерије стави у ред ремек дела хришћанске уметности. „Дајући глави Богородице, каже сер Џемс Такет, трећину целокупне висине слике, стари уметник је привукао и задржао пажњу гледаоца на најузвишенијим деловима људске личности, поглавито на очима које се радо називају духовним органима. На тој слици, колорит се удружује са цртежом да створи утисак идеалан и мистичан. Руменилс образа не потсећа ту на обичан изглед коже, пре би се рекло да је стари уметник ставио на лица Богомајке и Детета рајске руже."

У једној таквој критици види се како блиста, тако рећи, отсев дела које она хвали, међутим, ускићени естетизам из Единбурга, Мек Сили, изразио је на још непосреднији и узбудљивији начин утисак који је на његов дух учинила та примитивна слика. „Маргаритонова мадона, каже поштовани Мек Сили, достигла је највиши циљ уметности: она улева гледаоцима осећање невиности и чистоте; чини да они постају слични малој деци. И то је истина у толикој мери да сам се ја, у шездесет шестој години, пошто сам имао ту радост да је посматрам пуна три сата без прекида, одједном осетио преображен у нежно одојче. Док су ме кола носила кроз Трафалгар Сквер, ја сам махао кутијом од мојих наочара као звечком, смејући се и гучући. И кад ми је служавка пансион у којем сам отео донела обед, ја сам кашику са чорбом приносио уву са безазленошћу раног детињства.

„По таквим утисцима, додаје Мек Сили, познаје се вредност једног уметничког дела."

Маргаритон, према ономе што саопштава Вазари, умро је у седамдесет седмој години „жалећи што је живео толико да види како се рађа нова уметност и како слава овенчава нове уметнике.“ Ове врсте, које ја преводим од речи до речи, улиле су сер Џемсу Такету можда најлепше стране његова дела. Оне се налазе у Требнику естетичара, сви прерафаелисти знају их напамет. Ја хоћу да их ставим овде као најлепши украс ове књиге. Сви се слажу у признању да ништа узвишеније није написано од времена Израилевих пророка.

МАРГАРИТОНОВА ВИЗИЈА

Маргаритон, оптерећен годинама и радом, посетио је једнога дана радионицу некога младог сликара који се недавно настанио у граду. Запазио је ту једну још неосушену мадону која је, иако строга и крута, захваљујући извесној тачности у сразмерама и једном прилично ђаволском мешању сенке и светлости, ипак имала рељефа и донекле изглед живота. Видећи то, безазлени и узвишени радник из Арца с ужасом је предвидео будућност сликарства.

Он прошапта, придржавајући чело рукама:

— Колико ми срамоте предочава ова слика! Ја у њој видим крај хришћанске уметности која слика душу и улева жарку жељу за небом. Будући сликари неће се ограничавати, као овај, да на зиду или на дрвету потсете на проклету материју од које су наша тела саздана: они ће ту материју славити и преузносити. Они ће своје личности обавијати опасним изгледом пути, и те ће слике личити на живе људе. Видеће им се тело, облици ће им се назирати кроз одело. Света Магдалена имаће груди, света Марта трбух, света Варвара бедра, света Агнеса задњицу (buttocks), свети Севастијан откриће своју младалачку љупкост а свети Ђорђе ће испод оклопа показивати мишићно богатство снажне зрелости; апостоли, исповедници, доктори и сам Бог Отац појавиће се у облику доброћудних пропалица као што сте ви или ја, анђели ће претстављати лепоту двосмислену, сумњиву, тајанствену, која ће узбуђивати срца. Какву ће нам

жељу за небом улевати те слике? Никакву, али ћете ви на њима научити да уживате у облицима земаљског живота. Где ће се зауставити сликари у својем смелом истраживању? Неће се уопште заустављати. Ићи ће дотле да ће претстављати људе и жене наге као што су идоли Римљана. Постојаће световна и црквена уметност, али црквена уметност неће бити мање световна од оне друге.

„— Отступите! врагови! узвикну стари уметник.

„Јер је у једној пророчкој визији угледао праведнике и светитеље који личе на замишљене атлете, угледао је Аполоне како свирају у лауту, на цветном брегу, међу Музама у танким хаљинама, угледао је Венере опружене испод тамно зелених мирта и Данаје које излажу златној киши своја прекрасна бедра, угледао је Исусе у величанственим зградама, међу племићима, плавим госпама, свирачима, пажевима, црнцима, псима и папагајима, угледао је, у једном неразмрсивом сплету људских удова, раширених крила и развијених венова, Света Рођења пуна света, раскошне Свете Породице, китњаста Распећа, угледао је свете Катарине, свете Варваре, свете Агнесе како бацају у засенак племићке госпе богатством своје кадифе и свиле, својег бисера и бујношћу својих груди, угледао је Ауроре како просипају руже и мноштво Дијана и Нимфа изненађених у наготи крај хладовитих извора. И велики Маргаритон умре угушен тим страшним предосећањем Ренесансе и Болоњске школе.“

ГЛАВА ШЕСТА

МАРБОД

Имамо један драгоцен споменик пингвинске књижевности XV века. То је прича о једноме путу у пакао, на који је пошао монах Марбод, редовник светог Бенедикта, који се одушевљено дивио песнику Вергилију. Ту причу, написану на доста добром латинском језику, објавио је г. ди Кло де Лин. Овде ће се наћи први пут преведена на француски. Ја верујем да чиним услугу мојим суграђанима упознајући их с овим странама које, без сумње, нису једине у својој врсти у латинској књижевности средњег века. Међу књижевним творевинама које се могу приближити њима навешћемо Пут светог Брандана, Алберикову визију, Чистилиште светог Патрика, измишљене описе замишљеног боравишта мртвих, као што је Божанствена комедија Дантеа Алигијерија.

Од дела која се баве тим предметом, Марбодов опис је један од најпознатијих, али због тога није нимало мање занимљив.

МАРБОДОВ СИЛАЗАК У ПАКАО

Године 1453 после оваплоћења сина Божјег, мало дана пре него што су непријатељи Крста ушли у град великога Константина и Јелене, би дато мени, брату Марбоду, недостојном духовнику, да видим и чујем оно што још нико није чуо ни видео. Ја сам о тим стварима сачинио веран опис, да се успомена на њих не би изгубила заједно са мном, јер је век човечји кратак.

Првога дана маја речене године, о вечерњу, у опатији Кориган, седећи на једном камену у манастиру, поред кладенца над којим су се надовиле дивље руже, читао сам, по својем обичају, неку песму од песника кога волим највише од свих, Вергилија, који је опевао пољске радове, пастире и војсковође. Вече је спуштало свој скерлетни вео на манастирске сводове а ја сам узбуђеним гласом шапутао стихове у којима се казује како Дидона Феничанка с напором носи под миртама у паклу своју још свежу рану. У томе часу, поред мене прође брат Иларије са братом Јацинтом, вратаром.

Одрастао у варварско доба, пре него што су васкрсле Музе, брат Иларије није посвећен у античку мудрост, међутим, поезија песника из Мантове је, као сјајна луча, бацила нешто светлости у његов ум.

— Брате Марбоде, упита ме он, јесу ли ти стихови које читате тако уздишући и зажарених очију из оне велике Енеиде с које ви, јутром и вечером, не дижете очи?

Ја му одговорих да читам код Вергилија како је Анхизов син угледао Дидону сличну месецу иза зеленог лишћа.¹

— Брате Марбоде, рече он, ја сам уверен да Вергилије казује у свакој прилици паметне ствари и дубоке мисли. Али оне песме које је певао уз сиракузанску фрулу имају толико лепоте и толико су поучне, да човека задивљују.

— Пазите, оче, повика брат Јацинт узбуђеним гласом. Вергилије је био вештац који је вршио чуда уз помоћ врагова. На тај начин је пробио један брег поред Неапоља и начинио некаквог бронзаног коња који је имао моћ да лечи све болесне коње. Он је био врач, и још и сад се, у једном граду у Италији, показује огледало у којем је изазивао мртве. Међутим, једна жена је преварила и тога великог чаробника. Нека неапољска куртизана позвала га је са својег прозора

¹ Текст гласи:

... qualem primo qui surgere mense

Aut videt aut vidisse putat per nubila lunam.

Брат Марбод је, по некој чудној непажњи, слику коју је створио песник заменио сасвим другом сликом.

да дође к њој у котарици којом се слала храна горе, и оставила га је целе ноћи да виси између два спрата.

Као да није чуо те речи, брат Иларије је наставио:

— Вергилије је пророк, и то пророк који оставља далеко ко за собом и Сибиле с њиховим освећеним кармама, и кћер краља Пријама, и великог претсказивача будућних ствари, Платона из Атине. У његовој четвртој сиракузанској песми наћи ћете пророштво о рођењу Господа нашег објављено речима више небеским него земаљским.

„У доба кад сам се ја учио, кад сам први пут прочитао: *Jam redit et virgo*, обузело ме је бескрајно усхићење, али сам одмах затим осетио и тежак бол при помисли да се, лишен за увек Божјег присуства, писац те пророчке песме, најлепше која је изишла из људских уста, мучи међу безбожницима, у вечној тами. Та тешка мисао није ме више напуштала. Гонила ме је у мојем учењу, у мојим молитвама, у мојем размишљању и у мојем подвижништву. Помишљајући да Вергилије не гледа Господа у лице и да можда подноси у паклу удес проклетих, нисам могао имати ни радости ни мира и дешавало ми се да по неколико пута дневно повишем, пружајући руке небу:

„— Покажи ми, Господе, шта си доделио ономе који је на земљи певао онако како певају анђели на небу!

„Моје неспокојство, после неколико година, престало је кад сам у једној старој књизи прочитао да је велики апостол који је безбожнике привео Христовој цркви, свети Павле, отишавши у Неапољ, осветио својим сузама гроб краља међу песницима. То ми је био разлог да поверујем како је Вергилије, као и цар Трајан, примљен у рај зато што је и у заблуди предосетио истину. То се не мора примити као тачно, али је мени мило веровати да је тако.”

Рекавши то, старац Иларије ми пожеле мир једне свете ноћи и удаљи се са братом Јацинтом.

Ја се вратих красним стиховима мога песника. Док сам, с књигом у руци, премишљао како они које је Љубав уморила свирепом смрћу иду по скривеним стазама у дубини миртине шуме, отсјај звезда помеша се треперећи с опалим

ружиним лишћем у води манастирскога кладенца. И одједном, светлости, мириса и небеског мира нестаете. Страшни Бо-реј, огрнут тамом и буром, скочи на мене ричући, подиже ме и носио ме је као сламку преко поља, градова, река, планина, кроз облаке пуне грмљавине, целу једну ноћ која је била састављена од дугачког низа ноћи и дана. И кад се после тога дугог и силног беса ураган најзад стишао, ја се нађох далеко од моје родне земље, у дну неке долине обрасле чемпресима. Тада се једна жена лепога строгог лика и с дугим веловима за собом приближи мени. Положи ми леву руку на раме и, показујући ми десном руком на један храст са густим лишћем, рече ми:

— Види!

Ја одмах познадох Сибилу која чува свету авернску шуму и угледах, међу густим лишћем на дрвету које ми је показивао њен прст, златну грану коју је волела лепа Прозерпина.

Уставши на ноге ја повиках:

— О, пророчице, ти си дакле погодила моју жељу и задовољила си је. Показала си ми дрво на којем расте сјајна грана без које нико жив не може ући у обиталиште покојника. А цела је истина да сам силно желео да разговарам с Вергилијевом сени.

Рекавши то, отргох са старога стабла златну грану и без страха упутих се у задимљену провалију која води на блатне обале Стикса, где се сени обрћу у ковитлац као суво лишће. Кад виде грану посвећену Прозерпини, Харон ме узе у свој чун, који зашкрипа под мојом тежином, и ја изиђох на обалу мртвих где ме дочека мукли лавез троглавог Кербера. Ја се претворих као да му бацам сенку једног камена и бесно чудовиште побеже у своју јазбину. Ту цвиле у трсци деца чије су се очи у исти мах и отвориле и затвориле за благу светлост дана, ту, у дну једне тамне пећине, Минос суди људима. Ја уђох у миртину шуму којом тужно лутају жртве љубави, Федра, Прокрис, жалосна Ерифила, Еваднија, Пазифаја, Лаодамија и Ценис, и Дидона Феничанка, затим прођох преко прашљивих поља одређених за славне ратнике. Иза

њих, пружају се два пута: онај лево води у Тартар, бора-виште безбожника. Ја пођох оним десно, који води у Јелисеј и у стан Дисов. Пошто сам окачио освећену границицу на богињина врата, стигох на пријатна поља, обасјана црвенкастом светлошћу. Сени филозофа и песника разговарале су ту озбиљно. Грације и Музе образовале су на трави лаке хорове. Ударајући у своју сељачку лиру, стари Омир је певао. Очи су му биле затворене, али су из уста извирале божанствене слике. Видех Солона, Демокрита и Питагору како, на ливади, посматрају игре младића и приметих, кроз лишће једнога старог лаворовог дрвета, Хезиода, Орфеја, сетног Еврипида и мушкобану Сафо. Прођох и видех да седе, крај обале једнога свежег потока, песник Хорације, Варијус, Галус и Ликорис. Мало по страни, Вергилије, наслоњен на стабло једнога тамног храста, замишљен, гледао је шуму. Ви-сока стаса и танка струка, он је још имао онај смагнути лик, онај сељачки изглед, оно аљкаво одело, онај немаран изглед који је, за живота, крио његовог генија. Ја га смерно поздравих и остадох дуго без речи.

Најзад, кад је глас могао да изиђе из мојега стегнутог грла, повиках:

— О ти, миљениче аузонијских муза, славо имена латинског, Вергилије, ти си учинио да осетим лепоту; ти си учинио да упознам трпезу богова и постељу богиња. Прими хвалу најнезнатнијега међу твојим обожаваоцима.

— Устани, странче, одговори ми божанствени песник. Познајем да си жив по сенци коју твоје тело пружа по трави у ово вечно вече. Ти ниси први човек који је пре своје смрти сишао у ово обиталиште, ма да је свако општење између нас и живих створова тешко. Али престани да ме хвалиш: ја не волим похвале; хука славе увек је вређала моје уши. Зато сам, избегавајући Рим, где су ме познавали лењивци и радозналци, радио у самоћи моје драге Партекопеје. А затим, да бих уживао у твојим похвалама, нисам довољно сигуран да људи твојега времена разумеју моје стихове. Ко си ти?

— Зовем се Марбод, из краљевине Алке. Положио сам завет у опатији Кориган. Чitam твоје песме дању и читам их ноћу. Да бих видео тебе, дошао сам у пакао: горео сам од жеље да сазнам како живиш у њему. На земљи, учени људи се често препиру о томе. Једни држе као веома вероватно да ти, пошто си живео под влашћу врагова, сада гориш у пламену који се никад не гаси; други, опрезнији, не казују своје мишљење, сматрајући да је све оно што се о мртвима говори неизвесно и пуно лажи, многи, и то не најпааметнији, тврде да ти је, као цару Трајану, допуштено да у хришћанскоме рају уживаш вечно блаженство зато што си повисио тон сицилијанских муза и објавио да ће ново потомство сићи с небеса.

— Видиш да није ниједно од тога, одговори сен смећећи се.

— Налазим те заиста, о Вергилије, међу јунацима и мудрацима, у овим Јелисејским Пољима која си ти сам описао. Значи да, супротно ономе у што многи на земљи верују, нико није долазио по тебе од стране Онога који влада горе?

После једнога прилично дугог ћутања:

— Нећу сакрити ништа од тебе. Он ме је звао; један од његових гласника, прост човек, дошао је и рекао ми да ме тамо очекују и да ми је, иако нисам посвећен у њихове тајне, с обзиром на моје пророчке песме, задржано једно место међу онима што припадају тој новој секти. Али ја нисам хтео да се одазовем томе позиву; не желим да мењам место. Не зато што бих делио дивљење Грка према Јелисејским Пољима и у њима уживао радости које су учиниле да Прозерпина заборави на своју мајку. Ја сам нисам никад много веровао у оно што сам о томе рекао у мојој Енеиди. Учећи се код филозофа и физичара, ја сам имао тачно предосећање истине. Живот у паклу је веома скучен; у њему се не осећа ни задовољство ни мука; човек је ту као да га нема. Покојници имају само онолико живота колико им га дају живи. Ипак сам радије остао у њему.

— Али какав си разлог дао, Вергилије, за то необично одбијање?

— Дао сам изврсне разлоге. Рекао сам изасланику тога Бога да не заслужујем почаст коју ми он доноси, и да се мојим стиховима придаје смисао који они нису имали. Занимљиво, ја у својој четвртој Еклоги нисам изневерио веру мојих предака. Само су незналице јевреји могли тумачити у корист једнога варварског бога песму која слави повратак златнога доба, повратак који су претсказала сибилска пророчанства. Извинио сам се дакле што не могу да заузмем место које ми је погрешком одређено и на које ја увиђам да немам права. Затим, навео сам и моје расположење и мој укусу који се не слажу с обичајима нових небеса.

„— Ја нисам недружеван, рекао сам томе човеку, у животу сам показао благу и лепу нарав. Иако је крајња простота мојих навика учинила да ме осумњиче за тврдичење, ја нисам ништа задржавао за себе, моја књижица била је отворена свима, и ја сам саобразио свој живот оној лепој Еврипидовој речи: „Међу пријатељима све мора бити заједничко“. Похвале, које су ми биле досадне кад сам их примао, постајале су ми пријатне кад су се упућивале Ватријусу или Мацеру. Али, у души, ја сам сељак и повучен, годи ми друштво животиња, њих сам посматрао тако пажљиво, и старао сам се о њима толико да су ме сматрали, не сасвим погрешно, за врло доброг ветеринара. Речено ми је да људи ваше секте приписују себи бесмртну душу али је не признају животињама: то је бесмислица која чини да сумњам у њихов разум. Ја волим стада а можда мало сувше и пастира. На то се код вас не би радо гледало. Постоји једна изрека којој сам се ја трудио да прилагодим своје поступке: ништа сувше. Још више него моје слабо здравље, моја филозофија ме је упућивала да се стварима служим с мером. Трезвен сам, мало зеља и неколико маслина, са кеплицом фалернског вина, били су сав мој обед. Одлазио сам умерено у постељу жена странкиња, и нисам сувше дуго остајао у крчми да гледам како млада сиријанка игра уз кротал.¹ Али ако сам сузбијао своје жеље, то сам чинио

¹ Ова реченица као да означава како је *Кону*, ако је вероватно Марбоду, написао Вергилије.

ради својег задовољства и ради владе над собом: бојати се задовољства и бежати од уживања у мојим очима била би најтежа увреда која се може нанети природи. Уверавају ме да су се за време својег живота неки између избраника твога бога уздржавали од хране и бежали од жена из љубави према лишавању и да су се радо излагали некорисним патњама. Мене би било страх да се нађем с тим злочинцима чије ме лудило ужасава. Не треба тражити од једног песника да се сувише строго придржава неке физичке или моралне доктрине; уосталом, ја сам Римљанин, а Римљани не умеју као Грци да из дубоког размишљања изводе оштроумне закључке; ако усвајају неку филозофију, они то чине нарочито зато да би из ње извукли практичне користи. Сирон, који је међу нама уживао велико поштовање, научио ме је Епикуровом систему, ослободио ме је бесмисленог страховања и веровања у свирепе казне које религија улева људима незналицама; од Зенона сам научио да истрајно подносим неизбежна зла; прихватио сам Питагорино учење о душама људи и животиња, које су и једне и друге божанског порекла, што нас упућује да гледамо себе без охолости и без стида. Од Александринаца сам научио како се земља, у почетку мека и растегљива, стврдњавала уколико се Нереј повлачио с ње да би издубио свој водени стан; како су се ствари неосетно стварале; како су, падајући из олакшаних облака, кише храниле мирне шуме и с каквом су поступношћу најзад ретке животиње почеле да лутају по планинама без имена. Ја више не бих могао да се навикнем на вашу космогонију, створену пре за камиларе са сиријског песка него за једног ученика Аристарха са Самоса. И шта би било са мношћу у боравишту нашег блаженства, ако тамо не бих нашао моје пријатеље, моје претке, моје учитеље и моје богове, и ако ми не би било дато да тамо видим узвишеног Реиног сина, Венеру слатког осмеха, мајку Енејевих другова, Пана, младе Дријаде, Силвене и старог Силена коме је Еглеј намазао лице скерлетним соком од дудиња.

„Ето разлога које сам молио тога простог човека да изложи Јупитеровом наследнику.

— А отада, о велика сени, ниси примио више никакву поруку?

— Нисам никакву.

— Да се утеше због твојега отсуства, Вергилије, они имају три песника: Комодијена, Приданса и Фортуната који су се сва тројица родили оних мрачних дана кад се више није знало ни за прозодију ни за граматику. Али реци ми, о сине Мантове, зар ниси никад примио других вести од Бога чије си друштво тако одлучно одбио?

— Никад, уколико се сећам.

— Ниси ли ми рекао да ја нисам први који се, сишавши у овај подземни свет, јавио пред тобом?

— Ти ме потсећаш на то. Пре једнога столећа и по, како ми се чини (тешко је сенима да броје дане и године), пореметио ме је у мојем дубоком миру један необичан посетилац. Хођајући испод модрога лишћа поред Стикса, видех како се преда мном усправи један људски облик, непрозирнији и тамнији него што су облици становника тих обала: познадох живога створа. Био је висока стаса, мршав, орловског носа, шиљасте браде, упалих образа; његове црне очи бацале су пламенове, црвена капуљача, обавијена лаворовим венцем, стезала је његове угнуте слепоочнице. Његове кости пробијале су се кроз тесну и мркву хаљину која му је падала до пета. Поздравио ме је с поштовањем кроз које се пробијао охоли понос и ословио ме језиком неправилнијим и нејаснијим од језика оних Гала којима је божанствени Јулије напунио легионе и курију. Најзад сам разумео да је рођен близу Фезуле, у једној етрурској колонији коју је основао Сила на обалама Арнуса, и која је постала напредна, да је ту одликован градским почастима, али да се, пошто је букнуо крвави раздор између сената, витезова и народа, и он умешао у то с великом жестином и да сад, побеђен, прогнан, проноси светом своје дуго изгнанство. Оцртао ми је Италију коју раздиру много више неслога и ратова него у време моје младости и уздисао је за доласком једнога новог Августа. Ја сам се сажалио на његову несрећу, сећајући се онога што сам некада подносио и сам.

„Одважна душа није му давала мира, а у духу су му се развијале дубоке мисли, али је, на жалост! својом неуглађеношћу и својим незнањем одавао тријумф варварства. Није познавао ни поезију, ни науку, чак ни језик Грка, а о постанку света и о природи богова није имао никакву стару традицију. Озбиљно је препричавао басне на које би се, у моје време, у Риму, смејала и деца која још не плаћају улаз у купатило. Простак лако верује у чудовишта. Нарочито су Етрурци населили пакао враговима ружним као што су болеснички снови. Што их машта њиховог детињства није напустила ни после толико векова, то се довољно објашњава трајањем и ширењем незнања и беде; али да један од њихових судија, чији се дух уздиже изнад просечнога, дели обмане простог народа и да се плаши оних одвратних врагова које су, у Порсенино доба, становници те земље сликали на зидовима својих гробова, то је нешто због чега и сам мудрац може да се ожалости. Мој Етрурац ми је казивао стихове које је он сам саставио на неком новом наречју, и чији смисао ја нисам могао да разумем. Моје уши су биле више изненађене него очаране кад сам чуо како он, да би обележио ритам, у правилним размацама понавља три или четири пута исти звук. Та вештина мени се не чини изванредна, али мртви немају права да суде о новинама.

„Уосталом, то што тај Силин насељеник, рођен у несрећно време, прави нескладне стихове, што је, ако је могућно, исто тако рђав песник као Бавијус и Мевиијус, ја му нећу пребацити, али му замерам оно што се односи на мене. Ствар заиста чудновата и једва вероватна! тај човек, вративши се на земљу, посејао је тамо, о мени, мрске лажи; тврдио је, на више страна својих дивљачких спева, да сам му служио као друг у модерном Тартару који ја не познајем; дрско је објавио да сам о боговима Рима говорио као о боговима лажним и лажљивим, и да сам за правога бога сматрао садашњег Јупитеровог наследника. Пријатељу, кад, вративши се на благу светлост дана, будеш понова видео твоју домовину, оповргни те ружне бајке, реци твоме народу да певач побожног Енеја није никад окадио јеврејског бога.

„Уверавају ме да и његова моћ опада и да се, по извесним знацима, предвиђа његов скори пад. Та вест би ме мало обрадовала кад би се уопште могло радовати у овоме свету где се не осећа ни страховање ни жеља.“

Рече, и поздравивши ме руком у знак опроштаја, удаљи се. Ја сам гледао како његова сен клизи по асфоделама не повијајући њихове стабљике; видео сам како постаје све провиднија и све нејаснија уколико се удаљава од мене, и ишчезла је пре него што је стигла до шуме увек зелених лаворових дрвета. Тада разумедох смисао оних речи: „Мртви имају само онолико живота колико им га дају живи“, и упутих се, замишљен, преко бледе ливаде, ка рожним вратима.

Тврдим да је све што се налази у овом напису истинито.¹

¹ У Марбодовом приповедању налази се једно место достојно пажње, а то је оно где калуђер из Коригана описује Алигијерија онако како га ми данас замишљамо. Минијатуре у једноме врло старом рукопису *Божанствене комедије*, *Codex venetianus*, претстављају песника као омаленог дебелог човека у краткој мантији која му се пење на трбух. А Вергилије носи још, на дрвету XVI века, филозофску браду.

Не би се могло поверовати исто тако ни да су Марбод или чак Вергилије знали за етрурске гробове у Чинузи и у Корнету, на чијим се зидовима заиста налазе слике пуне страшних и наказних ђавола на које јако личе врагови које је сликао Оркања. При свем том, перодостојност *Марбодовог* *силаска у пакао* неоспорна је: Г. ди Кло де Лини је то тачно утврдио; сумњати у то значило би сумњати у палеографију.

ГЛАВА СЕДМА

ЗНАЦИ НА МЕСЕЦУ

Онда кад је Пингвинија била још огрезла у незнању и варварству, Жил Лоазелје, калуђер фрањевац, познат својим списима под именом Егидијус Аукупис, одавао се с неуморном ревношћу проучавању књижевности и науке. Ноћи је посвећивао математици и музици, које је називао двема дивним сестрама, сложним кћерима Броја и Маште. Био је вичан медицини и астрологији. Сумњало се да се бави мађијама а изгледа истина да је вршио преображаје и откривао скривене ствари.

Калуђери његовог манастира, напавши у његовој ћелији грчке књиге које нису могли читати, помислише да су то књиге о мађијама, и оптужише као врача свога сүвише ученог брата. Егидијус Аукупис побеже и оде на острво Ирске где је провео тридесет година у учењу. Ишао је из манастира у манастир, тражећи грчке и латинске рукописе који су се у њима чували и које је он преписивао. Изучавао је и физику и алхемију. Стекао је тако свестрано знање и нарочито открио тајне о животињама, о биљу и о камењу. Једнога дана затекли су га затвореног с једном савршено лепом женом која је певала свирајући у лауту а која је, како се доцније увидело, била једна направа коју је он начинио својим рукама.

Он је често пловио ирским морем идући у земљу Гала да и тамо прегледа манастирске књижнице. Приликом једне такве пловидбе, стојећи ноћу на бродској палуби, видео је под водом две јесетре које су пливале напоредо. Он је имао

оштар слух и знао је немүшти језик, те је чуо како једна јесетра казује другој:

— Човек који се од вајкада видео на месецу, с бременом дрва на леђима, пао је у море.

А друга јесетра рече:

— И на сребрном котуру видеће се слика двоје драгих који се љубе у уста.

Неколико година доцније, по повратку у домовину, Егидијус Аукупис виде да се тамо вратила стара књижевност и да се наука поштује. Обичаји су се ублажавали, људи нису више вређали изворске, шумске и планинске нимфе, у своје вртове постављали су ликове Муза и пристојних Грација а Богињи слатких усана, тој радости људи и богова, одавали су некадашње почести. Мирили су се с природом, бацали су под ноге бесмислено страховање и уздицали су очи к небу не бојећи се да ће тамо прочитати, као некада, знаке гнева и претње проклетством.

Видећи то, Егидијус Аукупис сети се онога што су објавиле две јесетре Еринског мора.

КЊИГА IV
НОВО ДОБА
. ТРЕНКО

ГЛАВА ПРВА

РУКЕНОВИЦА

Егидијус Аукупис, пингвински Еразмо, није се преварио; његово доба било је доба слободног испитивања. Али је тај велики човек гледао на углађеност хуманиста као на ублажавање обичаја а није предвиђао последице буђења свести код Пингвина. Ово је донело верску реформу; католици су убијали реформисте; реформисти су убијали католике: то су били први успеси слободне мисли. Католици су остали јачи у Пингвинији. Али је испитивачки дух, без њиховога знања, продро и у њих; они су удруживали разум с веровањем и замишљали да ће религију очистити од празноверца које су је каљале, као што су доцније око катедрала порушене дашчаре које су крпе, ситничари и телалке подигли уз њихове зидове. Реч легенда, која је у почетку означавала оно што верни треба да чита, ускоро је добила значење побожне бајке и детињасте приче.

Светитељи и светитељке морали су страдати од таквога духовног расположења. Један мали каноник, на пример, врло учен, врло строг и врло упоран, по имену Пренсто, означио је тако велики број оних који не заслужују да се њихови дани празнују, да се говорило како он скида светитеље с неба као да вади птичиће из гнезда. Он није веровао да молитва свете Маргерите, кад се положи као завој на трбух породиљи, блажи порођајне муке.

Часна заштитница Пингвиније није избегла његову строгу критику. Ево шта он казује о њој у својим Стари нама Алке:

„Ништа није неизвесније него прича о светој Орберози, као и само њено битисање. Један стари безимени летописац, калуђер из Домбе, каже да је једну жену по имену Орберозу однео ђаво у неку пећину где су, још и у његово време, деца и девојчице из села одлазили да се играју ђавола и лепе Орберозе. Он додаје да је та жена постала наложница једнога страшног змаја који је пустошио околину. То није нимало вероватно, али ни прича о Орберози, онаква како је доцније испричана, не изгледа да заслужује много више вере.“

„Живот те светитељке од опата Симплицисимуса за пуне три стотине година је познији од тобожњих догађаја које приповеда; писац се ту показује лаковеран до крајности и лишен сваке критике.“

Сумња се окомила чак и на натприродно порекло Пингвина. Историчар Овидијус Капито отишао је тако далеко да је порицао и чудо њиховог преображаја. Он овако започиње свој Пингвински летопис:

„Густа тама обавија ту скаску и није претерано рећи да је она изаткана од детињастих бајки и народних прича. Пингвини тврде да су постали од птица које је крстио свети Маел и које је Бог претворио у људе на молбу тога славног апостола. Они кажу да се њихово острво, првобитно у леденом океану, пловећи као Делос, зауставило у морима које небо воли и којима оно влада данас. Ја закључујем да тај мит потсећа на некадашње сеобе Пингвина.“

У наредном столећу, које је било столеће филозофа, скептицизам је постао оштрији: за доказ тога ја ћу навести само ове познате редове из Моралног огледа:

„Дошавши не зна се откуд (јер најзад њихово порекло није јасно), узастопце нападани и побеђивани од стране четири или пет народа с југа, са запада, с истока, са севера; укрштени, измешани, претопљени, Пингвини хвале чистоту својег племена, и имају право, јер су заиста постали једно чисто племе. Та мешавина свих људских раса, црвене, црне, жуте, беле, округлоглаваца, дугоглаваца, образовала је, у току векова, чврсто повезану људску породицу, обдарену

извесним особинама које се стичу заједничким животом и обичајима.

„Та мисао да припадају најлепшој раси на свету и да су они у њој најлепши, улева им племениту охолост, неукротиву храброст и мржњу према људском роду.

„Живот једног народа је само низ беда, злочина и лудости. То је истина за народ пингвински као и за све друге народе. По томе његова историја улева дивљење од почетка до краја.”

Два пингвинска класична века и сувише су добро познати да бих се и ја задржавао на њима; али оно што се није довољно проучило, то је како се из разумног богословља, чији је претставник каноник Пренсто, развило безверје нареднога века. Прво се послужило својим разумом да уништи све оно у вери што се њему није чинило битно; није дирало само у чисто Вјерују, његова духовна деца, научивши од њега да се служе науком и разумом, употребише их против онога што се још задржало од веровања; разумно богословље уродило је природном филозофијом.

Зато (ако ми је допуштено да са некадашњих Пингвина пређем на узвишеног Првосвештеника који данас управља васељенском Црквом) човек се не може надивити мудрости папе Пија X који осуђује тумачење светих текстова као противно откривеној истини, кобно по праву богословску науку и убитачно за веру. Ако има духовника који бране од њега права науке, то су рђави доктори и опасни учитељи, а ако им неки хришћанин то одобрава, сем ако није права незналица, заклињем се да је неверник.

Крајем филозофског века, стари режим у Пингвинији био је уништен од дна до врха, краљ осуђен на смрт, повластице племства укинуте и Република проглашена у јеку метежа, пред опасношћу једнога страшног рата. Скупштина која је тада управљала Пингвинијом нареди да се све металне ствари из цркава претопе. Родољуби оскврнише гробове краљеза. Приповеда се да се, у својем отвореном ковчегу, Змај Велики указао црн као абоносово дрво и тако величанствен, да су се насилници преплашени разбегли. По казивању дру-

гих, ти сурови људи ставили су му у уста лулу и, из потсмеха, понудили га чашом вина.

Содамнаестогa дана цветног месеца, Њивот свете Орберозе, који је, пуних пет векова, у цркви светог Маела, био изложен народном поштовању, пренесен је у општински дом и предат стручњацима које је одредила општина, он је био од позлаћеног бакра, у облику лађе, сав покривен украсима и драгим камењем за које се утврдило да је лажно. У својој увиђавности, каптол је скинуо с њега рубине, сафире, смарагде и крупне горске кристале, и заменио их комадима стакла. У њему се налазило само мало праха и старогa рубља које бацише на велику ватру наложену на Гревском тргу да се ту спаљују мошти светитоља. Народ је играо око ватре певајући родољубиве песме.

С прага своје данчаре, уза сам општински дом, Рукен и Руkenовица гледали су то махнито коло. Рукен је шишао псе и штројио мачке, радо је одлазио у крчму. Руkenовица је плела столице сламом и бавила се подвођењем, није била неразборита.

— Видиш, Руkeno, рече она свом човеку: они врше дело обесвешћења. Кајаће се за то.

— Ти се у том не разумеш, жоно, одговори Рукен, они су постали филозофи, а кад неко постане филозоф, остаје то до смрти.

— Кажем ти, Руkeno, да ће пре или после жалити то што чине данас. Они вређају светитоља који им нису довољно помагали, али им ипак почено препелице неће саме падати у уста, остале просјаци као што су били и раније, и кад се добро намучо, понова ће постати побожни. Доћи ће дан, и то пре него што се мисли, кад ће Пингвинија понова почети да слави своју блажену заштитницу. Руkeno, било би паметно да сачувамо за тај дан, у нашем стану, у каквоме старом ћућу, ипак целога, неколико костију и крпица. Рећи ћемо да су то мошти свете Орберозе, које смо ми спасли из пламена, излажући опасности свој живот. Јако ћу се проварити ако из тога не извучемо признање и корист. То добро

дело можда ће нам помоћи, кад остаримо, да нам господин парох повери продавање свећа и издавање столица у капели свете Орберозе.

Тога истог дана, Рукеновица узе са својег огњишта мало пепела и неколико оглоданих костију и стави их у један стари ћуп за слатко, на ормар.

ГЛАВА ДРУГА

ТРЕНКО

Суверени Народ је одузео земљу од племства и свештенства и продао је по ниској цени ђифтама и сељацима. Вифте и сељаци закључише да је револуција добра, да се у њој дође до земље, али рђава да се у њој та земља сачува.

Законодавци Републике донесоше строге законе за одбрану својине и заведоше смртну казну за свакога ко предложи деобу добара. Али то није било ни од какве користи републици. Сељаци, поставши власници земље, закључише да је она, обогативши их, унела збрку у имовне односе и желели су да дође влада која би више поштовала добро појединаца и била способнија да осигура сталност нових установа.

Нису морали дуго чекати. Република је, као Агрипина, у својој утроби носила свог убицу.

Будући је морала да води велике ратове, створила је војну силу која ју је спасла, а потом је уништила. Њени законодавци су мислили да ће сузбити генерале страхом од казне, али ако су понекад и отсецали главу несрећним војницима, нису могли то да чине са срећнима који су над њом имали ту превагу што су је спасли.

У одушевљењу због победе, препорођени Пингвини предадоше се једноме змају страшнијем од онога из њихових скаски који их је, као рода међу жабама, пуних четрнаест година гутао својим ненаситим кљуном.

Пола века после владе тога новог змаја, један млади махараца, из Малезије, по имену Џамби, желећи да се поучи

путовањем, као некад Анахарзис из Скитије, дође у Пингвинију и о својем боравку тамо дао је врло занимљив опис из којег ево прве стране:

ПУТ МЛАДОГ ЦАМБИЈА У ПИНГВИНИЈУ

После деведесет дана пловидбе стигох у пространо и пу-сто пристаниште наукољубивих Пингвина и кроз необрађена поља дођох до престонице у рушевинама. Опасана бедемима, пуна касарни и арсенала, она је имала изглед ратнички и жалостан. По улицама рахитични и осакаћени људи с поносом су носили старе униформе и зарђалу гвожђарију.

— Шта хоћете? упита ме грубо, на градским вратима, један војник чији су бркови стрчали у небо.

— Господине, одговорих, долазим, као странац, да посетим ово острво.

— Ово није никакво острво, пресече ме војник.

— Шта! повиках, зар острво Пингвина није острво?

— Не, господине, ово је један оток. Некад су га звали острвом, али од пре једнога века, добило је указом име отока. То је једини оток у целој васиони. Имате ли пасош?

— Ево га.

— Идите да вам се потврди у Министарству иностраних дела.

Хроми вођа који ме је пратио застаде на једном пространим тргу.

— На овом отоку, рече он, то зацело знате, родио се највећи геније на свету, Тренко, чији кип видите пред собом; онај обелиск, с ваше десне стране, посвећен је успомени Тренковог рођења, стуб који се уздиже лево од вас носи на својем врху Тренка, с круном на глави. Одавде видите лук победе, посвећен слави великога Тренка и његове породице.

— Шта је то тако изванредно учинио Тренко? упитам.

— Ратовао је.

— То није ништа изванредно. Ми Малејци ратујемо стално.

— То је могућно, али је Тренк највећи ратник свих земаља и свих времена. Никад није било тако великог освајача као што је он. Кад сте се зауставили у нашем пристаништу, видели сте, на истоку, једно вулканско острво, у облику купе, средње величине, али чувено по својем вино, Ампелофор, а, на западу, једно веће острво које пружа у небо дугачак ред оштрих стена, зато га и зову Псећа Вилица. Оно је богато бакарним рудама. Оба та острва била су наша пре Тренкове владе; ту је била граница наше царевине. Тренко је проширио пингвинску власт на архипелаг Тиркиза и на Зелено Копно, покорио је мрачну Марсуинију, пронео је своје заставе до поларног леда и до усијаног песка афричке пустиње. Купио је војску у свим земљама које је освајао и, кад су дефиловале његове армије, иза наших наукољубивих стрелаца и оточких гренадира, наших коњаника и наших драгонера, наших тобџија и наших пионира, могли су се видети жути ратници који су у својој бојној опреми личили на ракове усправљене на својим реповима; црвени људи с папагајским перима на глави, тетовирани сунчаним и свакојаким другим ликовима, на чијим је леђима звецкао тоболац пун отровних стрела; црни, сасвим наги, наоружани само својим зубима и својим ноктима; кепеци на штулама; гориле који су се ослањали на стабло од дрвета, и које је предводио један стари мушјак који је на својим длакавим грудима носио крст Легије части. И све те трупе, које је под Тренковим заставама носио дах жарког родољубља, летеле су из победе у победу. За тридесет ратних година, Тренко је освојио половину познатог света.

— Шта, узвикнух, ви владате половином света!

— Тренко нам је то освојио и изгубио. Велики у поразима као и у победама, он је вратио све што је био освојио. Учинио је чак да му одузму и она два острва која смо имали пре њега, Ампелофор и Псећу Вилицу. Оставио је Пингвинију осиромашену и опустошену. Цвет отока пропао је у ње-

говим ратовима. После његовога пада, у нашој домовини остали су само грбавци и богаљи чији смо потомци ми. Али нам је он дао славу.

— Учинио је да је скупо платите!

— Слава се не плаћа никад сувише скупо, одговори мој вођа.

ГЛАВА ТРЕЋА

ПУТ ДОКТОРА ОБНИБИЛА

После читавог низа нечувених промена чији је спомен великим делом уништен зубом времена и рђавим стилем историчара, Пингвини су завели владавину Пингвина њима самима. Изабрали су сабор или скупштину и овластили је да она именује поглавара Државе. Овај, кога су бирали прости Пингвини, није носио на глави страшну челенку чудовишта, и није имао над народом неограничену власт. Он сам био је потчињен народним законима. Нису му давали титулу краља, иза његовог имена није се стављао редни број. Звао се Патирл, Жанвион, Трифалден, Коканпо, Бредуј. Ти државни чиновници нису ратовали. Нису имали одела за то.

Нова Држава доби име општа ствар или република. Њене присталице звали су се општаши или републиканци. Називали су их још и свашташима, а понекад и битангама, али се овај последњи израз сматрао као увредљив.

Пингвинска демократија није управљала сама собом, она се покоравала неколицини банкара који су стварали јавно мњење преко новина, и држали у својој руци посланике, министре и претседника. Они су по својој вољи управљали финансијама републике и одређивали правац спољашњој политици земље.

Царевине и краљевине издржавале су тада огромне војске и морнарице; приморана, ради своје безбедности, да поступа као и оне, Пингвинија је посртала под теретом наоружања. Цео свет је жалио или се претварао да жали једну тако тешку нужност, међутим, богаташи, трговци и пословни људи

потчињавали су јој се свесрдно из родољубља и због тога што су рачунали на војнике и морнаре да ће бранити њихову имовину и стећи им у иностранству нова тржишта и нове земље, велики индустријалци потстицали су грађење топова и убојних бродова из брига за народну одбрану и да би добијали поруцбине. Међу грађанима средњег staleжа и слободног занимања, једни су се без роптања мирили с таквим стањем ствари, сматрајући да ће оно увек трајати, други су с нестрпљењем очекивали његов крај и замишљали да ће они довести силе до једновременог разоружања.

Славни професор Обнибил био је један од ових последњих.

— Рат је, говорио је он, варварство које ће напредак цивилизације уништити. Велике демократије су мирољубиве и њихов дух ће ускоро морати да усвоје и данашњи самодршци.

Професор Обнибил, који је шездесет година водио усамљенички и повучен живот, у својој лабораторији у коју нису допирали гласови споља, одлучи да лично испита дух разних народа. Започео је своје проучавање највећом међу демократијама и укрцао се за Нову Атлантиду.

После петнаест дана пловидбе његов пароброд уплови, ноћу, у пристаниште Титанпора где је било укотвљено на хиљаде бродова. Гвоздени мост, пребачен преко воде, сав у блиставој светлости, пружао се између два кеја толико удаљена један од другог, да се професору Обнибилу учинило да плови по мору на Сатурну и да види чудесни прстен који окружава планету Старца. И тај огромни трансбордер преносио је више од једне четвртине свега светског богатства. Пингвинског научника, пошто се искрцао, служили су аутомати у једном хотелу на четрдесет и осам спратова, а потом је он пошао широким железничким путем који води у Гигантополис, престоницу Нове Атлантиде. У возу су се налазили ресторани, дворане за картање, арене за рвање, биро за трговачке и банкарске депеше, капела евангеличке цркве и штампарија једнога великог листа који доктор није могао читати зато што није знао језик Нових Атланата. Воз је наи-

лазио, покрај великих река, на индустријске градове који су замрачивали небо димом из својих огромних пећи: градове дању црне, градове ноћу црвене, пуне хуке на сунцу и хуке у тами.

— Ево, мислио је доктор, ово је народ који је и сувише заузет индустријом и трговином да би водио рат. Ја сам, већ сад, уверен да Нови Атланти спроводе политику мира. Јер основно начело које су усвојиле све економије гласи да су мир споља и мир унутра неопходни за напредак трговине и индустрије.

У пролазу Гигантополисом, то његово мишљење се учврстило. Људи су ишли улицама ношени таквом бујицом да су обарали све што им се нађе на путу. Обнибил, оборен неколико пута, научио је ту да се боље држи: после једнога сата трке и он је оборио једног Атланта.

Дошавши на један велики трг, виде величанствени улаз у једну палату класичног стила чији су коринтски стубови уздизали седамдесет метара изнад подножја своје венце од акантусовог лишћа.

Док се он дивио непомичан, заваљене главе, један човек скромног изгледа приђе му и рече на пингвинском језику:

— Видим по вашем оделу да сте из Пингвиније. Знам ваш језик, ја сам заклету тумач. Ово је палата Парламента. Овога часа претставници народа већају. Хоћете ли да присуствујете седници?

Уведен на једну трибину, доктор утону погледом у множину законодаваца који су заседавали у наслоњачама од трске с ногама подигнутим на сто пред собом.

Претседник устаде и више промрмља него што изговори, усред опште непажње, ове уобичајене реченице које је тумач одмах преводио доктору:

— Пошто се рат за отварање монголских тржишта завршио на задовољство Држава, предлажем вам да његове рачуне пошљемо финансијском одбору...

„Је ли ко противан?...

„Предлог је примљен.

„Пошто је рат за отварање тржишта на Трећем Зеланду завршен на задовољство Држава, предлажем вам да његове рачуне пошљемо финансијском одбору...

„Је ли ко противан?...

„Предлог је примљен.“

— Јесам ли добро чуо? упита професор Обнибил. Шта? ви, један индустријски народ, ви сте се упуштали у све те ратове.

— Разуме се, одговори тумач: то су индустријски ратови. Народи који немају ни трговине ни индустрије нису приморани да ратују, али послован народ је упућен на политику освајања. Број наших ратова неизбежно се повећава с нашом произвођачком делатношћу. Чим која грана наше индустрије нема прође за своје производе, потребно је да јој рат отвори нове пијаце. И тако смо ове године имали један рат за угаљ, један рат за бакар, један рат за памук. У Трећем Зеланду побили смо две трећине становника да бисмо приморали остале да купују од нас кишобране и упртаче.

У том тренутку, један крупан човек који је седео у центру скупштине попе се на говорницу.

— Ја захтевам, рече он, да се објави рат влади републике Смарагда која безобзирно оспорава нашим свињама првенство у шункама и у кобасицама на свим тржиштима васионе.

— Ко је овај законодавац? упита доктор Обнибил.

— То је један свињарски трговац.

— Је ли ко противан? упита претседник. Стављам предлог на гласање.

Рат против републике Смарагда би изгласан, дизањем руке, врло великом већином.

— Како? рече Обнибил тумачу, изгласали сте један рат тако брзо и тако равнодушно!

— О! то је рат без важности, који ће стати једва осам милиона долара.

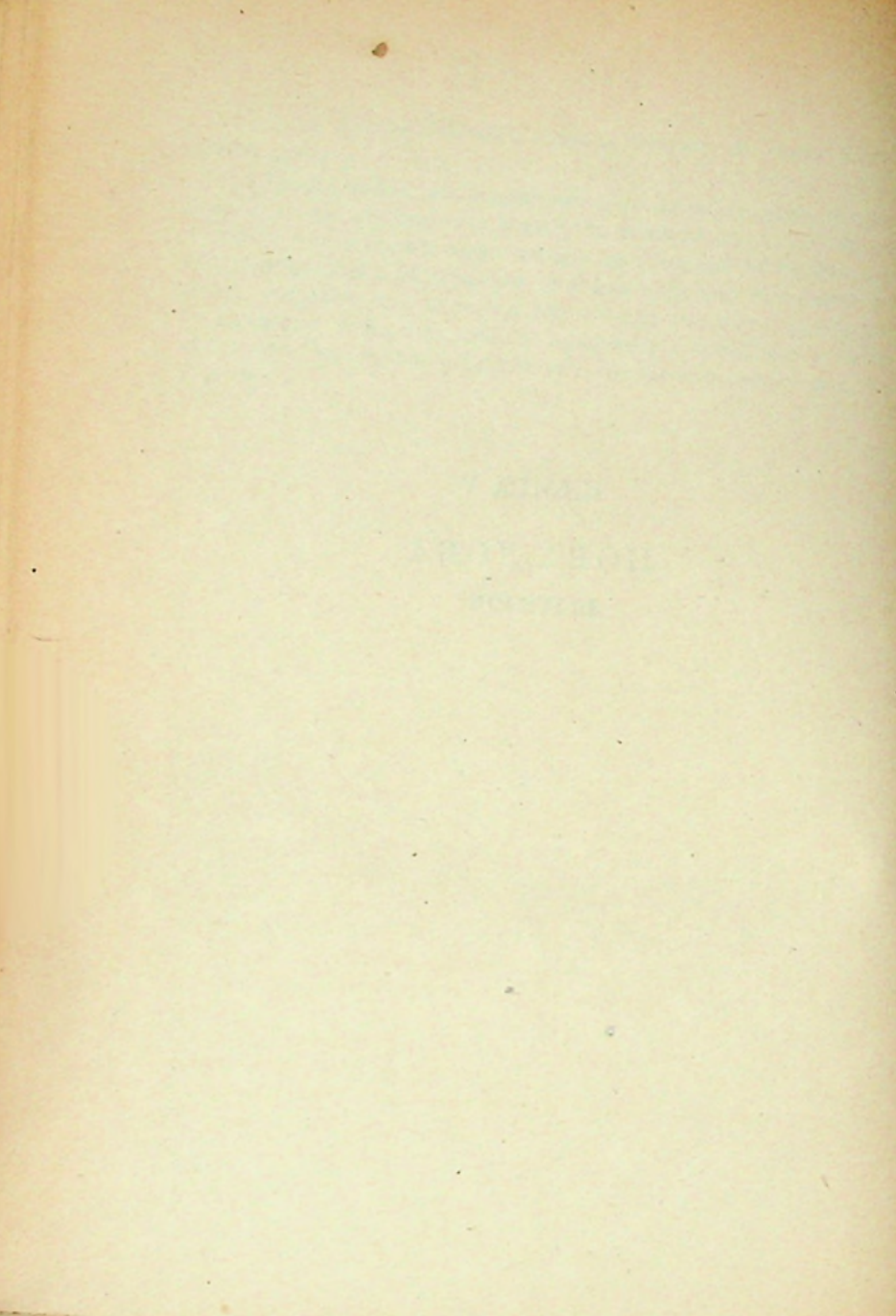
— А људи...

— Људи су урачунати у осам милиона долара.

Тада се доктор Обнибил ухвати рукама за главу и помисли горко:

— Пошто богатство и цивилизација пружају исто толико повода за рат колико и сиромаштво и варварство, пошто су лудост и неваљалство људи неизлечиви, остаје да се изврши једно добро дело. Мудрац ће скупити довољно динамита да дигне у ваздух ову планету. Кад се она распрсне у комаде по простору, биће извршено неприметно побољшање у васиони и дато задовољење васионској свести која, уосталом, не постоји.

КЊИГА V
НОВА ДОБА
ПАТИЈОН

ГЛАВА ПРВА

ЧАСНИ ОЦИ АГАРИК И КОРНЕЛИС

Сваки режим ствара незадовољнике. Република или општа ствар створила их је најпре међу племићима којима су укинуте њихове вајкадашње повластице и који су управљали погледе пуне жаљења и наде на последњег Змајевића, кнеза Кришо, кога су красиле драж младости и туга изгнанства. Створила је незадовољнике и међу трговцима на ситно који, из дубоких економских узрока, нису више зарађивали колико им је требало за живот и који су мислили да је за то крива република коју су они у први мах обожавали, а од које су се сад одвајали сваким даном све више.

Колико хришћани толико и јевреји, банкари су својом безобзирношћу и својом лакомошћу постајали права напаст за земљу коју су пљачкали и понижавали, а саблазан за режим који нису мислили ни обарати ни одржавати, уверени да ће несметано радити под сваком владом. При свем том, њихове симпатије биле су упућене власти најнеограниченијој, као најбоље наоружаној против социјалиста, њихових нејаких али жустрих противника. И као што су се начином живота угледали на аристократе, подражавали су њима и у својим политичким и верским осећањима. Нарочито њихове жене, сујетне и лакомислене, волеле су кнеза и сањале о одласку у двор.

Међутим, република је имала своје присталице и браниоце. Ако јој није било допуштено да се ослони на верност својих чиновника, могла је да рачуна на оданост физичких радника, чију беду није олакшала а који су, да би је одбра-

нили у данима опасности, излазили у гомилама из рудника и тамница и дефиловали дуго, испијени, црни, натмурени. Сви су били готови да умру за њу: она им је давала наду.

Тако, за време претседниковања Теодора Формоза, живео је у једноме мирном предграђу града Алке један монах по имену Агарик, који је поучавао децу и вршио венчања. Он је у својој школи учио побожности, мачевању и јахању младе синове старих породица, славних по пореклу, које су биле лишене својег богатства као и својих повластица. И, чим би дорасли, женио их је девојкама из имућног и презреног реда банкара.

Висок, мршав, црн, Агарик је без престанка ходао, с требником у руци, по школским ходницима и по стазама у градини за поврће, замишљен и брижнога чела. Он није своје старање ограничавао на то да својим ученицима предаје тешку науку и правила механике, и да им затим даје законите и богате жене. Сновао је политичке планове и радио на остварењу једног великог циља. Мисао његове мисли, дело његовога дела било је да обори републику. На то га није покретао никакав лични интерес. Он је сматрао да је демократска држава непријатељ светоме друштву коме је он припадао телом и душом. И сва његова браћа монаси мислили су то исто. Република је била стално у борби са братством монаха и са скупом верних. Без сумње, припремати смрт новом режиму било је тешко и опасно предузеће. Али је Агарик био у стању да склопи страшну заверу. У то доба, кад су духовници управљали вишим друштвеним слојевима Пингвинаца, утицај тога монаха на аристократију у Алки био је веома велики.

Омладина коју је он образовао само је чекала час да пође против народне владе. Синови старих породица нису се бавили уметношћу нити су трговали. Они су скоро сви били официри и служили су републику. Служили су је, али је нису волели; жалили су змајеву челенку. А лепе јеврејке делиле су њихово жаљење да би их свет сматрао за отмене хришћанке.

Једнога јулског дана, пролазећи у предграђу неком улицом која се завршавала у прашљивом пољу, Агарик зачу неко јадиковање из једнога запуштеног бунара, обраслог маховином. И, готово одмах затим, сазнаде од једнога крпе из суседства да је некакав рђаво одевен човек викао: „Живела општа ствар!“ и да су га неки коњички официри, који су у тај мах туда пролазили, бацили у бунар где је био утонуо у блато до ушију. Агарик је радо давао издвојеној чињеници опште значење. У томе бацању у бунар једног општаша он је видео силно врење свих аристократских и војних редова, и закључио да је дошао час када треба радити.

Одмах сутрадан отишао је да посети, у Конилској шуми, доброга оца Корнемиза. Затекао је духовника у једном куту његове лабораторије како у нарочитом казану дестилише некакву златасту течност.

То је био омален и дебео човек, румен у лицу, јако углачане лобање. Зенице његових очију, као у заморчета, имале су боју рубина. Он се љубазно поздрави са својим посетиоцем и понуди му чашицу ликера свете Орберозе, који је он справљао и чија му је продаја доносила огромне суме новаца.

Агарик учини руком покрет одбијања. И ућута се, стојећи на својим дугим ногама и притискујући на трбух свој велики шешир.

— Изволите сести, рече му Корнемиз.

Агарик седе на једну расклиматану дрвену столицу ћутећи и даље.

Тада, духовник из Конила:

— Кажите ми, молим вас, како су ваши млади ученици. Владају ли се лепо та драга деца?

— Ја сам њима врло задовољан, одговори учитељ. Све је у томе да се одрасте у принципима. Треба строго мислити пре него што се почне мислити. Јер, после, сувише је доцкан... Имам око себе много повода за утеху. Али ми живимо у жалосном добу.

— На жалост! уздахну Корнемиз.

— Преживљујемо тешке дане...

— Часове искушења.

— Ипак, Корнемизе, опште духовно стање није тако потпуно искварено као што се чини.

— То је могућно.

— Народу је досадила влада која га упропашћава и не чини ништа за њега. Свакога дана чује се за неку нову саблазан. Република се дави у сраму. Она је пропала.

— Бог вас чуо!

— Корнемизе, шта ви мислите о кнезу Кришо?

— То је мно млад човек и, могу рећи, достојан изданака једне узвишене лозе. Жалим га што подноси, у тако раној младости, тугу изгнанства. За изгнанника пролеће нема цвећа, јесен нема плодова. Кнез Кришо се лепо држи, поштује свештенике, испуњава верске дужности, троши много мојих малих производа.

— Корнемизе, у многим кућама, богатим и сиромашним, жели се његов повратак. Верујте ми, он ће се вратити.

— Да ми је не умрети пре него што бацим свој огртач њему пред ноге! узвикну Корнемиз.

Видевши га тако расположеног, Агарик му оцрта стање духовна онако како га је он замишљао. Рече му како су племићи и богаташи огорчени на народну владу, како војска неће више да трпи изазивање, како су чиновници готови да издаду, како је народ незадовољан, како се гласови буне већ чују, а непријатељи монаха, приврженици владе, бацају се у бунаре у Алки. Он закључи да је дошао час за одлучни ударац.

— Можемо спасти пингвински народ, узвикну он, можемо га ослободити његових тирана, ослободити га њега самог, повратити Змајеву чепенку, наново успоставити некадашњу Државу, праву Државу, за част вере и на радост Цркве. Можемо ако хоћемо. Ми имамо много новаца и вршимо тајне утицаје, преко наших крстоносних и одушевљених листова у вези смо са свим свештеним лицима по градовима и по селима, те улевамо и њима осећања која испуњавају нас, веру која загрева нас. Ови ће то предати својој пастви и својим вернима. Највиши заповедници у војсци стоје мени на распо-

ложењу, у споразуму сам с људима из народа, управљам, без њиховога знања, трговцима кишобрана, крчмарима, трговачким помоћницима, продавцима новина, галантним госпођицама и полицијским агентима. Имамо више људи него што нам треба. Шта чекамо? Почнимо!

— Шта мислите чинити? упита Корнемиз.

— Склопити велику заверу, оборити републику, повратити кнеза Кришо на престо Змајевића.

Корнемиз пређе неколико пута језиком преко усана. Затим рече, убедљиво:

— Зацело, повратак Змајевића се мора желети, он се силно жели, и ја га, са своје стране, желим свим срцем. Што се тиче републике, ви знате шта мислим о њој... Али зар не би било боље оставити је њеној судбини и пустити је да умре од недостатака самога њеног састава? Нема сумње, то што предлагете ви, драги Агариче, племенито је и велико. Лепо би било спасти ову велику и напаћену земљу, повратити јој њен првобитни сјај. Али имајте на уму ово: ми смо прво хришћани, па тек онда Пингвини. Морамо пазити да не уплићемо цркву у политичка предузећа.

Агарик одврати живо:

— Ништа се не бојте. Ми ћемо држати све конце завере, али ћемо сами остати у сенци. Нас неће видети.

— Као муве у млеку, промрмља духовник из Конила.

И, управивши на свога сабрата своје оштре рубинске зенице:

— Пазите, пријатељу. Република је можда јача него што се чини. Може се десити и то да ми појачамо њену снагу ако је пробудимо из слатког спокојства у којем се сад одмара. Она је веома опасна: ако је нападнемо, браниће се. Она доноси рђаве законе који нас не дирају; кад се буде уплашила, почеће да их доноси против нас, и то врло строге. Не упустајмо се олако у пустоловину у којој можемо изгубити своје перје. Прилика је згодна, мислите ви; ја то не верујем и одмах ћу вам рећи зашто. Данашњи режим још не познају сви, а то је као да га не познаје нико. Он изјављује да је општа ствар, заједничка ствар. Прост свет то верује и остаје де-

мократа и републиканац. Али стрпљења! Тај исти народ тражиће једнога дана да општа ствар буде заиста народна ствар. Није потребно да вам казујем колико се такав захтев мени чини безобзиран, неуместан и противан политици основаној на Светоме Писму. Али народ ће га поставити, и тражиће да се он испуни, а то ће бити крај данашњег режима. На тај тренутак се не може још дуго чекати. И тада ћемо ми морати да радимо за добро нашега узвишенога реда. Почекајмо! Ко нас гони? Наш положај није угрожен. Није неподношљив. Република нам не указује дужно поштовање и не слуша нас; не одаје свештеницима почести које им дугује. Али нас пушта да живимо. А добра страна нашег положаја јесте у томе што, за нас, живети значи напредовати. Општа ствар нас гледа попреко, али нас жене поштују. Претседник Формоз не присуствује нашим светим обредима, али сам ја видео његову жену и његове кћери пред мојим ногама. Оне купују моје бочице на велико. Ја немам бољих муштерија, чак ни у аристократији. Кажем вам једно: нема на свету земље која, за свештенике и монахе, вреди колико Пингвинија. Где бисмо на другом месту могли да продајемо, у тако великој количини и по тако високој цени, наш чист восак, наш јаки кад, наше бројанице, наше амајлије, нашу свету водицу и наш ликер свете Орберозе? Који би други народ плаћао, као Пингвини, сто златних талира за један покрет наше руке, за један звук из наших уста, за један покрет наших усана? Што се тиче мене, ја зарађујем хиљаду пута више, у овој доброј, верној и послушној Пингвинији, цедећи сок из једног снопа мајкине душице, него што бих могао зарадити проповедајући четрдесет година очишћење од грехова у најнасељенијим државама Европе и Америке. Искрено да говоримо, хоће ли Пингвинија бити срећнија ако мене какав полицијски комесар извуче одавде и неком галијом отпрати тамо на острва Ноћи?

Рекавши то, конилски духовник устаете и одведе свога госта у један огроман отворен трем где је неколико стотина сирочади, у плавом оделу, паковало боце, закивало сандуке,

лепило етикете. Лупа чекића измешана са потмулом тутњавом колица на шинама заглашивала је уши.

— Овде се врши експедиција, рече Корнемиз. Добио сам од владе железничку пругу кроз шуму и станицу пред самим мојим вратима. Свакога дана пуним троја кола мојим производом. Видите да република није сасвим убила веру.

Агарик учини последњи напор да обазривог фабриканта увуче у предузеће. Показа му успех срећан, брз, сигуран, сјајан.

— Зар нећете и ви да допринесете томе? додао је. Зар нећете да вратите вашег краља из изгнанства?

— Изгнанство није тешко за људе добре воље, одговори конилски духовник. Ако мени верујете, врло драги брате Агариче, ви ћете за овај мах одустати од вашег плана. Ја се са своје стране не заваирам обманама. Знам шта ме чека. Учествовао у тој игри или не, ако је изгубите, платићу ја као и ви.

Отац Агарик се опрости од свога пријатеља и врати се задовољан у своју школу. Он је мислио да ће Корнемиз, кад већ не може да спречи заверу, желети да она успе и даће новаца. Агарик се није варао. Заиста, солидарност свештеника и монаха била је таква да су поступци само једнога између њих, обавезивали све њих. То је било, истовремено, и најбоље и најгоре у њиховом послу.

ГЛАВА ДРУГА

КНЕЗ КРИШО

Агарик одлучи да одмах оде кнезу Кришо који му је указивао част својим поверењем. Кад се смркло, он изиђе из школе, на мала врата, прерушен у трговца са стоком и укрца се на брод Свети Маел.

Сутрадан се искрцао у Марсуинији. У тој гостољубивој земљи, у замку Шитерлингс, Кришо је јео горки хлеб изгнанства.

Агарик га сrete на путу, у аутомобилу, како прелази по сто тридесет километара на сат у друштву двеју госпођица. Кад је то видео, монах завитла својим црвеним кишобраном и кнез заустави своју машину.

— Јесте ли то ви, Агариче? Попните се у кола. Већ нас је троје, али ћемо се мало стиснути. Узећете једну од ових госпођица на крило.

Побожни Агарик се попе.

— Какве су вести, мој стари оче? упита млади кнез.

— Крупне вести, одговори Агарик. Могу ли говорити?

— Можете. Ја не кријем ништа од ових двеју госпођица.

— Господару, Пингвинија вас тражи. Ви се нећете оглушити о њен позив.

Агарик оцрта тада стање духова и изложи план једне велике завере.

— На мој први знак, рече он, ваше присталице устаће све одједном. С крстом у руци и са загрнутом мантијом, ваши часни духовници повешће оружану гомилу на Формозову палату. Унећемо ужас и смрт међу ваше непријатеље.

Као награду за наше напоре, тражимо, господару, једино то да их ви не учините некориснима. Преклињемо вас да дођете и да седнете на престо који вам ми будемо спремили.

Кнез одговори просто:

— Ући ћу у Алку на коњу зеленку.

Агарик прими на знање тај мужански одговор. Ма да је имао, супротно својим навикама, једну госпођицу на крилу, он свечано заклињаше младога кнеза да буде веран својим краљевским дужностима.

— Господару, узвикнуо је лијући сузе, ви ћете се сетити једнога дана да вас је довела из изгнанства, вратила вашим народима и посадила на престо ваших предака рука ваших монаха и да вас је она крунисала светом Змајевом челенком. Краљу Кришо, нека би Бог дао да у слави постанете раван вашем претку Змају Великоме!

Млади краљ, узбуђен, баци се на свог пријатеља да га загрли, али је могао да га дохвати само преко двеју госпођица, толико су били стиснути у тим историјским колима.

— Мој стари оче, рече он, волео бих да је цела Пингвинија сведок овог загрљаја.

— То би био утешан призор, рече Агарик.

За то време је ауто, пролазећи као вијор кроз засеке и села, газио својим ненаситим гумама кокоши, гуске, ћурке, патке, мисирке, мачке, псе, свиње, децу, тежаке и сељанке.

А побожни Агарик претурao је у духу своје велике планове. Његов глас, иза леђа једне од госпођица, изрази ову мисao:

— Требаће новаца, много новаца.

— То је ваша ствар, одговори кнез.

Али су се већ и вратнице од парка отварале пред страшним аутомобилом.

Вечера је била свечана. Наздрављало се Змајевој челенци. Свак зна да је затворен пехар знак господарства. И зато су кнез Кришо и кнегиња Гидрина, његова супруга, пили из пехара покривених као путири. Кнез је свој пунио неколико пута црним и белим пингвинским вином.

Кришо је добио заиста кнежевско васпитање: вешто је управљао аутомобилом, али је знао и историју. Говорило се да врло добро познаје предања и славу своје породице, и он је заиста при крају обеда дао сјајан доказ својег знања у том погледу. Како је била реч о разним необичним појединоствима запаженим код славних жена, он рече:

— Позната је истина да је краљица Криша, чије име ја носим, имала малу мајмунску главу испод пупка.

Агарик је те вечери имао важан разговор са тројицом старих кнежевих саветника. Одлучено је да се новац потражи од Кришовог таста, који је желео да има зета краља, од неколико јеврејских госпођа, које су једва чекале да уђу у племство и најзад од марсунскога кнеза намесника који је био обећао своју помоћ Змајевићима, мислећи да ће, повратком кнеза Кришо на престо, ослабити Пингвине, наследне непријатеље свога народа.

Три стара саветника поделише између себе три највиша достојанства на двору, коморничко, двороправитељско и трпезарско, и овластише духовника да друга звања раздели онако како ће бити најбоље за кнеза.

— Треба наградити оданост, уверавала су тројица старих саветника.

— И издајство, рече Агарик.

— То је сасвим тачно, рече један од њих, маркиз де Сеплеј, који је добро знао шта су револуције.

Играло се. После играчке кнегиња Гидрина исцепа своју зелену хаљину да се од ње начине кокарде, једну од њих зашила је својом руком на груди монаху који проли сузе узбуђења и захвалности.

Г. де Плим, кнежев коњушар, отпутова те исте вечери да нађе коња зеленка.

ГЛАВА ТРЕЋА

ДОГОВАРАЊЕ

По повратку у престоницу Пингвиније, пречасни отац Агарик повери своје планове кнезу Аделестану де Босенос, чија су му змајевићевска осећања била добро позната.

Кнез је припадао највишем племству. Тортиколи де Босенос били су савременици Бријана Побожног и под Змајевићима заузимали су највише положаје у краљевини. Године 1179, Филип Тортикол, велики емирал Пингвиније, храбар, веран, племенит, али осветољубив, предао је пристаниште Ла Крик и пингвинску флоту непријатељима краљевине, кад је посумњао да га краљица Криша, којој је био љубавник, вара с једним слугом из коњушнице. Та велика краљица подарила је Босеносовима сребрну грејалицу коју они носе у својем грбу. Што се тиче њихове девизе, она је постала тек у XVI веку, и ево како. Приликом једне ноћне свечаности, у гомили дворана који су се тискали у краљевом врту посматрајући ватромет, војвода Жан де Босенос приђе војвоткињи од Скила и завуче руку под сукњу те госпоје која се није бранила. Краљ, пролазећи поред њих, виде их и задовољи се тиме да каже: „Шта је ту је.“ Те четири речи постале су девиза Босеносових.

Кнез Аделестан није био недостојан својих предака, он је крви Змајевића био непроменљиво веран и није желео ништа толико колико повратак кнеза Кришо, предзнак, у његовим очима, повратка његовога пропалог богатства. И зато је радо пристао на план пречасног оца Агарика. Одмах се удружио с духовником и похитао да дође у везу с најватре-

нијим и најоданијим присталицама краљевства које је познавао, грофом Клена, г-ном де ла Тримел, виконтом Олив, г-ном Бигур. Они су се састали једне ноћи у пољској кући војводе д'Ампула, две миље источно од Алке, да би се договорили о начину и средствима.

Г. де ла Тримел изјаснио се за законити поступак:

— Ми морамо остати у границама закона, рекао је он углавном. Ми смо људи од реда. Ми идемо ка остварењу наших нада путем неуморне пропаганде. Потребно је изменити дух у земљи. Наша ствар ће победити зато што је праведна.

Кнез де Босенос изразио је супротно мишљење. Он је мислио да је, за победу, праведној ствари потребна сила исто толико а можда и више него неправедној ствари.

— У садашњем положају, рекао је мирно, неопходне су три ствари: задобити касапске момке, подмитити министре и уклонити председника Формоза.

— Уклонити Формоза била би погрешка, приметио је г. де ла Тримел. Председник је наш човек.

Тиме што један Змајевићевац предлаже да се уклони председник Формоз, а што га други сматра за пријатеља, објашњавају се држање и осећање поглавара опште ствари. Формоз се показивао наклоњен ројалистима којима се дивио и на чије се понашање угледао. Међутим, ако се смешио кад му се говорило о Змајевој челенци, то је било због тога што је смишљао да је метне себи на главу. Он је жудео за владарском влашћу, не зато што би се осећао способан да је врши, него што је волео да се покаже. По изразитој речи једнога пингвинског хроничара, „то је био прави ћуран“.

Кнез де Босенос држао се својег предлога да се с оружаном руком пође на Формозову палату и на скупштину.

Гроф Клена био је још енергичнији:

— За почетак, рече он, подавићемо републиканце и све владине општакше, разбацаћемо им црева, просути мозгове. После ћемо видети.

Г. де ла Тримел био је умерен. Умерени се увек умерено противе насиљу. Он је признавао да је политика г. грофа

Клена надахнута узвишеним осећањем, да је племенита, али је бојаљливо приметио да можда није сагласна с начелима и да претставља извесне опасности. Најзад, понудио се да је проучи.

— Ја предлажем, додао је он, да саставимо апел на народ. Покажимо се ко смо. Што се тиче мене, ја вам стојим добар да нећу носити своју заставу у цепу.

Г. Бигур узе реч:

— Господо, Пингвини су незадовољни новим поретком, зато што живе у њему и што је људима урођено да се жале на своје стање. Али у исто време Пингвини се боје да измене начин владавине, јер новина увек застрашује. Они нису запамтили Змајеву челенку; и ако им се деси да кажу понекад како жале за њом, не треба им веровати: брзо би се увидело да су говорили не мислећи и у рђавом расположењу. Не заваравajмо се обманама о њиховим осећањима према нама. Они нас не воле. Они мрзе аристократију истовремено и из ниске зависти и из племените љубави према једнакости. А та два осећања кад се споје врло су јака у једном народу. Јавно мњење није против нас зато што не зна за нас. Али кад сазна шта ми хоћемо, неће поћи за нама. Ако допустимо да се види како хоћемо да срушимо демократски начин владавине и да успоставимо Змајеву челенку, ко ће бити наше присталице? Касапски момци и ситничари из Алке. А и на те ситничаре хоћемо ли моћи да рачунамо до краја? Они су незадовољни, али су у души општаши. Они више желе да продаду своју јевтину робу него да понова виде кнеза Кришо. Радећи отворено, ми ћемо заплашити свет.

„Да бисмо задобили његове симпатије и да би он пошао за нама, треба да верује како ми хоћемо не да оборимо републику, него напротив да је учврстимо, да је очистимо, да је узвисимо, да је улепшамо, да је окитимо, да је украсимо, да је намиришемо, да је учинимо једном речи величанственом и дивном. И зато не треба да радимо сами. Зна се да ми нисмо наклоњени садашњем поретку. Треба да се обратимо неком пријатељу републике, и, да бисмо успели, једном браниоцу овог режима. Избор је велики. Биће добро да

узмемо најомиљенијега и, ако смем рећи, највећег републиканца. Задобићемо га ласкањем, даровима и нарочито обећањима. Обећања стају мање него дарови а вреде много више. Никад се не даје толико као кад се дају наде. Није неопходно да тај буде веома паметан. Ја бих чак више волео да нема духа. Будале лажу на начин којем се не може подражавати. Верујте мени, господо, учините да општа ствар падне од руке једног општаша опште ствари. Будимо обазриви! Обазривост не искључује енергију. Ако вам ја будем потребан, наћи ћете ме увек спремним да вам послужим.

Тај говор је учинио дубок утисак на слушаоце. Нарочито је дух побожног Агарика био њиме дирнут. Али је свакомислио нарочито на то да себи обезбеди почаст и користи. Образоваше тајну владу чији су редовни чланови постале све присутне личности. Војвода од Ампула, који је био велика финансијска способности странке, одређен је за благајника и овлашћен да прикупи потребан новац за пропаганду.

Саветовање се ближило крају кад ваздухом одјекну један груби глас који је певао на арију једне познате песме:

Босенос, дебели крмак:
Биће од њег' кобасица,
Цигерлача, крвавица
Гољама за ручак.

То је била песма позната већ две стотине година у предграђима Алке. Кнез де Босенос није волео да је чује. Он сиђе на трг и видевши да је певач некакав радник који намешта црепове на црквеном торњу, замоли га учтиво да пева нешто друго.

— Ја певам оно што је мени воља, одговори човек.

— Пријатељу, да бисте ми учинили задовољство...

— Нимало не желим да вам чиним задовољство.

Кнез де Босенос био је обично миран човек, али раздражљив и необично јак.

— Ниткове, силази или ћу се ја попети, повика он страшним гласом.

И, како радник, јашући на кровној греди, није показивао вољу да се покрене, кнез се попе хитро уз степенице торња до крова и баци се на певача који доби песницу по глави и скотрља се јаучући у један олук. У том тренутку седморица или осморица дрводеља који су радили на тавану, чувши јауке свога друга, промолише нос кроз отворе на крову и, видевши кнеза на врху, успузаше се до њега лествицама које су биле положене по црепу, стигоше га у часу кад је почео силазити низ тороњ и бацише га, главачке, преко сто тридесет и седам басемака завојитих степеница.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ВИКОНТЕСА ОЛИВ

Пингвини су имали прву војску на свету. Марсџини исто тако. А тако је било и код свих других народа у Европи, што не може изненадити никога ко иоле размисли о томе. Јер су све војске прве на свету. Друга војска на свету, ако би је где и било, сматрала би се свуд као војска нижега реда, она би знала да ће бити потучена. Требало би је одмах распустити. И зато су све војске прве на свету. То је разумео, у Француској, славни пуковник Маршан. Кад су га новинари упитали о руско-јапанском рату пре прелаза реке Јалу, он се није устезао да означи руску војску као прву на свету, исто тако као и јапанску војску. А треба запамтити да једна војска, и кад претрпи најстрашније поразе, не губи своје место прве војске на свету. Јер, ако народи приписују своје победе вештини својих генерала и храбрости својих војника, поразе објашњавају увек необјашњивим уде-сом. И обрнуто, флоте се класификују по броју својих бродова. Постоји прва флота, друга, трећа и тако даље. И зато нема никакве неизвесности о исходу поморских ратова.

Пингвини су имали прву војску а другу флоту на свету. Том флотом је управљао славни Шатијон који је носио титулу емирал ар, или скраћено емирал. То је иста реч која, несрећно изопачена, означава данас, код многих европских народа, највиши чин у морнарици. Али како је у Пингвинији постојао само један емирал, том чину се одавало изузетно поштовање.

Емирал није припадао племству, дете из народа, био је омиљен у народу, народ је волео да види обасутог почастима човека који је поникао из њега. Шатијон је био леп, био је срећан, није мислио ни на шта. Смео је сваком да погледа отворено у очи.

Пречасни отац Агарик, усвојивши разлоге г. Бигура, увидео је да ће садашњи режим срушити само један од његових бранилаца и бацио је око на емирала Шатијона. Он оде да потражи велику суму новаца од свог пријатеља, пречасног оца Корнемиза, који му је даде уздишући. И, тим новцем, платио је шест стотина касапских момака у Алки да трче иза Шатијоновог коња вичући: „Живео емирал!”

Шатијон није могао отада поћи ни корака а да му се не кличе.

Виконтеса Олив замоли га за један поверљив разговор. Он је прими у згради Амиралитета¹, у једном крилу украшеном котвама, топовима и гранатама.

Она је била скромно обучена у сиво плаву боју. Шешир с ружама красио је њену лепу плаву главу. Кроз вео, очи су јој блистале као сафири. У племству није било елегантније жене од ње. Пореклом је била из јеврејског банкарства. Била је висока и лепа стаса, округлих облика, танка струка.

— Емирале, рече она умиљатим гласом, не могу крити од вас своје узбуђење... Оно је сасвим природно... пред једним јунаком...

— Ви сте и сувише добри. Изволите ми рећи, госпођс виконтесо, чему имам да припишем част ваше посете.

— Одавно сам желела да вас видим, да говорим с вама... И зато сам врло радо примила једну поруку за вас.

— Изволите сести.

— Како је овде тихо!

— Заиста, доста је мирно.

— Чује се како певају птице.

— Та седите, драга госпођо.

И он јој принесе једну наслоњачу.

¹ Или боље *Емиралитета*.

Она седе окренувши леђа прозору.

— Емирале, долазим к вама с врло важном поруком, с једном поруком...

— Да чујем.

— Емирале, јесте ли ви кадгод видели кнеза Кришо?

— Никад.

Она уздахну.

— У томе је невоља. Он би био тако срећан да види вас! Он вас цени и поштује. Држи вашу слику на својем столу за рад, поред слике своје мајке, кнегиње. Штета је што свет њега не познаје! Он је веома мио кнез, и тако захвалан на ономе што се чини за њега! То ће бити велики краљ. Јер, он ће бити краљ: у то не сумњајте. Он ће се вратити, и то пре него што се мисли... Оно што ја имам да вам кажем, порука која ми је поверена, односи се управо на...

Емирал устаете:

— Ни речи више, драга госпођо. Ја осећам поштовање према републици, ја имам поверења у њу. Ја је нећу издати. И зашто бих је издавао? Ја сам обасут почастима и одликовањима.

— Ваше почести, ваша одликовања, драги емирале, допустите ми да вам то кажем, далеко су од тога да одговарају вашим заслугама. Да су ваше услуге награђене, ви бисте били емиралисим и генералисим, врховни заповедник свих трупа на копну и на мору. Република је врло незахвална према вама.

— Све су владе више или мање незахвалне.

— Да, али су републиканци суревњиви на вас. Ти људи се боје сваке надмоћности. Они не могу да подносе војнике. Мрско им је све што се односи на морнарицу и на војску. Они се вас боје.

— То је могућно.

— То су бедници. Они упропашћавају земљу. Зар ви нећете да спасете Пингвинију?

— Како?

— Да очистите општу ствар од свих тих неваљалаца, тих републикаша.

— Шта ми то ви предлагете, драга госпођо?

— Да учините оно што ће зацело бити учињено. Ако не учините ви, учиниће други. Генералисим, да говоримо само о њему, готов је да збаци све ministre, све посланике и све сенаторе у море и да позове кнеза Кришо.

— Ах! нитков, подлац! узвикну емирал.

— Оно што би учинио он против вас, учините ви против њега. Кнез ће умети да призна ваше услуге. Он ће вас поставити за конетабла и богато наградити. Док то не буде, мени је поверено да вам предам једну залогу његовога краљевског пријатељства.

Изговоривши те речи, она извуче из недара једну зелену кокарду.

— Шта је то? упита емирал.

— То вам Кришо шаље своје знамење.

— Носите то одмах одавде.

— Да би га други дали генералисиму који ће га примити!... Не! емирале, допустите ми да га метнем на ваше славне груди.

Шатијон отстрани благо младу жену. Али већ неколико минута она му се чинила изванредно лепа, и осетио је да се тај утисак појачава кад су га додирнуле две беле руке с руменим длановима. Готово одмах пустио ју је да ради шта хоће. Виконтеса Олив је споро везивала траку. Затим, кад је то било свршено, поздравила је Шатијона, поклонивши се дубоко, титулом конетабла.

— Ја сам био славољубив као и моји другови, одговори поморац, и то не кријем; можда сам то и данас, али, части ми, гледајући вас, једина жеља коју осећам то је једна колебица и једно срце.

Она пусти да на њега падну дивни зраци два сафира који су блистали испод њених очних капака.

— Може се имати и то... Шта то радите, емирале?

— Тражим срце.

Изишавши из зграде Амиралитета, виконтеса оде одмах пречасном оцу Агарику да му поднесе извештај о својој посети.

— Треба отићи понова, драга госпођо, рече јој строги духовник.

ГЛАВА ПЕТА

КНЕЗ ДЕ ВОСЕНОС

Јутром и вечером, новине које су плаћали змајевићевци доносиле су похвале о Шатијону и бацале се блатом и погрдама на министре републике.

На булеварима Алке продавале су се Шатијонове слике. Млади Ремови потомци, који су носили на глави ликове од садре, продавали су, на прилазу мостова, Шатијонова попрсја.

Шатијон је сваке вечери, на својем белом коњу, јахао Краљичином ливадом, куда се извозио отмен свет. Змајевићевци су постављали на емиралов пролаз многе потребите Пингвине који су левали: „Хоћемо Шатијона“. Због тога ћифте у Алки почеше осећати дубоко поштовање према емиралу. Продавачице у радњама шапугале су: „Леп је“. Елегантне госпође, успоравајући ход својих аутомобила, слале су му, у пролазу, пољупце, усред одушевљених узвика раздраганог света.

Једнога дана, кад је ушао у неку продавницу дувана, два Пингвина, који су спуштали писма у поштанску кутију, познадоше Шатијона и повикаше иза гласа: „Живео емирал! Доле општаши!“ Сви пролазници застадоше пред дућаном. Шатијон запали цигару на очи густе гомиле узбуђених грађана који су махали шеширима и клицали. Та гомила је постајала све већа, цео град, идући за својим јунаком, отпрати га, певајући химне, до зграде Амиралитета.

Емирал је имао једнога старог ратног друга који се веома одликовао у служби, подемирала Волканмула. Чист као

злато, частан као његов мач, Волканмул, који се дичио својом независношћу, друговао је и са присталицама кнеза Кришо и са министрима републике и казивао и једнима и другима истину у очи. Г. Бигур тврдио је пакосно да он казује једнима истину о другима. И заиста, он се у неколико махова, несмотрено, пред једнима изрекао о ономе што је од других у поверењу чуо, али се то радо тумачило као слобода једног војника који је далеко од свих сплетака. Он је свако јутро долазио Шатијону према коме се односио са срдачном безобзирношћу брата по оружју.

— Дакле, стари друже, постао си популаран, говорио му је он. Твоја глава се продаје на лулама и на боцама за ликер, и све бекрије у Алки повраћају твоје име у уличне канале... Шатијон, херој Пингвина! Шатијон, бракилац пингвинске славе и моћи!... Ко би то рекао? Ко би то веровао?

И смејао се јетким смехом. Затим, променивши тон:

— Шалу на страну, зар те нимало не изненађује то што ти се дешава?

— Не изненађује ме, одговарао је Шатијон.

И честити Волканмул би изишао залупивши врата за собом.

Међутим, Шатијон је закупио, да би примао виконтесу Олив, један приземан стан у дворишту, у улици Јоханеса Талпе бр. 18. Они су се виђали свакога дана. Он ју је лудо волео. У својем војничком и поморском животу, он је љубио многе жене, црвене, црне, жуте или беле, понекад веома лепе, али пре него што је познао ову, није знао шта је то жена. Кад га је виконтеса Олив називала својим пријатељем, својим милим пријатељем, он се осећао као да је на небу, и чинило му се да се звезде уплићу у његову косу.

Она је улазила, с малим закашњењем, остављала своју торбицу на сточић и казивала смерно:

— Пустите ме да седнем ту, код ваших ногу.

И говорила му је оно чему ју је научио побожни Агарик, мешала је у своје речи пољупце и уздахе. Тражила је од њега да уклони тог и тог официра, да повери команду овом или оном, да пошаље ескадру тамо или онамо.

И узвикивала је кад треба:

— Како сте ви млади, пријатељу!

А он је чинио све што је она хтела, јер је био просто-душан, јер је желео да понесе мач конетабла и да добије богату награду, јер му није било мрско да игра двоструку игру, јер је нејасно замишљао да спасава Пингвинију, јер је био заљубљен.

Та умиљата жена наговорила га је да уклони трупе из пристаништа Ла Крик, где је требало да се искрца Кришо. На тај начин је било обезбеђено да кнез уђе без препрека у Пингвинију.

Побожни Агарик је организовао зборове ради агитације. Змајевићевци су их приређивали свакога дана по један или два или три у тридесет и шест квартова Алке, и, најрадије, у оним градским крајевима где станује прост свет. Радило се на томе да се задобију људи скромнога стања, којих има највише. Тако је, четвртога маја, одржан велики збор на једноме старом житном тргу, у срцу густо насељеног предграђа пуног домаћица које су седеле пред својим вратима и деце која су се играла на улици. На збор је дошло две хиљаде лица, по оцени републиканаца, а шест хиљада по рачуну змајевићеваца. Међу присутнима запажен је цвет пингвинског друштва, кнез и кнегиња де Босенос, гроф Клека, г. де ла Тримел, г. Бигур и неколико богатих израиљских госпођа.

Генералисим народне војске дбшао је у униформи. Њему су клицали.

Збор се брзо конституисао. Један човек из народа, неки радник, али чија су добронамерна осећања била позната, г. Рошен, тајник жутог савеза, позван је да председава између грофа Клена и г. Мишоа, касапског момка.

У неколико речитих говора, режим који је Пингвинија себи слободно дала добио је име каљуге и помијаре. Претседника Формоза су штедели. Није било речи ни о кнезу Кришо ни о свештеницима.

Збор је био заказан са слободом дискусије, један бранилац савремене Државе и републике, физички радник, јави се за реч.

— Господо, рече претседник Рошен, ми смо објавили да ће дискусија на збору бити слободна. Ми имамо само једну реч: нисмо као наши противници, ми смо поштени. Ја дајем реч противнику. Бог зна шта ћете сад чути! Господо, молим вас да уздржавате што дуже можете израз вашег презирања, вашег негодовања и вашег гнушања.

— Господо, рече противник...

Тога часа га је озлојеђена гомила оборила, изгазила и његови унакажени остаци избачени су из дворане.

Граја се још није била стишала кад се гроф Клена попео на говорницу. После звиждања настаде плескање и, кад су се духови умирили, говорник изрече ове речи:

— Другови, видећемо имате ли крви у вашим жилама. Треба подавити општаше, разбацати им црева, просути мозгове.

Тај говор је изазвао такву буру одобравања, да се стара пијачна зграда заљуљала, а густа прашина из прљавих зидова и црвоточних греда обави присутне својим љутим и тамним облацима.

Изгласана је резолуција која је осуђивала владин рад и поздрављала Шатијона. И присутни пођоше певајући ослободилачку химну: „Хоћемо Шатијона“.

Стара пијаца имала је само један излаз, један дугачак, каљав пролаз између омнибуских штала и стоваришта угља. Ноћ је била без месеца, падала је ситна хладна киша. Полицијски стражари, у великом броју, затворили су пролаз на улазу у предграђе и приморавали змајевићевце да се разилазе у малим групама. Такву су наредбу добили од свога старешине који је на тај начин мислио да пресече полет раздражене гомиле.

Змајевићевци, задржани у пролазу, корачали су по такту песме: „Хоћемо Шатијона“. Ускоро, нестрпљиви због те спорости којој нису знали узрока, почели су гурати оне испред себе. Тај покрет, продужавајући се целим пролазом, бацао је оне који су први излазили на широке груди полицијских стражара. Ови нису мрзели змајевићевце, у дну срца волели су Шатијона, али је природно одупрети се навали и на наси-

ље одговорити насиљем; јаки људи су склони да се послуже својом снагом. И зато су пингвински стражари дочекали змајевићевце снажним ударцима поткованих чизама. То је учинило да први редови нагло устукну. Претње и узвици мешали су се са песмама.

— Убице! Убице!... „Хоћемо Шатијона!“ Убице! Убице!

А, у тамноме пролазу „Не гурајте,” говорили су најразумнији. Међу овима, надвишујући својим узрастом узбуђену гомилу, истичући се међу изгаженим ногама и пригњеченим ребрима својим широким раменима и својим снажним плућима, благ, непоколебљив, сталожен, усправљао се у тами кнез де Босенос. Он је чекао, стрпљив и ведар. Међутим, како се излажење вршило у правилним размацима између редова полицијских стражара, лактови, око кнеза, почеше мање да притискују груди; понова се почињало дисати.

— Видите да ћемо најзад изићи, рече тај добри див са благим осмехом. Стрпљење и време...

Он извади цигару из своје дувањаре, принесе је уснама и кресну шибицу. И одједном виде на светлости пламена кнегињу Ану, своју жену, како се топи од милине у наручју грофа Клена. На тај приказ, он јурну на њих и поче ударати штапом и њих и оне који су се налазили око њих. Разоружаше га, не без муке. Али га нису могли одвојити од његовог супарника. И, док је онесвешћена кнегиња прелазила из руке у руку, изнад узбуђене и радознале гомиле, ка својим колима, два човека су се огорчено борила. Кнез де Босенос изгубио је у тој борби свој шешир, свој монокл, своју цигару, своју вратну мараму, своју бележницу пуну поверљивих писама и политичке преписке; изгубио је у њој чак и чудотворне медаље које је добио од доброга оца Корнемиза. Али је своме супарнику задао тако страشان ударац у трбух, да је несрећник пролетео кроз гвоздену решетку и, главом напред, пробио стаклена врата у једном стоваришту угља.

Привучени том гужвом и запомагањем присутних, полицијски стражари навалише на кнеза који се бесно бранио

од њих. Тројицу је задихане оборио под ноге, а седморицу других растерао размрскане вилице, расечене усне, с носем из којег су текли румени млазеви, разбијене главе, откинута ува, ишчашене кључњаче, поломљених ребара. Ипак је пао, те су га крвавог, унакаженог, свег подераног, одвукли у прву полицијску станицу где је провео ноћ, отимајући се и урличући.

Све до јутра, гомилице манифестаната пролазиле су градом певајући: „Хоћемо Шатијона” и разбијајући прозоре на кућама у којима су становали министри опште ствари.

ГЛАВА ШЕСТА

ЕМИРАЛОВ ПАД

Та ноћ је обележила врхунац змајевићевског покрета. Монархисти нису више сумњали у победу. Најглавнији међу њима спали су кнезу Кришо честитке телеграфом без жица. Госпође су му везле појасеве и папуче. Г. де Плим је био нашао коња зеленка.

Побожни Агарик је делио општу наду. При свем том, старао се да привуче још више присталица претенденту.

— Треба продрети у дубоке слојеве, говорио је.

У тој намери, дошао је у везу са три радничка савеза.

У то доба, занатлије нису више живеле као у време Змајевића, удружени у еснафе. Били су слободни, али нису имали осигурану зараду. Пошто су се дуго држали далеко једни од других, без помоћи и без потпоре, образовали су своје савезе. Касе тих савеза биле су празне, пошто чланови савеза нису имали обичај да плаћају улоге. Било је савеза са тридесет хиљада чланова, било их је са хиљаду, са пет стотина, са двеста. Неки су имали само по два или по три члана, чак и мало мање. Али пошто спискови припадника нису објављивани, није било лако разликовати велике савезе од малих.

После заобилазних и тајних преговора, побожни Агарик се састао, код Погачице, са друговима Дагобером, Троном и Балафилом, тајницима трију занатлијских савеза, од којих је први имао четрнаест чланова, други двадесет и четири, а трећи само једнога. Приликом тога састанка, Агарик је развио изванредну уметност.

— Господо, рекао је, ви и ја, о многим чему немамо иста политичка и друштвена убеђења; али има тачака по којима можемо да се споразумемо. Ми имамо једнога заједничког непријатеља. Влада вас експлоатише, а нама се потсмева. Помозите нам да је оборимо; ми ћемо вам дати што се може више средстава; а ви ћете, поред тога, моћи да рачунате на нашу захвалност.

— Важи. Дајте паре, рече Дагобер.

Пречасни отац положи на сто једну кесу коју му је предао, са сузама у очима, конилски фабрикант ликера.

— Амо руку, рекоше три друга.

Тиме је био запечаћен овај свечани уговор.

Чим је монах отишао, поневши собом радост што је за своју ствар придобио дубоке слојеве, Дагобер, Трон и Балафил звизнуше својим женама, Амелији, Рени и Матилди, које су, на улици, очекивале знак, и сви шесторо, држећи се за руке, заиграше око кесе певајући:

Имам нара пуну прећу;
Шатијону дати нећу.
Уа! Уа! Хеленуш!

И поручише чинију врућег вина.

Те вечери ишли су сви шесторо, из крчме у крчму, певајући своју нову песму. Она се многим допала, јер су агенти тајне полиције достављали да се свакога дана повећава број радника који певају у предграђима:

Имам нара пуну прећу;
Шатијону дати нећу.
Уа! Уа! Хеленуш!

Змајевићевски покрет није се ширио по унутрашњости. Побожни Агарик тражио је разлог томе, не могући да га докучи, али му га је открио старац Корнемиз.

— Добио сам доказ, уздахнуо је конилски духовник, да је благајник змајевићеваца, војвода д'Ампул, купио у Марсуинији имање новцем који је добио за пропаганду.

Странка није имала довољно новаца. Кнез де Босенос изгубио је свој буџелар у некој тучи, и једва је састављао крај с крајем, што је било управо мрско његовој плаховитој нарави. Виконтеса Олив стајала је много новаца. Корнемиз је саветовао да се смањи месечна плата те госпође.

— Она нам је врло корисна, примети побожни Агарик.

— Нема сумње, одговори Корнемиз. Али, упропашћавајући нас, наноси нам штету.

Међу змајевићевцима појавио се раздор. Приликом њихових саветовања није се могло доћи до споразума. Једни су хтели да се, према политици г. Бигура и побожног Агарика, до краја показује намера за преуређењем републике, други, којима је досадило дуго уздржавање, били су решени да прогласе Змајеву челенку и заклињали су се да ће победити тим знаком.

Ови су наводили користи од чистих ситуација и немогућност да се даље претварају. У ствари, свет је почињао да увиђа чему тежи та пропаганда, то јест, да емиралове присталице хоће да сруше општу ствар до темеља.

Проносио се глас да кнез треба да се искрца у Ла Крику и да уђе у Алку на коњу зеленку.

Тај шапат је одушевљавао занесене монахе, задивљавао сиромашне племиће, задовољавао богате јеврејске госпође и улевао наду у срце ситних трговаца. Али је врло мали број међу њима био вољан да та велика добра купи по цену једнога друштвеног преврата и уништења јавног кредита, а још је мањи био број оних који би у тој ствари ставили на коцку свој новац, свој мир, своју слободу или само и један час својег уживања. Напротив, радници су били готови, као увек, да даду републици један дан рада, у предграђима се стварао потмули отпор.

— Народ је с нама, говорио је побожни Агарик.

Међутим, по изласку из радионица, људи, жене, деца, певали су на сав глас:

Доле, доле Илатијон!
Уа! Уа! Пелепуш!

Што се тиче владе, она је показивала ону слабост, ону неодлучност, ону тромост, онај немар који су обични код свих влада, и из којих ниједна није никад изишла друкчије него да упадне у самовољу и у насиље. Кратко речено, она није ништа знала, није ништа хтела, није ништа могла. Формоз, затворен у своју претседничку палату, остајао је слеп, нем, глув, огроман, невидљив, завијен у своју охолост као у перјани покривач.

Гроф Олив је саветовао да се упути последњи позив за скупљање прилога и да се препад изврши док у Алки још траје врење.

Један извршни одбор, који се сам био изабрао, одлучио је да растури скупштину и смислио како и чиме то да изведе.

Ствар је била утврђена за 28 јули. Тога дана свануло је сјајно јутро. Испред законодавне палате пролазиле су домаћице са својим котарицама, улични продавци који су нудили брескве, крушке и грожђе, а фијакерски коњи, са торбом на губици, грицкали су своју зоб. Нико се није ничем надао, не зато што би се ствар држала у тајности, него због тога што нико није веровао у ту вест. Нико није веровао у револуцију, из чега се могло закључити да је нико није желео. Око два сата, посланици почеше да долазе, ретки, непримећени, на споредан улаз палате. У три сата, образова се неколико група рђаво одевених људи. У пола четири сата, црне масе, долазећи из околних улица, прекрилише трг Револуције. Тај широки простор ускоро је био поплављен океаном меких шешира, и гомила манифестаната, коју су радозналци непрестано повећавали, пошто је прешла мост, удари својим тамним таласом у зидове палате законодавног тела. Узгици, негодовање, песме уздизали су се у ведро небо. „Хоћемо Шатијона! Доле посланици! Доле република! Смрт општакима!“ Свети батаљон змајевићеваца, под вођством кнеза де Босенос, запева стару песму:

Живео Кришо,
Храбар и мудар,
Прави јунак
Од колевке!

Иза зида одговарала је само тишина.

Та тишина и отсуство страже истовремено су и храбрили и плашили гомилу. Одједном, један силан глас узвикну:

— Јуриш!

И сви видеше како се огромна прилика кнеза де Босенос усправља на зиду са гвозденим шиљцима и кукама на врху. За њим полетеше његови другови, а за овима светина. Једни су ударали у зид да га пробију, други су се упињали да поваде куке и да ишчупају шиљке. Та одбрана је местимице попуштала. Неколико нападача већ је узјахало на очишћен зид. Кнез де Босенос махао је једном огромном зеленом заставом. Наједанпут, гомила се заталаса и из ње се зачу отегнут крик ужаса. Полицијска стража и републикански војници, изишавши истовремено из свих врата на палати, образоваше колону под зидом који намах остаде слободан. После једнога дугог минута ишчекивања зачу се шкљоцање оружја, а полицијска стража, с ножем на пушци, пође на светину. Тренутак потом, на пустој тргу, засејаном штаповима и шеширима, владала је језива тишина. Још двапут су змајевихвци покушали да се прикупе, али су оба пута били одбијени. Побуна је била угушена. Међутим кнез де Босенос, стојећи на зиду непријатељске палате, са својом заставом у руци, одолевао је јуришу целе једне бригаде. Обарао је све оне који би му се приближили. Најзад се заљуљао, изгубио равнотежу, пао на једну гвоздену куку и остао вишећи о њој, још стежући рукама заставу Змајевића.

Сутрадан одлучише министри републике и чланови парламента да се предузму енергичне мере. Узалуд је том приликом претседник Формоз покушавао да вође побуне ослободи одговорности. Влада је тражила начин да Шатијона лиши чина и одликовања и да га изведе пред Суд као смутљивца, непријатеља општега добра, издајника, итд.

На ту вест, емиралови стари ратни другови, који су му још синоћ досађивали својим ласкањем, нису крили своју радост. Међутим Шатијон је и даље био омиљен код ћифта у Алки и на булеварима се још чуло како одјекује ослободилачка химна: „Хоћемо Шатијона.“

Министри су били у забуну. Они су имали намеру да изведу Шатијона пред Суд. Али нису знали ништа, били су необавештени онако како то могу бити само они који владају људима. Осећали су се неспособни да против Шатијона подигну тужбу која би нешто значила. Оптужби су могли пружити само смешне лажи својих ухода. Шатијонов удео у завери и његове везе са кнезом Кришом остали су тајна тридесет хиљада змајевићеваца. Код министара и посланика постјала је двоумица, чак и извесност, али они нису имали доказа. Државни тужилац говорио је министру правде: „Потребно ми је врло мало да покренем судски поступак, али ја немам ништа, то није доста.“ Ствар је стојала у месту. Непријатељи опште ствари ликовали су због тога.

Осамнаестог септембра, изјутра, пронесе се Алком вест да је Шатијон побегао. Узбуђење, изненађење били су општи. Сумњало се, није се могло разумети.

А ево шта се збило:

Једнога дана кад се нашао, као случајно, у кабинету г. Барботана, министра унутрашњих дела, храбри. подемирал Волканмул рече са својом обичном отвореношћу:

— Господине Барботане, ваше колеге као да нису довољно умешне; види се да нису командовале на мору. Страшно су се препале од оне будале Шатијона.

Министар, у знак одрицања, широким замахом ножа за сечење хартије запара ваздух својег кабинета.

— Не поричите, настави Волканмул. Ви не знате како да се отресете Шатијона. Не смете да га изведете пред Суд, зато, што нисте сигурни да можете прикупити довољно доказа. Њега ће бранити Бигур, а Бигур је вешт адвокат... Имате право, господине Барботане, имате право. Тај процес би био опасан...

— Ах! пријатељу, рече министар немарним гласом, кад бисте знали како смо ми спокојни... Ја добијам од мојих начелника најумирљивије вести. Здрав разум Пингвинаца умеће да оцени сплетке једнога смутљивог војника. Можете ли и за један тренутак претпоставити да један велики народ, народ бистар, вредан, одан слободоумним установама које...

Волканмул га прекиде једним дубоким уздахом:

— Ах! кад бих ја имао времена, зачас бих вам свршио ту ствар, зврцнуо бих вам мог Шатијона као кликер. Не би се зауставио све до Марсуиније.

Министар начули уши.

— То не би дуго трајало, настављао је поморац. Док ударите дланом о длан, ја бих вас ослободио те животиње... Али, у овом тренутку, имам да бринем друге бриге... Нисам имао среће у картама. Треба да нађем велику суму новаца. Част пре свега, то се зна!...

Министар и подемирал гледали су се један тренутак ћућећи. Затим Барботан рече одлучно:

— Подемирале Волканмуне, ослободите нас једнога бунтовног војника. Учинићете велику услугу Пингвинији, а министар унутрашњих дела осигураће вам средства да платите ваше карташке дугове.

Исте вечери Волканмул дође Шатијону и загледа се у њега с изразом жаљења и забринутости.

— Зашто ме гледаш тако? упита га емирал узнемирен.

Тада му Волканмул рече озбиљно и тужно:

— Стари мој ратни друже, све је откривено. Од пре пола сата влада зна све.

На те речи Шатијон се поражен сруши на столицу.

Волканмул настави:

— Сваког тренутка можеш бити ухапшен. Саветујем ти да бежиш.

И извадивши свој сат:

— Не смеш губити ни минута.

— Ипак бих могао отићи до виконтесе Олив?

— То би била лудост, рече Волканмул који му пружи један пасош, плаве наочари и пожеље му много храбрости.

— Имаћу је, рече Шатијон.

— Збогом! стари друже.

— Збогом и хвала! Ти си ми спасао живот...

— То се мора.

Четврт сата доцније, храбри емирал је напустио град Алку.

Укрцао се ноћу, у Ла Крику, на једну стару једрилицу и запловио пут Марсуиније. Али, на осам миља од обале, зароби га један поштански брод који је пловио без осветљења, под заставом краљице Црних Острва. Та краљица је већ одавно осећала према Шатијону велику љубав.

ГЛАВА СЕДМА

СВРШЕТАК

Nunc est bibendum! Ослобођена страховања, срећна што је избегла тако велику опасност, влада је решила да свечано прослави годишњицу пингвинског препорођаја и проглашења републике.

Претседник Формоз, министри, чланови Скупштине и Сената присуствовали су свечаности.

Генералисим пингвинске војске дошао је у парадној униформи. Њему су клицали.

Иза црне заставе беде и црвене заставе победе дефиловали су изасланици радника, намргођени, заштитнички.

Претседник, министри, посланици, чиновници, судске и војне старешине, у име своје и у име сувереног народа, обновише стару заклетву да живе у слободи или да умру. То је алтернатива у коју су се они стављали без устезања. Али су више волели да живе у слободи. Било је народног весеља, одушевљених говора и песама.

По одласку претставника Државе, гомила грађана се разилазили спорим и мирним таласима узвикујући: „Живела република! Живела слобода! Уа! Уа! ћелепуш!”

Новине су забележиле само један непријатан случај тога лепог дана. Кнез де Босенос пушио је мирно цигару на Краљичиној ливади кад је туђа прошла Државна поворка. Кнез приђе колима министара и рече громким гласом: „Смрт општашима!” Одмах су га салетели полицијски агенти којима се он најочајније опирао. Многе је пообарао, али је подлегао броју те је пригњечен, изгребен, отечен и избоден.

тако да га ни око његове жене не би могло познати одвучен кроз веселе улице до једнога мрачног затвора.

Судије су пажљиво разматрале Шатијонов процес. У згради Амиралитета нађена су писма која открише прсте пречасног оца Агарика у завери. Јавно мњење се одмах окрете против монаха, а парламент изгласа једно за другим дванаестину закона који су сузбијали, ограничавали, смањивали, ускраћивали, обустављали, укидали и одузимали њихова права, ослобођење од многих обавеза и порезе, повластице и приходе, и стварали им многобројне и непремостиве тешкоће.

Пречасни отац Агарик сносио је постојано строгост закона који су на њега лично циљали, достизали га и погађали, као и страшни емиралов пад којем је он био главни повод. Далеко од тога да се покори злој срећи, он је на њу гледао као на неку туђинку у пролазу. И смишљао је нове политичке планове, смелије од првих.

Кад је довољно размислио о свему, пође једнога јутра кроз Конилску шуму. Један кос је звиждао на неком дрвету, један мали јеж прелазно је тетуравим кораком преко неравне стазе. Агарик је ишао крупним корацима изговарајући испрекидане речи.

Кад је стигао на праг од лабораторије у којој је побожни фабрикант, у току толико лепих година, справљао златасти ликер свете Орберозе, виде да је иста празна и да су врата на њој закључана. Он обиђе око зграде и на задњој страни њеној наиђе на часнога Корнемиза који се, са загрнутом мантијом, пео уз једне лествице прислоњене уза зид.

— Јесте ли то ви, драги пријатељу? рече му он. Шта радите ту?

— Ето видите, одговори слабим гласом конилски духовник, окренувши на Агарика болан поглед. Враћам се кући.

Његове црвене зенице нису више имале победнички сјај рубина, бацале су тамну и помућену светлост. Лице му је било изгубило своју пуноћу. Његову глатку лобању није више било пријатно погледати, крупан зној и многа црвена места на њој изменили су њено неоцењиво савршенство.

— Ја не разумем, рече Агарик.

— А сасвим је лако разумети. И ви овде видите последице ваше завере. На мети толиких закона, успео сам да избегнем многе. Неки су ме, ипак, погодили. Ти осветољубиви људи затворили су моје лабораторије и моја стоваришта, запленили моје боце, казане и цедила, ставили су ми печате на врата. И сад морам да улазим кроз прозор. Једва ако могу кришом, с времена на време, да исцедим нешто сока од биљака, помоћу справа којима не би хтео да се послужи ни најпростији виноградар.

— Ви подносите гоњење, рече Агарик. Оно нас погађа све.

Конилски духовник пређе руком преко својег забринутог чела:

— Ја сам вам лепо рекао, брате Агариче, лепо сам вам рекао да ће се ваше предузеће срушити на нас.

— Наш пораз је само привремен, одговори живо Агарик. Њега су изазвали једино пролазни узроци, он је последица чистих случајности. Шатијон је био будала, он се утопио у својој сопственој глупости. Саслушајте ме, брате Корнемизе. Не смемо губити ни тренутка. Треба избавити пингвински народ, ослободити га његових тирана, спасти га од њега самога, повратити Змајеву челенку, успоставити некадашњу Државу, праву Државу, за част вере и на радост католичке цркве. Шатијон је био рђав инструмента, сломио се у нашим рукама. Узмимо, уместо њега, неки бољи инструмента. Ја имам човека који ће уништити безбожну демократију. То је једно грађанско лице, то је Гомори. Пингвини лудују за њим. Он је већ издао своју странку за тањир лећа. То је човек какав нама треба!

Још у почетку овога говора, конилски духовник је опкорачио свој прозор и увукао лествице.

— Предвиђам, одговори он, помоливши нос између два прозорска крила: ви се нећете смирити док не учините да нас све до последњег протерају из ове лепе, тихе и миле земље Пингвиније. Лаку ноћ, Бог вас чувао!

Агарик, стојећи пред зидом, заклињао је свога драгог брата да га послуша за часак:

— Разумите боље шта је ваш интерес, Корнемизел! Пингвинија је наша. Шта нам треба да је задобијемо? Још један напор,... још једна мала новчана жртва, и...

Али, не слушајући више, конилски духовник увуче нос и затвори прозор.

КЊИГА VI

Н О В О Д О Б А

АФЕРА ОСАМДЕСЕТ ХИЉАДА БАЛА СЕНА

Тако рече Ајант и Зене се сажали на њега расплаканог,
Одмах раздера маглу и растури таму,
Сунце засија и цело бојиште постаде прегледно.

(Илијада, XVII, ст. 645 и даље)

ГЛАВА ПРВА

ГЕНЕРАЛ ГРЕТОК, ВОЈВОДА ОД СКИЛА

Мало времена после емираловог бекства, један јеврејин осредњег стања, по имену Пирот, жељан да се приближи аристократији и рад да послужи својој земљи, ступио је у војску Пингвина. Министар војске, који је тада био Гретоk, војвода од Скила, није га никако трпео: замерао му је његову ревност, његов кукасти нос, његову сујету, његову жељу за учењем, његове меснате усне и његово примерно владање. Кад год се тражио виновник неке неправилности, Гретоk је говорио:

— То мора бити Пирот!

Једнога јутра, генерал Пантер, начелник генералштаба, обавести Гретока о једној озбиљној ствари. Нестало је осамдесет хиљада бала сена, одређених за коњицу, нигде им није било трага.

Гретоk узвикну по својем обичају:

— Мора бити да их је украо Пирот!

Остао је неколико тренутака замишљен, а затим рече:

— Што више мислим, све више долазим до уверења да је Пирот украо тих осамдесет хиљада бала сена. Знам по томе да је он, што их је украо да их прода у бесцење Марсуинима, нашим заклетим непријатељима. Срамна издаја!

— Свакако је тако, одговори Пантер, остаје само да се то и докаже.

Тога истог дана, пролазећи поред једне коњичке касарне, кнез де Босенос је чуо како оклопници певају чистећи дво-риште:

Босенос, дебели крмак:
Биле од њег' кобасица,
Цигерњача, крвавица,
Гољама за ручак.

Њему се учинило противно свакој дисциплини то што војници певају ову песму, грађанску и револуционарну, која је, у данима буне, одјекивала из грла неотесаних радника. Том приликом је зажалио што је војска пала са своје некадашње моралне висине и с јетким осмехом је помислио да његов стари друг Греток, старешина те посрнуле војске, подло предаје исту злој вољи једне неродољубиве владе. И обећа самоме себи да ће ту ствар довести у ред, што пре.

— Та хуља Греток, рече у себи, неће дуго остати министар.

Кнез де Босенос био је најнепомирљивији противник савремене демократије, слободне мисли и оног облика владавине који су Пингвини себи слободно дали. Јевреје је силно и из свег срца мрзео и радио је и јавно и тајно, и ноћу и дању, на повратку лозе Змајевића. Његова жарка оданост краљевини постајала је све јача с обзиром на његове личне прилике чије се рђаво стање погоршавало с часа на час, јер је веровао да ће крај својих новчаних незгода видети само с уласком наследника Змаја Великога у његов град Алку.

Вративши се у своју палату, кнез извади из своје касе свежањ старих писама, личну преписку, врло поверљиву, коју је добио од једнога неверног трговачког помоћника, и из које се видело да је његов стари друг Греток, војвода од Скила, посредовао у неким набавкама и примио од некаквог индустријалца, који се звао Малури, извесну суму новаца која није била огромна и која је управо тим што је била незначатна одузимала свако оправдање министру који ју је примио.

Кнез прочита понова та писма с јетким уживањем, врати их брижљиво у касу и отрча у Министарство војске. Он је био одлучан човек. Кад му је речено да министар не прима, он пообара вратаре, одгурну ордонансе, не хтеде ни да погледа грађанске и војне чиновнике, груну на врата и продре у кабинет зачуђенога Гретока.

— Да говоримо мало, али паметно, рече му. Ти си матори неваљалац. Али то још не би било ништа. Ја сам тражио од тебе да научиш памети генерала Моншена, ту општашку продану душу, ниси хтео. Тражио сам од тебе да даш команду генералу де Клапје који ради за Змајевиће и који је мене лично обавезао, ниси хтео. Тражио сам од тебе да преместиш генерала Тандана, који командује у Порт-Алки, који ми је украо педесет златника на картама и наредио да ми се ставе лисице на руке кад сам био изведен пред Суд као саучесник емирала Шатијона, ниси хтео. Тражио сам од тебе набавку зоби и мекиња, ниси ми је дао. Тражио сам да ми повериш тајну мисију у Марсуинији, ниси хтео. И не задовољавајући се тиме да ме стално и увек одбијаш, означио си ме твојим колегама у влади као опасну личност на коју треба мотрити, и теби имам да захвалим што ме полиција прати, издајицо стара! Не тражим више ништа од тебе и имам да ти кажем само једну реч: Губи се одавде, доста је било твога. Уосталом, уместо тебе, ми ћемо наметнути твојој прљавој општој ствари некога од наших. Ти знаш да сам ја човек од речи. Ако у року од двадесет и четири сата не поднесеш оставку, објавићу у новинама Малуријева писма.

Али Греток, пун спокојства и ведрине:

— Седи с миром, будало. Сад радим на томе да пошљем на робију једног јеврејина. Предајем суду Пирота као кривца за крађу осамдесет хиљада бала сена.

Кнез де Босенос, чији гнев одједном спласну, насмеши се.

— Је ли то истина?...

— Видећеш.

— Честитам, Гретоце. Али како с тобом човек мора увек да буде предострожан, одмах ћу да објавим ту лепу вест.

Вечерас ће се у свим новинама у Алки читати да је Пирот ухапшен.

И он је шапутао одлазећи:

— Тај Пирот! слутио сам ја да ће зло проћи.

Тренутак потом, генерал Пантер јави се Гретоку.

— Господине министре, испитао сам ону ствар са осамдесет хиљада бала сена. Нема доказа против Пирота.

— Нека се нађу, одговори Гретоку, то захтева суд. Наредите да се Пирот одмах ухпси.

ГЛАВА ДРУГА

ПИРОТ

Цела Пингвинија сазнаде с ужасом за Пировог злочин, у исто време, осећала се нека врста задовољства кад се сазнало да је тај преступ, издајнички и скоро безбожан, извршио један мали јеврејин. Да би се разумело то осећање, треба познавати однос јавнога мњења према великим и малим јеврејима. Као што смо већ имали прилике да кажемо у овој историји, staleж банкара, опште омрзнут и неограничено моћан, састојао се из хришћана и јевреја. Јевреји који су њему припадали, и на које је народ гомилао сву своју мржњу, били су велики јевреји, они су имали огромне поседе и држали су у својим рукама, како се говорило, више од једне петине пингвинског богатства. Изван тога страшног staleжа, било је још много малих јевреја средњег стања, који нису били омиљени више него велики, али који су улевали много мање страха. У свакој уређеној Држави, богатство је освећена ствар, у демократијама, оно је једина света ствар. А пингвинска Држава била је демократска, три или четири банкарске компаније имале су у њој власт не само већу него и стварнију и сталнију него што је била власт министара републике, ситне госпде којом су оне потајно владале, коју су приморавале, застрашивањем или подмићивањем, да им повлађују на рачун Државе, а коју су уништавале клеветама у штампи, кад су остајали поштени. Ма да се ово радило тајно, сазнавало се доста да изазове негодовање у земљи, али пингвинске ћифте, од највећих до најмањих, зачети и рођени у

поштовању новца, и који су сви имали понешто, много или мало, силно су осећали солидарност капитала и разумевали да је мало богатство осигурано само сигурношћу великога. И зато су на израиљске милијардере, као и на хришћанске, гледали са страхопоштовањем и, пошто је код њих интерес био јачи од одвратности, не би ни за живу главу дирнули ни влас на глави оних великих јевреја које су мрзели. Према малима осећали су се много мање бојаљиви, и ако би видели кога од њих на земљи, газили су по њему. Зато је цео народ са свирепим задовољством сазнао да је издајница један јеврејин, али мали. Могли су на њему да се свете свем Израиљу, без бојазни да ће пореметити јавни кредит.

Нико се тако рећи ни тренутка није устезао да поверује како је Пирот украо осамдесет хиљада бала сена. Није се сумњало зато што непознавање саме ствари није допуштало сумњу којој су потребни основи, јер се не сумња без разлога као што се верује без разлога. Није се сумњало зато што се о том свуд говорило и што за свет понављати значи доказивати. Није се сумњало зато што се желело да Пирот буде крив, и што се верује оно што се жели, и најзад зато што је способност сумњања ретка код људи, један врло мали број међу њима носи у себи клице сумње, а ове се не развијају без обрађивања. Сумња је необична, дивна, филозофска, неморална, узвишена, чудовишна, пуна злобе, штетна за људе и за имовину, противна поретку у Државама и напретку царевина, кобна по човечанство, разорна за богове, од ње се ужасавају и небо и земља. Највећи број Пингвина није знао за сумњу: они су поверовали у Пирову кривицу, и та вера је постала одмах један од главних чланова и једна од основних истина њиховога рсдољубивог Вјерују.

Пирот је тајно суђен и осуђен.

Генерал Пантер оде одмах да обавести министра војске о завршетку суђења.

— Срећом, рече он, судије су стекле убеђење, јер доказа није било.

— Докази, прогунђа Греток, докази, шта то доказује? Постоји само један сигуран, непобитан доказ: признање самога кривца. Је ли Пирот признао?

— Није, господине генерале.

— Признање: мора признати. Пантере, треба га приволети на то, реците му да је то у његовом интересу. Обећајте му да ће, ако призна, добити поштеду, смањење казне, помиловање, обећајте му да ће се, ако призна, увидети његова невиност, добиће одликовање. Позовите се на његова племенита осећања. Нека призна из родољубља, ради заставе, по наредби, из поштовања према старешинама, на нарочиту заповест министра војске, војнички... Него, реците ми, Пантере, зар он није већ признао? Има и прећутних признања, ћутање значи признање.

— Али, господине генерале, он не ћути, он говори, дере се као магарац да је невин.

— Пантере, признање некога кривца изводи се понекад из жестине његовог порицања. Очајно порицати значи признавати. Пирот је признао, потребни су нам сведоци његовог признања, то тражи суд.

У западној Пингвинији постоји једно морско пристаниште звано Ла Крик, које сачињавају три малене луке у које су некад свраћали бродови, а које су сад засуте песком и пусте, плићаци покривени жабокречином пружају се целом дужином ниске обале, испуштајући кужан задах, и грозница лебди над устојалом водом. Ту се, крај мора, уздиже једна висока четвртаста кула, налик на стари Звоник у Венецији, уз чији је зид, близу врха, на крају једног ланца причвршћеног за попречну греду, висио један кавез с решеткама, у који су, за време Змајевића, инквизитори из Алке затварали духовнике јеретике. У тај кавез, празан већ три стотине година, био је затворен Пирот, под стражом шездесет чувара који га, настанени у кули, нису губили из вида ни дању ни ноћу, ослушкујући његово признање, да би га одмах, један по један, достављали министру војске, јер, тачан и обазрив, Греток је пошто пото хтео признање. Греток, кога су сматрали

за глупака, био је у ствари човек веома паметан и ретко увиђаван.

За то време Пирота је сунце пекло, комарци га уједали, киша, град и снег га засипали, зима ледила, бұра бесно љуљала, кобно грактање гавранова који су слетали на његов кавез мучило га, а он је исписивао своју невиност на комадићима своје кошуље једном чачкалицом умоченом у крв. Те крпице су се губиле у мору или су падале у руке тамничара. Неке су ипак доспеле и пред очи свету. Али Пиротово уверавање није дирало никога, пошто је његово признање било објављено у новинама.

ГЛАВА ТРЕЋА

ГРОФ ДЕ МОБЕК ОД РИСОВОГ ЗУБА

Начин живота малих јевреја није био увек чист, најчешће, они нису себи ускраћивали ниједан порок хришћанске цивилизације, али су од својих праотаца сачували поштовање родбинских веза и оданост племенским интересима. Пиротова браћа, полубраћа, стричеви, дедови, браћа од стричева и од тетака, синовци и сестрићи, очева и материна родбина, њих седам стотина на броју, у први мах поражени ударом који је погодио једнога од њихових, затворише се у своје куће, посуше се пепелом и, благосиљајући руку која их је кажњавала, пуних четрдесет дана постили су веома строго. Затим се окупаше и одлучише да траже без одмора, по цену најтежих напора, кроза све опасности, доказе о невиности у коју нису сумњали. А како би и сумњали? Пиротова невиност била је за њих тако јасна као што је његов злочин био јасан хришћанској Пингвинији, јер су те ствари, будући скривене, обавијене мистиком и имају значај верских истина. Седам стотина пирота дадоше се на посао с исто толико ревности колико и обазривости и у потаји поведоше страну истрагу. Они су били свугде, нису се видели нигде, рекло би се да су се, као Одисејев вођа, слободно кретали испод земље. Продрли су у канцеларије Министарства војске, приближили се, прерушени, судијама, записничарима, сведоцима те афере. Тада се обелоданила Гретокова мудрост: сведоци нису знали ништа, судије, записничари нису знали ништа. Тајни изасланици допреше и до Пирота и брижно су га испитивали у његовом кавезу, уз хуку мора и мукло

грактање гавранова. Све је било узалуд: осуђени није знао ништа. Седам стотина пирота нису могли поништавати доказе оптужбе, јер их нису могли сазнати, а нису их могли сазнати, јер их није било. Пиротова кривица није се могла поништити самим тим што није постојала. И зато је с оправданим поносом Греток, изражавајући се као прави уметник, рекао једнога дана генералу Пантеру: „Тај процес је једно ремек дело: створен је из ничега“. Седам стотина пирота падоше у очајање мислећи да никад неће моћи да расветле ту мрачну аферу, кад одједном открише, преко једнога украденог писма, да осамдесет хиљада бала сена нису никад ни постојале, да их је један од најотменијих племића, гроф де Мобек, продао Држави, да је примио новац за њих, али да их није никад предао, пошто као потомак најбогатијих велепоседника негдашње Пингвиније, наследник Мобека од Рисовог Зуба, некад власника четири војводства, шездесет грофовија, шест стотина дванаест маркизата, баронија и намесништава, није имао ни педља земље и зато није био у стању да обори ни један једини откос сена на својем имању. А да поручи и најмању количину код некога газде или трговца, било му је сасвим немогућно, јер је цео свет, сем државних министара и владиних чиновника, знао да би било лакше исцедити уље из камена него једну пару од Мобека.

Пошто су спровели брижљиву истрагу о новчаним изворима грофа де Мобек од Рисовог Зуба, седам стотина пирота установише да тај племић живи поглавито од прихода једне куће где дарежљиве госпе дају сваком ко наиђе две шунке за једну кобасицу. И они га јавно оптужише као кривца за крађу осамдесет хиљада бала сена, због које је један невин човек осуђен и затворен у кавез.

Мобек је припадао славној породици која је била у сродству са Змајевићима. Ништа на свету демократије не поштују толико колико племенито порекло. Мобек је служио у пингвинској војсци, а Пингвини, откако су сви постали војници, волели су своју војску идолопоклонички. Мобек је, на бојним пољима, добио одличје које је знамење части код Пингвина,

и које они воле више него и постељу својих супруга. Цела Пингвинија изјасни се за Мобека и глас народа, који је почињао да грми, поче захтевати строгу казну за седам стотина пирота клеветника.

Мобек је био племић: он позва седам стотина пирота на двобој мачем, сабљом, пиштољем, карабином, батином.

„Прљави гадови, писао им је у једном чувеном писму, разапели сте мога Бога и сад хоћете моју кожу, а ја вам кажем да нећу бити мекушац као он и да ћу вам отсећи сву хиљаду и четири стотине ушију. Примите моју ногу у ваших седам стотина задњица.“

Претседник владе био је тада један сељак по имену Робен Меденица, човек благ према богатим и моћним а груб према сиромашним људима, несмео и забринут само за свој интерес. Он је преко штампе изјавио да јемчи за Мобекову невиност и част, а седам стотина пирота је оптужио судовима који их осудише, као клеветнике, на телесне казне, на огромне глобе и на сву накнаду штете с каматом коју је тражила њихова невина жртва.

Чинило се да ће Пирот морати заувек да остане у својем кавезу на који су слетали гавранови. Међутим, пошто су сви Пингвини хтели да знају и да докажу да је тај јеврејин крив, докази који су се о томе давали нису били сви добри, а било их је и противречних. Генералштабни официри показивали су се ревносни а неки нису били довољно обазриви. Док је Греток узвишено ћутао, генерал Пантер се упуштао у неисцрпне говоре и доказивао је свакога јутра, у новинама, кривицу осуђенога. Можда би било боље да се о томе уопште није говорило: кривица је била очигледна, очигледност се не доказује. Толико разлагање бунило је духове, вера, увек жива, постајала је мање ведрa. Што се више доказа пружало свету, он их је све више тражио.

При свем том опасност од сувишног доказивања не би била велика да се у Пингвинији није нашло, као што се налази свуд на свету, духова створених за слободно испити-

вање, способних да се удубе у замршену ствар и склоних филозофској сумњи. Њих је било мало, нису сви били распложени да говоре, свет није био нимало припремљен да их саслуша. Ипак нису наилазили само на глуве људе. Велики јевреји, сви израиљски милијардери у Алки, кад би им се поменуо Пирот, говорили су: „Не познајемо тога човека“, али су премишљали како да га спасу. Мудро су ћутали, на што их је обвезивало њихово богатство, а желели су да други буду мање несмели. Њихова жеља морала се испунити.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

КОЛОМБАН

Неколико недеља после осуде седам стотина пирота, један омален кратковид човек, намрштен, космат, изиђе једнога јутра из своје куће с лонцем туткала, лествицама и једним свежињем штампаних листова и пође улицама да по зидовима лепи објаве на којима је било наштампано крупним словима: Пирот је невин, Мобек је крив. Лепљење објаве није било његов посао, он се звао Коломбан, написао је сто шездесет свезака пингвинске социологије и спадао је међу највредније и највише цењене писце у Алки. Пошто је о томе довољно размислио, не сумњајући више у Пирову невиност, он ју је објавио на начин који је сам оценио као најбољи. Без препрека је излепио неколико објава у слабо прометним улицама, али кад је стигао у густо насељене крајеве, кад год би се попео на своје лествице, радозналци окупљени испод њега, неми од изненађења и негодовања, погледали су га претећи, што је он подносио са спокојством које дају храброст и кратковидост. Док су одмах иза њега вратари и дућанције цепали његове објаве, он је ишао све даље вукући своје лествице и друго, а за њим мали дечаци који се, с котарицом у руци и с торбом на леђима, нису журили да стигну у школу: и марљиво је лепио. Неом негодовању сад су се придруживали против њега неодобравање и гунђање. Али Коломбан није хтео ништа да види, ништа да чује. Кад је, на улазу у улицу свете Орберозе, лепио један од својих четвртастих листова на којем је било наштампано: Пирот је невин, Мобек је крив, окупљена гомила

поче давати знаке најжешћега гнева. „Издајицо, лопове, ниткове, подлаче“, довикивали су му, нека домаћица, отворивши прозор, изручи му суд за ђубре на главу, један фијакерски кочијаш смаче му шешир бичем с друге стране улице, уз живо одобравање освећене гомиле, некакав касапски момак обори га заједно с његовим туткалом, четком и објавама, са врх лествица у улични олук, а раздрагани Пингвини осетише тада величину своје домовине. Коломбан устаде поливен нечистоћом, с нагњеченим лактом и ногом, миран и одлучан.

— Животиње, мрмљао је слежући раменима.

Затим поче пүзити по олукү да нађе наочари које је изгубио у паду. Тада се виде да му је капут расцепљен од јаке до пешева, и да су му чакшире сасвим подеране. Огорчење гомиле према њему постаде због тога још веће.

На другој страни улице ширила је своје излоге велика бакалска радња Код свете Орберозе. Родољуби дограбише из њих све што им се нашло под руком, те почеше бацати на Коломбана неранце, лимунове, лончиће с пекмезом, омоте чоколаде, боце с ликером, кутије са сардинама, чинијице с гушчијом цигерицом, шунке, заклану живину, кантице с уљем и врећице пасуља. Покривен отпацима јестива, изубијан и поцепан, храмљући, скоро слеп, он поче бежати, а за њим се нададоше шегрти, разносачи пецива, скитнице, ћифте, одрпанци чији се број повећавао сваког минута и који су викали из свег гласа: „У воду! смрт издајници! у воду!“ Та бујица људског просташтва прође целом дужином булевара и сручи се у Улицу светог Маела. Полиција је вршила своју дужност; из свих околних прилаза поврвеше агенти који се, с левом руком на канији од сабље, трчећим кораком поставише на чело гонилаца. Они су већ пружали своје огромне руке на Коломбана, кад им се он одједном измаче на тај начин што је, кроз подигнуту решетку, упao у канал.

Ту је провео ноћ, седећи у тами, крај блатњаве воде, међу мокрим и дебелим пацовима. Мислио је о својем задатку, његово велико срце пунило се храброшћу и сажалењем. И кад је зора спустила један бледи зрак на отвор изнад њега, он устаде и рече, говорећи себи самоме:

— Увиђам да ће борба бити тешка.

Одмах је написао чланак у којем је јасно изложио да Пирот није могао у Министарству војске украсти осамдесет хиљада бала сена које тамо нису никако ни донесене, пошто их Мобек није никад предао, иако је узео новац за њих. Коломбан даде да се тај летак дели по улицама Алке. Свет није хтео да га чита и љутито га је цепао. Дућанције су пещицом претиле онима који су га раздавали, а ови су бежали испред домаћих фурија с метлом у руци. Главе су се загревале, узрујаност је трајала целог дана. Увече, гомиле подивљалих и поцепаних људи трчале су улицама дерући се: „Смрт Коломбану!“ Родољуби су отимали од разносача читаве свежњеве тога летка који су спаљивали на трговима и око ватре играли су бесно коло с девојкама које су задизале сукње до трбуха.

Најогорченији одоше да поразбијају прозоре на кући у којој је Коломбан живео четрдесет година од својег рада, у потпуноме миру.

Сенат и Скупштина се узбудише и упутише председнику владе питање какве мере мисли предузети да би одбио мрски напад који је Коломбан извршио на част народне војске и на безбедност Пингвиније. Робен Меденица је осудио Коломба нову безбожну смелост и објавио, уз живо одобравање законодаваца, да ће тај човек бити изведен пред суд да тамо одговара за свој срамни напис.

Министар војске, позван на говорницу, појави се на њој преображен. Није више лично, као некад, на свету гуску пингвинских градова, сад накострешен, опружена врата, с кукастим кљуном, потсећао је на симболичног орла који кљује цигерицу непријатељима домовине.

У свечаној тишини скупштине, он изговори само ове речи:

— Заклињем се да је Пирот неваљалац.

Та Гретокова реч, разглашена по целој Пингвинији, умирила је јавну свест.

ГЛАВА ПЕТА

ЧАСНИ ОЦИ АГАРИК И КОРНЕМИЗ

Коломбан је с изненађењем и благошћу сносио терет општег негодовања, није могао изићи из куће а да се на њега не бацају камењем, и зато није никако излазио, писао је у својој соби за рад, са дивним упорством, нове чланке у прилог невиног затвореника у кавезу. Међутим, између оно мало читалаца које је нашао, на неке, дванаестак њих, утицали су његови разлози и они су почели да сумњају у Пировову кривицу. Рекли су то у поверењу својим сродницима, и потрудили се да око себе рашире светлост која се рађала у њиховом духу. Један од њих био је пријатељ Робену Меденици коме је поверио своје мишљење, и који је отада престао да га прима. Други је затражио, отвореним писмом, објашњење од министра војске; трећи је објавио читаву књижицу о тој ствари: с тим, Кердаником, било је опасно препирати се. Свет се чудило. Говорило се да те браниоце издајника плаћају велики јевреји; назваше их подругљиво пироташима и родољуби се заклеше да ће га истребити све до једнога. У читавој републици било је свега хиљаду до хиљаду и две стотине пироташа; свет их је видео свуда, на шеталиштима, у скупштинама, на друштвеним састанцима, у салонима, за породичним столом, у брачној постељи. Половина грађана била је подозрива другој половини. У Алки се разбуктао раздор.

А отац Агарик, који је управљао једном великом школом за младе племиће, пратио је догађаје са стрепњом и пажњом. Недаће пингвинске Цркве њега нису обориле, он је остао веран кнезу Кристо и живео је у нади да ће на престо Пингви-

није повратити наследника Змајевића. Њему се учинило да би догађаји који су се дешавали или се припремали у земљи, духовно стање којем би они били у исти мах и последица и узрок, и метежи, њихов неизбежан крај, кад би им давала правац и водила их дубока мудрост једног духовника, могли пољубити републику и приволети Пингвине да позову у земљу кнеза Кришо чија је побожност обећавала утеху вернима. Са својим великим црним шеширом чији је обод личио на крила ноћи, он се упути Конилском шумом ка творници где је његов часни пријатељ, отац Корнемиз, справљао хигијенски ликер свете Орберозе. Индустрија доброг монаха, тако свирепо погођена у време емирала Шатијона, дизала се из својих рушевина. Чуло се како возови с робом пролазе кроз шуму а под отвореним тремовима виделе су се стотине у плаво одевене сирочади како завијају боце и закивају сандуке.

Агарик нађе часнога Корнемиза испред његових пећи, усред многих цедила. Живе старчеве зенице понова су добиле сјај рубина, његову глатку лобању понова је било пријатно погледати.

Агарик је пре свега честитао побожном индустријалцу на раду који се обнавља у његовим лабораторијама и његовим радионицама.

— Посао је кренуо понова. Захваљујем Богу на томе, одговори конилски старац. Авај! био је сасвим престао, брате Агариче. Видели сте како је ова зграда била пуста. Ништа више не кажем.

Агарик окрете главу.

— Ликер свете Орберозе, настави Корнемиз, понова се тражи. Али моја индустрија ипак не стоји на сигурним ногама. Закони пропасти и пустоши који су је погодили нису укинүти: само су обустављени...

И конилски духовник диже небу своје рубинске зенице.

Агарик му положи руку на раме:

— Какав нам призор, Корнемизе, пружа несрећна Пингвинија! На све стране непослушност, независност, слобода! Видимо како дижу главе разметљивци и букачи. Пошто су презрели божанске законе, сад су се окомили на људске,

што најбоље показује да само добар хришћанин може бити добар грађанин. Коломбан у свему подражава Сотони. Многобројни преступници иду за његовим кобним примером, хоће, у својем бесу, да покидају све узде, да сломају све јармове, да се ослободе најсветијих веза, да избегну најспасоноснију стегу. Ударају своју домовину да би је приморали на послушност. Али ће њих савладати укор, покуда, негодовање, јарост, одвратност и гнушање јавности. Ето куда их води атеизам, слободна мисао, слободно испитивање, грешна тежња да сами расуђују, да имају своје сопствено мишљење.

— Без сумње, без сумње, одговори отац Корнемиз вртећи главом, али вам ја признајем да ми је посао око дестилисања сасвим одвратио пажњу оп општих ствари. Знам само да се много говори о некаквом Пироту. Једни тврде да је крив, други уверавају да је невин, а ја не схватам разлоге који нагоне и једне и друге да се бакћу око нечега што их се не тиче.

Побожни Агарик упита живо:

— Ви зацело не сумњате у Пиротов злочин?

— Не могу сумњати у то, врло драги Агариче, одговори конилски духовник, то би било противно законима моје домовине, које треба поштовати све док не дођу у сукоб са божанским законима. Пирот је крив, пошто је осуђен. Да рекнем што више за или против његове кривице, то би значило истицати себе пред судију, што ћу се ја добро чувати да не учиним. То је уосталом и некорисно, пошто је Пирот осуђен. Ако није осуђен зато што је крив, крив је зато што је осуђен, то излази на једно. Ја верујем у његову кривицу као што сваки добар грађанин мора веровати у њу, и вероваћу све док ми надлежни суд буде наређивао да у њу верујем, јер никаквом појединцу, него само судији припада право да проглашава невиност једног осуђеника. Људска правда се мора поштовати чак и у својим заблудама, неразлучним од њене грешне и несавршене природе. Те заблуде се увек могу поправити, ако их не поправе судије на земљи, поправиће их Бог на небу. Уосталом, ја имам велико поверење у тога генерала Гретока који се мени чини памет-

нији, ма да тако не изгледа, од свих оних који га нападају.

— Врло драги Корнемизе, узвикну побожни Агарик, Пиротова ствар, доведена до тачке одакле ћемо ми умети да је поведемо помоћу Божјом и потребним средствима, уродиће најбољим плодовима. Она ће разголитити недостатке анти-хришћанске републике и приволеће Пингвине да поврате престо Змајевића и повластице Цркве. Али је за то потребно да народ види своје свештенике у првоме реду својих бранилаца. Пођимо на непријатеље војске, на оне који вређају хероје, и за нама ће поћи цео свет.

— Цео свет, то ће бити сувише, прошапта конилски духовник машући главом. Ја видим да Пингвини воле да се свађају. Ако бисмо се ми умешали у њихову свађу, они ће се измирити на наш рачун и ми ћемо платити ратне трошкове. Зато, ако мени верујете, врло драги Агариче, ви нећете уплатити Цркву у ту ствар.

— Ви познајете моје умјетност, познаћете и моју обавезност. Ја нећу компромитовати никога... Врло драги Корнемизе, од вас тражим само средства потребна за наш улазак у борбу.

Дуго је Корнемиз одбијао да подноси издатке за предузеће које је он сматрао за опасно. Агарик је био наизменце благ и срдит. Најзад, попустивши молбама, претњама, Корнемиз, вукући ноге и погнуте главе, оде у своју хладну ћелију где је све одавало јеванђелско сиромаштво. У бело окреченом зиду, испод гранчице освећеног шимшира, била је узидана једна каса. Он је отвори уздишући и извади из ње један мали свежањ вредносних папира који је, повлачећи руку и устежући се, пружио побожном Агарикy.

— Не сумњајте, врло драги Корнемизе, рече овај, стављајући папире у џеп своје свилене, топло постављене мантије, ту Пиротову ствар послао нам је Бог за славу и јачање Цркве у Пингвинији.

— Нека би Бог дао да имате право! уздахну конилски духовник.

И, оставши сам у својој лабораторији, посматрао је својим лепим очима, с неисказаном тугом, своје пећи и своја цедила.

ГЛАВА ШЕСТА

СЕДАМ СТОТИНА ПИРОТА

Седам стотина пирота улевали су свету све већу одвратност. Сваког дана по улицама Алке пребијали су по двојицу или тројицу; једнога од њих су јавно батинали, другог су бацили у реку; трећег, намазаног катраном и уваљаног у перје, провели су булеварима кроз гомилу која се смејала; четвртоме је разбио нос један коњички капетан. Они се више нису смели појавити у својем клубу, на тениском игралишту, на тркама, крили су се кад су одлазили на Берзу. У тим приликама кнезу де Босенос учинило се преко потребно да обузда њихову смелост и да сузбије њихову дрскост. Пошто се, у томе циљу, састао с грофом Клена, г-ном де ла Тримел, виконтом Олив, г. Бигуром, основао је с њима велико удружење антипирота којем приступише грађани стотинама хиљада, војници четама, пуковима, бригадама, дивизијама, армијама, градови, окрузи, покрајине.

Некако у то време, министар војске, отишавши своје начелнику генералштаба, виде с чуђењем да пространа одаја у којој је радио генерал Пантер, још недавно голих зидова, има сад на свакој страни, од пода до таванице, у дубоким полицама, трострук и четворострук ред аката разне величине и свакојаких боја, једну нову огромну архиву која је за неколико дана нарасла толико да се могла мерити са збиркама прикупљаним кроз векове.

— Шта је то? упита зачуђени министар.

— Докази против Пирота, одговори с родољубивим задовољством генерал Пантер. Нисмо их имали кад смо га осудили: отада смо се добро снабдели.

Врата су била отворена; Греток виде како са степеница долази читав низ носача који спустише у дворани своје самаре натоварене хартијом, а примети да се и дизалица пењо са шкрипом и успорено под теретом аката.

— А шта је ово? запита.

— То нам стижу нови докази против Пирота, рече Пантер. Ја сам их тражио из свих срезова Пингвиније, из сваког генералштаба и од свих дворова у Европи, поручио сам да ми их пошљу из свих градова Америке и Аустралије, и из свих трговачких посредништава у Африци, очекујем још дењкове из Бремена и један товар из Мелберна.

И Пантер погледа у министра мирним и сјајним погледом једног хероја. А Греток је, с моноклом на оку, гледао ову огромну гомилу хартије више забринуто него задовољно.

— То је врло добро, рече, то је врло добро! Али се ја бојим да се Пиротова ствар тиме не заплете. Она је била чиста; као горском кристалу, њена вредност је била у њеној провидности. Узалуд би се у њој и лупом тражила каква сламка, пукотина, мрља, најмања мана. Кад је изишла из мојих руку, она је била јасна као дан, била је оличен дан. Ја вам дајем бисер а ви од њега градите планину. Једном речју, бојим се да у жељи да радите сувише добро, нисте поступили горе. Докази! без сумње, добро је имати доказе, али је можда још боље немати их. Ја сам вам већ рекао, Пантере: постоји само један непобитан доказ, признање самога кривца (или невинога, свеједно!). Онаква како сам је ја поставио, Пиротова ствар није давала повода критици, није било ниједног места на којем би је могли напасти. Она је пркосила ударцима, била је неповредљива зато што је била невидљива. А сада даје много маха расправљању. Саветујем вам, Пантере, да се обазриво служите вашим актима. Нарочито ћу вам бити захвалан ако умерите ваша саопштења новинарима. Ви говорите добро, али говорите сувише. Реците ми, Пантере међу тим хартијама, има ли и лажних?

Пантер се насмеши:

— Има прилагођених.

— То сам хтео да кажем. Има их прилагођених, утолико боље. Те су добре. Као докази, лажне хартије, уопште, више вреде него праве, најпре зато што су нарочито спремљене, за потребе саме ствари, по поруци и по мери, те се у свему потпуно подударају. Оне заслужују првенство и због тога што преносе духове у један идеалан свет а одвраћају их од стварности која, на овоме свету, на жалост! није никад непомућена... При свем том, ја бих можда више волео, Пантере, да немамо никаквих доказа.

Први посао удружења антипирота био је позив упућен влади да одмах и неизоставно изведе пред преки суд, као кривце за велеиздају, седам стотина пирота и њихове савучеснике. Кнез де Босенос, коме је било поверено да говори у име удружења, дође на седницу министарског савета, која је нарочито ради тога била сазвана, и изрази жељу да се опрезност и чврстина владе уздигну на висину прилика. Он се ручковао са сваким министром и, пролазећи поред генерала Гретока, шапуо му је на уво:

— Пази шта радиш, неваљалче, или ћу објавити Малуријева писма!

Неколико дана потом, у Сенату и у Скупштини, на предлог владин. удружење антипирота једногласно је признато као корисно за земљу.

Одмах после тога, удружење је послало у Марсунију, у замак Шитерлингс, где је Кришо јео горки хлеб изгнанства. једно изасланство којем је било стављено у задатак да увери кнеза у љубав и оданост чланова антипиротског удружења.

За то време број пироташа се повећавао, сад их је било десет хиљада. Они су имали, на булеварима, каване у које су редовно одлазили. Родољуби су имали своје, богатије и веће, сваке вечере с једне терасе на другу летеле су пивске чаше, зделе, металне кутије за шибице, боце, столице и столови, огледала су прскала, мрак је, мешајући ударце, исправљао

неједнакост броја, и борбу су завршавале црне бригаде обрађујући равнодушно борце обеју странака под своје ђонове потковане оштрим клинцима.

Једне такве славне ноћи, кад је кнез де Босенос, у друштву неколико родољуба, излазио из једне крчме на гласу, г. де ла Тримел, показујући му једног омаленог човека с наочарима, брадатог, без шешира, само с једним рукавом на капуту, који је тешко ишао по плочнику пуном поломљене стаклади:

— Погледајте! рече, оно је Коломбан.

Поред снаге, кнез је имао и питомине у себи, био је пуноблагости, али кад је чуо име Коломбан у њему узавре крв. Он скочи на малог човека с наочарима и обори га ударивши га песницом у нос.

Г. де ла Тримел виде тада да га је преварила сличност, и да је човек за кога је он помислио да је Коломбан, у ствари г. Базил, некадашњи адвокат, тајник удружења антипирота, ватрен и племенит родољуб. Кнез де Босенос био је једна од оних античких несавитљивих душа, међутим, умео је да призна кад погреши.

— Господине Базиле, рече он подигнувши шешир, ако сам вам огребао лице, ви ћете ме извинити и разумећете ме, одобрићете ми, шта говорим, честитаћете ми, кад сазнате шта је било повод томе. Ја сам од вас помислио да је Коломбан.

Г. Базил, затискујући рупцем ноздрве из којих је лопила крв и подигнувши го лакат руке на којој није било рукава:

— Не, господине, одговори суво, нећу вам честитати, нећу вам одобрити, јер је ваше дело било у најмању руку излишно, било је, управо, сувишно. Вечерас су већ трипут помислили за мене да сам Коломбан и поступили су са мном онако како заслужује он. Родољуби су му на мени поломили ребра и пребили леђа, и по мојем мишљењу, господине, то је било доста.

Тек што је изговорио те речи, наиђе гомила пироташа који, преварени том варљивом сличношћу, помислише да родољуби туку Коломбана. Они нападоше окованим штаповима и говеђим жилама на кнеза де Босенос и његове другове, које оставише премлаћене на месту, а затим, дохвативши адвоката Базила, понеше га у тријумфу, и поред његовог љути-тог опирања, вичући „Живео Коломбан! живео Пирот!“ дуж булевара, све док их црна бригада, која је пошла у потеру за њима, није напала, пообарала и недостојно одвукла у полицијску станицу, где адвоката Базила, под именом Коломбана, изгазише дебели ђонови са безбројним клинцима.

ГЛАВА СЕДМА

ВИДО-КОКИЛ И МАНИФЛОРА — СОЦИЈАЛИСТИ

А док је Алком дувао ветар гнева и мржње, Ежен Бидо-Кокил, најсиромашнији и најсрећнији међу астрономима, стојећи на једној старој ватрогасној пумпи из времена Змајевића, посматрао је небо кроз један рђав телескоп и бележио фотографски на општењеним плочицама пролазак метеора. Његов геније исправљао је погрешке инструмената, а његова љубав према науци побеђивала је квар на апаратима. Он је с неуморном ревношћу посматрао аеролите, метеорите и болиде, све усијане отпатке, сву пламену праšину, који са чудесном брзином пролазе кроз земљину атмосферу, и добијао је, као награду за своја марљива бдења, равнодушност света, незахвалност Државе и неодобравање научних установа. Задубљен у небеске просторе, он није знао шта се догађа на земљиној површини, није никад читао новине и идући кроз град, а мислећи на новембарске астероиде, нашао се више него једанпут у басену некога парка или под точковима аутобуса.

Врло висок стасом и мишљу, он је поштовао и себе и друге, што је испољавао хладном учтивошћу као и једним врло танким дугачким црним капутом и цилиндром, који су чинили да његова личност изгледа мршава и ваздушаста. Хранио се у једноме малом ресторану који су напустили сви посетиоци мање духовни него што је био он, где се отада у празним преградама налазио само његов убрџ обавијен прстеном од шимшировог дрвета. У тој прчварници, једне вечери, нађе му се пред очима Коломбанов напис о Пиротовој

невиности, он га прочита док је крцао празне лешнике, и одједном, обузет чуђењем, дивљењем, ужасом и сажаљењем, заборави падање метеора и звездану кишу и виде само невинно осуђенога како га ветар љуља у кавезу на који слећу гавранови.

Та слика није га више напуштала. Пуних осам дана мучила га је као мора кад, по изласку из своје прчварнице, виде како много света улази у једну просту крчму где се одржавао некакав збор. Он уђе, препирка је била у јеку, људи су викали, грдили се и тукли у задимљеној дворани. Говорили су пироти и антипироти, наизменце поздрављани и плувани. Неодређено и колебљиво одушевљење покретало је присутне. Са смелашћу бојаљливих и усамљених људи, Бидо-Кокил скочи на говорницу и говорио је три четврти сата. Говорио је врло брзо, без реда, али ватрено и са свим убеђењем занесеног математичара. Плескали су му. Кад је сисао с говорнице, једна крупна жена неодређених година, у црвеној хаљини, с великим перима на својем огромном шеширу, прискочи му, истовремено и ватрена и озбиљна, пољуби га и рече му:

— Ви сте лепи!

Он помисли у својој безазлености да у томе мора бити нешто истине.

Она му изјави да сад живи само за Пиротову одбрану и да обожава Коломбана. Њему се учинило да је она узвишена и лепа. То је била Манифлора, једна стара сиромашна кокота, заборављена, расходована, која је одједном постала велика политичарка.

Она га више није остављала. Њих двоје проживеше заједно несравњиве часове у прљавим каванама и у преображеним намештеним собама, у редакцијама разних листова, у дворанама за скупове и за предавања. Како је био идеалиста, он је постојано веровао да је она достојна обожавања, иако му је дала пуно прилика да види како није сачувала нигде и никакве дражи. Задржала је само од своје прошле лепоте извесност да се допада и самоуверено очакивање да јој се одаје признање. Међутим, мора се при-

знати, та Пиротова афера, пуна чуда, заогрнула је Манифлору извесним грађанским достојанством и претварала ју је, на народним зборовима, у узвишено знамење правде и истине.

Ни код једног антипирота, ни код једног Гретоковог браниоца, ни код једног пријатеља сабље, Бидо-Кокил и Манифлора нису изазивали ни сенку потсмеха ни веселости. Богови су, у својем гневу, тим људима одузели драгоцени дар смеха. Они су озбиљно оптуживали блудницу и астронома за ухођење, за издају, за заверу против домовине. Бидо-Кокил и Манифлора очигледно су расли под нападима, вређањем и клеветањем.

Пингвинија је била, већ много месеци, подељена у два табора, а што се на први поглед може учинити необично, социјалисти се још нису били определили ни за један. Њихова удружења обухватала су готово све што се у земљи убрајало у физичке раднике, силу растурену, пометену, разбијену, несложну, али страшну. Пиротова афера бацала је вође тих удружења у необичну забуну: они нису желели да стану на страну банкара више него на страну војника. Гледали су и на велике и на мале јевреје као на непомирљиве противнике. Ни њихова начела ни њихови интереси нису долазили у питање у тој афери. Међутим, осећали су, у већини, како постаје тешко држати се по страни у борби у коју се бацала цела Пингвинија.

Најглавнији међу њима састадоше се у седишту њиховог савеза у улици Врашки-свети-Маел, да измене мисли о држању које би требало да заузму у садашњим приликама и у будућим могућним случајевима.

Друг Феникс први узе реч:

— Извршен је један злочин, рече он, најмрскији и најподлији од свих злочина, судски злочин. Војне судије, приморане или преварене од стране својих војних старешина, осудиле су једнога невиног човека на срамну и свирепу казну. Немојте рећи да жртва не припада нашем реду, да припада сталежу који нам је био и који ће нам увек бити

непријатељ. Наша странка је странка друштвене правде, и не постоји неправда која би јој била равнодушна.

„Каква срамота за нас ако бисмо оставили једног радикала, Керданика, једног ђифту, Коломбана, и неколико умерених републиканаца да се сами боре против сабљиних злочина. Ако жртва није из нашега реда, њени целати су заиста целати наше браће и Греток је, пре него што је осудио једног официра, пушкарао наше другове штрајкаше.

„Другови, великим умним, моралним и материјалним напором, ви ћете избавити Пирота од мучења, а, извршујући тај племенити чин, нећете се одрећи ослободилачког и револуционарног рада на који сте се заверили, јер је Пирот постао символ угњетенога, а све друштвене неправде су међусобно повезане, уништавајући једну, пољуљаћете их све.

Кад је Феникс завршио, друг Сапор проговори овако:

— Саветује вам се да напустите свој циљ да бисте извршили један посао који се вас не тиче. Зашто бисте се бацали у борбу у којој ћете, ма на коју страну да се окренете, наћи само противнике, природне, непомирљиве, неизбежне? Зар банкарe мрзите мање него војнике? Коју благајну идете да спасавате: благајну Банчиних цедуљица или благајну Пајаца који декламују о реваншу? Каква вас луда и погрешна племенитост наводи да полетите у помоћ седам стотина пирота које ћете наћи увек према себи у друштвеном рату?

„Предлаже вам се да будете полицајци код ваших непријатеља и да међу њима повраћате ред који су њихови злочини пореметили. Великодушност доведена до те тачке назива се друкчије.

„Другови, постоји један ступањ на којем срамота постаје убитачна за једно друштво; пингвинска ђифтарија гуши се у својем сраму, а од вас се тражи да је спасавате, да проветравате ваздух око ње како би она могла дисати. То значи потсмевати се вама.

„Оставимо је нека се распадне, и посматрајмо с радосним гађењем њене последње трзаје, жалећи једино то што је она тако дубоко искварила тле на којем је зидала, да ћемо

ми на њему наћи само отровно блато кад будемо полагаали темеље новог друштва.

Кад је Сапор завршио свој говор, друг Лаперсон изговори ово неколико речи:

— Феникс нас позива у помоћ Пироту из разлога што је Пирот невин. Мени се чини да је то врло рђав разлог. Ако је Пирот невин, он се држао као добар војник, и увек је савесно радио свој занат који се састоји поглавито у пуцању на народ. То није разлог да народ устаје у његову одбрану, пркосећи свим опасностима. Кад ми се докаже да је Пирот крив и да је украо сено одређено за војску, ја ћу поћи у борбу за њега.

Друг Лариве узме затим реч:

— Ја не мислим као мој пријатељ Феникс, а не мислим ни као мој пријатељ Сапор; не сматрам да странка треба да се залаже за једну ствар чим нам се каже да је та ствар праведна. Страх ме је да овде не постоји извесна збрка у речима и опасна двосмисленост. Јер друштвена правда није револуционарна правда. Оне су обе у сталном сукобу: служити једној, значи борити се против друге. Што се тиче мене, мој избор је свршен: ја сам за револуционарну правду против друштвене правде. Али ипак, у овом случају, осуђујем уздржавање. Кажем да кад вам наклоњена судбина доноси аферу као што је ова, требало би бити луд па се њоме не користити.

„Како? нуди нам се прилика да задајемо милитаризму страшно, можда смртне ударце. А ви хоћете да ја скрстим руке? Кажем вам отворено, другови, ја нисам факир, и никад нећу ући у странку факира, ако овде има факира, нека не рачунају на мене да ћу им правити друштво. Гледати себи у пупак претставља политику без резултата, коју ја нећу водити никад.

„Странка као што је наша мора себе без престанка потврђивати, она мора доказивати своје битисање непрекидним радом. Ми ћемо се умешати у Пиротову аферу, али ћемо се умешати револуционарно, наше делање ће бити насилно... Зар мислите да је насиље стари поступак, застарели изум,

који треба одбацити као поштанска кола, ручну штампу и ваздушни телеграф? Ви сте у заблуди. Данас као и јуче, ништа се не може постићи без насиља, то је користан инструмент, потребно је само умети служити се њиме. Какав ће бити наш поступак? Одмах ћу вам рећи: треба подбадати владајуће редове једне против других, довести војску у сукоб са банкарима, владу са судовима, племство и свештенство са јеврејима, нагнати их, ако се може, да се међусобно уништавају, треба подржавати ово врење које слаби владе као што грозница исцрпљује болеснике.

„Пиротова афера, само ако се умеднемо послужити њоме, убрзаће за десет година пораст социјалистичке странке и ослобођење пролетаријата разорујањем, општим штрајком и револуцијом.

Пошто су вође странке тако изразиле сваки друкчије мишљење, расправљање се настављало не без живости; говорници су, као што се догађа увек у том случају, понављали разлоге које су већ раније изложили а излагали су их са мање реда и мање мере него први пут. Дуго су се препирали и нико није променио своје мишљење. Али су се сва та мишљења, у последњој анализи, свела на два, на мишљење Сапора и Лаперсона који су саветовали уздржавање, и на мишљење Феникса и Ларивеа који су хтели да се умешају. Још су се та два супротна мишљења слагала у заједничкој мржњи према војним старешинама и њиховој правди и у заједничком уверењу о Пиротовој невиности. Јавно мињење се, дакле, није варало кад је све социјалистичке вође сматрало као врло опасне пироташе.

Што се тиче дубоких слојева у чије су име они говорили, и које су претстављали онолико уколико реч може да претстави оно што се не да исказати, што се тиче пролетаријата дакле, чију је мисао тешко сазнати, јер ни она сама не зна за себе, изгледа да њих Пиротова афера није занимала. Она је за њих била сувише књижевна, сувише класичног укуса, у тону високе буржоазије и високог банкарства, који се њима није свиђао.

ГЛАВА ОСМА

КОЛОМБАНОВО СУЂЕЊЕ

Кад је започело суђење Коломбану, пироташа није било много више од тридесет хиљада, али их је било свуда, налазили су се чак и међу свештеницима и војницима. Оно што им је највише штете наносило била је наклоност великих јевреја. Напротив, своје малом броју имали су да захвале за драгоцене користи, а на првоме месту зато што је међу њима било мање будала него код њихових противника који су их имали сувише. Сачињавајући само најмању мањину, они су се лако споразумевали, сложено су поступали, нису долазили у искушење да се цепају и да слабе своје напоре, сваки од њих осећао је нужност да ради добро и држао се утолико боље уколико је више био на видiku. Најзад, по свему су могли веровати да ће стећи нових присталица, док су њихови противници, који су одмах у почетку прикупили гомиле, могли бити само у опадању.

Изведен пред судије, на јавном суђењу, Коломбан је одмах увидео да његове судије нису радознале. Чим би он отворио уста, претседник му је наређивао да ћути, у вишем интересу Државе. Из истог разлога, који је највиши разлог, сведоци одбране нису саслушавани. Генерал Пантер, начелник генералштаба, стао је пред судијски сто у свечаној униформи и са свим својим одличјима. Његов исказ гласио је овако:

— Подли Коломбан тврди да ми немамо доказа против Пирота. Слагао је, имамо их, ја у својој архиви чувам седам стотина тридесет и два квадратна метра доказа који, тежећи

сваки по пет стотина килограма, чине триста пездесет и шест хиљада килограма.

Тај виши официр даде затим, изражавајући се отмено и лако, кратак преглед тих доказа.

— Њих има у свим бојама и свим преливима, рекао је углавном, има их разне величине. Најмањи износи мање од једнога квадратног милиметра, највећи има 70 метара дужине са 90 сантиметара ширине.

На то откриће слушаоци претрнуше од ужаса.

Дошао је и Греток као сведок. Природнији и, може бити, већи, он је био обукао један стари сиви капут, и држао је руке на леђима.

— Остављам, рекао је спокојно и не много уздигнутим гласом, остављам господину Коломбану одговорност за један чин који је нашу земљу довео на руб пропасти. Пиротова афера је тајна; она мора остати тајна. Кад би се разгласила, највеће несреће, ратови, пљачка, пустошење, паљевине, покољи, заразе, сручили би се неизоставно и одмах на Пингвинију. Сматрао бих да вршим велеиздају ако бих рекао и једну реч више.

Неколико личности познатих по својем политичком искуству, између осталих г. Бигур, оценили су да је исказ министра војске важнији и значајнији него исказ његовога начелника генералштаба.

Сведочанство пуковника Боажолија начинило је снажан утисак:

— Приликом једне свечаности у Министарству војске, рекао је тај официр, војни изасланик једне суседне силе поверио ми је да се, обилазећи коњушнице свога владара, задивио једноме меком и мирисном сену, лепе зелене боје, најлепшем сену које је икад видео! „Одакле је добијено?“ упитах га. Он ми није одговорио, али мени порекло тога сена није било сумњиво. То је било сено које је украо Пирот. Те особине зеленила, мекоте и мириса јесу особине нашег народног сена. Сточна храна суседне силе је сива, крта, она се ломи под вилама и мирише на прашину. Свака може извести закључак.

Пуковник Астен ступи пред судијски сто и рече, усред општег неодобравања, да не верује у Пиротову кривицу. Одмах га је жандармерија опколила и бацила у подземну тамницу где је, храњен змијама, жабама и туцаним стаклом постао неосетљив на обећања као и на претње.

Вратар позва:

— Гроф Пјер Мобек од Рисовог Зуба.

Завлада дубока тишина и присутни видеше како судијском столу прилази један достојанствен племић у изношеном оделу чији су бркови стрчали у небо и чије су риђе зенице бацале муње.

Он се приближи Коломбану и добацивши му поглед неискazanог презирања:

— Мој исказ, рече, ево га: Поганија!

На те речи цела дворана поче силно да плеска и стаде на ноге, у једноме од оних полета који одушевљавају срца а душе наводе на изванредна дела. Не додавши ни једну реч више, гроф Мобек од Рисовог Зуба повуче се.

Изишавши заједно с њим из суднице, сви присутни га отпратише. Бацивши се на колена пред његове ноге, кнегиња де Босенос му је заносно обгрлила бедра, он је ишао, хладан и намрштен, под кишом марамица и цвећа. Виконтеса Олив обиснула му се око врата тако да је нису могли одвојити, те ју је непоколебљиви јунак носио док се она као лаки вео лелујала на његовим грудима.

Кад је суђење, које је морао прекинути, било настављено, претседник позва вештаке.

Познати вештак за рукописе, Вермилар, изложио је резултат својих испитивања.

— Пошто сам пажљиво проучио хартије узапћене код Пирота, рече он, између осталих књиге домаћих издатака и свеске у које је бележио рубље дато у прање, видео сам да оне, под обичним изгледом, сачињавају врло сложену шифру којој сам ја ипак пронашао кључ. Издајникова подлост види се ту у свакоме реду. У томе начину писања речи „Три чаше пива и двадесет франака за Аделу“ значе: „Предао сам тридесет хиљада бала сена једној суседној сили“. Према тим

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
ГРАДСКОЈ ДУМ ИСТОРА
ДЕСКОВАЦ

документима могао сам да утврдим и сам састав сена које је предао тај официр: Јер, речи кошуља, прсник, гаће, џепне мараме, крути оковратници, аперитив, дуван, цигаре, означавају детелину, дивљу зоб, луцерку, бедренац, зоб, кукољ, мирисне и сочне ливадске биљке. А то су управо оне биљке из којих се састојало мирисаво сено које је гроф Мобек набавио за пингвинску коњицу. Пирот је тако бележио своје злочине језиком за који је мислио да се никад неће протумачити. Човек остаје запрепашћен пред толиким лукавством спојеним са толико непоштења.

Коломбан, проглашен за кривца без олакшавајућих околности, осуђен је на највећу казну. Поротници су одмах потписали обавезни призив.

На тргу пред судском Палатом, поред реке чије су обале виделе дванаест векова једне велике историје, педесет хиљада људи очекивало је с узбуђењем крај суђења. Ту су се узнемирено кретали чланови управе антипиротског удружења, међу којима су се запажали кнез де Босенос, гроф Клена, виконт Олив, г. де ла Тримел; ту су се тискали пречасни отац Агарик и професори Школе светог Маела са свима својим ученицима; ту су монах Дујар и генералисим Карагел, загрљени, образовали једну симболичну групу, а видело се како преко Старога Моста трче госпе с пијаце и са перила, са ражњевима, ватраљима, машицама, пракљачама и казанима пуним цеђа, испред бронзаних врата, на степеницама, били су окупљени сви Пиротови браниоци из Алке, професори, новинари, радници, једни конзервативци, други радикали или револуционари, а падали су у очи, својим алкавим оделом и натупштеним изгледом, другови Феникс, Лариве, Лаперсон, Дагобер и Варамбил.

Утегнут у свој црни капут и са цилиндром на глави, Бидо-Кокил позивао се у прилог Коломбана и пуковника Астена на сентименталну математику. На највишој степеници блистала је, насмејана и пуна поуздања, Манифлора, херојска блудница, жељна да заслужи сјајан споменик, као Леена, или похвалу историје, као Епикарија.

Седам стотина пирота, прерушени у продавце лимунaде, у разносаче новина, у скупљаче пикаваца и у антипироте, лутали су око простране зграде.

Кад се појавио Коломбан, настаде такав урнебес да су, од потреса у ваздуху и у води, птице падале са дрвећа, а рибе се, с трбухом нагоре, подизале на површину реке. Урлало се са свих страна:

— У воду, Коломбана! у воду! у воду!

Било је и неколико узвика:

— Правда и истина!

Чуо се чак и један глас који је громко узвикнуо:

— Доле војска!

То је био знак за страховиту гужву. Борци су падали хиљадама и својим нагомилим телима образовали су хумке које су урлале и кретале се, и на којима су се нови борци хватали за гуш. Жене, раздражене, рашчупане, бледе, показујући оштре зубе и шиљасте нокте, насрнуше на човека са бесом од којег је њихово лице, на виделу јавнога трга, добијало диван израз који се дотле могао увербати само у сенци завеса, у удубљењу узглавља. Већ су хтеле да ухвате Коломбана, да га изуједају, да га задаве, да га рашчерече, да га раскомадају и да се отимају око његових остатака, кад се Манифлора, велика, храбра у својој црвеној хаљини, усправи, ведрa и страшна, пред тим фуријама које узмакоше престрашене. Чинило се да је Коломбан спасен, његове присталице успеле су да му прокрче пут преко трга пред Палатом и да га уведу у једна кола која су чекала код Старога Моста. Коњ је већ ишао крупним касом, али кнез де Босенос, гроф Клена, г. де ла Тримел збацише кочијаша са седишта, затим потераше животињу уназад и гурајући велике точкове испред малих доведоше запрегу до оgrade на мосту, одакле је свалише у реку уз одобравање помахнитале светине. Са звучним плеском вода прсну на све стране, затим се виде само још слаб вртлог на светлуцавој површини реке.

Готово одмах потом, другови Дагобер и Варамбил, уз помоћ седам стотина прерушених пирота, послаше кнеза де Босенос, са главом напред, у једно перило где он бедно утону.

Ведра ноћ спусти се на трг пред Палатом, и изли на жалосне отпатке којима је он био засут тишину и мир. Међутим, три километра низводно, испод једнога моста, згрчен, сав мокар, поред једнога старог осакаћеног коња, Коломбан је размишљао о незнању и неправди људских гомила.

— Ствар је још тежа него што сам мислио, говорио је самоме себи. Предвиђам нове тешкоће.

Он се диже, приђе несрећној животињи:

— Шта си им учинио ти? јадни пријатељу, рече. Због мене су поступили тако свирепо и с тобом.

Он загрли злосрећну животињу и пољуби бели цвет на њеном челу. Затим је повуче за узду, и, храмљући, поведе коња који је храмао кроз успавани град до своје куће, где је сан учинио да обојица забораве на људе.

ГЛАВА ДЕВЕТА

ОТАЦ ДУЈАР

У својој бескрајној смирености, на напомену заједничког оца свих верних, епископи, каноници, пароси, викари, опати и игумани у Пингвинији одлучише да отслуже свечану службу у саборној цркви у Алки, не би ли божанско милосрђе умолили да оконча метеже који раздиру једну од најплеменитијих земаља у Хришћанству и да раскајаној Пингвинији даде опроштај за њене грехе према Богу и према службеницима Цркве.

Свечаност је одржана петнаестог јуна. Генералисим Карагел седео је у таторској клупи, окружен својим главним штабом. Скуп верних био је велики и сјајан, како се изразио г. Бигур, то је била истовремено и гомила и елита. У првоме реду могао се видети г. де ла Бертозеј, коморник господара кнеза Кришо. Поред проповедаонице на коју је требало да изиђе пречасни отац Дујар, из реда светог Фрање, стојали су, у побожној прибраности, руку прекрштених преко својих дебелих штапова, угледни чланови управе антипиротског удружења, виконт Олив, г. де ла Тримел, гроф Клена, војвода д'Ампул, кнез де Босенос. Отац Агарик заузео је задњи полукружни део цркве са професорима и ученицима Школе светог Маела. Попречни ред и десна страна били су одређени за официре и војнике у униформи као најпочасније место, пошто је на ту страну Господ приклонио главу издишући на крсту. Госпође из племства, а међу њима грофица Клена, виконтеса Олив, кнегиња де Босенос, заузеле су галерије. У огромном простору у средини и на тргу пред црквом ти-

скало се двадесет хиљада духовника свих редова и тридесет хиљада световњака.

После богослужења и молепствија, пречасни отац Дујар попе се на проповедаоницу. Проповед је била дата у први мах пречасном оцу Агарику, али пошто се увидело, и поред његових заслуга, да он не одговара приликама по својој ревности и учењу, претпоставили су му речитог фрањевца који је већ шест месеци ишао по касарнама проповедајући против непријатеља Бога и власти.

Пречасни отац Дујар, узевши за тему *Deposuit potentes de sede*, утврдио је да су световној власти и извор и утока у Богу и да се она губи и упропашћава саму себе кад скреће с пута који јој је Провиђење одредило и од циља који јој је оно означило.

Примењујући та освештана правила на владу у Пингвинији, он је оцртао страшну слику свих зала која управљачи те земље нису умели ни да предвиде ни да спрече.

— Првога творца толике невоље и срамоте, рекао је он, сви ви и сувише добро познајете, браћо моја. То је једно чудишће чије и само име објављује судбину, јер је изведено из грчке речи *пирос*, што значи ватра. Божанска мудрост, која је понекад филолог, обавестила нас је том изведеном речи да ће један јеврејин унети огањ у земљу која му је указала гостопримство.

Он показа отаџбину коју гоне гониоци Цркве, како узвикује на својем мученичком путу: „О јаде! о небо! Они који су разапели мога Бога разапињу сада мене!”

На те речи осети се покрет међу слушаоцима.

Речити говорник изазвао је још више негодовања поменивши охолога Коломбана који је, сав црн од злочина, загнурен у реку чија га сва вода неће опрати. Покупио је сва понижења, све опасности Пингвиније да за њих окриви претседника републике и њенога првог министра.

— Тај министар, рече он, показавши се као бедна кукавица тиме што није истребио седам стотина пирота са свим њиховим савезницима и њиховим браниоцима, као што је Саул истребио Филистимљане у Гаваону, показао се недосто-

јан власти коју му је Бог предао, и сваки добар грађанин може и мора отсад презирати његов чин који и не заслужује друго до презирање. Небо ће милостиво гледати на оне који њега презру. *Deposuit potentes de sede*. Бог ће одузети власт малодушним старешинама и на њихово место поставиће јаке људе који ће се позивати на њега. Кажем вам, господо, кажем вам, официри, подофицири и војници који ме слушате, кажем вам, генералисима пингвинских армија, час је кучуо! Ако не послушате заповести Божје, ако не уклоните у његово име недостојне властодршце, ако не установите у Пингвинији владу побожну и јаку, Бог ће ипак уништити оно што је осудио, ипак ће спасти свој народ, он ће га спасти, и без вас, преко каквога скромног занатлије или некога простог каплара. Час ће брзо проћи. Похитајте!

Одазивајући се том речитом позивању, шездесет хиљада присутних дигоше се као један човек, заорише се узвици: „На оружје! на оружје! Смрт пиротима! Живео Кришо!“ и сви, монаси, жене, војници, племићи, ћифте, слуге, под натчовечанском руком која их је благосиљала с проповедаонице истине, певајући химну: *Спасавајмо Пингвинију!* кренуше као бујица из цркве и пођоше, дуж кејова на реци, ка Народној скупштини.

Оставши сам у испражњеном храму, мудри Корнемиз, подигнувши руке небу, прошапута славим гласом:

— *Agnosco fortunam ecclesiae pinguiniae!* И сувише добро видим куда ће нас све ово одвести.

Напад свете гомиле на законодавну палату био је одбијен. Снажно потиснути црним бригадама и стражарима Алке, нападачи су у нeredу бежали кад се другови који су дотрчали из предграђа, са Фениксом, Дагобером, Лаперсоном и Варамбиллом на челу, бацише на њих и довршише њихов пораз. Гг. де ла Тримела и д'Ампула одвукли су у полицијску станицу. Кнез де Босенос, пошто се храбро борио, пао је с разбијеном главом на окрвављену калдрму.

У одушевљењу због победе, другови, измешани са безбројним уличним продавцима, трчали су целе ноћи по булеварима носећи Манифлору у тријумфу и разбијајући про-

зоре на каванама и стакла на фењерима уз узвике: „Доле Кришо! Живео социјализам!“ Антипироти су пролазили исто тако, обарајући киоске с новинама и огласне стубове.

То су призори које хладан разум не може да одобри, кадри да ожалосте едиле који се старају о реду на путовима и улицама, али што је било још жалосније за људе од срца, то је изглед оних лицемера који су се, из страха од удараца, држали подједнако удаљено од обадва табора, а који су, себични и несмели, хтели да се свет диви племенитости њихових осећања и узвишености њихове душе, они су лили крокодилске сузе, вајкали се, громко се усекњивали, говорили гласом из дубине трбуха, и стењали: „О Пингвини, престаните с том братоубилачком борбом, престаните да парате груди својој мајци!“ као да би људи могли живети у друштву без препирања и без свађе, и као да грађанска неслога није неизбежни услов народног живота и напретка, дволичне кукавице које су предлагале поравнање између праведнога и неправеднога, вређајући тако праведног у његовим правима, а неправедног у његовој храбрости. Један од тих, богати и моћни Макимел, велики у својој страшљивости, уздизао се над градом као колос бола, његове сузе образовале су код његових ногу баре пуне риба и на њима су његови уздаси превртали чамце грешника.

У току тих немирних ноћи, на врху своје старе ватрогасне пумпе, под ведрим небом, док су се метеори бележили на фотографским плочицама, Бидо-Кокил био је поносан у срцу. Он се борио за правду, волео је, био је вољен узвишеном љубављу. Вређање и клеветање узносили су га у облаке. Његова карикатура могла се видети поред карикатура Коломбана, Керданика и пуковника Астена у киосцима с новинама, антипироти су објављивали да је примио педесет хиљада франака од великих јеврејских банкара. Извештачи милитаристичких листова питали су о његовој научничкој вредности званичне научнике који му нису признавали никакво знање о звездама, који су оспоравали његова најтачнија посматрања, порицали његова најсигурнија открића, осуђивали његове најоштроумније и најплодније претпоставке.

Под ласкавим ударцима мржње и зависти, он је био пун радости.

Посматрајући испод својих ногу црну бескрајност кроз коју су се пробијале многобројне светиљке, не мислећи на све оно што обухвата ноћ у једноме великом граду, на немирне снове, свирепе несанице, таште сањарије, увек покварена уживања и свакојаке невоље:

— У томе огромном граду, говорио је он сам себи, боре се правда и неправда.

И, замењујући сложену и простачку стварност простом и величанственом поезијом, он је замишљао Пиротову аферу као борбу добрих и злих анђела, очекивао је вечни тријумф Синова светлости и честитао је самоме себи што је и он Дете дана који побеђује Децу ноћи.

ГЛАВА ДЕСЕТА

САВЕТНИК ШОСПЈЕ

Све дотле заслепљени страхом, несмотрени и неувиђавни републиканци, пред четама фрањевца Дујара и присталицама кнеза Кришо, отворише очи и најзад разумедоше прави смисао Пиротове афере. Посланици који су, већ две године, мењали боју у лицу кад чују узвике родољубивих гомила, нису постали храбрији, али су постали кукавице на други начин и почели су окривљавати владу Робена Меденице због нереда којима су они сами повлађивали својом попустљивошћу и чијим су творцима више пута, дрхтећи, честитали; пребацивали су јој да је републику довела у опасност својом слабашћу која је била њихова и попустљивошћу коју су јој они наметали, неки међу њима почеше се питати да ли им интерес не налаже да верују у Пирову невиност пре него у његову кривицу и отада их поче свирепо мучити мисао да тај несрећник можда није праведно осуђен, и да у својем ваздушном кавезу испашта злочин некога другог. „То ми не да спавати!“ говорио је у поверењу неким члановима већине министар Гијомет који је желео да замени председника владе.

Ти племенити законодавци обореше владу, и претседник републике постави на место Робена Меденице једнога старог републиканца, рашчешљане браде, по имену Ла Трините, који, као већина Пингвинаца, није разумевао ни речи од целе те ствари, али му се чинило да у њој заиста има сувише поповштине.

Генерал Греток, пре него што је изишао из министарства, дао је последња упутства начелнику генералштаба, Пантеру.

— Ја одлазим а ви остајете, рекао му је рукунући се с њим. Пиротова афера је моја кћи, поверавам је вама, она је достојна ваше љубави и вашег старања, лепа је. Не заборавите да њена лепота тражи мрак, ужива у тајни и хоће да остане под велом. Штедите њен стид. Већ је и сувише дрских погледа обесветило њене дражи... Пантере, ви сте желели доказе и добили сте их. Имате их много, имате их сувише. Ја предвиђам досадно посредовање и опасну радозналост. На вашем месту, ја бих уништио сва та акта. Верујте ми, најбољи доказ јесте немати доказа. То је једини о којем се не може препирати.

На жалост! генерал Пантер није схватио мудрост његових савета. Будућност је и сувише дала за право Гретоковој увиђавности. Чим је дошао на владу. Ла Трините затражи акта Пиротове афере. Пениш, његов министар војске, одби да му их преда у вишем интересу народне одбране, поверивши му да та акта, која чува генерал Пантер, сачињавају највећу архиву на свету. Ла Трините проучи суђење како је могао и, не добивши јасну слику о њему, посумња у његову правилност. После тога, сагласно својем праву и повластицама, он нареди обнову поступка. Одмах га Пениш, његов министар војске, оптужи да вређа војску и да издаје отаџбину и баци му свој портфељ на главу. Заменио га је други који учини то исто, и за којим је дошао трећи који се угледао на њихове примере, а наредни, до седамдесетог, понашали су се као и њихови претходници, тако да је честити Ла Трините стењао притиснут ратоборним портфељима. Седамдесет први министар војске, ван Жилеп, остао је на својем месту, не зато што се не би слагао са толико и тако отмених колега, него због тога што су му ови ставили у задатак да племенито изда свога претседника владе, да га покрије поругом и срамом, и да поновно суђење окрене на славу Гретокову, на задовољство антипирота, на корист монаха, ради повратка кнеза Кристо.

Генерал ван Жилеп, обдарен високим војничким врлинама, није био довољно вешт да употреби Гретоков лукави поступак и његове изврсне методе. Он је мислио, као гене-

рал Пантер, да су потребни опипљиви докази против Пирота, да таквих неће никад бити сувише, да их никад неће бити доста. Он саопшти то своје мишљење своме начелнику генералштаба, који је био и сувише склон да га подели.

— Пантере, рече му он, приближујемо се тренутку кад ће нам бити потребни обилни и преобилни докази.

— Разумем, господине генерале, одговори Пантер, допунити моја акта.

Шест месеци доцније, докази против Пирота испуњавали су два спрата у Министарству војске. Под се провалио под теретом аката и срушени докази убише својом лавином два начелника одељења, четрнаест шефова отсека и шездесет преписивача који су, у приземљу, радили на пројекту о промени доколеница војника ловаца. Морало се приступити подупирању зидова огромнога здања. Пролазници су запрепашћено гледали дебеле греде, огромне подупираче, који су, положени косо на поносно лице зграде, сад напукло и пољуљано, закрчивали улицу, заустављали пролаз кола и пешака а за аутобусе претстављали препреку на којој су се они ломили заједно са својим путницима.

Судије које су осудиле Пирота нису биле праве судије, него војне. Судије које су осудиле Коломбана биле су праве судије, али судије мале, које носе црни огртач као црквењаци, судије убоги ђаволи, изгладнеле судијице. Изнад њих заседавају велике судије који преко своје црвене мантије носе бели крзнени огртач. Те судије, чувене по својем знању и учености, сачињавају један суд чије страшно име означава силу. Он се зове Касациони суд, и то је маљ који виси над пресудама и осудама свих других судова.

Један од тих великих црвених судија највишега суда, по имену Шоспеје, водио је тада, у једноме предграђу у Алки, скроман и миран живот. Душа му је била чиста, срце поштено, дух правичан. Кад би завршио читање својих аката, свирао је у виолину и гајио зумбуле. Недељом је вечеравао код своје две сусетке, госпођица Елбивор. Његова старост

Била је ведро и крепка, а његови пријатељи хвалили су његову лепу нарав.

Од пре неколико месеци међутим он се показивао раздражљив и нерасположен и, кад би раширио новине, његово румено округло лице грчило се у болне боре и замрачивало црвенилом љутине. Томе је узрок био Пирот. Саветник Шоспје није могао разумети да је један официр учинио тако срамно дело да преда осамдесет хиљада бала војничког сена суседном и непријатељском народу, још мање је разумевао чињеницу да је тај злочинац нашао званичне браниоце у Пингвинији. Мисао да у његовој домовини постоји један Пирот, један пуковник Астен, један Коломбан, један Керданик, један Феникс, кварила му је његове зумбуле, његову виолину, небо и земљу, сву природу и његове вечере код госпођица Елбивор.

И кад је министар правде изнео Пирову ствар пред највиши суд, пало је у део саветнику Шоспјеу да је проучи и пронађе у њој недостатке, у случају да ови постоје. Иако је био савестан и тачан колико се то уопште може бити и одавно навикао да врши свој посао без мржње и без пристрасности, очекивао је да ће наћи у документима која му се буду поднела доказе о необоривој кривици и опипљивом неваљалству. После великих тешкоћа и дуготрајног одбијања генерала ван Жилепа, саветник Шоспје добио је акта на преглед. Уређених и обележених, њих је било четрнаест милиона шест стотина двадесет и шест хиљада триста дванаест. Проучавајући их, судија је био најпре изненађен, затим зачуђен, затим запрепашћен, задивљен, и, ако смем рећи, згранут. У тим актима налазио је ценовнике модних кућа, новине, модне листове, бакалске кесе, стару трговачку преписку, ђачке вежбанке, платно за паковање, стаклену хартију за трљање подова, карте за играње, планове некаквих зграда, шест хиљада примерака С а н о в н и к а, али ни један једини докуменат у којем би било речи о Пироту.

ГЛАВА ЈЕДАНАЕСТА

СВРШЕТАК

Пресуда је била поништена и Пирот изведен из својега кавеза. Антипироти се ипак нису сматрали побеђенима. Војне судије понова су судиле Пироту. Греток је, у томе другом суђењу, превазишао самога себе. Постигао је другу осуду, постигао ју је изјавивши да докази саопштени највишем суду не вреде ништа и да се нарочито пазило да се не даду добри, пошто ови морају остати тајни. По мишљењу познавалаца, он никад није развио толико уметности. По изласку из суднице, док је између радозналаца пролазио, мирним кораком, с рукама на леђима, судским ходником, једна жена у црвеној хаљини, са црним велом на лицу, прискочи му и замахнувши кујнским ножем:

— Умри, подлаче! узвикну .

То је била Манифлора. Пре него што су присутни размели шта се збива, генерал јој је обухватио зглавак на руци и, с привидном благошћу, стегао га је тако јако да нож испаде из обамрле руке.

Он га тада подиже и пружи га Манифлори.

— Госпођо, рече јој поклонивши се, испустили сте једну домаћичку потребу.

Није могао спречити да јунакињу не одведу у полицијску станицу, али је учинио да је одмах пусте и zaloжио је, доцније, сав свој утицај да обустави ислеђивање.

Друга Пиротова осуда била је последња Гретокова победа.

Саветник Шоспје, који је некада толико волео војнике и толико ценио њихову правду, сад је, озлојеђен на војне судије, поништавао све њихове пресуде као што мајмун тамани лешнике. Ослободио је Пирота и по други пут, ослободио би га, да је требало, и пет стотина пута.

Огорчени што су се показали кукавице и допустили да буду преварени и исмејани, републиканци се окренуше против монаха и свештеника, посланици донеше против њих законе о растурању, протеривању и узапћивању. Догодило се оно што је предвиђао отац Корнемиз. Тога доброг духовника истерали су из Конилске шуме. Финансијски службеници запленише његове казане и његова цедила, а извршитељи поделише између себе боце ликера свете Орберозе. Побожни индустријалац изгуби тиме три милиона и пет стотина педесет хиљада франака годишњег прихода који су му доносили његови производи. Отац Агарик пође тим путем изгнанства, оставивши своју школу световним рукама које су је сасвим запустиле. Одвојена од Државе хранитељке, Црква у Пингвинији увену као откинут цвет.

Победници, браниоци невинога посвађаше се и узајамно се обасуше увредама и клеветама. Плаховити Керданик нападе на Феникса као да ће га појести. Велики јевреји и седам стотина пирота презриво окретоше леђа друговима социјалистима које су раније понизно молили за помоћ:

— Ми вас више не познајемо, говорили су, оставите нас на миру с вашом друштвеном правдом. Друштвена правда, то је одбрана богатства.

Изабран за посланика и поставши вођа нове већине, друг Лариве, по вољи Скупштине и јавнога мњења, постао је председник министарског савета. Он се показао као енергичан бранилац војних судова који су осудили Пирота. Како су његови некадашњи другови социјалисти тражили мало више правде и слободе за државне чиновнике као и за физичке раднике, он је одбацио њихове предлоге једним речитим говором:

— Слобода, рекао је он, није самовлашће. Између реда и нереда, мој избор је свршен: револуција је немоћ, напредак

нема страшнијег непријатеља него што је насиље. Насиљем се не постиже ништа. Господо, они који, као ја, хоће реформе, морају се потрудити пре свега да излече ово врење које слаби владе као што грозница изнурава болеснике. Време је да се поштени људи умире.

Тај говор био је поздрављен силним плескањем. Влада је остала потчињена надзору великих банкарских компанија, војска се посветила искључиво одбрани капитала, флота се бавила једино тиме да даје порудбине тешкој индустрији, пошто су богаташи одбили да плате сразмерни део порезе, сиромаси су, као и у прошлости, плаћали за њих.

Међутим, с врха своје старе ватрогасне пумпе, под скупом ноћних звезда, Бидо-Кокил је с тугом посматрао успавани град. Манифлора га је била оставила, пламтећи од жеље за новом оданостју и новим пожртвовањем, отишла је у друштву некога младог Бугарина да однесе Софији правду и освету. Он је није жалио, јер је увидео, после Пиротове афере, да је и обликом и мишљу мање лепа него што му се учинило у први мах. Његови погледи изменили су се у истом смислу и о многим другим облицима и многим другим мислима. А, што му је најтеже падало, и сам себи је изгледао мање велики, мање леп него што му се раније чинило.

И он је мислио:

— Сматрао си да си узвишен кад си имао само искреност и добру вољу. Чиме си се поносио, Бидо-Кокиле? Што си међу првима знао да је Пирот невин и да је Греток једна хуља. Али три четвртине од оних који су бранили Гретока од напада седам стотина пирота знали су то боље него ти. Питање није било у томе. Због чега си се онда показивао тако поносит? тим што си се усудио да кажеш шта мислиш? То је грађанска храброст, а ова је, као и војничка храброст, чиста последица необазривости. Ти си био необазрив. Добро, али у томе нема ничега што би заслуживало нарочиту хвалу. Твоја необазривост је била мала, она те је излагала осредњим опасностима, ниси у њој стављао главу на коцку. Пингвини су изгубили онај свирепи и крволочни понос који је

некада давао њиховим револуцијама трагичну величину: то је кобна последица слабљења убеђења и карактера. Зато што си у једној нарочитој ствари показао мало више увиђавности него неки простак, треба ли да свет гледа у теби некакав надмоћан дух? Бојим се, напротив, да ниси доказао, Бидо-Кокиле, велико неразумевање услова за умни и морални развитак народа. Ти си замишљао да су друштвене неправде нанизане као бисер и да је довољно откинути једно зрно да би се расуо цео низ. А то је врло наивно схватање. Ласкао си себи да ћеш одједном повратити правду у твојој земљи и у васиони. Био си честит човек, поштен спиритуалиста, без много примењене филозофије. Али удуби се у себе самога па ћеш признати да си и ти имао своју пакост и да, у својој простодушности, ниси био чист од сваког лукавства. Мислио си да вршиш један добар моралан посао. Говорно си самоме себи: „Ето, праведан сам и храбар једном за свагда. Моћи ћу затим да се одмарам у поштовању света и у похвалама историчара.“ А сад кад си изгубио своје илүзије, сад кад знаш да је тешко исправљати оно што је криво и да то значи увек изнова почињати, враћаш се својим астероидима. Имаш право; али врати им се смерно, Бидо-Кокиле!

КЊИГА VII
Н О В О Д О Б А
ГОСПОЋА ЦЕРЕРА

Поднети се могу само крајности.

Гроф Робер де Монтескју

ГЛАВА ПРВА

САЛОН ГОСПОЂЕ КЛАРАНС

Госпођа Кларанс, удовица једнога високог чиновника републике, волела је да дочекује: сваког четвртка код ње су се окупљали пријатељи скромног положаја који су волели да разговарају. Госпође које су њој долазиле, врло различите по годинама и по положају, биле су сличне у томе што ниједна није имала новаца и што су све много патиле. Међу њима се налазила једна војвоткиња која је личила на врача-чу и једна врача-ра која је личила на војвоткињу. Госпођа Кларанс, довољно лепа да очува старе везе, није више била довољно лепа да ствара нове и уживала је миран углед. Имала је једну кћер, веома лепу и без мираза, која је задавала страх гостима, јер се Пингвини боје сиромашних госпођица као ватре. Евелина Кларанс примећивала је њихову уздржљивост, погађала јој је узрок и служила их је чајем с презривим изгледом. Уосталом, она се на тим примањима показивала мало, разговарала је само са госпођама или са сасвим младим људима, њено краткотрајно и ћутљиво присуство није сметало друштву које је мислило или да она као млада девојка не разуме, или да, пошто има двадесет и пет година, може да чује све.

Једног четвртка дакле, у салону госпође Кларанс, говорило се о љубави, госпође су говориле о њој с поносом, обазриво и оћуткујући, људи безобзирно и разметљиво, свак се интересовао у разговору за оно што је сам казивао. У томе је утрошено много духа, чула су се занимљива пита-

ња и оштроумни одговори. Али кад је професор Хадок почео да говори, био је свима досадан.

— Наши појмови о љубави као и о свему другом, рекао је он, оснивају се на некадашњим обичајима који се већ више и не памте. У погледу морала, прописи који су изгубили разлог за своје постојање, најнепотребније обавезе, најсвирепији и најштетнији притисак, због своје велике старости и због тајне својег постанка, најмање се оспоравају и најмање се могу оспорити, најмање се испитују, највише поштују, највише одржавају и о њих се не можете огрешити а да се не изложите најстрожој осуди. Сав морал у погледу односа полова основан је на начелу да жена једном узета припада човеку, да је његово добро као и његов коњ или његово оружје. А пошто је то престало да буде истина, из тога произлазе бесмислице такве као што је брак или уговор о продаји једне жене једном човеку, с одредбама које ограничавају право својине, унесеним у току постепеног слабења имаачевог.

„Обавеза наметнута девојци да донесе мужу девојаштво потиче из времена кад су се девојке удавале чим сазру, смешно је да девојка која се уда у двадесет петој или тридесетој години буде потчињена тој обавези. Рећи ћете да је то дар који ће поласкати њеноме мужу, ако га најзад нађе, али ми видимо сваког тренутка људе који трче за уда-тим женама и показују се врло задовољни узимајући их такве какве их нађу.

„Још и данас дужност девојака одређена је, у верском моралу, оним старим веровањем да је Бог најмоћнији војсковођа, многоженац, да он задржава за себе свако девојаштво, и да остали могу узети само оно што остане иза њега. То веровање, чији трагови постоје у многим метафорама мистичкога говора, данас је изгубљено код већине цивилизованих народа, међутим, оно још управља васпитањем девојака, не само код наших побожних људи, него и код наших слободних мислилаца који, најчешће, не мисле слободно из разлога што никако не мисле.

„Паметан значи онај који зна. За девојку се каже да је паметна кад не зна ништа. И њено незнање се негује. Али и поред свег старања, најпаметније знају, пошто им се не могу сакрити ни њихова сопствена природа, ни њихово стање, ни њихова осећања. Али знају рђаво, знају наопако. То је све што се постиже пажљивим васпитавањем...

— Господине, упаде му у реч, с намештеним изгледом, Жозеф Бутурле, начелник Министарства финансија у Алки, верујте: има невиних девојака, потпуно невиних, и то је велика несрећа. Ја сам их познавао три, удале су се: то је било страшно. Једна од њих, кад јој се муж приближио, скочила је из постеље, претрашена и повикала кроз прозор: „У помоћ, господин је полудео!“ Другу су нашли, сутрадан по свадби, у кошуљи, на ормару с огледалом, одакле никако није хтела сићи. Трећа је била изненађена исто тако, али је подносила све не жалећи се. Само, неколико недеља после својег венчања, прошапутала је на уво својој мајци: „Између мога мужа и мене дешавају се нечувене ствари, ствари које се не могу замислити, ствари о којима не бих смела да говорим чак ни теби.“ Да не би изгубила душу, открила их је свом исповеднику, и од њега је сазнала, можда с мало разочарења, да те ствари нису ништа необично.

— Ја сам приметио, наставио је професор Хадок, да се Европљанин уопште, а Пингвини нарочито, пре спортова и аутомобила, нису бавили ничим толико колико љубављу. То је значило придавати велику важност нечему што има мало важности.

— Дакле, господине, узвикну госпођа Кремер гутећи се, кад се жена предала сва, ви налазите да то нема важности?

— Не, госпођо, то може имати своју важност, одговори професор Хадок, али би требало видети да ли она, предајући се, пружа воћњак са слатким плодовима или поље пуно чкаља и млечике. А затим, да се помало не злоупотребљава та реч предавати се? У љубави, жена више пристаје него што се предаје. Видите лепу госпођу Пансеј...

— То је моја мати! рече један висок плави младић.

— Ја је бескрајно поштујем, господине, одговори професор Хадок, не бојте се да ћу рећи о њој и једну реч која би је могла увредити. Али допустите ми да вам кажем како се, уопште, мишљење синова о њиховим матерама не може бранити; они не помишљају да је једна мати мати само зато што је волела и да она може волети још. А ствар стоји тако, и било би жалосно кад би стојала друкчије. Примио сам, напротив, да се кћери не варају о способности за љубав својих матера ни о начину како оне употребљавају ту способност: оне су супарнице: оне то одмах виде.

Несносни професор говорио је још дуго, додајући непристојност неумешности, дрскост неучтивости, гомилајући нељудности, презирући оно што је за поштовање, поштујући оно што је за презирање, али га нико није слушао.

За то време, у својој соби простој али без дражи, у својој соби тужној зато што није вољена, и која је, као све собе младих девојака, била хладна хладноћом чекаонице, Евелина Кларанс прелиставала је годишње извештаје разних клубова и програме појединих друштава, да се из њих упозна са светом. Уверена да њена мати, ограничена на круг интелектуалних и сиромашних личности, неће умети ни да је уведе у отмено друштво нити да је у њему истакне, она се одлучила да сама потражи средину повољну за своје удомљење, истовремено и упорна и хладна, без снова, без илузија, гледајући у брак само улазак у игру и слободу кретања, потпуно свесна случајности, тешкоћа и добрих изгледа у својем предузећу. Она је имала чим да се допадне и хладноћу која јој је допуштала да тиме потпуно располаже. Њена слабост била је у томе што јој је све што је имало аристократски изглед засењивало очи.

Кад се понова нашла сама са својом мајком она рече: — Мама, сутра ћемо ићи на вечерње оца Дујара.

ГЛАВА ДРУГА

ДРУШТВО СВЕТЕ ОРБЕРОЗЕ

Повечерје пречаснога оца Дујара окупљало је, свакога петка, у девет сати увече, у аристократској Цркви светог Маела, друштвену елиту у Алки. Кнез и кнегиња де Босенос, виконт и виконтеса Олив, госпођа Бигур, господин и госпођа де ла Тримел, нису пропуштали ниједно, ту се могао видети цвет аристократије и лепе јеврејске баронице ту су расипале свој сјај, јер су јеврејске баронице у Алки биле хришћанке.

Томе повечерју био је циљ, као сваком верском повечерју, да људима из отменог света пружи прилику да се приберу и промисле о својем спасењу; оно је било намењено и томе да на толике племените и славне породице привуче благослов свете Орберозе, која воли Пингвине. Са правом апостолском ревношћу, пречасни отац Дујар радио је на остварењу својег циља: да поврати светој Орберози њено право заштитнице Пингвиније и да јој подигне, на једном од брегова који се уздижу око града, величанствени храм. Његови напори били су крунисани ретким успехом, и за извршење тога народног задатка он је прикупио више од сто хиљада приврженика и преко двадесет милиона франка.

У хору Цркве светог Маела уздиже се сав сјајан од злата, блистав од драгога камења, окружен воштаницама и цвећем, нови живот свете Орберозе.

Ево шта се може прочитати у Причи о чудесима заштитнице Алке, од опата Плантена:

— „Стари Ћивот био је претопљен за време Терора а драгоцени остацн светитељке бачени су у ватру наложеноу на Гревском тргу, али једна сиромашна жена, веома побожна, по имену Рукен, отишла је, ноћу, излажући опасности свој живот, да из жеравице покупи угљенисане кости и пепео блажене, она их је чувала у једном ћупу за слатко и, по повратку богоштовља, донела их је пречасном пароху Светог Маела. Честита Рукеновица завршила је побожно свој живот продајући свеће и издајући столице у светитељкиној капели.“

Извесно је да се култ свете Орберозе, који је још пре три стотине година пао под критиком каноника Пренстоа и ћутањем доктора Цркве, у време оца Дујара, кад је вера била у опадању, уздизао и окружавао са више сјаја, више величанства, више ревности него икад. Сад богослови нису прецртавали ниједно словце из легенде, сматрали су као доказане све чињенице које је изнео опат Симплицисимус и тврдили су између осталог, на основу онога што је рекао тај духовник, да је ђаво, узевши на себе изглед једнога калуђера, однео светитељку у једну пећину и борио се с њом све дотле докле га она није победила. Њих нису бунили ни места ни датуми; они нису тумачили свете текстове и добро су пазили да не даду науци оно што јој је некад уступао каноник Пренсто; и сувише добро су знали куда то води.

Црква је блистала од светлости и од цвећа. Један оперски тенор певао је чувену химну светој Орберози:

Девнице из Раја,
Дођи у ноћн тамној,
И сјај над нама
Сјајем месеца.

Госпођица Кларанс седе поред своје мајке, испред вивонта Клена, и дуго је клечала у својој клупи, јер молитвени положај доликује паметним девојкама и лепо истиче обlike.

Пречасни отац Дујар попе се на проповедаоницу. То је био велики говорник; умео је да дирне, да изненади, да узбуди. Жене су се жалиле само на то што против порока

говори с претераном строгошћу, безобзирним речима од којих су оне црвенеле. Али га зато нису мање воледе.

Он је, у својој проповеди, говорио о седмом кушању свете Орберозе коју је искушавао змај с којим ће имати да се бори. Али она није подлегла и обезоружала је чудовиште.

Говорник је без мукe доказао да ћемо уз помоћ свете Орберозе и јаки врлинама које нам она улева, и ми оборити змајеве који нас нападају, спремни да нас прогутају, змаја сумње, змаја непобожности, змаја заборава верских дужности. Из тога је извео закључак да је друштво свете Орберозе дело друштвеног препорођаја и завршио је обраћајући се топло „вернима који би хтели да буду оруђе божанског милосрђа, који желе да постану потпора и хранитељи друштва свете Орберозе, да овоме пруже сва потребна средства за његов напредак и његов плононосан и спасоносан рад.“

По завршетку повечерја, пречасни отац Дујар је остајао, у сакристији, на расположењу вернима који су желели да се обавесте о друштву или да предаду свој прилог. Госпођица Кларанс имала је да каже нешто пречасном оцу Дујару, виконт Клена исто тако, света је било много, стојали су у реду једни за другима. Срећним случајем, виконт Клена и госпођица Кларанс нађоше се једно уз друго, мало притешњени, можда. Евелина је запазила тога елегантнoг младића који је у спортском свету био познат готово исто толико колико и његов отац. Клена је њу приметио, и како му се учинила лепа, поздравио ју је, извинио се, и претварао се да мисли како је већ једном био претстављен госпођама, али се више не сећа где. И оне су се претварале да се и њима тако чини.

Идуће седмице он пође у посету госпођи Кларанс коју је помало замишљао као подводицу, што му не би било нимало неповољно и, видевши понова Евелину, увери се да се није преварио и да је она изванредно лепа.

Виконт Клена имао је најлепши ауто у Европи. Пуна три месеца он је у њему извозио у шетњу госпође Кларанс, свакога дана, по бреговима, равницама, шумама и долинама;

с њима је обилазио градове и посећивао старе замкове. Рекао је Евелини све што се може рећи и чинио све што је могао. Она му није крила да га воли, да ће га волети увек и да ће волети само њега. Седела је поред њега, устрептала и замишљена. Иза слабости неодољиве љубави умела је да изведе, кад је требало, непобедиву одбрану врлине која је свесна опасности. После три месеца, пошто ју је возио и уз брдо и низ брдо, небројено пута, он ју је познавао као и волан своје машине, али не друкчије. Измишљао је изненађења, доживљаје, нагло застајање у дубини шуме и пред ноћним локалима, али није ништа постигао. Говорио је сам себи да је то глупо, и бесан, уводећи је понова у свој ауто, прелазио је по сто двадесет километара на сат, готов да је преврне у неки јарак или да је заједно са собом смрви о неко дрво.

Једнога дана, дошавши по њу ради некаквог излета, учинила му се још лепша него што је мислио и још примамљивија, и навалио је на њу као олуж на трску крај बारे. Она се повијала са слабашћу достојном обожавања, и двадесет пута само што није попустила, ишчупала се и сломила на вијсру, двадесет пута се усправила витка и отпорна, и, после толико напада, тек ако би се рекло да је лаки поветарац прешао преко њене гипке стабљике, смешила се, као спремна да се преда смелој руци. Тада њен несрећни нападач, изван себе, бесан, за три четвртине луд, побеже да је не би убио, погреши врата, упаде у спаваћу собу где је госпођа Кларанс намештала шешир пред огледалом, дохвати је, баци на постељу и учини што је хтео пре него што се она освестила шта се то с њом збива.

Истог дана Евелина, која се распитивала, сазнаде да ви-конт Клена има само дугове, да живи од новца једне старе кокоте и да лансира нове моделе једног фабриканта аутомобила. Они се разиђоше по заједничком споразуму и Евелина понова поче преко воље да служи чајем званице своје мајке.

ГЛАВА ТРЕЋА

ИПОЛИТ ЦЕРЕРА

У салону госпође Кларанс говорило се о љубави, и казивале су се дивне ствари о њој.

— Љубав, то је пожртвовање, уздахну госпођа Кремер.

— Верујем вам, одговори живо г. Бутурле.

Али професор Хадок поче ускоро да се размеће својом досадном дрскошћу.

— Мени се чини, рече он, да се Пингвинке праве сувише важне откако су, после операције светог Маела, почеле да рађају живе младунце. Међутим, немају чим да се поносе: то је преимућство које оне деле с кравама и крмачама, ако хоћете и с наранџиним и лимуновим дрветима, пошто семе тих биљака клија у својем омотачу.

— Понос пингвинских жена није тако старог датума, одговори г. Бутурле, он је постао онога дана кад им је свети апостол дао одело; и тај се понос, дуго уздржаван, развио тек поред раскоши у одевању, и у једноме малом друштвеном кругу. Јер пођите само две миље од Алке, на село, за време жетве, па ћете видети да ли се жене пренемажу и да ли се поносе.

Тога дана претставио се госпођама Иполит Церера; он је био посланик Алке и један од најмлађих чланова Скупштине; говорило се да је син некога крчмара, али је он сам био адвокат, добар говорник, снажан, крупан, сујетан и сматрали су га за умешног човека.

— Господине Церера, рече му домаћица, ви претстављате најлепши квартал Алке.

— И који сваким даном постаје лепши, госпођо.

— По несрећи, по њему се више не може кретати, узвикну г. Бутурле.

— Зашто? упита г. Церера.

— Због аутомобила, разуме се.

— Немојте говорити рђаво о њима, одговори посланик, то је наша велика народна индустрија.

— Знам ја то, господине. Данашњи Пингвини потсећају ме на некадашње Египћане. Египћани су, како каже Тен, према Клементу александријском, чији је текст уосталом изменио, Египћани су обожавали крокодиле који су их прождирали, Пингвини обожавају аутомобиле који их газе. Без икакве сумње, будућност припада металној животињи. Људи се неће вратити фијакеру као што се нису вратили ни поштанским колима. И дуго мучење коња ускоро ће престати. Аутомобил, који је незајажљива лакомост индустријалаца пустила као Џагернатове кочије на забезбедити народ, и од којег су лењивци и снобови створили глупу и штетну елеганцију, испуниће ускоро свој неизбежни позив, и, ставивши своју снагу у службу целог народа, понашаће се као послушно и радено чудовиште. Али да би он, пошто престане да буде штетан, постао користан, биће потребно да му се начине путови према његовом кретању, насипи које неће моћи да рије својим opakим гумама и чију отровну прашину неће више слати у људска плућа. Пролаз тим новим путовима мораће се забранити за возила мање брзине, као и за све обичне животиње, мораће се поставити на њима гараже, подвожњаци и надвожњаци, једном речју, мораће да се створи ред и склад у будућој вожњи. То је жеља једнога доброг грађанина.

Госпођа Кларанс наведе разговор на улепшавање кварта који заступа г. Церера, а овај се показа одушевљен за рушење, пробијање, зидање, презиђивање и све друге корисне радове.

— Данас се зида не може бити лепше, рече он, широким улицама засађују се дрвореди. Је ли се још кадгод видело

нешто тако лепо као што су наши мостови са четвртастим стубовима и наши приватни домови с куполама?

— Ви заборављате ону велику палату покривену огромном половином лубенице, прогунђа са потмулим бесом г. Данизе, стари љубитељ уметности. Ја се дивим у коликом степену може ружноћа да унакази један модеран град. Алка се американизује, на све стране се руши оно што је још било остало слободно, непредвиђено, одмерено, умерено, људско, традиционално, на све стране се уништава она красна ствар, стари зид изнад којег се пружају гране, на све стране се одузима помало ваздуха и дана, помало природе, помало спомена који се још задржао, помало од наших отаца, помало од нас самих, а подижу се куће, страшне, огромне, ружне, украшене по бечком начину смешним куполама или прилагођене новој уметности, без перваза и без профила, с опасним испустима и накарадним шиљцима, и сва та чудовишта пењу се изнад околних кровова, без стида и срама. По зачељима кућа вуку се тромо некаква одвратна испупчења, налик на лукове главице, и то се зове мотив нове уметности. Видео сам ја ту нову уметност, у другим земљама, није она тако ружна, има у њој и једноставности и маште. Само се код нас, по некаквој жалосној повластици, може да види најружнија архитектура, најновије и најразличитије ружна, повластица достојна зависти, заиста!

— Зар се не бојите, упита строго г. Церера, зар се не бојите да та строга критика није такве природе да ће одвратити од наше престонице странце који се слежу у њу са свих страна и остављају јој милијарде?

— Будите спокојни, одговори г. Данизе: странци не долазе да се диве нашим грађевинама; они долазе да виде наше кокоте, наше кројаче и наше крчме.

— Ми имамо врло ружан обичај, уздахну г. Церера, обичај да клеветамо сами себе.

Госпођа Кларанс, као савршена домаћица, оцени да је време вратити се на љубав, и запита г. Жимела шта мисли о скорашњој књизи у којој се г. Леон Блум жали...

— ... Што један неоправдан обичај, доврши професор Хадок, не допушта госпођицама из отменог друштва да воде љубав коју би оне водиле са задовољством, док је служавке воде и сувише, и без воље. То је заиста жалосно, али нека се г. Блум не жалости преко мере, ако је зло такво као што он каже у нашем малом Њифтинском друштву, ја га могу уверити да би, свуд на другоме месту, могао да види утешнији призор. У народу, у многобројном народу градова и села, девојке се не устручавају да воде љубав.

— То је разврат, господине! рече госпођа Кремер.

И она поче хвалити невиност младих девојака изразима пуним чедности и милоште. То је било дивно!

Речи професора Хадок о истом предмету било је, напротив, тешко чути:

— Младе девојке из отменог друштва чувају њихови родитељи, рече он, и на њих се пази, усталом, људи њих и не гледају, из бојазни од страшних одговорности а и због тога што им завођење једне младе девојке не би чинило никакву част. А још се и не зна шта се све дешава, зато што се не види оно што је сакривено. Услов неопходан за постојање свакога друштва. Младе девојке из отменог света биле би још приступачније него жене кад би биле толико тражене и то из два разлога: оне имају више илузија и њихова радозналост није задовољена. Са женама су у већини случајева тако рђаво започели њихови мужеви, да оне немају храбрости одмах да почињу понова с неким другим. Ја лично наишао сам више пута на ту препреку у мојим заводничким покушајима.

У тренутку кад је професор Хадок довршавао ово непријатно излагање, госпођица Евелина Кларанс уђе у салон и послужи чај немарно, с оним изразом досаде који је њеној лепоти давао некакву источњачку драж.

— Ја, рече Иполит Церера гледајући у њу, ја проглашам себе за браниоца госпођица.

„Ово је некаква будала,” помисли млада девојка.

Иполиту Церери, који се није мицао никуд изван својега политичког друштва, бирача и изабраних, учинило се да је

салон госпође Кларанс веома отмен, домаћица дивна, њена кћи изванредно лепа, он постаде врло ревностан њихов посетилац и удвараше се и једној и другој. Госпођа Кларанс, која је сад била осетљива на пажњу, оценила је да је пријатан. Евелина му није показивала никакву наклоност и опходила се према њему с висине и с презирањем, што је он сматрао за аристократско држање и отмено понашање, и због тога јој се дивио још више.

Тај дружеван човек трудио се да им причињава задовољство и у томе је успевао понекад. Доносио им је улазнице за важне скупштинске седнице и ложе у Опери. Пружио је госпођици Кларанс неколико прилика да се веома истакне, нарочито у једној свечаности у пољу, која се, ма да ју је приредио један министар, сматрала као веома отмена и која је донела републици њен први успех код елегантног света.

На тој свечаности, Евелина, веома запажена, привукла је између осталих пажњу и једнога младог дипломате по имену Роже Ламбили који јој, замишљајући да она припада приступачном свету, заказа састанак у својем момачком стану. Њој се чинило да је он леп и мислила је да је богат: отишла је њему. Мало узнемирена, скоро узбуђена, замало није постала жртва своје храбрости, и избегла је свој пораз само једним смело изведеним офанзивним маневром. То је била највећа лудост у њеном девојачком животу.

Упознавши се с министрима и претседником, Евелина је у њиховом друштву показивала неприродно аристократско држање и побожност који јој прибавише наклоност високих достојанственика антиклерикалне и демократске републике. Г. Иполит Церера, видећи да она успева и чини му част, волео ју је због тога још више, и заљубио се лудо у њу.

Онда поче и она, и поред свега, да гледа на њега с више пажње, у жељи да види хоће ли се то појачати. Налазила је да он нема елеганције, ни углађености, да је рђаво васпитан, али да је вредан, умешан, да се лепо снашао у животу и да није сувише досадан. Још му се потсмевала, али је мислила о њему.

Једнога дана хтела је да испуша његова осећања.

То је било за време изборне борбе, док је он, како се то обично каже, радио на обнављању својег мандата. Имао је супарника не веома опасног у почетку, са slabим говорничким даром, али богатог и који је, мислило се, свакога дана задобијао нове гласове. Иполит Церера, изагнавши из својега духа и лењо спокојство и неразумно страховање, удвоји своју опрезност. Његово главно борачко средство били су његови зборови на којима је, снагом својих плућа, обарао противникову кандидатуру. Његов квартални одбор приређивао је велике зборове са дискусијом суботом увече и недељом тачно у три сата по подне. И једне недеље, отишавши у посету госпођама Кларанс, затекао је Евелину саму у салону. Разговарао је с њом двадесет до двадесет и пет минута кад, извадивши сат, виде да је три сата мање четврт. Млада девојка начини се љубазна, предусретљива, мила, узбудљива, пуна обећања. Церера, узбуђен, устаде.

— Још који тренутак! рече му она молећивим и благим гласом који учини да он понова падне на столицу.

Она показа интересовање за њега, попуштање, радозналост. Он поцрвене, побледе и понова устаде.

Тада, да би га задржала, она га погледа очима чија је сива боја била помућена и влажна, и, тешко дишући, пристаде да говори. Побеђен, изван себе, топећи се од милине, он јој паде пред ноге, затим, пошто је још једанпут извадио сат, скочи и страшно опсова:

— Б...! још пет минута до четири! морам да се губим.

И стрча низ степенице.

Отада она поче осећати према њему извесно поштовање.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ЖЕНИДБА ЈЕДНОГ ПОЛИТИЧАРА

Није га много волела, али је хтела да он њу воли. Била је усталом веома уздржљива с њим, не само због своје мале наклоности: јер, међу љубавним стварима, има их које се врше равнодушно, ради забаве, по женском нагону, зато што тако треба, што је такав ред, да би се окушала своја моћ и осетило задовољство кад се открију последице те моћи. Разлог њене обазривости било је то што је знала да је он велики „простака“, кадар да се користи њеном поверљивошћу, а затим да јој је грубо пребацује ако је не настави.

Како је он, по својем позиву, био антиклерикалац и слободни мислилац, она је сматрала за умесно да се пред њим показује побожна, с молитвеницима повезаним у црвени марокен, великим молитвеницима, као што је Ускршњи пост краљице Марије Лешчинске и дофеновице Марије-Жозефе, и стално му је износила пред очи спискове прилога које је прикупљала да би осигурала народни култ свете Орберозе. Евелина није тако поступала зато што би хтела да га задиркује, из несташлука, нити што би била свађалица, чак не ни из снобизма, иако је тога било код ње, она је на тај начин себе потврђивала, заузимала је један одређени став, увеличавала се и, да би потстакла посланикову храброст, обавијала се религијом као што се Брунхилда, да би привукла Сигирда, окружавала пламеновима. Њена смелост је успела. Њему се она чинила лепша тако. Клерикализам је, у његовим очима, био елегантан.

Изабран понова огромном већином, Церера је ушао у једну Скупштину која је нагињала више на лево, била напреднија од претходне и, како је изгледало, више наклонена реформама. Опазивши одмах да тако велика готовост скрива страх од промене и искрену жељу да се не уради ништа, он обећа себи самоме да ће водити политику која одговара тим тежњама. Одмах у почетку скупштинског сазива, одржао је један велики говор, вешто смишљен и лепо изведен, са темом да свака реформа треба дуго да се одлаже, био је загрејан, чак ватрен, држећи се начела да говорник треба да препоручује умереност са највећом жестином. Пљескала му је цела скупштина. Са претседничке трибине слушале су га госпође Кларанс, Евелина је и против своје воље задрхтала кад год се проломио пљесак. На истој клупи, лепа госпођа Пансеј стресала се на треперење тога мушкога гласа.

Чим је сишао с говорнице, Иполит Церера, и не помисливши да промени кошуљу, док су руке још пљескале и док се са свих страна чуо захтев да се тај говор штампа, оде да поздрави госпође Кларанс на њиховој трибини. Евелина виде на њему лепоту успеха и док је он, нагнут над госпођама, примао њихово честитање са скромним изгледом, помешаним са врло мало разметљивости, купећи рупцем зној око врата, млада девојка, погледавши испод ока на госпођу Пансеј, виде ову како са заносом удише херојев зној, тешко дишући, отежалих очних капака, заваљене главе, готова да се онесвести. Одмах, Евелина се насмеши нежно на г. Цереру.

Говор Алкиног посланика учинио је велики утисак. У политичким „круговима“ оцењен је као веома значајан. „Најзад смо чули да се поштено говори“, писао је један велики умереначки лист. „То је читав један програм!“ говорило се у Скупштини. И сви су се слагали у томе да се у њему огледа огроман таленат.

Иполит Церера истакао се сад као вођа радикала, социјалиста и антиклерикалаца, који га изабраше за претседника своје групе, највеће у Скупштини. Помињали су га као министра у првој идућој влади.

После дугог устезања, Евелина Кларанс пристала је да се уда за г. Иполита Цереру. За њен укус, тај велики човек био је помало прост, још ништа није показивало да ће једнога дана стићи до тачке на којој политика доноси велике суме новаца, али је она улазила у своју двадесет седму годину и познавала је живот толико да зна како не треба бити сувише осетљив нити сувише захтевати.

Иполит Церера био је славан, Иполит Церера био је срећан. Човек га више није могао познати, елеганција његовог одела и његовог држања страшно се повећавала, носио је само беле рукавице, сад, кад је постао сувише светски човек, Евелина се понекад питала да то није можда горе него бити сувише мало светски човек. Госпођа Кларанс гледала је благонаклоно на ту веридбу, умирена за будућност своје кћери и задовољна што сваког четвртка има цвећа за свој салон.

Питање венчања изазивало је ипак тешкоће. Евелина је била побожна и хтела је да прими благослов Цркве. Иполит Церера, толерантан али слободан мислилац, пристајао је само на грађански брак. Тим поводом било је препирања и чак дирљивих призора. Последњи се одиграо у соби младе девојке, кад су састављали позивнице. Евелина је изјавила да се, ако не оде у цркву, неће сматрати удатом. Говорила је да ће раскинути веридбу, отићи с мајком у иностранство, или се повући у манастир. Затим се начинила нежна, слаба, преклињала је, заплакала. И све у њеној девојачкој соби плакало је заједно с њом, судић с освећеном водом и шимширова гранчица изнад беле постеле, побожне књиге на полицици и на мермерној плочи на камину бела и плава статуица свете Орберозе у тренутку кад окива кападокијског змаја. Иполит Церера се разнежио, омекшао, топио се.

Лепа у својем болу, очију сјајних од суза, с бројаницама од лапис-лазулија око зглавка на руци и као окована својом вером, она одједном клече пред Иполита и обгрли му колена, обамирајући, с косом у неред.

Он готово попусти, прошапута:

— Црквено венчање, венчање у храму, то би још могли да сваре моји бирачи, али мој квартовни одбор неће про-

гутати ствар тако лако... Најзад, објаснићу им,... толеранција, друштвени обзири... Они сви шаљу своје кћери на часове веронауке... А што се тиче министровања, тхе! утопићемо га у освећеној води, мила.

На те речи, она устаде озбиљна, племенита, помирена са судбином, побеђена сад она.

— Пријатељу, не наваљујем више.

— Онда, нећемо црквено венчање! То је боље, много боље!

— Хоћемо! Али пустите мене да то свршим. Потрудићу се да удесим све тако да будете задовољни и ви и ја.

Она оде пречасном оцу Дујару и изложи му целу ствар. Још више него што се она надала, он се показао предусретљив и услужан.

— Ваш вереник је човек интелигентан, човек уредан и паметан: он ће прићи нама. Ви ћете га просветлити: није њему Бог узалуд подарио супругу хришћанку. Црква не захтева увек за своје брачне благослове сјај и раскош свечаности. Сад кад је прогоне, мрак у криптама и узани пролази у катакомбама одговарају њеном светковању. Госпођице, кад будете испунили грађанске формалности, дођите овамо, у моју малу капелу, у оделу за излазак у град, са господином Церером, ја ћу обавити венчање у највећој тишини. Добићу од епископа потребан благослов и све олакшице у погледу огласа, уверења о исповести, и осталоме.

Иполит, иако је налазио да је то помало опасна ствар, пристаде, у души прилично поласкан.

— Отићи ћу у обичном капуту, рече.

А дошао је у дугачком црном капуту, с белим рукавицама и лакованим ципелама, и савио је колена пред олтаром.

— Кад човек зна ред!...

ГЛАВА ПЕТА

КАБИНЕТ ПОЛА ВИЗИРА

Супружници Церера, пристојно скромни, настанише се у доста лепом стану једне нове куће. Церера је обожавао своју жену искрено и спокојно, усталом често задржан у буџетском одбору и радећи више од три ноћи недељно на својем извештају о буџету пошта од којег је хтео да начини ремек дело. Евелина је налазила да је он „простак“, и прилично јој се свиђао. Слаба страна ствари била је у томе што нису имали много новаца, имали су их врло мало. Службеници републике не богате се у њеној служби онолико колико се мисли. Откако нема владара да указује милости, свака узима оно што може и то плачкање, ограничено плачкањем свију, сведено је на скромне размере. То је разлог онемогученом животу који се запажа код шефова демократије. Они могу да се обогате само у време кад се врше велике набавке, и онда су изложени зависти својих мање повлашћених колега. Иполит Церера предвиђао је у скором времену велике набавке, он је био један од оних који њих припремају; чекајући то време подносио је достојанствено сиромаштво од којег је Евелина, делећи га с њим, патила мање него што би се могло мислити. Она је била стално у вези с пречасним оцем Дујаром и одлазила је у капелу свете Орберозе где се налазила с озбиљним светом и с личностима кадрим да јој учине услугу. Она је умела да их избере и поклањала је своје поверење само онима који су га заслуживали. Она је стекла искуства од оног времена кад се извозила у аутомобилу викаронта Клена, а поред тога добила је и цену удате жене.

Посланика је у почетку бацала у бригу та побожност којој су се ругали мали демагошки листови, али се ускоро умирио видевши како се око њега све вође демократије с радошћу приближују аристократији и Цркви.

Настао је био један од оних периода (који се често враћају) кад се увиђа да се било отишло сувише далеко. Иполит Церера признавао је то с мером. Његова политика није била политика гоњења, већ политика толеранције. Он јој је положио основе у својем чувеном говору о припремању реформи. Сматрало се да влада претерује, подржавајући предлоге означене као опасне за капитал, она је имала против себе велике банкарске компаније и, према томе, листове најразличнијих мишљења. Видећи да опасност постаје све већа, влада напусти своје планове, свој програм, своја убеђења, али сувише доцкан: нова влада била је на помолу, поводом једнога лукавог питања Пола Визира, које је одмах претворено у интерпелацију, и после једнога врло лепог говора Иполита Церера, влада је пала.

Претседник републике повери састав нове владе томе истом Полу Визиру који је, још врло млад, већ двапут био министар, једноме пријатном човеку, редовном посетиоцу салона за игру и позоришних кулиса, човеку уметничког укуса, светском човеку, духовитом, необично интелигентном и вредном. Пошто је Пол Визир саставио владу чији је задатак био да обележи застој и да умири узбуњено јавно мњење, Иполит Церера позван је да ступи у њу.

Нови министри, припадници свих група већине, представљали су најразличнија и најсупротнија гледишта, али су сви били умерени и одлучно конзервативци.¹ Из прошле владе задржан је министар иностраних дела, мали црномањаст човек по имену Кромбил, који је радио четрнаест сати

¹ Пошто је то била влада од великог значаја и за земљу и за цео свет, сматрамо за потребно да саопштимо њен састав: претседник владе и министар унутрашњих дела, Пол Визир; правде, Пјер Бук; иностраних дела, Виктор Кромбил; финансија, Терасон; просвете, Лабијет; трговине, пошта и телеграфа, Иполит Церера; пољопривреде, Олак; јавних радова, Лаперсон; војни, генерал Дебонер; морнарице, адмирал Вивије де Мирен.

дневно у лудилу величине, ћутљив, који се крио од својих сопствених дипломатских агената, и који је говорио страшне ствари, али ове нису узнемиравале никога, јер је неувидљивост народа бескрајна а неувидљивост влада равна је њој.

За јавне радове узели су једног социјалисту, Лаперсона. У то доба, то је био један од најутврђенијих, најстрожих, најнеоспорнијих и, могу рећи, најстрашнијих и најсвирепијих политичких обичаја, да се у сваку владу одређену да се бори против социјализма, узима један министар из социјалистичке странке, да би непријатељи богатства и својине осетили срамоту и горчину од тога што их удара њихов човек, и да се не би могли састати, а да погледом не траже између себе онога који ће их сутра кажњавати. Само је дубоко непознавање људског срца допуштало веровати да је тешко наћи социјалисту који би се примио тога посла. Грађанин Фортине Лаперсон ушао је у Визирову владу по својој сопственој вољи, без икаквог притиска, и нашло се људи који су му одобравали чак и међу његовим некадашњим пријатељима, толико је власт имала привлачности за Пингвине!

Генерал Дебонер примио је Министарство војно, он је важио као један од најспособнијих генерала у војсци, али је пуштао да њиме управља једна позната госпа, бароница де Билдерман, која се, лепа још и у годинама кад се воде сплетке, ставила у службу једне суседне и непријатељске силе.

Нови министар морнарице, поштовани адмирал Вивије де Мирен, опште признат као одличан поморац, одликовао се побожношћу која би се учинила претерана у једној антиклерикалној влади, да ланчка република није признавала религију као корисну за морнаре. По упутствима пречасног оца Дујара, свог исповедника, поштовани адмирал Вивије де Мирен наредио је да се момчад целе флоте моли светој Орберози и наручио је хришћанским бардима да саставе песме у славу девице из Алке и те песме заменише народну химну у музикама ратне морнарице.

Визирова влада изјавила је отворено да је антиклерикална, али да поштуже свачије веровање, показала се умерено

реформаторска. Пол Визир и његови сарадници хтели су реформе, а нису их предлагали само зато да их не би изиграли, јер су они били заиста политичари и знали су да се реформе изигравају чим се предложи. Та влада била је лепо примљена, уморила је честите људе и изазвала скакање курсева на берзи.

Она је објавила поручбину четири оклопњаче, борбу против социјалиста и показала своју чврсту намеру да одбаци сваку неправедну порезу на приход. Велика штампа хвалила је нарочито избор министра финансија, Терасона. Име Терасона, старог министра познатог по његовим берзанским ударима, храбрило је све наде банкара и чинило да се предвиђа време великих набавки. Ускоро набрекнуше млеком богатства ове три дојке савремених народа: зеленаштво, ажија и непоштено спекулисање. Већ се говорило о удаљеним предузећима, о колонизацији, а најсмелији су кроз новине пуштали вест о плану за војни и финансијски протекторат над Нигрисијом.

Иако још није био показао шта може, Иполит Церера смаатран је за човека од вредности, пословни људи су га ценили. Честитали су му са свих страна што је прекинуо с екстремним странкама, с опасним људима, што је свестан одговорности управне власти.

Госпођа Церера истицала се једина међу свим госпођама у влади. Кромбил се сушио у целибату; Пол Визир се био богато оженио, из трговачке куће на северу, једном отменом девојком, госпођицом Бланпињон, угледном, поштованом, природном, увек болесном, која је због својега слабог здравља живеље стално код своје мајке, у далекој унутрашњости. Друге министарке нису биле рођене да привлаче погледе, свет се смешио читајући да се госпођа Лабијет појавила на балу у претседништву са рајском птицом на глави. Госпођа адмиралница Вивије де Мирен, из добре породице, шира него дужа, црвена у лицу, са крупним гласом, ишла је сама на пијацу. Генералица Дебонер, висока, мршава, бубуљичава, несита младих официра, пропала у разврату и неваљал-

ству, постизала је извештан углед само ружноћом и безобзирношћу.

Госпођа Церера била је лепота владе и њен понос. Млада, лепа, беспрекорна, она је, да би задобила друштвену елиту и народне слојеве, удруживала елеганцију у одевању са чистотом својег осмеха.

Њене салоне преплавила је велика јеврејска банократија. Њене свечаности под ведрим небом биле су најелегантније у републици, новине су описивале њене тоалете, а велики кројачи нису тражили да им за њих плаћа. Одлазила је редовно у цркву, заклањала од простачке мрзости капелу свете Орберозе а у аристократским срцима изазивала наду на нови конкордат.

Златне косе, зеница сивих као цвет у лана, витка, танка али округлих облика, она је заиста била лепа, уживала је добар глас који би очувала нетакнут и у случају да је ухвате на делу, толико је била умешна и прибрана и у толикој мери влада собом.

Скупштински сазив завршен је једном победом владе која је одбила, уз скоро једнодушно одобравање свих посланика, предлог о некој неправедној порези, и са једним тријумфом госпође Церере која је приредила свечан пријем тројици краљева у пролазу.

ГЛАВА ШЕСТА

ЉУБИМИЧИНА СОФА

Претседник владе позвао је, за време летњег одмора, господина и госпођу Церера да проведу петнаестак дана у планини, у једноме малом замку који је он узео под закуп за то лето и у којем је живео сам. Здравље госпође Пола Визира, заиста веома слабо, није јој допуштало да прати свога мужа: она је остала са својим родитељима у једној северној провинцији.

Тај замак припадао је некада милосници једнога од последњих краљева Алке, у салону се налазио његов старински намештај, а ту је била још и једна софа љубимичина. Предео је био прекрасан, једна лепа плава речица, Езела, текла је у подножју брежуљка на којем се дизао замак. Иполит Церера волео је да пеца рибу, предајући се томе монотоним занимању, он је налазио своје најбоље парламентарне комбинације и своје најсрећније говорничке обрте. Пастрмке је било у изобиљу у Езели, он је пецао од јутра до вечери, у чамцу који се претседник владе потрудио да му стави на располагање.

За то време су Евелина и Пол Визир понекад заједно шетали по врту, или разговарали у салону. Евелина, знајући за моћ коју он има над женама, дотле је показивала према њему само повремену и површну кокетерију, без даљих намера ни одређенога плана. Он је био познавалац и знао је да је она лепа, Скупштина и Опера нису му остављали нимало слободног времена, али, у маломе замку, Евелинине очи, сиве као цвет у лана, и округли струк добијали су цену у њего-

вим очима. Једнога дана кад је Иполит Церера пецао у Езели, он је посади поред себе на љубимичину софу. Између спуштених завеса, које су је штитиле од топлоте и светлости једнога врелог дана, на Евелину су падали дуги златни зраци као стреле неког скривеног Амора. Под белим муслином, сви њени облици, у исти мах и заокружљени и витки, оцртавали су своју драж и своју младост. Кожа јој је била влажна и свежа и мирисала је на покошено сено. Пол Визир се показа онакав како је захтевала прилика, она се није бранила од игре случаја и друштва. Мислила је да то неће бити ништа или да ће бити нешто мало: преварила се.

„Била једном, каже славна немачка балада, на градском тргу, на сунчаној страни, на зиду уз који се пузала глицина, једна лепа кутија за писма, плава као различак, насмејана и мирна.

„Преко целог дана прилазили су њој, у својој грубој обући, мали продавци, богати салашари, ћифте и учитељ и жандарми, који су стављали у њу пословна писма, рачуне, опомене и решења за плаћање порезе, извештаје упућене суду и позиве регрутима: она је остајала насмејана и мирна.

„Весели или забринути, њој су приступали надничари и слуге са салаша, служавке и дојкиње, рачуновође, чиновници, домаћице са својим детенцетом у наручју, они су јој предавали писма с вестима о рођењима, о венчањима и о смрти, писма вереника и вереница, писма жена и мужева, писма матера њиховим синовима, писма синова њиховим матерама: она је остајала насмејана и мирна.

„Пред вече, младићи и девојке кришом су долазили до ње и спуштали у њу љубавна писма, нека покапана сузама од којих се разлевало мастило, друга с малом округлином која је означавала место пољупца, и сва врло дугачка: она је остајала насмејана и мирна.

„Богати трговци долазили су сами, из обазривости, у часу кад се пошта купи, и предавали су јој новчана писма, писма са пет црвених печата, пуна новчаница или чекова на велике банкарске установе у Царевини: она је остајала насмејана и мирна.

„Али једнога дана Гаспар, кога никад није видела, и кога није познавала ни по мајци ни по оцу, дође и стави у њу једно писамце о којем се не зна ништа друго до то да је било савијено у облику троугла. Тога часа лепа кутија за писма као да се помами. Отада не стоји на једном месту, јури по улицама, по пољу, по шуми, обавијена бршљаном и с венцем од ружа. Иде по бреговима и по долинама, пољак ју је затекао у житу у Гаспаровом наручју како га љуби у уста.“

Пол Визир је понова потпуно загосподарио собом, Евелина је остала опружена на љубимичиној софи, изненађена и усхићена.

Пречасни отац Дујар, одличан у моралном богословљу, и који се, у доба опадања Цркве, држао старих начела, имао је разлога да говори, према учењу светих Отаца, како жена, ако чини велики грех дајући се за новац, чини много већи грех кад се даје ни за шта, јер, у првом случају, она поступа тако да би се одржала у животу и понекад се може не оправдати, али јој се може опростити и она је још достојна божанске милости, пошто, најзад, Бог забрањује самоубиство и неће да његови створови, који су његови храмови, уништавају сами себе, уосталом, дајући себе да би живела она остаје кротка и не налази задовољства у греху, које тај грех умањује. Али жена која се даје ни за шта греши с уживањем, радује се у греху. Охолост и сладострашће које тиме додаје својем греху повећавају његову смртну тежину.

Пример госпође Иполита Церере требало би да покаже дубину тих моралних истина. Она увиде да има чула, дотле није ни слутила да је тако, била је потребна свега једна секунда да јој то открије, да промени њену душу, да поремети њен живот. У први мах била је усхићена тиме што је научила да позна себе. То начело старе филозофије није правило чије извршење у моралном погледу причињава задовољство, јер човек не бива веома задовољан кад позна своју душу, али тако не бива с телом где могу да нам се открију извори сладострашћа. Она одмах осети према своме учитељу захвалност која је била равна том добротинству и замисли да само онај који јој је показао небеске бездане има кључ од њих. Јо ли

то била заблуда, и зар она није могла наћи и друге који би исто тако имали златан кључ? Тешко је одговорити на то, и професор Хадок, кад се ствар разгласила (на што се није дуго чекало, као што ћемо видети), расправљао је о томе с експерименталне тачке гледишта, у једном научном и стручном часопису, и закључио је да изгледи за госпођу Ц... да нађе вредност одговарајућу г. В... постоје у сразмери 3,05 према 975,008. Што ће рећи да је уопште не би нашла. Мора бити да је она то нагонски осетила, јер се силно занела за њим.

Ја сам саопштио ове чињенице са свима околностима за које ми се чинило да морају привући пажњу мислилаца и филозофа. Љубимичина софа достојна је величанства историје, на њој се одлучила судбина једнога великог народа, шта говорим, на њој је извршен чин чији се одјек морао проширити и на суседне народе, и пријатељске и непријатељске, и на цело човечанство. И сувише често догађаји те врсте, ма да имају бескрајних последица, пролазе непримећени за површне духове, за лакомислене душе које олако схватају писање историје. И онда тајни покретачи догађаја остају скривени за нас, пад царевина, промене власти изненађују нас и остају неразумљиви за нас, зато што нисмо пронашли ону не приметну тачку, додирнули оно тајно место које је, кад се покренуло, све пољуљало и све оборило. Писац ове велике историје зна боље него ико своје мане и своје недостатке, али може потврдити да је увек одржавао ону меру, ону збиљу, ону строгост која се тражи за излагање државних ствари, и да никад није отступио од озбиљности која одговара приповедању људских дела.

ГЛАВА СЕДМА

ПРВЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Кад је Евелина поверила Полу Визиру да никад није осетила ништа слично, он јој није поверовао. Он је познавао жене и знао је да оне радо казују те ствари људима да би ови постали јако заљубљени. И тако је његово искуство, као што се понекад дешава, учинило да не сазна истину. Не верујући, али ипак поласкан, он осети ускоро према њој љубав и још нешто више. Такво стање као да је пре свега било повољно за његове умне способности, Визир је у главном месту својег изборног округа одржао говор пун лепоте, сјајан, срећан, који су сви сматрали за његово ремек дело.

Почетак скупштинског сазива био је ведар, тек ако је у Скупштини понека усамљена пакост, понека још несмела амбиција подигла главу. Један осмех претседника владе био је довољан да растури те сенке. Она и он виђали су се двапут дневно, а у међувремену су писали једно другоме. Он је био навикнут на присне везе, био је окретан и умео је да се крије, али је Евелина показивала луду необазривост, показивала се с њим у салонима, у позоришту, у Скупштини и у страним посланствима, носила је његову љубав на својем лицу, на целој својој личности, у влажном севању својег погледа, у блаженом осмеху својих усана, у устрепталости својих груди, у мекоти својих бедара, у целој својој оживљеној, разиграној, одушевљеној лепоти. Ускоро је цела земља знала за њихову везу, страни дворови били су о њој обавештени, само претседник републике и Евелинин муж нису још знали

за њу. Претседник је сазнао за то на селу из једног полицијског извештаја који се, не зна се како, помешао с његовом поштом.

Иполит Церера, ма да није био ни врло осетљив ни врло општроуман, опажао је да се нешто променило у његовоме браку: Евелина, која се још недавно интересовала за његове ствари и указивала му, ако не нежност, а оно бар искрено пријатељство, сад је показивала према њему само равнодушност и одвратност. Она је увек с времена на време изостајала, дуго се задржавала у друштву свете Орберозе, сад је излазила рано ујутру и проводила цео дан ван куће, а у девет сати увече седала је за сто с лицем као у месечарке. Њеноме мужу то се чинило смешно, ипак можда не би никад ништа дознао, дубоко непознавање жена, глупо поверење у сопствену вредност и у његову срећну звезду можда би му за увек скрили истину, да га двоје љубавника нису, тако рећи, приморали да је открије.

Кад је Пол Визир одлазио Евелини и затицао је саму код куће, они би рекли пољубивши се: „Не овде! не овде!“ и одмах би заузели једно према другоме крајње уздржљиво држање. То је било правило којег су се чврсто држали. Али, једнога дана, Пол Визир је отишао свом колеги Церери, коме је био заказао састанак, дочекала га је Евелина, министар пошта био се задржао у некој комисији.

— Не овде! рекоше љубавници смећећи се једно на друго.

То су рекли и поновили, приљубљених усана, загрљени око врата, око струка, клечећи. Говорили су то још кад је Иполит Церера ушао у салон.

Пол Визир је брзо загосподарио собом, он изјави госпођи Церери да јој не може извадити трунку која јој је упала у око. Таквим држањем није обмануо мужа, али је успео да изиђе.

Иполит Церера се сруши. Евелинин поступак чинио му се неразумљив, он затражи да му каже разлоге за њ.

— Зашто? зашто? понављао је непрестано, зашто?

Она је порицала све, не да га убеди, јер их је он био видео, него што јој се то чинило угодније и укусније и да би избегла мучно објашњавање.

Иполит Церера подносио је све муке љубоморе. Он је то признавао самоме себи, говорио је: „Ја сам човек јак, имам оклоп, али је рана испод њега: на срцу.“

И окренувши се својој жени блиставој од љубавне радости и лепој у својем злочину, посматрао ју је болно и говорио јој:

— Ниси морала с њим.

И имао је право. Евелина није морала волети у влади.

Патио је толико да је дохватио револвер узвикнувши: „Идем да га убијем!“ Али се сети да један министар пошта и телеграфа на може убити председника владе, и врати револвер у фиоку својег ноћног стола.

Недеље су пролазиле не умањујући његову патњу. Свакога јутра он је навлачио преко своје ране свој оклоп јаког човека и тражио је у раду и у почастима мир који је бежао од њега. Сваке недеље откривао је попрсја, споменике, чесме, артеске бунаре, болнице, диспансере, железничке пруге, канале, пијаце, канализације, славолуке, тргове и кланице, и држао узбудљиве говоре. Његова грозничава радљивост била је неизмерна, за осам дана променио је четрнаест пута боју поштанских марака. Међутим, добијао је такве наступе бола и беса да је бивао изван себе, по читаве дане није имао памети. Да је био на послу у неком приватном предузећу то би се одмах приметило, али је много теже распознати лудило или бунило у администрацији државних послова. У то време, владини службеници оснивали су удружења и савезе, усред врења од којег су се плашили и парламент и јавно мњење, писмоноше су се нарочито истицале својом синдикалном равнотежом.

Иполит Церера објавио је једним расписом да је њихова акција строго легална. Сутрадан, издао је други распис који је забрањивао као незаконито свако удруживање државних службеника. Отпустио је сто осамдесет писмоноша, вратио их у службу, казнио их укором и дао им новчане награде

На министарским седницама био је увек готов да прасне, само га је присуство државног поглавара задржавало у границама пристојности, и пошто није смео да ухвати за гушу свога супарника, он је, да би себи олакшао, обасипао заједљивим примедбама поштованог старешину војске, генерала Дебонера, који их није могао чути зато што је био глув и узет састављањем стихова за госпођу бароницу де Билдерман. Иполит Церера противио се без разлике свему што је предлагао г. председник владе. Једном речју, био је луд. Само једна способност остала је поштеђена од пропасти његовог духа: остао му је парламентарни смисао, разумевање већине, продубљено познавање појединих група, сигурност у пребрајању гласова.

ГЛАВА ОСМА

НОВЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Скупштински сазив завршавао се у миру, и влада није примећивала, на клупама већине, никакав злослутан знак. Видело се, међутим, по неким чланцима великих умерених листова да захтеви јеврејских и хришћанских банкара свакодневно расту, да патриотизам разних банака захтева цивилизаторски поход на Нигрисију и да челични труст, у жељи да заштити наше обале и да одбрани наше колоније, тражи непрестано оклопњаче те оклопњаче. Проносили су се гласови о рату; такви гласови подизали су се сваке године са правилношћу пасатских ветрова, озбиљни људи нису на њих обраћали пажњу и влада је могла пустити да се они сами утишају, само ако се не би појачавали и проширивали, јер би се онда народ уплашио. Банкари су хтели само колонијални рат, народ није хтео рат никако, он је волео да влада показује понос, чак и смелост, али ако би само посумњао да се спрема неки европски заплет, његово силно узбуђење одмах би захватило и Скупштину. Пол Визир није био узнемирен, европска ситуација, по његовоме мишљењу, била је потпуно умирљива. Само га је љутило упорно ћутање његовога министра иностраних дела. Тај патуљак долазио је на министарске седнице с портфељем већим од себе, препуним хартија, није говорио ништа, одбијао је да одговара на сва питања, чак и на она која му је постављао поштовани претседник републике и, заморен напорним радом, често би, у својој наслоњачи, продремао неколико тренутака, те се видела само његова мала црна ћуба изнад зеленога стола.

Међутим, Иполит Церера постајао је понова јак човек, он се заједно са својим колегом Лаперсоном често проводио са девојкама из позоришта, виђали су их обојицу како улазе, ноћу, у локале у моди, између жена с умотаном главом, које су они надвишавали својим високим стасом и својим новим шеширима, и ускоро су их убројали у најомиљеније личности на булевару. Они су се забављали, али су патили. Фортине Лаперсон имао је исто тако рану испод својег оклопа, његова жена, једна млада модискиња коју је он отео од једног маркиза, отишла је да живи с неким шофером. Он ју је још волео; није се могао утешити што ју је изгубио и, врло често, у засебној соби, међу девојкама које су се смејале сишћући ракове, два министра би, изменивши поглед пун њиховога јада, убрисали сузу.

Иполит Церера, нако је био погођен у срце, није се дао оборити. Он се закле да ће се осветити.

Госпођа Пола Визира, коју је слабо здравље задржавало код њених родитеља, у мрачној унутрашњости, добила је једно писмо без потписа које јој је јављало да г. Пол Визир, који се оженио без паре у цепу, једе с једном удамом женом, Е... Ц... (тражител) мираз њен, госпође Пол, поклања тој жени аутомобиле од тридесет хиљада франака, бисерне огрлице од осамдесет хиљада и спрема себи пропаст, бешчашће и највеће понижење. Госпођа Пола Визира прочита, доби нервни напад и пружи писмо своје оцу.

— Натрљаћу ја њему нос, рече г. Бланпињон, то је битанга који ће те, ако се не припази, оставити голу као прст. Нека је он сто пута претседник владе, не бојим се ја њега.

Чим је сишао с воза г. Бланпињон дође у Министарство унутрашњих дела и би примљен одмах. Он уђе бесан у претседников кабинет.

— Имам да разговарам с вама, господине!

И замахну писмом без потписа.

Пол Визир га дочека смешећи се.

— Добро дошли, драги оче. Спремао сам се да вам пишем... Да, да вам јавим ваше наименовање на степен официра Легије части. Јутрос сам послао решење на потпис.

Г. Бланпињон захвали најсрдачније своме зету и баци у ватру писмо без потписа.

Вративши се својем дому у унутрашњости, затече у њему своју кћер узнемирену и изнемоглу.

— Дакле! видео сам твога мужа, красан је човек. Али ето! ти не умеш с њим.

Некако у то време, Иполит Церера сазнаде из једнога малог неозбиљног листа (министри увек из новина сазнају за државне послове) да претседник владе вечерава сваког дана код госпођице Лизијане, из позоришта Драматичне лудости, чије дражи као да су га љуто раниле. Од тога дана Церера је уживао у потајној радости посматрајући своју жену. Она се враћала сваке вечери врло доцкан, на вечеру или да се пресвуче, с изгледом срећног умора и с ведрином савршеног задовољства.

Помисливши да она не зна ништа, он јој је слао писма без потписа. Она их је читала за столом, пред њим и остала мирна и насмејана.

Он се увери тада да она не води рачуна о тим сувише нејасним обавештењима и да је потребно, да би се она узнемирила, дати јој више појединости, довести је у положај да се лично осведочи о невери и издаји. Он је имао у министарству агенте врло поуздане, чија је дужност била да се тајно обавештавају о стварима које се тичу народне одбране и који су у то време пратили уходе које је једна суседна и непријатељска сила држала чак и у Министарству пошта и телеграфа у републици. Г. Церера даде им налог да обуставе своје истраживање и да пронађу где, кад и како г. министар унутрашњих дела виђа госпођицу Лизијану. Агенти испунише верно свој задатак и саопштилише министру да су више пута изненадили г. претседника владе са једном женом, али да то није била госпођица Лизијана. Иполит Церера није их питао ништа више. Имао је право: Љубав Пола Визира и Лизијане била је само алиби који је измислио сам Пол Визир, да би задовољио Евелину којој је досадила њена слава и која је сад жудела за мраком и тајном.

Њих нису пратили само агенти Министарства пошта, пратили су их и агенти полицијског префекта, чак и агенти Министарства унутрашњих дела који су се препирали о томе ко има право да их штити, пратили су их још и агенти неколико роајалистичких, империјалистичких и клерикалних агенција, агенти неких осам или девет приватних завода за уцењивање, неколико полицајаца аматера, велики број новинских извештача и гомила фотографа који су се свуд где би они заклонили своју љубав, у великим хотелима, у малим хотелима, по кућама у граду, по кућама у пољу, по приватним становима, замковима, музејима, палатама, кућерцима, појављивали чим они дођу, и вребали их на улици, из околних кућа, са дрвета, са зидова, са степеница, с одморашта на степеницама, са кровова, из суседних станова, из камина. Министар и његова пријатељица гледали су са страхом како свуд око спаваће собе бургије буше врата и прозорске капке, а сврдла дубе рупе у зидовима. У недостатку бољег, добијена је слика госпође Церере у кошуљи, како закопчава ципеле.

Пол Визир, коме је то досадило, љут, губио је с времена на време своје лепо расположење и своју љубазност, долазио је бесан на министарске седнице, те и он обасипао прекорима генерала Дебонера, тако храброг у рату, што допушта да у војсци лабави дисциплина, и заједљиво пребацивао, и он, часном адмиралу Вивију де Мирен што му бродови тону без видљивог узрока.

Фортине Лаперсон га је слушао, подругљив, изненађен, и гунђао је кроз зубе:

— Није му доста што је узео жену Иполиту Церери, сад узима и његове настране навике.

Ти испади, за које се сазнавало из необазривости министара и из негодовања двојице старих војника, који су говорили да ће својим портфељем звизнути по носу тог безобразника, али који то нису чинили, не само да нису нахудили срећноме председнику владе него су учинили најбољи утисак на парламент и на јавно мњење који су у њима гледали знаке усрдног старања за народну војску и морнарицу.

И држање председника владе наилазило је на опште одобравање.

На честитке појединих група и угледних личности, он је одговарао убедљиво и просто:

— То су моја начела!

И наредио је да се ухапсе седморица или осморица социјалиста.

По закључку скупштинских седница, Пол Визир, врло уморан, оде у једну бању. Иполит Церера није хтео да напушта своје министарство где се био силно узбунио синдикат госпођица телефонискиња. Он их је кажњавао с нечуеном жестином јер је био постао женомрзац. Недељом је одлазио изван града да пеца рибу са својим колегом Лаперсоном, у цилиндру који није скидао с главе откако је постао министар. И обојица, заборављајући на рибу, жалили су се на несталност жена и мешали своје јаде.

Иполит је још увек волео Евелину и увек патио. Међутим, у његово срце била се увукла нада. Држао ју је далеко од њеног љубавника и, мислећи да ће је моћи вратити себи, управо је на то све своје напоре, развио сву своју умећност, показивао се искрен, услужан, наклоњен, одан, чак пажљив, срце га је научило свакој нежности. Говорио је неверници прекрасне ствари и, да би је разнежио, признавао јој је све што је препатио.

Преклапајући на трбуху појас својих чакшира:

— Погледај, говорио јој је, омршавио сам.

Обећавао јој је све што је мислио да може поласкати једној жени, излете у поље, шешире, накит.

Понекад би му се учинило да ју је ражалостио. Она му није више показивала изазивачки срећно лице, далеко од Пола, њена туга је имала изглед блакости, али чим би он учинио и један покрет да јој приђе, она се бранила, дивља и наирштена, опасана својим грехом као златним пасом.

Он није сустајао, чинио се кротак, покоран, бедан.

Једнога дана отишао је Лаперсону и рекао му, са сузама у очима:

— Говори јој ти!

Лаперсон се извини, не верујући да би његово посредовање успело, али је давао савете своме пријатељу.

— Показуј се као да не мариш за њу, да волиш другу, и она ће ти се вратити.

Иполит огледа и то средство, и учини да у новинама изиђе како га сваки час виђају код госпођице Гино из Опере. Долазио је кући доцкан, или уопште није долазио, показивао је, пред Евелином, изглед унутрашње радости која се не да савладати, за време вечере извлачио је из џепа намирисано писмо и претварао се да га чита с уживањем, а његове усне као да су, у мислима, љубиле нека невидљива уста. Ништа није успевало. Евелина није чак ни примећивала то његово лукавство. Неосетљива према свему што је окружава, будила се из својег мртвила само да затражи неколико златника од свога мужа, и, ако јој их он не би дао, бацала је на њега поглед пун одвратности, готова да њему пребаци срамоту којом га је покрила пред целим светом. Откако је заволела, она је трошила много на своју тоалету, требало јој је новаца, а имала је само мужа да јој га набави: била је верна.

Он изгуби стрпљење, расрди се, запрети јој револвером. Рекао је једнога дана пред њом госпођи Кларанс:

— Честитам вам, госпођо, васпитали сте своју кћер као праву дрољу.

— Води ме, мајко, узвикну Евелина. Хоћу да се разведем!

Он ју је волео ватреније него икад.

У својем љубоморном бесу, сумњичећи је, не без основа, да шаље и да прима писма, он се зарече да ће та писма ухватити, заведе понова цензuru, унесе пометњу у приватну преписку, задржа берзанске налоге, осујети љубавне састанке, изазва пропасти, онемогући планове, проузрокова самоубиства. Независна штампа покупи жалбе појединаца и подржа их свим својим негодовањем. Да би оправдали те самовољне мере, владини листови завијеним речима наговестише заверу, општу опасност и учинише да се посумња у монархистичке сплетке. Мање обавештени листови донесоше подробније извештаје, објавише заплену педесет хиљада пушака и искрцавање кнеза Кришо. Узбуђење је расло у зем-

љи, републикански листови захтевали су хитно сазивање Скупштине и Сената. Пол Визир врати се у Париз, сазва своје колеге, одржа важну министарску седницу и преко својих агенција за штампу објави да се заиста спрема завера против народног претставништва, да јој је претседник владе похватао конце и да је поведена судска истрага.

Одмах је наредио хапшење тридесеторице социјалиста, и докле га је цела земља поздрављала као спасиоца, изигравши надзор својих шест стотина агената, он кришом одведе Евелину у један мали хотел, близу Северне станице, где су остали до ноћи. После њиховог одласка, собарица у хотелу, мењајући постељно рубље, видела је седам крстића обележених укосницом, код узглавља, на зиду поред постеље.

То је било све што је Иполит Церера добио као награду за своје напоре.

ГЛАВА ДЕВЕТА

ПОСЛЕДЊЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Љубомора је врлина демократија која их чува од тирана. Посланици су почели да завиде златноме кључу претседника владе. Било је већ година дана како је за његову власт над лепом госпођом Церером знала цела васиона, унутрашњост, у коју вести и мода стижу тек после потпуног обрта земље око сунца, најзад је сазнала за незакониту љубав у влади. Унутрашњост одржава строге обичаје, жене су у њој поштеније него у престоници. За то се наводе различити разлози: васпитање, пример, простота живота. Професор Хадок тврди да њихова врлина произлази једино из њихове обуке са ниском потпетицом. „Жена, каже он у једном ученом чланку у Антрополошком прегледу, жена изазива у цивилизованом човеку чисто еротичко осећање само утолико уколико њено стопало чини са тлом угао од двадесет и пет степени. Ако тај угао износи тридесет и пет степени, еротички утисак који полази од субјекта постаје јак. Заста, од положаја стопала на тлу зависи, у стојећем ставу, и положај других делова тела, нарочито карличне дупље, као и међусобни однос и кретање кучкова и мишићних маса које позади богато украшавају бедра. И, како је сваки цивилизован човек подложен генетичном нагону и везује појам о његовом задовољењу само за женске облике (бар у стојећем ставу) распоређене у погледу обима и равнотеже према нагибу стопала који смо ми одредили, из тога излази да се за госпођама из унутрашњости, пошто оне носе ниске потпетице, жуди мање (бар кад су у стојећем ставу) и њима је

лако одржати своју врлину." Ти закључци нису били опште признати. Примећено је да се, и у самој престоници, под утицајем енглеске и американске моде, уводи употреба ниских потпетица не изазивајући последице које је означио учени професор, да је, уосталом, разлика која се насилу поставља између живота у метрополи и живота у унутрашњости можда илузорна и да, ако и постоји, она произлази вероватно из тога што велики градови пружају љубави прилике и олакшице какве мали немају. Ма како било, унутрашњост је почела да гуиђа против претседника владе и да осуђује саблазан. Ово још није била никаква опасност, али је лако могла то да постане.

За тренутак, опасности није било нигде и било ју је свуда. Већина је била поуздана, али су вође почињале да истичу своје захтеве и да се мрште. Можда Иполит Церера не би никад жртвовао своје интересе својој освети. Али, оценивши да отсад може, не излажући опасности свој сопствени положај, потајно подривати положај Пола Визира, он се трудио да ствара, лукаво и с мером, тешкоће и опасности претседнику владе. Врло далеко од тога да своме супарнику буде раван по даровитости, по знању и по утицају, он га је далеко превазилазио у умешности политизирања по скупштинским ходницима. Најискуснији парламентарци приписивали су његовом уздржавању недавне неуспехе већине. У одборима, хотимице необазрив, он је наклоњено примао тражење кредита за које је знао да их претседник владе не може потписати. Једнога дана, његова срачуната невестина изазвала је изненадан и жесток сукоб између министра унутрашњих дела и буџетског известιοца за то министарство. Тада Церера застаде уплашен. Било би опасно за њега да сувише рано обори владу. Његова досетљива мржња пође заобилазним путем. Пол Визир је имао једну сиромашну и раскалашну рођаку која је носила његово име. Церера, сетивши се у згодан час те госпођице, Селине Визир, уведе је у буран живот, створи јој везе са странцима и странкињама и поможе јој да добије ангажман у јавним локалима. Ускоро, по његовом наговору, она је у Елдораду

мимиком претстављала једнополну љубав и била извиждана. Једне летње ноћи, изводила је, на једној позорници у Јелисејским Пољима, пред публиком која је лармала, скаредне игре, уз звуке дивљачке музике која се чула чак у вртovima где је председник републике приређивао неку свечаност краљевима. Име Визир, везано за те саблазни, покривало је зидове у граду, пунило новине, летело на листићима са срамотним сликама по каванама и локалима за игру, сијало на булеварима ватреним словима.

Нико није чинио председника владе одговорним за неваљалство његове рођаке, али се почињало мислити рђаво о његовој породици и углед државников почео је због тога да опада.

Готово одмах затим он се нашао у једној истинској незгоди. Једнога дана у Скупштини, поводом једнога простог питања, министар просвете и вера, Лабијет, који је боловао од јетре и кога су доводили до огорчења захтеви и сплетке свештенства, запретио је да ће затворити капелу свете Орберозе и говорио без поштовања о народној девици. Цела десница устаде негодујући, левица је преко воље подржавала смелогa министра. Вође већине нису желеле да нападају на народни култ који је доносио земљи тридесет милиона годишње: најумеренији међу људима са деснице, г. Бигур, претвори питање у интерпелацију и доведе владу у опасност. Срећом, министар јавних радова, Фортине Лаперсон, увек свестан обавеза власти, умео је да поправи, у отсуству председника владе, невештину и испад свога колеге из министарства вера. Он изиђе на говорницу да с ње изрази поштовање целе владе према небеској заштитници земље, утешитељци толиких болова које наука признаје да није у стању олакшати.

Кад се Пол Визир, истргнувши се најзад из Евелининог наручја, појавио у Скупштини, влада је била спасена, али је председник министарског савета видео да мора учинити важне уступке мишљењу владајућих редова, предложио је парламенту да се приступи грађењу шест оклопњача и тако је повратио себи наклоност челика, понова је изјавио да се

пореза на приход неће разрезивати и наредио је да се ухалсе осамнаесторица социјалиста.

Ускоро затим морао је да се ухвати у коштац са много већим тешкоћама. Канцелар суседнога царства, у једном говору о спољашњим односима свога владара, изрекао је, између оштроумних опаски и дубоких погледа, и једну пакосну примедбу о љубавним страстима којима се руководи политика једне велике земље. Та напомена, примљена с осмесица у царском парламенту, могла је само да узнемири једну осетљиву републику. Она је у њој пробудила народну опрезност која се окупила на заљубљенога министра, посланици једва дочекаше један безначајан изговор да покажу своје незадовољство. Поводом једнога смешног случаја: нека среска начелниковица дошла је на игру у Мулен Ружу, и Скупштина је приморала владу да због те ствари постави питање поверења, било је потребно само још неколико гласова да она падне. По општем мишљењу, Пол Визир није био никада тако слаб, тако млитав, тако блед, као за време те жалосне седнице.

Он разумеде тада да се може одржати само једним потезом велике политике и одлучи се за поход у Нигрисију, који су захтевале велике банкарске компаније и тешка индустрија и који је осигуравао концесије огромних шума капиталистичким друштвима, за зајам од осам милијарди код кредитних установа, за унапређења и одликовања официра сувоземне војске и морнарице. Изговор је био при руци: требало је одговорити на једну увреду, повратити изгубљено поверење. Шест оклопњака, четрнаест крстарица и осамнаест транспортних бродова уђоше у залив реке Хипопотама, шест стотина домаћих лаких чамаца узалудно су се успротивили искрцавању трупа. Топови адмирала Вивија де Мирен учинили су громовит утисак на црице који одговорише облацима стрела и, поред све своје фанатичке храбрости, бише потпуно потучени. Загрејано новинама које су плаћали банкарски, народно одушевљење букну. Само је неколико социјалиста протестовало против једнога варварског, сумњивог и опасног предузећа, они су одмах били похапшени.

У томе часу кад се влада, подржавана богатством и савомиљена код ништих, чинила сигурнија него икад, Иполит Церера, коме је мржња отварала очи, једини је видео опасност, и, посматрајући свога супарника са притајеном радошћу, гунђао је кроза зубе: „Обрао је бостан, разбојник један!“

Док се земља опијала славом и пословима, суседна царевина је протестовала против окупације Нигрисије од стране једне европске силе и ти протести, долазећи један за другим у све краћим размацима, постајали су све јачи. Новине пословне републике прикривале су све разлоге за узнемирење, али је Иполит Церера ослушкивао како се опасност повећава и, одлучивши најзад да стави на коцку све да би упропастио свог непријатеља, чак и судбину целе владе, радио је у потаји. Наредио је својим људима да у неколико владиних листова унесу чланке који су, под видом исказивања мисли самога Пола Визира, приписивали претседнику владе ратоборне намере.

Изазивајући страшан одјек у иностранству, ти су чланци у исто време узбуђивали јавно мњење у једном народу који је волео војнике али није волео рат. Интерпелисан о спољашњој политици владе, Пол Визир је дао умирљиву изјаву, обећао да ће одржавати мир који одговара достojанству једнога великог народа, министар иностраних дела, Кромбил, прочитао је једну изјаву потпуно неразумљиву пошто је била састављена дипломатским језиком, влада доби велику већину.

Али гласови о рату не престадоше и, да би избегао нову и опасну интерпелацију, претседник владе раздели посланицима осамдесет хиљада хектара шуме у Нигрисији и нареди да се ухапсе четрнаест социјалиста. Иполит Церера ишао је по скупштинским ходницима, веома забринут, и поверавао посланицима своје групе како он свим силама ради на томе да у влади преовлада мирољубива политика и како се још нада да ће у томе успети.

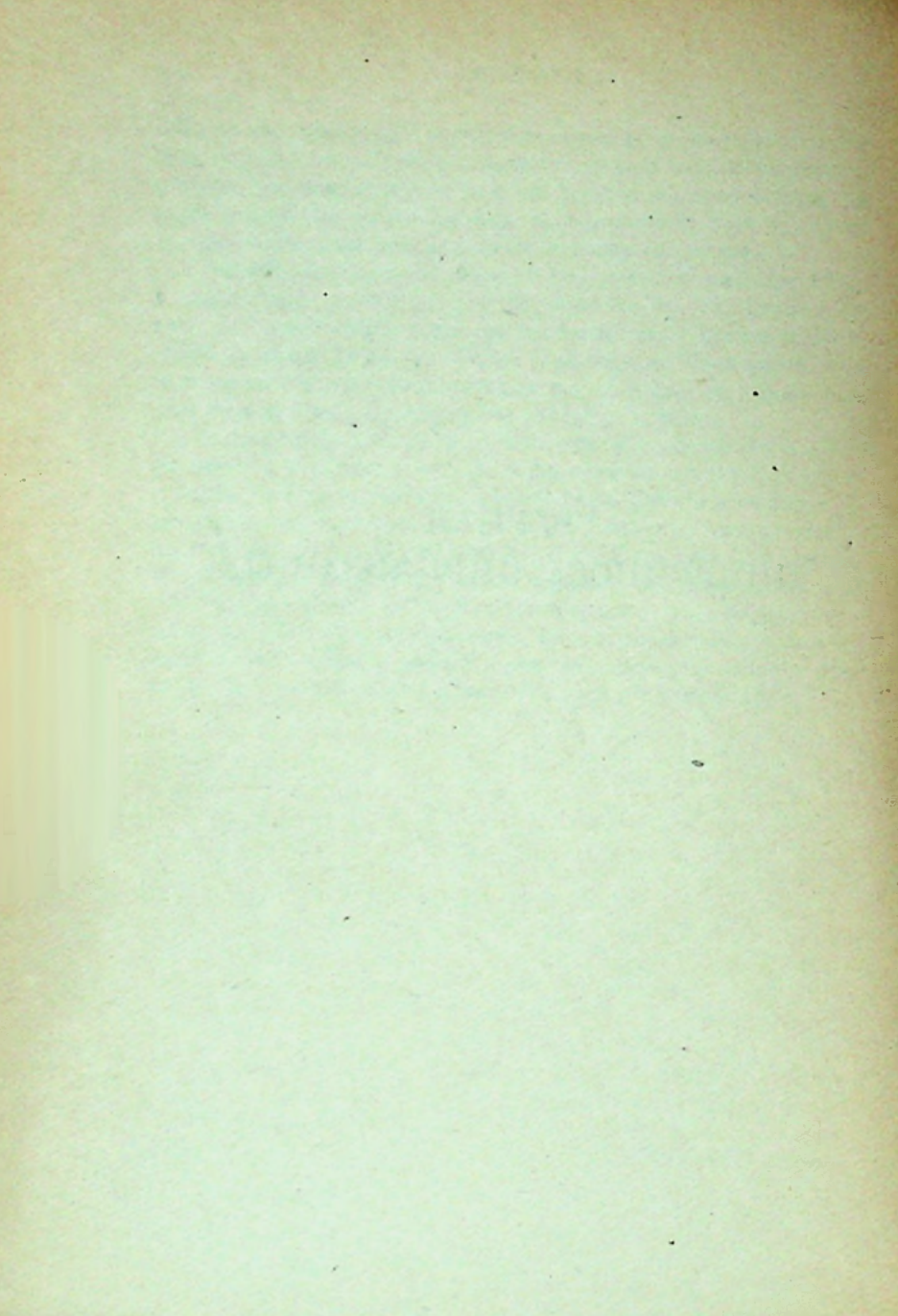
С дана на дан, злокобни гласови су се ширили, продирали у народ, сејали у њему нелагодност и неспокојство. И сам Пол Визир почињао је да страхује. Што га је бунило, то је било ћутање и одсуствовање министра иностраних дела. Кромбил

није више долазио на министарске седнице, устајући у пет сати ујутру, он је радио осамнаест сати у својем министарству и изнурен падао у кош за бацање хартије одакле су га послужитељи подизали заједно с папирима које су затим продавали војним изасланицима суседне царевине.

Генерал Дебонер је сматрао да улазак у рат претстоји у најскоријој будућности и спремао се за то. Далеко од тога да се боји рата, он га је призивао свим срцем и поверавао је своје племените наде бароници де Билдерман која је о њима обавештавала суседни народ и овај је, према њеним извештајима, приступио брзој мобилизацији.

Министар финансија је и нехотице убрзао догађаје. У томе часу он је обарао курсе: да би изазвао панику, пустио је у Берзи вест да је рат постао неизбежан. Суседни император, преварен тим маневром и очекујући напад на своју земљу, мобилиса своје трупе у највећој хитњи. Уплашена Скупштина обори Визирову владу огромном већином (814 гласова против 7 и 28 уздржаних). Било је сувише доцкан, на сам дан тога пада, суседни и непријатељски народ опозва свога посланика и баца осам милиона људи на отаџбину госпође Церере, рат постаде општи и цео свет утону у таласе крви.

ВРХУНАЦ
ПИНГВИНСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

ВРХУНАЦ ПИНГВИНСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Пола века после догађаја које смо испричали, госпођа Церера умрла је окружена општим уважањем и поштовањем у седамдесет деветој години својег живота и већ одавно удовица великог државника чије је име достојно носила. Приликом њенога скромног и тихог погребача за ковчегом су ишла парохијска сирочад и сестре Светог Милосрђа.

Покојница је оставила све своје имање Друштву свете Орберозе.

— Ах! уздахнуо је г. Моноаје, каноник Светог Маела, примајући то побожно завештање, било је крајње време да се неко од племенитих оснивача постара за наше потребе. Богаташи и сиромаси, научници и незналице окрећу се од нас. И кад се ми трудимо да изведемо на прави пут заблуделе душе, претње, обећања, благост, жестина, ништа нам више не полази за руком. Свештенство у Пингвинији бори се с немаштином, наши пароси по селима, приморани да се баве најгорим занатима да би могли живети, пукли су сиромаси и хране се отпацама. У нашим полусрушеним црквама небеска киша пада на верне, а за време богослужења чује се како испада камење из сводова. Звоник саборне цркве нагиње се на једну страну и ускоро ће се срушити. Пингвини су заборавили свету Орберозу, уништили њено славље, напустили њено светилиште. Над њеним животом, са којег је скинуто злато и драго камење, паук плете нечујно своју мрежу.

Чувши то јадање, Пјер Мил који, у својој деведесет осмој години, није изгубио ништа од своје умне и моралне снаге, запита каноника зар он не мисли да ће се света Орбероза једнога дана спасти тога грешног заборавача.

— Томе не смем да се надам. уздахну г. Моноаје.

— А то је штета! одговори Пјер Мил. Орбероза је врло симпатична личност, легенда о њој има љупкости. Ономад сам. сасвим случајно. сазнао за једно од њених најлепших чуда. за чучо Жана Виола. Да ли бисте хтели да га чујете, господине Моноаје?

— Радо ћу га чути, господине Миле.

— Ево шта сам о томе прочитао у једном рукопису из XIV века:

„Сесила, жена Николе Гобера, златара на Мењачком мосту, пошто је дуго година живела поштеним и чистим животом. под старост, загледа се у Жана Виола, малог пажа госпође грофице де Мобек која је живела у Пауновој палати на Гриви. Њему још није било осамнаест година. а узрастом и лицем био је врло леп. Не могући да победи своју љубав. Сесила одлучи да је задовољи. Она домами пажа у своју кућу, угађаше му на све начине, почасте га свакојаким ђаконијама и најзад учини што је хтела с њим.

„И једнога дана, кад су њих двоје лежали у златаровој постељи, господар Никола врати се кући раније него што су му се надали. Врата су била резом затворена и он је кроз њих чуо како његова жена уздише: „Срце моје! анђеле моје! мишићу моје!“ Посумњавши тада да се она затворила с неким љубавником, он поче лупати у врата и викати: „Опајдаро, блуднице, проклетињо, отвори да ти отсечем нос и уши!“ У тој опасности златарка се помоли светој Орберози и обећа јој лепу воштаницу ако јој помогне да се некако извучу и она и мали паж који је био премро од страха стојећи наг између зида и постеље.

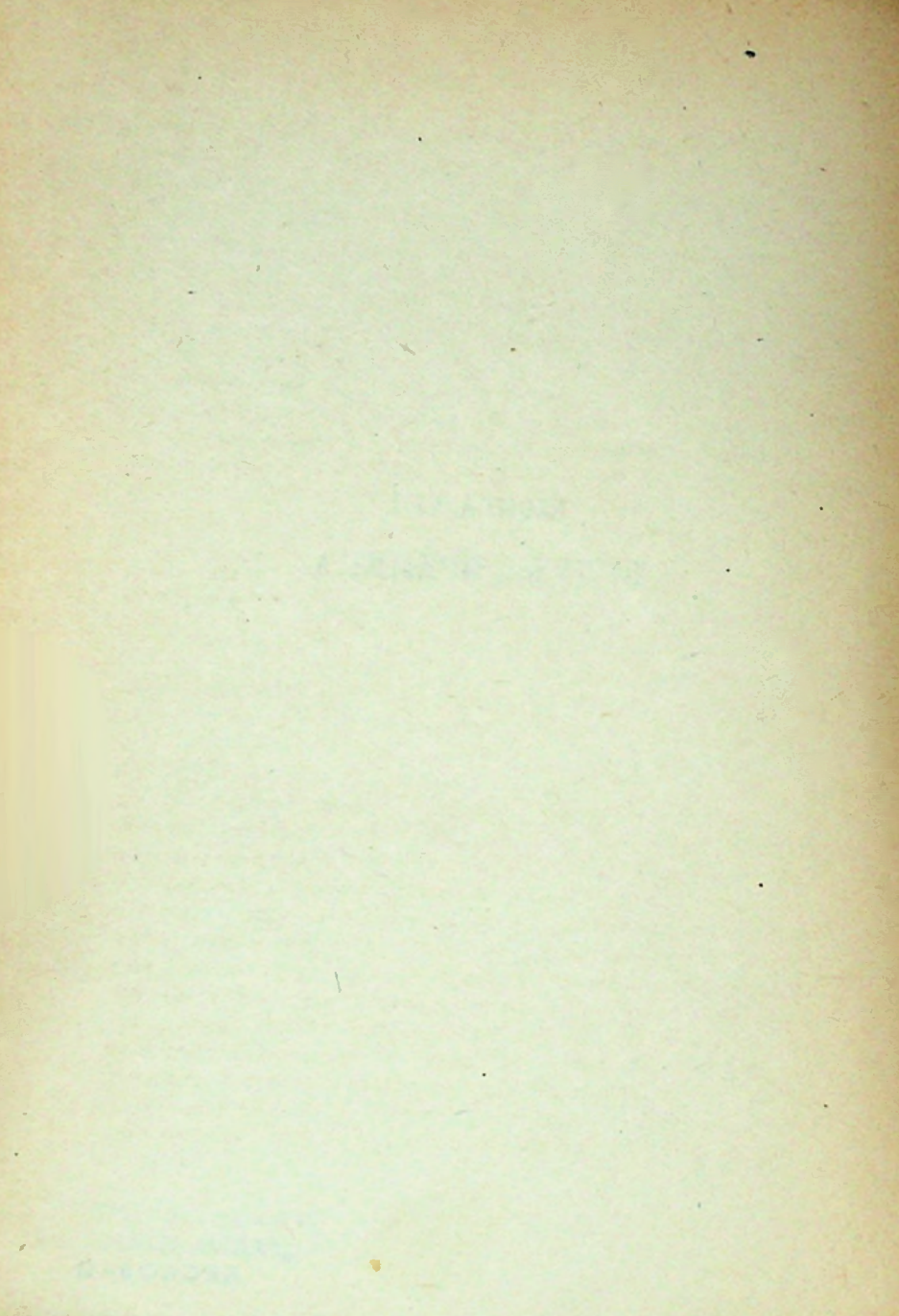
„Светитељка услиши ту молбу. Она одмах претвори Жана Виола у девојку. Видевши то, Сесила, умирена, поче викати своме мужу: „О! простаче један, гаде љубоморни! Говори лепо ако хоћеш да ти се отвори.“ И гунђајући тако, отрчала је својем долапу, извукла из њега једну стару капу, струк и једну дугу сиву сукњу и њима журно оденула преображеног пажа. Затим, кад је све било готово: „Катарина, душо, Катарина, мачкице моја, рече гласно, иди отвори тво-

ме течи, он је више глуп него што је зао и неће ти учинити никакво зло." Дечак претворен у девојку послуша. Господар Никола, ушавши у собу, затече у њој једну младу девојку коју није познавао, а своју добру жену у постељи. „Будало једна, рече му ова, не чуди се своме што видиш. Тек што сам легла зато што ме је заболоо трбух, дође ми у госте Катарина, кћи моје сестре Жане де Палезо, с којом сам се посвађала пре петнаест година. Муже мој, пољуби моју сестричину! она то заслужује." Златар загрли Виола чија му се кожа учини мека, и од тога часа није желео ништа више него то да остане насамо с њом, како би је могао несметано грлити. И зато ју је, одмах, одвео доле у дворану, под изговором да је почасти вином и орасима, и чим је сишао поче да је милује заљубљено. Добричина не би остао на томе да света Орбероза није улила његовој честитој жени мисао да сиђе и да га изненади. Она га затече како држи на крилу тобожњу сестричину, назва га блудником, ћупи га неколико пута и примора га да је моли за опроштај. Сутрадан се Виолу повратио његов првобитни облик."

Саслушавши ту причу, часни каноник Моноаје захвали Пјеру Милу што му ју је испричао, и, узевши перо у руку, поче да исписује имена коња за које се мислило да ће добити идућу трку. Јер је он водио књиге једног букмекера.

За то време Пингвинија се славила својим богатством. Они који су производили ствари неопходне за живот нису их имали у довољној мери, код оних који их нису производили било их је и сувише. „То су, како је говорио један члан Института, неизбежне економске незгоде." Велики пингвински народ није више имао ни предања, ни духовне културе, ни уметности. Напредак цивилизације показивао се код њега убилачком индустријом, непоштеним трговањем, одвратном раскоши. Његова престоница имала је, као сви тадашњи велики градови, космополитско и банкарско обележје: у њој је владала неизмерна и редовна ружноћа. Земља је живела у савршеном миру. То је био врхунац славе.

КЊИГА VIII
БУДУЋА ВРЕМЕНА

ПРИЧА БЕЗ КРАЈА

Ви дакле нисте видели да су то анђели.
(*Liber terribilis.*)

Bqsfttfustpvtushjut bmbvupsjufestspjtfueftfnqfsfv
stbqsfthxpsqspdmnbfnus pjtgjttbmjcfsumfbgsbodftft
utpvnjtfbefstdpnqbhojftgjobod fsstrvjejtqptfoueftsjdif
ttfievqbztfuqbmsmfnpzfoevofqsfthbdfuffeysjhfoumpqj
ojpo.

Voufnpjoxfsjejrvi.

Ми се налазимо на почетку једне хемије
која ће се бавити променама изазваним једним
телом које садржи толику количину сакупљене
енергије колику досад још нисмо имали на
расположењу.

Сер Вилјем Рамсеј

§ 1

Никад није било кућа довољно високих, дизали су их
све више и градили их на тридесет и на четрдесет спратова,
где су се једни над другима налазили уреди, стоваришта,
просторије разних банака, седишта разних удружења, а у
земљи су се све дубље копали подруми и лагуми.

Петнаест милиона људи радило је у циновскоме граду,
при светлости огромних светионика, који су пламтели дању
као и ноћу. Никаква небеска светлост није пробијала. фа-
брички дим којим је град био обавијен, али се понекад ви-
ђао црвени круг сунца без зракова како клизи по црноме
своду, избразданом гвозденим мостовима, из којег је падала
вечна киша чађи и усијаног пепела. То је био највећи инду-
стријски град на свету и најбогатији. Његово уређење чи-

нило се савршено, у њему није постојао више ниједан од некадашњих аристократских ни демократских облика људскога друштва, све је било потчињено интересима трүстова. У тој средини образовало се оно што антрополози називају милијардерским типом. То су били људи истовремено и енергични и слаби, способни за велике умне напоре, и који су могли дуго радити за писаћим столом, али чија је осећајност била подложна наследним недаћама које су се с годинама појачавале.

Као све праве аристократе, као патрицији републиканског Рима, као лордови старе Енглеске, ти моћни људи живели су веома строгим животом. Могли су се видети аскети богатства: на скупштинама трүстова појављивала су се ћосава лица, избраздани образи, упале очи, наборана чела. Сувљег тела, тамније коже, врелијих усана, ватренијег погледа него стари шпањолски калуђери, милијардери су се с неугасном ревношћу потчињавали неумитним захтевима банке и индустрије. Многи су, ускраћујући себи сваку радост, свако задовољство, сваки одмор, проводили свој бедни живот у једној соби без ваздуха и без светлости, испуњеној само електричним апаратима, вечеравали су у њој јаја и млеко, спавали на војничкој постељи. Без икаквог другог занимања до тог да притискују прстом једно метално пуце, ти мистичари, гомилајући богатство чије чак ни знаке нису видели, стицали су јалову способност да задовољавају жеље које никад неће осетити.

Култ богатства имао је своје мученике. Један од тих милијардера, славни Самуило Бокс, више је волео и да умре него да уступи и најмањи делић својег имања. Један од његових радника, жртва несрећног случаја на послу, видећи да му се не даје никаква накнада, тражио је своје право преко судова, али застрашен несавладљивим тешкоћама судског поступка, налазећи се у крајњој беди, доведен до очајања, успео је, лукавством и смелошћу, да стане пред свог послодавца с револвером у руци, запретивши му да ће му просвирати зрно кроз главу ако му се не помогне: Самуило Бокс није дао ништа и пустио је да буде убијен за начело.

За примером се иде радо кад исти долази одозго. Они који су располагали с мало капитала (а њих је разуме се био највећи број), угледали су се и мислима и животом на милијардере да би и њих сматрали за такве. Све страсти које ометају повећавање или одржавање богатства сматране су као нечасне, нису се опраштали ни немар, ни лењост, ни уживање у научним истраживањима, ни љубав према уметности, нарочито не расипање, сажаљење се осуђивало као опасна слабост. Док је свака склоност сладострашћу изазивала јавну осуду, извињавало се, напротив, насиље бруталног задовољавања апетита: насиље се сматрало као мање штетно за општи поредак, у њему се гледао један облик друштвене енергије. Држава је почивала чврсто на два великим општим врлинама: на поштовању према богаташу и на презирању према сиромашу. Слабе душе које је још диграла људска патња нису имале другог излаза до тог да се заклањају лицемерством које се није могло кудити пошто је помагало одржавању реда и сигурности установа.

И тако су, међу богаташима, сви били одани друштву или су се тако показивали, сви су давали пример, ако нису сви ишли за њим. Многи су свирепо осећали тежину својег положаја, али су је подносили из охолости или по дужности. Неки су покушавали да је се за тренутак ослободе кришом или лукавством. Један од њих, Едуар Мартен, претседник гвозденог труста, облачио се понекад као сиромаш, ишао је у прошњу и пуштао да се пролазници обрецују на њега. Једнога дана кад је просио на некоме мосту посвађао се с једним правим просјаком и, обузет бесом зависти, удавио је овога.

Како су сву своју интелигенцију улагали у послове, нису тражили духовна задовољства. Позориште, које је некад цветало код њих, сводило се сад на пантомиму и на комичне игре. И сами комади са женским улогама су напуштени, изгубио се укус за лепе облике и сјајне тоалете, радије се гледало преметање лакрдијаша и слушала црначка музика, а одушевљење се показало само још при дефиловању

дијаманата на врату статискиња и при пролазу златних полуга ношених у тријумфу преко позорнице.

Госпође из богаташких редова потчињавале су се као и људи животу који се поштовао. Према тежњи заједничкој свим цивилизацијама, у њима је свет гледао симболе: својим озонијним сјајем оне су морале претстављати истовремено и величину богатства и његову неприкосновеност. Стари обичај удварања био се изгубио, али су некадашње љубавнике тајно замењивали снажни масери или понеки собар. Скандали су ипак били ретки: пут у иностранство скривао их је готово све и кнегиње трустова остајале су и даље предмет општег поштовања.

Богаташи су сачињавали само једну малу мањину, али њихови сарадници, а то значи цео народ, били су њима потпуно привржени или потпуно потчињени. Они су образовали две класе, класу трговачких и банкарских службеника и класу фабричких радника. Први су савлађивали огроман посао и примали су велике плате. Неки међу њима успевали су да оснују засебне установе, стално повећавање општег богатства и несталност приватне имовине оправдавали су све наде код најинтелигентнијих и најсмелијих. Без сумње, у огромној гомили чиновника, инжењера или књиговођа, могао би се пронаћи извештај број незадовољних и огорчених, али је то моћно друштво утиснуло чак и у духове својих противника своју јаку дисциплину. И сами анархисти показивали су се у њему радени и уредни.

Што се тиче радника који су радили по фабрикама, у околини града, њихово физичко и морално опадање било је неоспорно, они су остваривали тип сиромаша који је утврдила антропологија. Ма да је код њих развијеност извесних мишића, као последица нарочите врсте њиховог рада, могла да превари у погледу њихове снаге, они су показивали несумњиве знаке болешљиве немоћи. Ниског узраста, мале главе, уских груди, они су се од имућних класа разликовали још и многим физиолошким наказностима, између осталих и честом несразмерношћу главе или удова. И били су осуђени на постепено и стално дегенерисање, јер је од најсна-

жнијих међу њима Држава стварала војнике, чије здравље није дуго одолевало девојкама и крчмарима који су се настањивали око касарни. Пролетери су се показивали све више и више слаби духом. Стално слабење њихових умних способности није долазило само од њиховог начина живота; оно је било резултат и смишљеног одабирања које су вршили послодавци. Ови, бојећи се радника са сувише бистром памету као способнијих да постављају оправдане захтеве, трудили су се на све могуће начине да их отстране и наимали су првенствено раднике незналице и приглупе, неспособне да бране своја права, а још довољно умешне да отаљавају посао који су усавршене машине чиниле необично лаким.

И тако пролетери нису умели да предузимају ништа за побољшање својег положаја. Једва су успевали да штрајковима одржавају висину својих надница. А и то средство почињало је да им се измиче из руку. Прекид у производњи, нераздвојан од капиталистичког режима, стварао је такву беспоследу да су, у многим гранама индустрије, чим се штрајк објави, незапослени радници заузимају места штрајкаша. Напоследку су ти бедни произвођачи тонули у тешку равнодушност према свему, коју ништа није могло развеселити, коју ништа није могло огорчити. Они су за то друштвено стање били потребни и лепо удешени инструменти.

Укратко, то друштвено стање чинило се утврђено тако како се дотле никад није видело, бар у човечанству, јер друштвено стање пчела и мравља остаје несравњиво по својој сталности; ни по чему се није могла предвиђати пропаст режима који је основан на ономе што је најјаче у људској природи, на охолости и на лакомости. Међутим, пажљиви посматрачи проналазили су доста разлога за неспокојство. Најизвеснији, ма да најмање видљиви, били су разлози економске природе и састојали су се у све већој сувишној производњи која је повлачила дугу и тешку незапосленост којој су, међутим, индустријалци признавали ту добру страну што им омогућава да разбију снагу радништва стављајући пред раднике обуставу рада. Осетнија врста опасности произлазила

је из физиолошког стања готово целог народа. „Здравље сиромаша је онакво како може да буде, говорили су хигијенисти, али здравље богаташа попушта.“ Није било тешко пронаћи узроке томе. Кисеоника потребног за живот није било довољно у граду, удисао се вештачки ваздух, трустови за исхрану, вршећи најсмелије хемијске синтезе, производили су вештачко вино, вештачко месо, вештачко млеко, вештачко воће, вештачко поврће. Начин исхране који су они наметали изазивао је поремећаје у стомацима и у мозговима. Милијардери су бивали ћелави у осамнаестој години, на неким се повремено опажало опасно духовно слабење, болесни, забринути, они су давали огромне суме врачима незнаницама те би се у граду одједном прочуо као лекар или пророк и силно обогатио какав простак који је пре тога био обичан слуга у неком купатилу. Број душевно поремећених повећавао се без престанка, самоубиства су постајала све чешћа међу богаташима, а многа од њих извршена су у страшним и чудним околностима које су сведочиле о нечувеној изопачености ума и осећајности.

Други један злокобни знак испуњавао је страхом обичне људе. Несрећан случај, поставши повремен, редован, могао се очекивати увек и заузимао је све више и више места у статистикама. Свакога дана машине су експлодирале, куће одлетале у ваздух, возови препуни робе сурвавали су се на булеваре, рушили читаве куће, затрпавали по неколико стотина пролазника и, пробијајући земљу, уништавали по два и по три спрата радионица и стоваришта у којима су радиле многобројне екипе.

§ 2

У југозападном делу града, на узвишици која је задржала своје старо име Кула светог Михаила, налазио се један мали парк где су стара дрвета још пружала изнад травњака своје уморне руке. На њеној северној коси, инжењери пејзажисти начинили су један водопад, вештачке пећине,

једну речицу, једно језеро, мала острва. С тога места могао се видети цео град са својим улицама, својим булеварима, својим трговима, са мноштвом својих кровова и својих торњева, својих ваздушних пруга, својих људских гомила које су се издалека чиниле нечујне и као очаране. Тај парк је био најздравије место у престоници, у њему дим није заклањао небо, и тамо су вођена деца да се играју. Преко лета, неколико чиновника из оближњих канцеларија и лабораторија, после ручка, одморили би се у њему за часак, не реметећи његову тиху усамљеност.

Тако је једнога јунског дана, око подне, једна телеграфскиња, Каролина Мелије, села на једну клупу на самој ивици северне терасе. Да би освежила очи с мало зеленила, она је граду окренула леђа. Црномањаста, риђих зеница, снажна и мирна, Каролина је имала око двадесет и пет до двадесет и осам година. Готово одмах затим један писар у електричном трусту, Жорж Клер, седе поред ње. Плав, танак, витак, он је имао црте нежне као у жене; није био много старији од ње, а изгледао је млађи. Сретајући се скоро свакодневно на томе месту, они су осећали наклоност једно према другоме и радо су разговарали. Међутим, њихов разговор није имао никад ничега нежног, осећајног, ни присног. Каролина, иако јој се догодило, у прошлости, да се покаје због својег поверења, можда би показала више предусретљивости; али је Жорж Клер био увек крајње уздржљив у речима као и у држању; није престајао да разговору даје чисто интелектуално обележје и да га задржава на општим идејама, изражавајући се уосталом о сваком предмету с највећом отвореношћу.

Он јој је радо говорио о организацији друштва и о условима рада.

— Богатство је једно средство да се срећно живи, говорио је он, а они су од њега створили једини циљ живота.

И то стање ствари чинило им се обома неприродно.

И зато су се увек враћали на извесне научне ствари које су им биле добро познате.

Тога дана разговарали су о развитку хемије.

— Од онога часа, рече Клер, кад се видело да се радијум претвара у хелијум, престала је тврдња о неизменљивости елемената, и одбачени су сви они стари закони о простим односима и о одржавању материје.

— Али ипак, рече Каролина, постоје хемијски закони. Јер је она, будући жена, осећала потребу да верује. Он одговори немарно:

— Сад кад се може произвести радијум у довољној количини, наука располаже с небројеним средствима анализе, још сад се опажа бескрајна сложеност у ономе што се назива простим телом, а у материји се открива енергија која као да расте у сразмери с њеном малоћом.

Разговарајући тако, они су бацали мрвице хлеба птицама, деца су се играла око њих.

Прелазећи с једног предмета на други:

— На овом брежуљку, у кватерном добу, рече Клер, живели су дивљи коњи. Прошле године, при копању за водоводске цеви, нађен је дебео слој костију од мазги.

Она запита је ли се, у то давно доба, већ био јавио и човек.

Он јој рече да је човек ловио мазгу пре него што је покушао да је припитоми.

— Човек, додао је он, био је најпре ловац, а затим је постао пастир, земљорадник, индустријалац... И те различите цивилизације настајале су једна за другом у временском простору који духом не може да се схвати.

Он извади свој часовник.

Каролина запита да ли је већ време за повратак у канцеларију.

Он одговори да није, да је тек пола један.

Нека девојчица правила је колаче од песка на земљи испред њихове клупе, један дечачић од седам до осам година прође поред њих скакућући. Док је његова мати шила нешто на суседној клупи, он се сам играо отргнутога коња, и, с оном снагом илузије за коју су способна деца, замишљао је да је у исто време и коњ и они који трче за њим и они који престаашено беже испред њега. Он је трчао бацака-

јући се и вичући: „Зауставите, уа! уа! Тај коњ је страхан, отео се.“

Каролина упита:

— Мислите ли да су људи били срећни онда?

Њен друг јој одговори:

— Мање су патили кад су били млади. Чинили су исто што и овај мали: играли су се, играли су се уметности, врлине, порока, јунаштва, веровања, уживања, имали су илүзија које су их веселиле. Дизали су грају, забављали су се. Али сад...

Он се прекиде у речи и понова погледа у сат.

Малишан који је трчао спотаче се о ведро девојчице и паде колико је дуг на стазу. Остао је за тренутак непомичан, затим се уздиже на шакама, чело му се испупчи, очи раширише, и он одједном бризну у плач. Његова мати притрча, али га је Каролина већ била подигла са земље и брисала му је очи и уста својом марамицом. Дете је још једало; Клер га узе у наручје:

— Ходи! не плачи, мали! Сад ћу да ти причам једну причу.

„Неки рибар, бацивши мрежу у море, извуче из њега један затворен бакарни лончић, он га отвори својим ножем. Из лончића се изви дим који се подиже до облака и тај дим, постајући све гушћи, претвори се у једнога цина који је кинүо тако јако, тако јако да се цео свет претворио у прашину од тога...”

Клер заћута, насмеја се суво и нагло предаде дете његовој мајци. Затим још једанпут извади сат и, клечећи на клупи, с лактовима на њеном наслону, гледаше у град.

У недоглед, уздизало се мноштво кућа у својој мајүшној огромности.

Каролина погледа на исту страну.

— Како је време лепо! рече она. Сунце сија и претвара у злато дим на видику. Оно што је најмучније у цивилизацији, то је што су људи лишени дневне светлости.

Он не одговори, поглед му је остајао упрт на једну тачку у граду.

После неколико секунда ћутања, они видеше, на растојању од три километра отприлике, с оне стране реке, у најбогатијем кварту, како се уздиже некаква трагична магла. Тренутак потом, некакав тресак допре чак до њих, док се према чистоме небу уздизало огромно дрво дима. И мало по мало ваздух се пунио неприметним брујањем насталим од јаука неколико хиљада људи. Чули су се узвици и око њих у маломе парку.

— Шта је то експлодирало?

Запрепашћење је било велико, јер, иако су несрећни слушајевци били чести, никад се још није видела овако силна експлозија и свако је опажао да је то некаква страшна новина.

Покушавало се да се одреди место несреће, означавали су се квартави, улице, разне грађевине, клубови, позоришта, стоваришта. Топографска обавештења постадоше тачнија, утврдише се.

— Одлетео је у ваздух челични труст.

Клер врати сат у џеп.

Каролина га је гледала с напетом пажњом и њене очи су се пуниле чуђењем.

Најзад, она му прошапта на уво:

— Ви сте знали за ово? Чекали сте?... То ви...

Он одговори, врло спокојан:

— Овај град мора да пропадне.

Она прихвати, са сањалачком благошћу:

— И ја мислим тако.

И вратише се обоје мирно својем послу.

§ 3

Од тога дана анархистички атентати, један за другим, трајали су целе седмице без престанка. Жртве су биле многобројне, припадале су готово све сиромашним редовима. Ти злочини су изазивали општу осуду. Међу послугом, гостионичарима, малим чиновницима и између оно мало ситних трговаца које су трустови још остављали, негодовање је било

најјаче. Чуло се како жене, у густо насељеним квартовима, траже нарочите муке за динамитере. (Називали су их тако једним старим именом које им није одговарало, јер је, за те непознате хемичаре, динамит био безазлена материја, добра једино за то да руши мравињаке и за њих је била дечја играчка потпаљивање нитроглицерина помоћу упаљача.) Послови одједном престадоше и то погоди прво оне мање богате. Ти су говорили да ће се сами разрачунати с анархистима. Међутим, фабрички радници били су непријатељски расположени или равнодушни према насилничкој акцији. Пошто им је, због застоја у пословима, претила блиска беспослица или чак и обустава рада која би се проширила на све радионице, они су морали одговарати савезу синдиката који је предлагао општи штрајк као најмоћније средство за утицање на послодавце и најуспешнију помоћ револуционарима, сви занатски савези, изузимајући позлатаре, одбише да престану с радом.

Полиција је извршила многобројна хапшења. Војска, позвата са свих страна народне конфедерације, чувала је домове трустова, палате милијардера, јавне грађевине, банке и велика стоваришта. Прође петнаест дана без иједне експлозије. Из тога се закључивало да су динамитери, њих неколицина по свој прилици, можда још и мање, сви побијени, похапшени, сакрили се или се разбегли. Поверење се поврати, вратило се прво међу сиромаше. Две или три стотине хиљада војника, распоређени по насељеним квартовима, учинише да трговина проради у њима, викало се: „Живела војска!“

Богаташи, који се нису поплашили тако брзо, умиривали су се спорије. Али је на Берзи група, која је дизала курсеве посејала умирљиве вести и снажним напором пресекла је падање, послови се наставише. Листови великог тиража помогоше тај покрет, они, с родољубивом речитошћу, показаше како се неприкосновени капитал смеје нападима неколицине подлих злочинаца, а опште богатство се, упркос узалудних претњи, и даље спокојно повећава, они су били искрени и имали су користи од тога. Атентати се заборавише, поче се порицати да их је и било. У недељу, на тркама, трибине су

биле пуне жена накићених, претрпаних бисером, дијамантима. С радошћу се примећивало да капиталисти нису оштећени. Милијардерима се, код кладионице, клицало.

Сутрадан су одлетели у ваздух јужна станица, петролејски труст и величанствена црква сазидана трошком Томе Морселеа; изгорело је тридесет кућа, пожар се појавио прво у стовариштима. Ватрогасци су показали изванредно пожртвовање и смелост. Тачно као машина подизали су своје дуге гвоздене лествице и пели се до тридесетог спрата на кућама да би спасавали несрећнике из пламена. Војници су ревносно одржавали ред и примили су двоструки оброк кафе. Али те нове несреће изазваше панику. Милиони лица, која су хтела одмах да оду и да понесу свој новац, тискала су се у великим кредитним установама које, пошто су вршиле исплате пуне три дана, затворише своје шалтере, што је изазвало снажне протесте. Гомила бегунаца, натоварена стварима, опседала је станице и отимала се за места у возовима. Многи, који су хитали да се склоне у подруме с потребним намирницама, наваљивали су на бакалнице и на продавнице јестива које су чували војници, с ножем на пушци. Власт се показала енергична. Извршена су нова хапшења; хиљаде позива упућено је подозривим личностима.

Пуне три недеље после тога није се догодила никаква несрећа. Говорило се да су нађене бомбе у дворани Опере, у подрумима Општинског дома и поред једнога стуба на Берзи. Али се убрзо сазнало да су то биле кутије конзерви које су ту поставили неке шаливчине или лудаци. Један од окривљених, на испиту пред истражним судијом, изјави да је главни творац експлозија у којима су, рече, изгинули сви његови саучесници. То признање, објављено у новинама, допринело је умирењу јавнога мњења. Тек при крају ислеђења судије увидеше да је пред њима један симулант који нема никакве везе ни с једним атентатом.

Стручњаци одређени од судова нису пронашли никакав делић који би им омогућио да реконструишу справу употребљену за уништавање. По њиховим претпоставкама, нови експлозив био је производ гаса који се издваја из радијума,

и замишљало се да прасак изазивају, пролазећи кроз простор, електрични таласи које ствара некакав осцилатор нарочитог типа, али ни највештији хемичари нису могли да кажу ништа тачно ни извесно. Једнога дана најзад, два полицијска агента, пролазећи поред Мејеровог хотела, нађоше на плочнику, поред једнога подрумског прозора, некакво бело метално јаје са капслом на једном врху, они га пажљиво подигоше, и, по заповести свога старешине, однеше га у општинску лабораторију. Тек што су се стручњаци окупили да га испитају, јаје се распрште срушивши и лабораторију и свод над њом. Сви стручњаци изгибоше, а с њима и артилеријски генерал Колен и славни професор Тигар.

Капиталистичко друштво није допустило да га обори та нова несрећа. Велике кредитне установе отворише понова своје шалтере, објавивши да ће вршити исплате делом у злату, а делом у државним папирима. Берзе, новчана и робна, ма да није било никаквих закључака, одлучише да не обустављају своје састанке.

За то време истрага која се односила на прве притворенике била је завршена. Можда би се докази прикупљени против њих, у другим приликама, учинили недовољни, али су њих допунили ревност судија и јавно негодовање. Уочи дана одређеног за претрес, Палата правде одлете у ваздух, том приликом је погинуло осам стотина лица, међу којима велики број судија и адвоката. Огорчена гомила нападе на затворе и линчова затворенике. Војска послата да поврати ред дочекана је каменицама и пуцањем из револвера, неколико официра светина је свукла с коња и изгазила их ногама. Војници припуцаше, било је много жртава. Државна власт је ипак успела да успостави мир. Сутрадан је одлетела у ваздух Народна банка.

После тога видеше се нечувене ствари. Фабрички радници, који раније нису хтели да штрајкују, у гомилама су нападали на град и палили куће. Читави пукови, заједно са својим официрима, придружише се радницима паликућама, ишли су кроз град заједно с њима певајући револуционарне химне и узимајући са стоваришта читаве тоне петролеја за-

левали су њиме ватру. Експлозије нису престајале. Једног јутра, изненада, једно циновско дрво, палмина авет висока три километра, уздиже се на месту огромне палате телеграфа, које одједном нестане.

Док је половина града била у пламену, у другој половини живело се редовним животом. Јутром се чуо звекет канти с млеком у млекарским колима. У једном пустом дрвореду, некакав стари путар, седећи крај једнога зида, с боцом међу коленима, лагано је жватао залогаје хлеба с помало печена меса. Претседници трустова били су скоро сви на својим местима. Поједини су вршили своју дужност са правим јунаштвом. Рафаило Бокс, син милијардера мученика, одлетео је у ваздух претседавајући годишњој скупштини шећерног труста. Приређен му је величанствен погреб, пратња је морала шест пута да се пење преко рушевина или да преко дасака прелази изривеним улицама.

Обични помоћници богаташа, књиговође, чиновници, посредници, агенти остали су им непоколебљиво верни. На дан кад се прима плата, службеници који су преживели разорену банку доносили су своје признанице раскопаним улицама, у зграде које су се пушиле, и многи су, да би наплатили своја примања, пропадали у пламену.

При свем том, није могло бити заваравања: невидљиви непријатељ постао је господар града. Сад је тресак експлозија трајао стално као тишина, једва се примећивао и био је неподношљиво страшан. Пошто су централе за осветљење биле порушене, град је преко целе ноћи остајао обавијен тамом, и у њему су се дешавала нечувена и ужасна насиља. Само су се јако насељени квартави, мање оштећени, још бранили. Њих је чувала добровољна стража, она је пушкарала крадљивце и на сваком углу улице човек се спотицао на тело које је лежало у локви крви, савијених колена, руку свезаних на леђима, са рупцем преко лица и једном табличом на трбуху.

Није више било могућности крчити рушевине ни сахрањивати мртве. Ускоро је смрад који су ширили лешевии постао неиздржљив. Заразе се раширише и изазваше небро-

јене смртне случајеве, а они који су их преживели остадоше немоћни и телом и духом. Глад однесе скоро све што је још било остало. Сто четрдесет и један дан после првог атентата, кад је стигло шест војних корпуса с пољском артилеријом и с опсадним топовима, преконоћ, у најсиромашнијем градском кварту, који је још једини био неопштећен, али сад окружен појасом пламена и дима, Каролина и Клер, стојећи на крову једне високе куће, држали су се за руку и гледали. Веселе песме допирале су с улице где је светина, у лудилу, играла.

— Сутра ће бити свршено, рече човек, и тако ће бити боље.

Млада жена, расплетене косе, с лицем на којем су блистали отсеви пожара, посматрала је с побожном радошћу ватрени круг који се сужавао око њих:

— Тако ће бити боље, рече и она.

И, бацивши се у наручје рушиоцу, пољуби га избежумљено.

§ 4

И други градови у федерацији страдали су од метежа и насиља, а затим се повратио ред. У установе се уведоше реформе, у начину живота настаде велика промена, али се земља није никад потпуно опоравила од пропасти своје престонице нити је повратила своје некадашње благостање. Трговина и индустрија опадоше, цивилизација напусти те крајеве које је дуго волела више него све друге. Они постадоше неплодни и нездрави, земља која је исхрањивала толико милиона људи била је сад права пустиња. На узвишици Куле светог Михаила дивљи коњи пасли су сочну траву.

Дани протекоше као изворски таласи и векови се нанизаше као вода на врховима сталактита. Ловци су ишли у лов на медведе по бреговима који су покривали заборављени град, пастири су изгонили на њих своја стада, земљорадници дођоше са својим плугом, повртари почеше гајити зеље у градинама и калемити крушке. Они нису били богати, нису

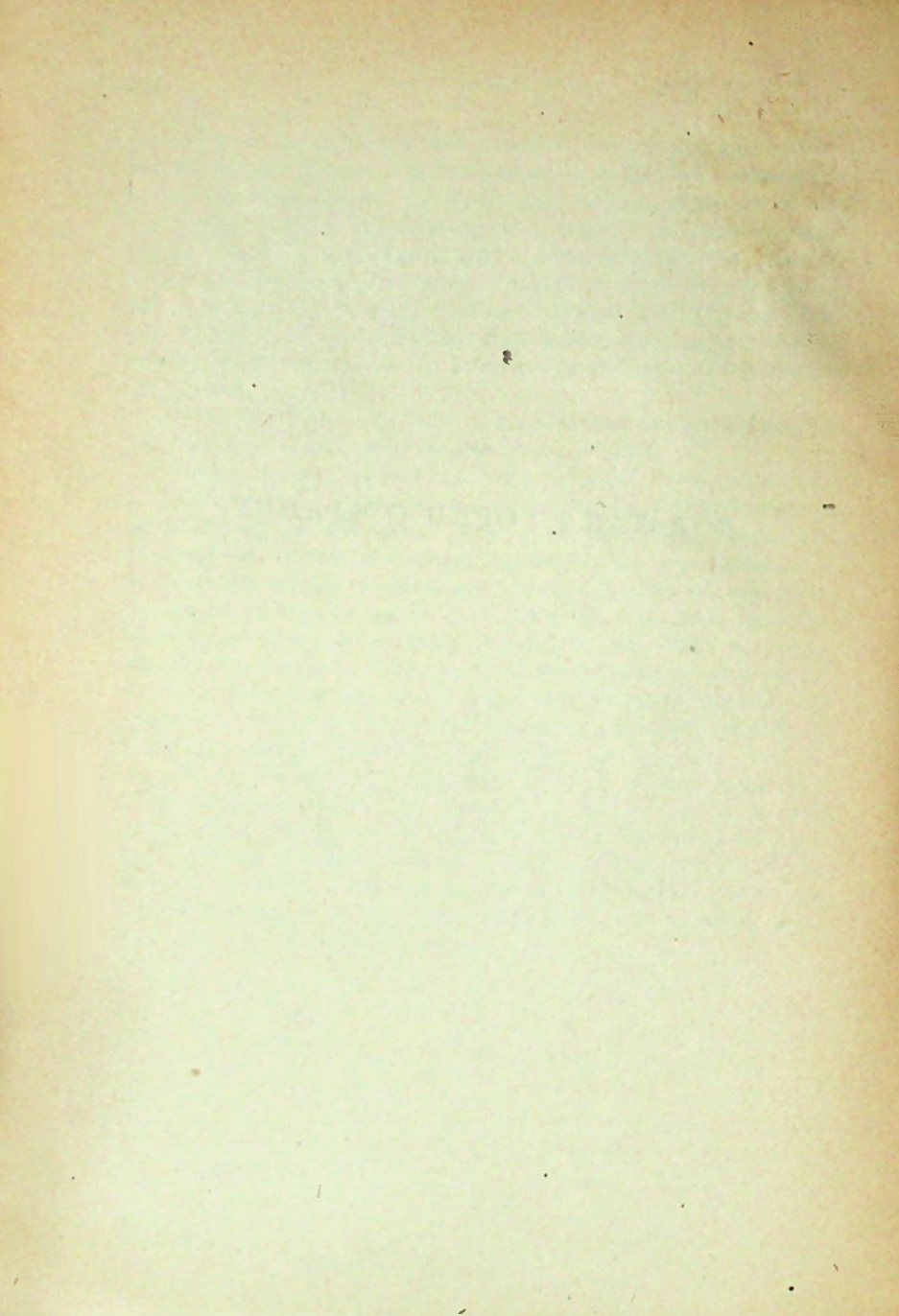
имали уметности, чокот старе винове лозе и ружино жбуње покривали су зидове њихових колиба, козја кожа обавијала је њихове преплануле удове, њихове жене одевале су се вуном коју су саме преле. Козари су месили од иловаче мале ликове људи и животиња или су певали песме о девојци која иде за својим драганом у шуму и о козама које пасу док борови шуме а вода жубори. Домаћин се љутио на бубе које нагризају његове смокве, измишљао је замке да одбрани своје кокоши од лисице са дебелим репом, и нудио је вином своје суседе говорећи:

— Пијте! Скакавци нису оштетили мој виноград, кад су они дошли, лишће винове лозе било је суво.

Затим, у току векова, села пуна смока, поља на којима је полегло жито, опљачкаше и опустошише варварски нападачи. Земља је неколико пута променила господара. Победници су подизали замкове на бреговима, земљорадња се умножи; подигоше се млинови, ковачнице, штављи, ткаонице; отворише се путеви кроз шуме и баруштине; река се покри бродовима. Села постадоше паланке и, спајајући се, образоваше град који се заштити дубоким јарцима и високим бедемима. Доцније, као престоници једне велике државе, постаде му тесно међу његовим бедемима, сад непотребним, од којих је начинио зелена шеталишта.

Он се обогати и неизмерно рашири. Никад није било кућа довољно високих, дизали су их све више и градили их на тридесет и на четрдесет спратова, где су се једни над другима налазили уреди, стоваришта, просторије разних банака, седишта разних удружења, а у земљи су се све дубље копали подруми и лагуми. Петнаест милиона људи радило је у циновскоме граду.

ДОДАТАК / ГОРКИ О ФРАНСУ

МАКСИМ ГОРКИ О АНАТОЛУ ФРАНСУ

На питање: шта најкарактеристичније и најповољније одликује дух Француске од духа других нација? — ја бих одговорио: мисао Француза скоро је потпуно туђа фанатизму, а исто тако њој је туђ песимизам, Французи-скептици не изгледају ми ученици Протагоре и Пирона, већ — Сократа.

Сократ је, као што је познато, поставио границе „сүјетном одушевљавању софиста за страшну снагу разума“ и увео начело етике у анархичну разурданост мисли које руше „баналне истине“, утврдивши да се објективна истина може постићи човеком вољом у условима потпуне слободе мишљења управљеног на самосазнање и сазнање света.

Разуме се, потпуно је могуће да ја знам мало о историји духовног развитака Француске и да су моја сүђења погрешна. Али то што ја знам слика ми геније Француза срећно лишеног деспотске тежње да непоколебљиво, вечито успостави ове или оне догме, да утера мисао у уске калупе овог или оног система и да са ситничарском суровошћу сачува неприкосновеност догми и система. Изгледа ми да Прокрустова постеља, омиљени намештај педаната који врше насиље над слободом сазнања, — да тај намештај никада није у Француској уживао нарочиту популарност. И ја сматрам да ништа није природније него што је баш Француз казао:

„Мислим, значи постојим.“

Почињући од Раблеа и Монтења, који кроз један век пружа руку Волтеру, скептицизам Француза је у сагласности са Сократом утврдио неопходност просвећивања. Рабле је преко „пророка боце“ дао људима савет да проучавају природу потчињавајући њене снаге интересима човека, а Мон-

тењ назива „шарлатанством“ филозофију која се „скрива од људи“.

Не сећам се ниједног веселог осмеха Џонатана Свифта, али се монах Рабле умео смејати како се нико до њега није смејао, и до данас, све до „Коле Брењона“ Ромена Ролана, не престаје раблеовски смех у Француској, а добар смех је — истинити знак духовног здравља.

У другим земљама ми видимо песимисте-филозофе, песимисте-песнике, али ја разликујем песимизам човека који страсно проклиње и себе и свет осећајући се тужан што није имао успеха у тражењима хармоније у свету и у самом себи, ја разликујем ту врсту песимизма од безнадежне покорности мучењима духа и тела, песимизма кога има толико много у нашем свету и који треба уништити. Због тога ја прихватам песимизам Бодлера, али мени је туђе мрачно потчињавање Ленау-а злом хаосу чињеница. И ја јако волим да понављам презриве, истините речи Балзакове: „Глупо као чињеница.“

Можда треба подвући и то да се о „сумраку Европе“, о пропасти европске културе најмање говори и пише у Француској.

Можда ће се ова поређења, која се могу лако развити и проширити на све стране живота, учинити читаоцу излишна, али размишљајући о генију Анатола Франса, немогуће је прећутати о духу нације. Као што су Достојевски и Толстој, сваки на свој начин, показали са изванредно исцрпном пуноћом душу руског народа, тако је, по мом мишљењу, Анатол Франс свестрано и дубоко повезан с духом свога народа. Вероватно је да ће ми Руси приговорити због таквог поређења, али то би био спор о укусима. И уз то, ја не упоређујем естетске величине, већ само степен пуноће с којом је изражен дух овог или оног народа, а с те тачке гледишта Анатол Франс је за мене потпуно раван највећим генијима свих земаља. Овоме треба додати да нам духовно здрав чо-

век изгледа унеколико упрошћен, што је веома погрешно, штетно и доказује само о изопачавању смисла за живот.

Ја нећу говорити о лепоти мисли Анатола Франса, и пошто не познајем његов језик, морам ћутати о изобиљу снаге и богатству његове речи, ма да се та преимућства потпуно јасно осећају чак и у руским преводима његових дела. Мене Анатол Франс пре свега задивљује својом храброшћу и духовним здрављем, заиста, то је идеално „здрав дух у здравом телу“. Он је свој живот провео у тешком времену великих социјалних катастрофа и ја се не сећам да се његов будни разум икада преварио у оцењивању догађаја, ма да морам казати да ми није потпуно јасно како је повезан његов став према рату са ставом према идеји комунизма. Он је у изванредној мери имао уздржљивост аристократе духа, та племенита уздржљивост никада му није дозволила да увећа бол овога света жалбама на људе и изјавама о својим личним страдањима, а несумњиво је тај изванредни човек страдао много, и то не само онда када је храбро радио на таквој књизи као што је „Острво Пингвина“. У малом чланку „О скептицизму“ он износи причу Ђакона Јована:

„Када је свети Ђорђе плакао при помисли да је цар Тројан вечито осуђен, бог је спасао душу Тројанову од вечних мука: душа је остала у паклу, али отада није била подвргнута никаквом мучењу.“

Живећи у прљавом паклу који су тако вешто, тако примерно изградиле владајуће класе Европе, Анатол Франс, човек који је по спољашности личио на сатира и који је имао велику душу античког филозофа, изванредно јасно је видео и осећао све „ружно“. Његов велики нос је осећао све смрдљиве задахе пакла, па ма како они били префињени, и Анатол Франс је, као Сократ, и волео и умео да открије рђаво у ономе што је јавно мњење признавало за добро. Његов став према трагичној „Драјфусовој афери“, писмо поводом

тровања Пола Маргерита и многе друге ствари¹⁾ довољно убедљиво говоре да је скептицизам Анатола Франса био потпуно туђ равнодушном ставу према људима и свету. Одушевљавајући се Пироном, он је сматрао учење древног скептика за „морално учење“. И нико није осећао тако добро релативност наших појмова о добру и злу: у критици романа Ги де Мопасана „Pierre et Jean“ он је с нежном иронијом мудраца назвао „невином“ људима уобичајену тенденцију да релативно схватају као апсолутно. У овом случају термин „невиност“ звучи на руском као „наивност“.

Он је био чврсто убеђен да „ми знамо само једну реалност — нашу мисао. Она је та која ствара свет“. Он је религиозно и постојано веровао само у једну истину — у лепоту. У критици књиге г. Бүдроа, под насловом „Греси историје“, он је рекао речима као изливеним од чистог злата:

„Кад бих морао бирати између истине и лепоте, ја се не бих колебао: задржао бих за себе лепоту с пуном увереношћу да она садржи у себи истину, вишу и продорнију него ли што је и сама истина.“

Етика Анатола Франса била је естетика, — етика будућности. Он је у правичности видео пре свега лепоту, предосећајући мудро да ће живот људски бити правичан тек тада када буде пун лепоте. По мом мишљењу, он је и мисао ценио тако високо баш због тога, што је за њега мисао била најсавршеније остваривање лепоте човековог духа. Али он никада није себе осећао као оруђе мисли, као биће које је потчињено, за њега мисао није била фетиш и разум није био идол.

Анатол Франс је, по мом мишљењу, — господар мисли, он ју је створио, васпитао је, умео је ефектно да је заогрне речју, елегантно и грациозно ју је изводио у свет, веселу, живу, ироничну, али насмешену без пакости. Он је управ-

¹⁾ Међу овим „многим другим стварима“ Горки је у првом реду имао у виду, вероватно, протест Анатола Франса против зајма који је 1908 године Француска дала царској Русији за борбу против револуције; овај акт француског писца био је одговор на апел-чланак Горког — „Не дајте новац руској влади!“ који је штампан у „L'Humanité“.

љао каприциозним играма мисли с лакоћом генијалног музичара који диригује оркестром чији сви чланови сматрају себе првокласним талентима и који су субјективни до анархизма.

Разум, као и све у овоме свету, тежећи миру, веома често, нагло и самопоуздано утврђује догме, теорије, системе, и на тај начин отежава слободу даљег рада мисли на продубљивању и проширивању наших појмова. Мени је често изгледало да Анатол Франс види разум физички оваплоћен у биће чудноватог облика: глава и срдито лице Абадоне на телу крилатог паука који журно тежи да обавије, веже човека јаком паучином разних истина и да на тај начин подјарми човекову вољу за сазнање света. Анатол Франс се иронијично осмехивао гледајући ту тежњу дела да подјарми сложену целину.

Ако би се Анатол Франс могао назвати рационалистом, — то је био рационалиста који је дресирао разум као лава и змију. Он је волео да се игра с њим и да се препире, он га је задиркивао и дражио. С једноставношћу, коју бих ја назвао префињеном, он је стално указивао разуму на непостојаност истина које је он утврдио. Нарочито су били јаки ударци логике Анатола Франса по дебелој и грубој кожи „баналних истина“. Ја се не сећам ниједне од њих које се није дотакла правично прослављена иронија великог Француза. И увек се све оно о чему је размишљао опат Коањар, о чему су говорили у „Краљици Педок“, претварало у прах откривајући непостојане, често наказне калупе књишких истина.

Чини ми се да чујем како Анатол Франс, не губећи ни за тренутак поштовање према разуму, говори своме партнеру у игри са свом љубазношћу својственом Французу:

„О, да, ви сте, *Segnior*, заиста велики, ви сте неоспорно дивни, али, упркос ваших година достојних поштовања, ви сте још и сувише млади и од вас је апсолутно савршенство још далеко. Ви се лепо буните, да, али мени покаткад изгледа да је ваша побуна изазвана вашом тежњом да умирите себе у пријатном гнезду истине, и тешко да сте ви уопште способни за мир, ма да и желите то. И сувише много сте по-

чели и морате још више, још смелије радити претпостављајући стваралаштво хипотеза грубом кову догми."

Сувишно је и говорити о томе да ће у круни славе Француске, земље у којој је тешко да неко задиви својим талентом, име Анатола Франса светлећи вечито.

Они који су одлучили да на гробу мудрог човека напишу лаконске речи

А н а т о л Ф р а н с ,

одлучили су то мудро. У тим речима се потпуно садржи значај човека који је, обогативши наш свет благом свога талента, отишао од нас зато да би нам било лакше да свестрано разумемо и оценимо његово стваралаштво и његов дивни лик.

САДРЖАЈ

	Страна
Предговор	5

КЊИГА I ПОРЕКЛО

Глава прва.	— Живот светог Маела	17
Глава друга.	— Апостолски позив светог Маела	19
Глава трећа.	— Кушање светог Маела	24
Глава четврта.	— Пловидба светог Маела по Леденом Океану	27
Глава пета.	— Крштење пингвина	30
Глава шеста.	— Једна скупштина у Рају	33
Глава седма.	— Једна скупштина у Рају (наставак и крај)	41
Глава осма.	— Преображај пингвина	46

КЊИГА II СТАРО ДОБА

Глава прва.	— Први велови	51
Глава друга.	— Први велови (наставак и крај)	56
Глава трећа.	— Омеђавање поља и постанак својине	57
Глава четврта.	— Прва скупштина сталежа у Пингвинији	61
Глава пета.	— Свадба Кракана и Орберозе	64
Глава шеста.	— Змај од Алке	67
Глава седма.	— Змај од Алке (наставак)	70
Глава осма.	— Змај од Алке (наставак)	72
Глава девета.	— Змај од Алке (наставак)	75
Глава десета.	— Змај од Алке (наставак)	78
Глава једанаеста.	— Змај од Алке (наставак)	81
Глава дванаеста.	— Змај од Алке (наставак)	84
Глава тринаеста.	— Змај од Алке (наставак и крај)	87

КЊИГА III СРЕДЊИ ВЕК И РЕНЕСАНСА

Глава прва.	— Бријан побожни и краљица Гламоргана .	91
Глава друга.	— Змај велики — Пренос моштију свете Орберозе	95
Глава трећа.	— Краљица Криша	98
Глава четврта.	— Книжевност: Јоханес Талпа	101
Глава пета.	— Уметност: примитивци ппигвинског сли- карства	105
Глава шеста.	— Марбод	110
Глава седма.	— Знаци на месецу	121

КЊИГА IV НОВО ДОБА ТРЕНКО

Глава прва.	— Руkenовица	125
Глава друга.	— Тренко	130
Глава трећа.	-- Пут доктора Обипбила	134

КЊИГА V НОВО ДОБА ШАТИЈОН

Глава прва.	— Часни оци Агарик и Корнемиз	141
Глава друга.	— Кнез Кришо	148
Глава трећа.	— Договарање	151
Глава четврта.	— Виконтеса Олив	156
Глава пета.	— Кнез де Босенес	161
Глава шеста.	— Емиралов пад	167
Глава седма.	— Свршетак	175

КЊИГА VI НОВО ДОБА АФЕРА ОСАМДЕСЕТ ХИЉАДА БАЛА СЕНА

Глава прва.	— Генерал Греток, војвода од Скила	181
Глава друга.	— Пирот	185
Глава трећа.	— Гроф де Мобек од Рисовог Зуба	189

Глава четврта.	— Коломбан	193
Глава пета.	— Часни оци Агарик и Корнемиз	196
Глава шеста.	— Седам стотина широта	200
Глава седма.	— Бидо-Кокил и Манифлора — Социјалисти	205
Глава осма.	— Коломбаново суђење	211
Глава девета.	— Отац Дујар	217
Глава десета.	— Саветник Шоспеје	222
Глава једанаеста.	— Свршетак	226

КЊИГА VII

Н О В О Д О Б А

Г О С П О Ђ А Ц Е Р Е Р А

Глава прва.	— Салон госпође Клараис	233
Глава друга.	— Друштво свете Орберозе	237
Глава трећа.	— Иполит Церера	241
Глава четврта.	— Женидба једног политичара	247
Глава пета.	— Кабинет Пола Визира	251
Глава шеста.	— Љубимичина софа	256
Глава седма.	— Прве последице	260
Глава осма.	— Нове последице	264
Глава девета.	— Последње последице	271
Врхунац пипгвинске цивилизације		279

КЊИГА VIII

Б У Д У Ћ А В Р Е М Е Н А

П Р И Ч А Б Е З К Р А Ј А

§ 1. — Никад није било кућа довољно високих...	285
§ 2. — У југозападном делу града...	290
§ 3. — Од тога дана анархистички атентати...	294
§ 4. — И други градови у федерацији...	299

МАКСИМ ГОРКИ О АНАТОЛУ ФРАНСУ	301
---	-----

ИСПРАВИТЕ

НА СТРАНИ	РЕД	УМЕСТО	ТРЕБА
11	11 одоздо	писаћем	писаћим
36	4 „	који ми	који ме
38	15 „	ни пристаје	не пристаје
39	2 одозго	Пингвинни	Пингвини
75	2 „	затним	златним
107	6 „	котеџима	колеџима
171	5 одоздо	другови	другови
175	9, 10 „	разилазили	разилазила
185	7 одозго	великим	великим
196	10 одоздо	да ће га	да ће их
254	8 „	живеле	живела
255	6 „	влада	владала
262	14 одозго	на може	не може

Острво Пингвина I издање

Одговорни коректори:

Екатарина Ђуровић, Иванка Бикловић
и Драгиња Попс-Драгић

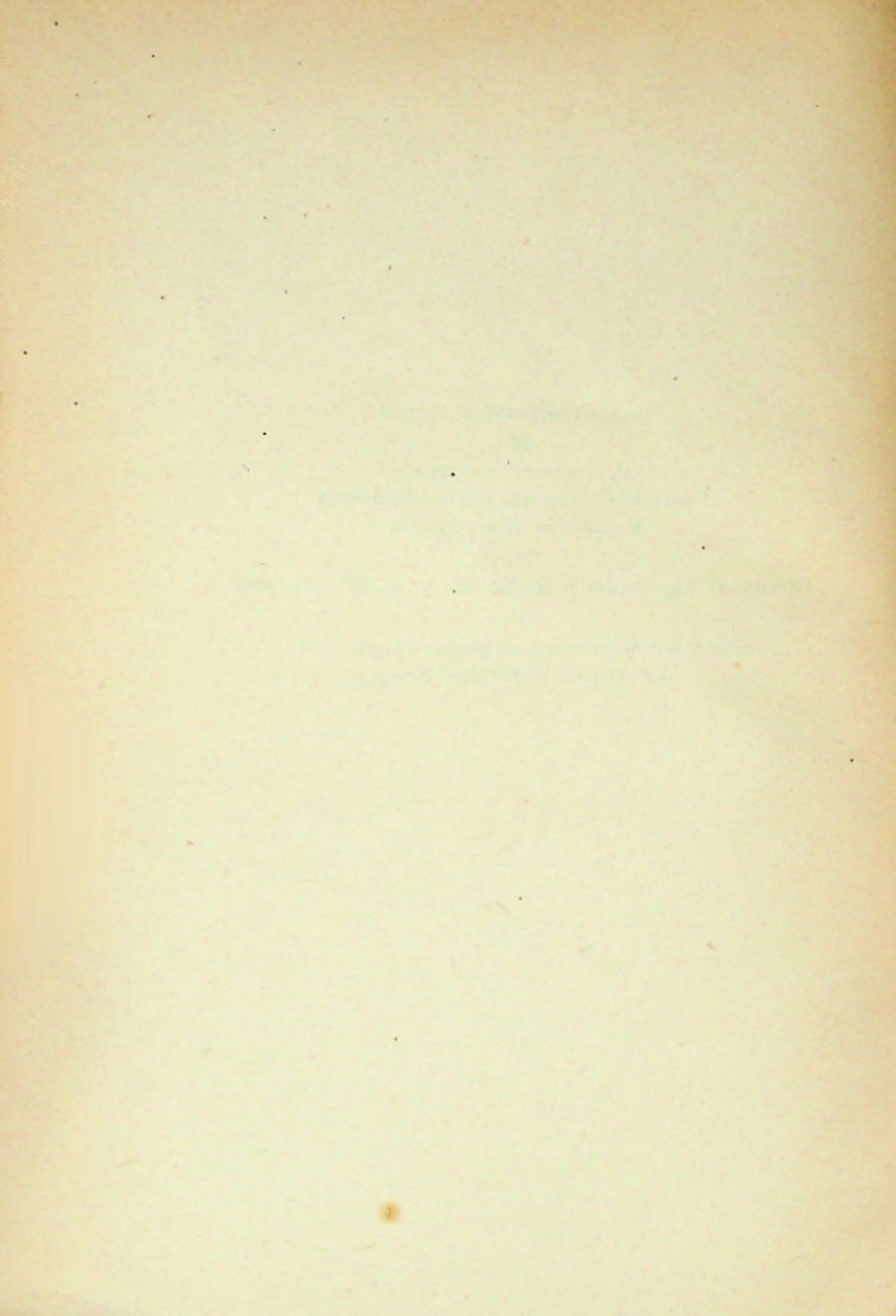

Штампано ћирилицом и латиницом у 16.000 примерака

Штампање ћирилицом завршено 25 јуна 1946

Штампарија »Култура« Београд

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

ПО 821.133.1

ФРАНС А

Острво пингвина

ЛЕСКОВАЦ

000021801

COBISS

ЦЕНА 45 ДИНАР